IVAN TURGHENIEV

Deșteptare

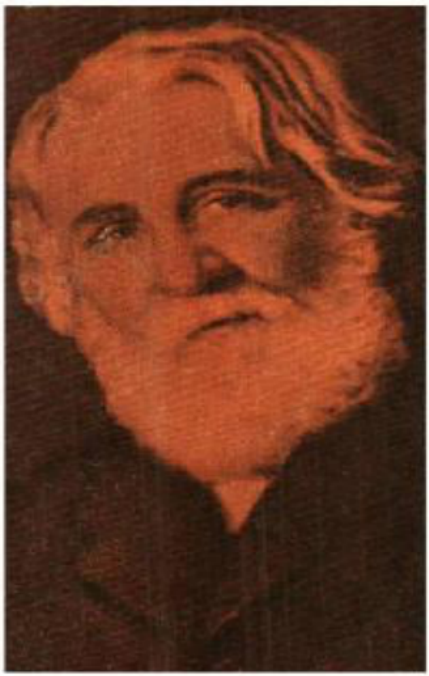

Editura Univers

CW

Ivan Turgheniev

DEŞTELENIRE

ediţia a II-a

Traducere de
LUCIA MANTU şi MARINA ARNOLOOV

Editura UNIVERS
Colecția „Clasicii Literaturii Universale”
Bucureşti
1973

CUPRINS

PARTEA ÎNTÂI

I

II

III

IV

V

VI

VII

VIII

IX

X

XI

XII

XIII

XIV

XV

XVI

XVII

XVIII

XIX

XX

XXI

XXII

PARTEA A DOUA

XXIII

XXIV

XXV

XXVI

XXVII

XXVIII

XXIX

XXX

XXXI

XXXII

XXXIII

XXXIV

XXXV

XXXVI

XXXVII

XXXVIII

PARTEA ÎNTÂI

„Desţelenirea trebuie făcută cu un plug care taie brazde adânci, nu cu o răşchitoare care alunecă la suprafaţă.”

Din însemnările unui gospodar agronom

I

În primăvara anului 1868, la Petersburg, cam pe la ceasurile unu după-amiază, un tânăr de vreo douăzeci şi şapte de ani, neîngrijit şi chiar sărăcăcios îmbrăcat, urca pe scara de serviciu a unei case cu patru etaje, de pe strada Ofiţerskaia. Abia târându-şi galoşii scâlciaţi şi legănându-şi încet corpul greoi, ajunse în sfârşit la capătul de sus al scării, se opri în faţa unei uşi stricate, care era întredeschisă şi, fără să tragă clopoţelul, oftând zgomotos, dădu buzna în antreul mic şi prost luminat.

— Nejdanov e acasă? strigă el cu o voce profundă de bas.

— Nu-i acasă –, sunt eu aici, intraţi, răsună din camera vecină o voce de femeie şi aceea destul de joasă.

— Maşurina? întrebă iarăşi noul sosit.

— Chiar ea. Dumneata eşti, Ostrodumov?

— Pimen Ostrodumov, răspunse el şi, după ce îşi scoase cu grijă galoşii şi-şi atârnă în cui mantaua ponosită, intră în încăperea de unde auzise vocea femeii.

Camera scundă, murdară, cu pereţii zugrăviţi în verde spălăcit, era slab luminată de două ferestruici prăfuite. N-avea altă mobilă decât patul de fier dintr-un colţ, masa din mijloc, câteva scaune şi etajera ticsită de cărţi. Lângă mesă şedea o femeie de vreo treizeci de ani, cu capul gol, într-o rochie neagră de stofă, şi fuma o ţigară. Văzându-l pe Ostrodumov, care intrase în cameră, îi întinse fără nicio vorbă mâna ei mare şi roşie. Tot în tăcere, Ostrodumov i-o strânse, se lăsă pe un scaun şi scoase din buzunarul de la piept o jumătate de ţigară de foi. Maşurina îi dădu foc şi amândoi, fără să vorbească şi fără să se uite măcar unul la celălalt, începură să scoată rotocoale de fum albăstrui în

aerul dens al camerei, destul de îmbâcsit şi aşa.

Deşi nu semănau ca trăsături, cei doi fumători aveau ceva comun. Figurile lor neîngrijite, cu buze groase, cu dinţi mari şi nas butucănos (pe lângă toate Ostrodumov mai era şi ciupit de vărsat) oglindeau cinste, dârzenie, dragoste de muncă.

— L-ai văzut pe Nejdanov? întrebă într-un târziu Ostrodumov.

— L-am văzut; trebuie să vie îndată. S-a dus cu nişte cărţi la bibliotecă.

Ostrodumov scuipă într-o parte.

— Ce tot aleargă aşa, de la o vreme încoace? Nu mai e chip să dai de el.

Maşurina scoase o alfa ţigară şi, aprinzând-o cu grijă, zise:

— Îi e urât.

— Îi e urât! o îngână mustrător Ostrodumov. Auzi dumneata, răsfăţ! Parcă n-am avea nimic de făcut. Noi nu prididim cu câte avem pe cap şi dumnealui se plictiseşte!

— Scrisoarea de la Moscova a sosit? întrebă Maşurina, după un răstimp.

— A sosit… alaltăieri.

— Aţi citit-o?

Ostrodumov dădu din cap.

— Ei… şi…

— Ce să fie? În curând va trebui să plecăm.

Maşurina scoase ţigara din gură.

— Păi, de ce? Aud că acolo totul merge bine.

— Merge cum trebuie. Numai că s-a oploşit pe acolo un om nesigur. Aşa că… trebuie să fie înlocuit; sau poate chiar îndepărtat de tot. Dar mai sunt şi altele. Şi pe dumneata te cheamă.

— În scrisoare?

— Da, în scrisoare.

Maşurina îşi scutură părul greu, strâns neglijent la ceafă, dar căzându-i şuviţe peste frunte şi sprâncene.

— Ei, ce mai vorbă! grăi ea. Dac-o veni ordin, trebuie să-l execuţi, fără discuţie.

— Sigur că discuţie nu-ncape. Numai că fără bani nu faci nimic, iar banii de unde să-i iei?

Maşurina căzu pe gânduri.

— Nejdanov trebuie să facă rost, spuse ea cu jumătate de glas, parcă pentru sine.

— Pentru asta am şi venit, confirmă Ostrodumov.

— Ai scrisoarea la dumneata? întrebă deodată Maşurina.

— Da. Vrei s-o citeşti?

— Dă-mi-o… sau nu, nu-i nevoie. O vom citi împreună… mai târziu.

— Tot ce-ţi spun e adevărat, mormăi Ostrodumov. Să nu te

îndoieşti…

— Da nici nu mă îndoiesc.

Şi amândoi amuţiră din nou; numai dârele de fum ce le ieşeau ca şi mai înainte din gură se ridicau şerpuind uşor deasupra celor două capete cu păr des.

În antreu răsună zgomot de paşi.

— Iată-l, şopti Maşurina.

Uşa se întredeschise uşor şi prin deschizătură apăru un cap care însă nu era al lui Nejdanov.

Era un căpşor rotund cu păr negru, aspru, cu fruntea lată, zbârcită, cu nişte ochi căprui, foarte ageri, sub nişte sprâncene stufoase, cu un nas ca un cioc de raţă, ridicat în sus şi o gură mică, trandafirie, caraghios ţuguiată. Căpşorul acesta se uită în jur, se înclină, surâse, arătând o mulţime de dinţişori albi şi intră în cameră odată cu un trup slăbuţ, cu mânuţe scurte şi nişte picioare cam strâmbe, care şchiopătau puţin. Cum zăriră căpşorul acesta Maşurina şi Ostrodumov făcură nişte mutre care trădau un îngăduitor dispreţ, de parcă fiecare şi-ar fi zis în gând: „A! ăsta era!”, dar nu scoaseră niciun cuvânt şi nici nu se mişcară. De altfel, primirea aceasta nu numai că nu tulbură pe noul venit, ci dimpotrivă, părea să-i dea oarecare satisfacţie.

— Ce-o mai fi şi asta? începu el cu voce piţigăiată. Un duet? De ce nu un trio? Dar tenorul prim unde-i?

— Nejdanov, vrei să spui, domnule Paklin? îl întrebă cu seriozitate Ostrodumov.

— Întocmai, domnule Ostrodumov! Nejdanov.

— Probabil că va sosi curând, domnule Paklin.

— Mă bucur, domnule Ostrodumov.

Omuleţul şchiop se adresă Maşurinei care, încruntată, continua să pufăie tacticos din ţigară.

— Ce mai faci, multstimată… multstimată… Tii, ce necaz mi-e! Totdeauna uit numele dumitale patronimic.

Maşurina strânse din umeri.

— Nici nu-i nevoie să-l ştii! Numele de familie îl cunoşti. Ce-ţi trebuie mai mult? Şi ce rost are întrebarea asta: ce mai faci? Doar vezi că trăiesc.

— Just, foarte just! exclamă Paklin, umflându-şi nările şi mişcând din sprâncene; dacă n-ai trăi, supusul dumitale servitor n-ar fi avut plăcerea să te vadă aici şi să discute cu dumneata! Atribuie întrebarea mea unui obicei prost şi învechit. Iar în privinţa numelui după tată… Ştii, e cam greu să spui de-a dreptul: Maşurina! Ştiu eu că dumneata nici scrisorile nu le semnezi altfel decât Bonaparte: – vreau să zic: Maşurina! Totuşi, când stai de vorbă cu cineva…

— Dar cine te roagă să stai de vorbă cu mine?

Paklin începu să râdă nervos, ca şi cum s-ar fi înecat.

— Ei bine, draga mea, dă-mi mâna; nu te supăra, ştiu că eşti foarte bună – eu de asemenea sunt bun… Ei?

Şi Paklin întinse mâna… Maşurina îi aruncă o privire mohorâtă, totuşi îi dădu şi ea mâna.

— Dacă vrei neapărat să-mi ştii numele, grăi ea tot posomorâtă, poftim: mă cheamă Fiokla.

— Iar pe mine Pimen, adăugi cu voce de bas Ostrodumov.

— Ah! Uite, ceva foarte… foarte instructiv! Dar atunci – o Fiokla! Şi dumneata, o Pimene! spuneţi-mi, de ce vă purtaţi amândoi aşa duşmănos cu mine, şi întotdeauna aşa de duşmănos, pe câtă vreme eu…

— Maşurina, îl întrerupse Ostrodumov, găseşte, şi asta nu e numai părerea ei, că nu te poţi bizui pe dumneata, fiindcă totdeauna priveşti lucrurile prin latura lor ridicolă.

Paklin se răsuci brusc pe călcâie.

— Iat-o, asta e veşnica greşeală a celor care mă judecă, multstimate Pimen! Mai întâi, nu râd întotdeauna; iar al doilea – asta nu strică-nimănui: de bizuit te poţi bizui pe mine, fapt dovedit prin încrederea măgulitoare de care nu numai o dată m-am bucurat, chiar în rândurile voastre! Sunt un om cinstit, multstimate Pimen!

Ostrodumov mormăi ceva printre dinţi, iar Paklin clătină din cap şi repetă, de astă dată fără urmă de surâs:

— Nu, nu râd întotdeauna! Nu sunt deloc un om vesel! Priviţi-mă!

Ostrodumov îl privi. Într-adevăr, când Paklin nu râdea, când tăcea şi era serios, faţa lui căpăta o expresie de tristeţe, amestecată cu teamă; dar devenea din nou comică şi chiar maliţioasă îndată ce deschidea iarăşi gura. Ostrodumov nu spuse însă nimic.

Paklin se adresă din nou Maşurinei:

— Ei, dar cu învăţătura cum mai merge? Faci progrese în arta dumitale cu adevărat filantropică? Se pare că-i destul de greu să ajuţi un cetăţean neexperimentat să-şi facă prima apariţie în lume!

— Nu, nu-i greu, de vreme ce cetăţeanul nu-i cu mult mai mare ca dumneata, domniile Paklin, răspunse Maşurina, care abia îşi dăduse examenul de moaşă, şi zâmbi mulţumită de sine.

Cu vreun an şi jumătate în urmă, părăsindu-şi familia ei nobilă şi săracă din sudul Rusiei, sosise la Petersburg cu şase ruble de argint în buzunare; intrase la o maternitate şi printr-o muncă fără preget obţinuse diploma dorită. Era fată… şi încă o fată foarte virtuoasă. Nu-i lucru de mirare, ar zice ton sceptic, aducându-şi aminte de cele ce am spus înainte despre înfăţişarea ei. Lucru uimitor şi rar, ne îngăduim a zice noi.

Auzindu-i răspunsul, Paklin începu iarăşi să râdă.

— Eşti grozavă, draga mea! exclamă el. Mi-o ziseşi! Aşa îmi trebuie! De ce am rămas pitic?! Da unde o fi dispărut gazda noastră?

Paklin schimbase dinadins subiectul discuţiei. Nu putea să se împace deloc cu statura lui de o şchioapă şi cu trupuşorul lui sfrijit. Era foarte sensibil la asta, căci îi plăceau femeile la nebunie. Ce n-ar fi dat să le placă şi el lor! Conştiinţa înfăţişării lui îl rodea mai mult decât originea lui modestă şi situaţia de neinvidiat pe care o avea în societate. Tatăl lui Paklin, simplu târgoveţ, ajunsese prin tot felul de învârteli la funcţia de consilier onorific; era expert în procese şi om de afaceri. Administrase moşii, case şi reuşise să strângă o sumă frumuşică; dar spre sfârşitul vieţii dăduse în darul beţiei, aşa că la moartea lui nu rămase nimic. Tânărul Paklin (numele lui era Sila…{1} Sila Samsonici, ceea ce i se părea o bătaie de joc) îşi făcuse studiile la o şcoală comercială, unde învăţase la perfecţie limba germană. După ce trecu prin greutăţi destul de mari, nimeri în cele din urmă într-un birou particular, unde i se plăteau 1500 ruble de argint pe an. Cu aceşti bani trăiau el, o mătuşă bolnavă şi o soră gheboasă. Pe vremea când se petrec cele povestite de noi, Paklin intrase în al douăzeci şi optulea an al vieţii lui. Cunoştea o mulţime de studenţi tineri, cărora le devenise simpatic datorită vioiciunii lui cinice, tonului ironic al vorbirii încrezute, pentru cultura lui unilaterală, dar incontestabilă şi lipsită de pedanterie. Rareori se întâmpla să-l ia cineva peste picior. Într-o zi, întârzie puţin la o adunare politică… De cum intră, începu să se scuze cu febrilitate… „Fricos era sărmanul Paklin”, începu să fredoneze cineva într-un colţ, şi toţi pufniră în râs. Până la urmă a râs şi el, cu toate că în sufletul lui se simţea jignit. „A nimerit-o bine pungaşul!” îşi zise. Cu Nejdanov făcuse cunoştinţă la birtul grecesc, unde se ducea să prânzească şi unde exprima câteodată păreri foarte libere şi îndrăzneţe. Căuta să convingă pe toţi că motivul principal al atitudinii lui democratice era faptul că la birtul grecesc se serveau mâncăruri prost gătite, ceea ce-i irita ficatul.

— Da… într-adevăr… unde-o fi dispărut gazda noastră repetă Paklin. Îmi pare că de la un timp încoace nu-i în apele lui. Nu cumva o fi îndrăgostit, Doamne fereşte?!

Maşurina se încruntă.

— S-a dus la bibliotecă după cărţi, iar ca să se îndrăgostească n-are nici timp, nici de cine.

„De dumneata!” era cât pe ce să-i scape lui Paklin.

— Doresc să-l văd, spuse el tare, pentru că trebuie să vorbesc cu el într-o chestiune importantă.

— În care chestiune? se amestecă Ostrodumov. În chestiunea noastră?

— Poate şi în a voastră… adică a noastră, comună.

Ostrodumov mormăi ceva. Avea oarecare îndoieli în suflet, totuşi se gândi: „Dracu mai ştie! Aşa cum se bagă el peste tot!”

— În sfârşit, iată-l că vine, zice deodată Maşurina şi în ochii ei mici

şi urâţi, îndreptaţi spre uşa antreului, licări ceva cald şi gingaş, o luminoasă scânteie lăuntrică.

Uşa se deschise şi, de data aceasta, intră un tânăr de vreo douăzeci şi trei de ani, cu şapca pe cap, cu o legătură de cărţi sub braţ. Era Nejdanov.

II

La vederea oaspeţilor din cameră, se opri în prag, îşi plimbă privirea asupra tuturor, îşi scoase şapca, dădu drumul cărţilor jos pe duşumea şi, în tăcere, ajungând până la pat, se aşeză pe marginea lui. Faţa lui frumoasă şi albă, părând şi mai albă în contrast cu roşul închis al păruiţii ondulat, exprima nemulţumire şi ciudă.

Maşurina îşi întoarse puţin privirea şi îşi muşcă buza, iar Ostrodumov mormăi:

— În sfârşit!

Paklin se apropie cel dintâi de Nejdanov.

— Ce-i cu tine, Alexei Dmitrievici, Hamlet al Rusiei? Te-a necăjit cineva? Sau aşa, fără motiv, te-a năpădit tristeţea?

— Încetează, te rog, Mefisto al Rusiei, răspunse iritat Nejdanov. Nu-mi arde să fac cu tine schimb de spirite fără haz.

Paklin râse.

— Nu te exprimi corect: dacă-i spirit are haz, dacă n-are haz nu-i spirit.

— Ei, bine, bine… Ştim noi că eşti deştept.

— Iar tu nervos, pronunţă răspicat Paklin. Sau într-adevăr s-a întâmplat ceva?

— Nu s-a întâmplat nimic deosebit, s-a întâmplat numai că în oraşul acesta dezgustător, în Petersburgul ăsta, nu poţi să scoţi nasul pe stradă fără să te loveşti de ticăloşie, de prostie, de nedreptate strigătoare la cer, ori de aiureli! Nu mai e chip să trăieşti aici.

— De aceea ai publicat în ziare că eşti în căutarea unui angajament şi primeşti chiar să părăseşti Petersburgul? mormăi iarăşi Ostrodumov.

— Desigur! Aş pleca de aici cu cea mai mare plăcere! Numai de s-ar găsi prostul care să-mi ofere un post!

— Dai mai întâi trebuie să-ţi îndeplineşti obligaţiile aici, spuse semnificativ Maşurina, continuând să privească în altă parte.

— Adică? întrebă Nejdanov, întorcându-se brusc spre ea.

Maşurina strânse buzele.

— Îţi va spune Ostrodumov.

Nejdanov se întoarse spre Ostrodumov, care se mulţumi să icnească, apoi tuşi, adică: „Aşteaptă”.

— Nu, fără glumă, serios, se amestecă Paklin: ai aflat ceva, ai vreo neplăcere?…

Nejdanov sări de pe pat, drept în sus, ca un arc.

— Ce neplăcere mai vrei? strigă apoi dintr-odată cu glas strident. Jumătate din Rusia moare de foame. *Moskovskie vedomosti*{2} triumfă, ar vrea să se introducă clasicismul, casele de economii pentru studenţi sunt interzise, peste tot spionaj, asuprire, denunţuri, minciună şi fals – nu putem face un pas… iar lui tot nu-i ajunge, mai aşteaptă o nouă neplăcere, crede că glumesc… L-au arestat pe Basanov, adăugă, coborând puţin vocea. Mi-au spus la bibliotecă.

Ostrodumov şi Maşurina ridicară în acelaşi timp capetele.

— Prietene dragă, Alexei Dmitrievici, începu Paklin. Eşti enervat, te înţeleg… Dar ai uitat oare în ce timpuri şi în ce ţară trăim? La noi cel care se îneacă trebuie să-şi pregătească singur paiul de care să se agaţe! Ce să ne mai ţinem de mofturi?! Trebuie să ştii, frate, să dai piept chiar cu dracu la nevoie, nu să te burzuluieşti ca un copil…

— Ah, te rog, te rog, îl întrerupse cu lehamite Nejdanov, făcând o strâmbătură, de parcă l-ar fi durut ceva. Ştim noi că eşti un bărbat energic, că nu te temi de nimeni şi de nimic…

— Nu mă tem de nimeni?! începu vorba Paklin.

— Cine oare a putut să-l trădeze pe Basanov, urmă Nejdanov, nu înţeleg!

— De bună seamă vreun prieten. Prietenii se pricep la aşa ceva. Cu ei trebuie să fii mereu cu ochii în patru! De pildă, eu am avut odată un prieten – şi părea om de treabă; ce se mai îngrijea de mine şi de reputaţia mea! Numai ce văd că vine odată la mine… „Închipuieşte-ţi, începe să strige, ce calomnie stupidă au răspândit despre dumneata: se vorbeşte cum că ţi-ai fi otrăvit unchiul, se mai spune că ai fost poftit într-o casă, iar dumneata, fără să te sinchiseşti, te-ai aşezat cu spatele la gazdă şi ai stat aşa toată seara! Ce-a mai plâns ea, zice-se, din pricina acestei jigniri! Dar toate acestea sunt prostii, absurdităţi! Cine-i atât de nătâng să creadă aşa ceva!” Ei, şi ce să vezi? După vreun an m-am certat cu prietenul acela… Ascultaţi ce-mi scrie în scrisoarea de adio: „Dumneata, care ţi-ai omorât unchiul! Dumneata, care nu te-ai ruşinat să jigneşti o doamnă respectabilă, aşezându-te cu spatele la ea!” etc., etc. Iată, ăştia sunt prietenii!

Ostrodumov şi Maşurina se uitară unul la altul.

— Alexei Dmitrievici! tună Ostrodumov cu vocea lui de bas profund, vrând astfel să pună capăt acelei trăncăneli fără rost. A sosit o scrisoare de la Vasili Nicolaici din Moscova.

Nejdanov tresări uşor şi îşi lăsă capul în piept.

— Ce scrie? întrebă în cele din urmă.

— Păi, iată… eu şi cu ea… Cu o mişcare din sprâncene Ostrodumov arătă spre Maşurina. Trebuie să plecăm.

— Cum, şi pe ea o cheamă?
— O cheamă şi pe ea.
— Ei, şi ce vă împiedică?
— Păi, se ştie ce… banii.
Nejdanov se ridică de pe pat şi se apropie de fereastră.
— Trebuie mulţi bani?
— Cincizeci de ruble… Cel puţin.
Nejdanov tăcu.
— Acum nu-i am, şopti el, bătând cu degetele în geam; însă… pot să fac rost. Am să fac rost. Scrisoarea-i la tine?
— Scrisoarea? Da… adică… sigur, este…
— Ce vă tot feriţi de mine? exclamă Paklin. Oare nu merit încrederea voastră? Chiar dacă n-aş fi cu totul… de partea voastră – credeţi oare că sunt în stare să trădez, sau să vorbesc ce nu trebuie?
— Fără intenţie… poate că da, rosti Ostrodumov cu vocea lui groasă.
— Nici cu intenţie, nici fără! Uite, doamna Maşurina se uită la mine şi zâmbeşte… dar eu am să vă spun…
— Nu zâmbesc deloc! se răţoi Maşurina.
— Am să vă spun, continuă Paklin, că dumneavoastră, domnilor, nu prea aveţi fler, nu ştiţi să deosebiţi pe adevăraţii voştri prieteni! Dacă omul râde, credeţi numaidecât că e un individ neserios…
— Şi n-o fi aşa? se oţărî iar Maşurina.
— De pildă, acum, urmă cu puteri reînnoite Paklin, fără să-i mai răspundă de data aceasta Maşurinei. Aveţi nevoie de bani… iar Nejdanov pentru moment nu-i are… Ei bine, aş putea să vă dau eu.
De la fereastră Nejdanov întoarse repede capul.
— Nu… nu… de ce? Am să fac eu rost… Voi lua o parte din pensie înainte… Ţin minte că mi-au rămas datori. Dar uite ce, Ostrodumov: ia arată-mi scrisoarea.
Ostrodumov rămase o clipă nemişcat, apoi privi în jur, se ridică de pe scaun, se plecă aproape până la pământ şi, suflecându-şi pantalonii, scoase din carâmbul cizmei o bucată de hârtie albastră, împăturită cu multă grijă; după ce scoase hârtia suflă asupra ei, nu se ştie pentru ce, şi o dădu lui Nejdanov.
Acesta o luă, o desfăcu, o citi cu băgare de seamă şi o trecu Maşurinei… Ea se ridică mai întâi de pe scaun, apoi citi scrisoarea şi o înapoie lui Nejdanov, deşi Paklin întinsese mâna s-o ia. Nejdanov ridică din umeri şi-i dădu lui Paklin scrisoarea misterioasă. La rândul lui, Paklin parcurse hârtiuţa cu ochii şi, strângând semnificativ bazele, o puse solemn şi încet pe masă. Atunci Ostrodumov o luă de pe masă, aprinse un chibrit care răspândi un miros puternic de pucioasă şi, ridicând mai întâi hârtiuţa sus, deasupra capului, parcă pentru a o arăta tuturor celor de faţă, o arse până la capăt, fără să-şi cruţe

degetele, apoi aruncă scrumul în sobă. În timpul acestei operaţiuni, nimeni nu spuse niciun cuvânt, nici nu se clinti din loc. Toţi ţineau privirile în pământ. Ostrodumov părea concentrat şi preocupat, faţa lui Nejdanov era aproape răutăcioasă, la Paklin se observa un fel de încordare, iar Maşurina avea un aer grav, solemn.

Astfel trecură vreo două minute… Se simţeau cu toţii cam stingheriţi. Paklin înţelese cel dintâi că ar trebui să rupă tăcerea.

— Ei bine, începu el. Primiţi sau nu jertfa mea pe altarul patriei? Îmi îngăduiţi să ofer, dacă nu cincizeci, dar măcar douăzeci şi cinci sau treizeci de ruble pentru cauza comună?

Nejdanov izbucni deodată. Se părea că în el clocoteşte furia… Arderea solemnă a scrisorii n-o micşorase, dimpotrivă, parcă abia aştepta un pretext ca să răbufnească.

— Ţi-am mai spus că nu-i nevoie, nu-i nevoie… nu-i nevoie!… Nu admit şi nu vreau să primesc nimic. Am să fac rost de bani, chiar astăzi am să fac rost. N-am nevoie de ajutorul nimănui!

— Ei, frate, grăi Paklin, văd eu: deşi eşti revoluţionar, nu eşti democrat!

— Spune mai bine de-a dreptul că sunt aristocrat!

— Păi, chiar eşti aristocrat… Într-o anumită măsură.

Nejdanov râse forţat.

— Adică, vrei să faci aluzie la faptul că sunt fiu nelegitim? Degeaba te trudeşti, stimabile… Chiar şi fără ajutorul tău nu uit eu acest lucru.

Paklin pocni din palme.

— Alioşa, Doamne, ce-i cu tine?! Cum se poate să interpretezi astfel cuvintele mele! Ce-i cu tine? Ce ai azi? Nu te mai recunosc. Nejdanov dădu cu nerăbdare din cap şi din umeri… Arestarea lui Rasanov te-a tulburat, dar vezi că şi el a fost atât de imprudent…

— Omul nu-şi ascundea convingerile, se amestecă posomorâtă Maşurina, nu noi suntem ăia care să-l judecăm!

— Da, numai că ar fi trebuit să se gândească şi la alţii pe care acum ar putea să-i compromită.

— De ce gândeşti aşa despre el?… tună la rândul său Ostrodumov. Basanov e un om cu caracter dârz: n-are să trădeze pe nimeni. Iar în ceea ce priveşte prudenţa… Ştii ce? Nu-i stă în fire oricui să fie prudent, domnule Paklin!

Paklin se supără şi voi să protesteze, însă Nejdanov îl opri.

— Domnilor! exclamă el. Faceţi-mi hatârul şi lăsaţi pentru moment politica!

Se făcu tăcere.

— Am întâlnit astăzi pe Skoropihin, zise în cele din urmă Paklin, criticul, esteticianul şi entuziastul nostru şi al întregii Rusii. Ce făptură insuportabilă, veşnic fierbe şi şuieră, e nici mai mult nici mai puţin ca o sticlă de cvas prost… Ospătarul a astupat-o la repezeală, cu degetul

în loc de dop; în gâtul ei a rămas o stafidă umflată – împroaşcă stropi şi şuieră – iar când toată spume sare din sticlă, rămân la fund numai câteva picături de lichid scârbos, care nu numai că nu-ţi astâmpără setea, dar îţi mai provoacă şi crampe… Un individ foarte vătămător pentru tineri!

Comparaţia folosită de Paklin, deşi justă şi reuşită, nu stârni surâsul pe faţa nimănui. Singur Ostrodumov observă că nu trebuie să-ţi pese de tinerii care sunt în stare să se intereseze de estetică, chiar dacă unul ca Skoropihin i-ar duce pe căi greşite.

— Pentru Dumnezeu, staţi puţin, exclamă cu foc Paklin, care cu cât întâlnea mai puţină înţelegere cu atât se înfierbânta mai mult, să zicem că nu e o chestiune politică, totuşi este importantă. După Skoropihin, orice operă artistică veche nu este bună de nimic, numai pentru faptul că-i veche… Dar în cazul acesta artele plastice, sau mai exact arta în general nu înseamnă altceva decât o modă, şi nu merită să vorbeşti serios despre ea! Dacă nu are în ea nimic statornic, veşnic, atunci la dracu cu ea! În ştiinţă, în matematică, de pildă: socotiţi oare pe Euler, Laplace, Gauss drept nişte netrebnici învechiţi? Ori dacă sunteţi gata să le recunoaşteţi autoritatea, Rafael sau Mozart sunt nişte proşti? Mândria voastră se revoltă contra autorităţii lor? Legile artei sunt mai greu de pătruns decât legile ştiinţei… sunt de acord; dar ele există – şi cine nu le vede e orb, cu voie sau fără voie, asta n-are importanţă!

Paklin tăcu… şi nimeni nu spuse nimic, de parcă amuţiseră cu toţii şi le era oarecum ruşine pentru el. Singur Ostrodumov mormăi:

— Şi totuşi, nu-mi pare deloc rău de tinerii aceia pe care-i zăpăceşte Skoropihin.

„Duceţi-vă încolo, îşi spuse în gând Paklin. Am să plec!”

Venise la Nejdanov cu gândul să-i expună ideea lui în legătură cu obţinerea revistei *Poliarnaia Zvezda* din străinătate *(Kolokol* nu mai exista), dar discuţia luase o asemenea întorsătură, încât era mai bine să nu mai ridice această chestiune. Paklin îşi luase şapca, când deodată, fără niciun zgomot, fără o prealabilă bătaie în uşă, răsună în antreu o voce plină, de bariton, nespus de plăcută, bărbătească, al cărei timbru îţi evoca imaginea unei fiinţe învăluită în atmosfera înmiresmată a unei nobleţe şi distincţii deosebite.

— Domnul Nejdanov e acasă?

Toţi se priviri uimiţi.

— E acasă domnul Nejdanov? repetă baritonul.

— Da, răspunse, în sfârşit, Nejdanov.

Uşa se deschise şi în cameră intră un bărbat de vreo patruzeci de ani, înalt, zvelt şi impunător, care scoţându-şi încet pălăria bine periată lăsă să se vadă capul frumos cu părul tuns scurt. Îmbrăcat într-un impecabil palton de postav cu un minunat guler de castor – deşi

luna aprilie se apropia de sfârşit – el îi uimi pe toţi, pe Nejdanov, pe Paklin, chiar pe Maşurina… şi chiar pe Ostrodumov, prin siguranţa elegantă a ţinutei şi prin calmul blând al salutului. Involuntar, toţi se ridicară la apariţia lui.

III

Bărbatul acela elegant se apropie de Nejdanov şi, zâmbind cu condescendenţă, zise: „Am avut plăcerea să mă întâlnesc şi chiar să discut cu dumneata, domnule Nejdanov – alaltăieri, dacă binevoieşti să-ţi aduci aminte – la teatru. (Vizitatorul se opri, aşteptând parcă: Nejdanov dădu uşor din cap şi roşi.) Da!… Iar astăzi am venit la dumneata, în urma anunţului pe care l-ai publicat în ziar… Aş dori să vorbesc în legătură cu aceasta cu dumneata, numai dacă nu stânjenesc cumva persoanele de faţă… (Vizitatorul se înclină în faţa Maşurinei şi, cu mâna pe care purta o mănuşă cenuşie de piele de Suedia, făcu un gest în direcţia lui Paklin şi a lui Ostrodumov) – şi dacă nu-i deranjez…”

— Nu… de ce?… răspunse cam în silă Nejdanov. Aceşti domni ne vor îngădui… Nu luaţi loc?

Vizitatorul se înclină cu amabilitate şi, apucând cu graţie speteaza scaunului, îl apropie de el, dar nu se aşeză – deoarece toţi ceilalţi stăteau în picioare – şi îşi roti în jur ochii lui luminoşi şi pătrunzători, deşi pe jumătate închişi.

— Rămâi cu bine, Alexei Dmitri, zise brusc Maşurina, am să trec mai târziu.

— Şi eu, adăugă Ostrodumov. Şi eu… la fel.

Trecând pe lângă vizitator şi, parcă pentru a-i face în ciudă, Maşurina luă mâna lui Nejdanov, o scutură cu putere şi ieşi fără să mai salute pe ceilalţi. Ostrodumov porni după ea, lovind cu cizmele în duşumea, fără niciun rost, şi chiar pufnind de vreo două ori, vrând chipurile să spună: „Iaca na, asta-i pentru tine, straşnic guler de castor!” Vizitatorul îi urmări pe amândoi cu o privire binevoitoare, puţin mirată, pe care şi-o îndreptă apoi asupra lui Paklin, aşteptând parcă să urmeze şi el exemplul celor doi oaspeţi care plecaseră, dar Paklin, al cărui chip se luminase de un surâs reţinut chiar de la apariţia necunoscutului, se retrase într-un ungher al camerei. Atunci vizitatorul se aşeză pe scaun; Nejdanov se aşeză şi el.

— Numele meu de familie este Sipiaghin, poate aţi auzit, începu vizitatorul cu o mândră modestie.

Dar să povestim întâi în ce împrejurare se întâlnise Nejdanov la teatru cu acest vizitator necunoscut.

Cu prilejul venirii actorului Sadovski din Moscova, se reprezenta piesa lui Ostrovski *Nu te urca în sania altuia*. Rolul lui Rusakov era, se ştie, unul dintre rolurile preferate ale vestitului actor. Înainte de prânz, Nejdanov trecu pe la casa de bilete, unde găsi destul de multă lume. Avea de gând să-şi ia la parter un loc în picioare, dar în momentul în care ajunse la ghişeu, un ofiţer care stătea în spatele lui, întinzând peste capul lui Nejdanov trei ruble în bancnote, strigă casierului: „Dumnealui (adică Nejdanov) va avea probabil de luat rest, eu însă nu, aşa că, te rog, dă-mi mai repede un bilet pentru rândul întâi… mă grăbesc!" „Scuzaţi-mă, domnule ofiţer, spuse cu voce aspră Nejdanov, şi eu vreau să iau un bilet în rândul întâi", şi aruncă pe ferestruică trei ruble – toţi banii pe care-i avea. Casierul îi dădu biletul – şi seara Nejdanov se pomeni printre spectatorii de vază ai teatrului Alexandrinski.

Prost îmbrăcat, fără mănuşi, cu cizmele nelustruite – se simţea stânjenit şi-i era ciudă pe el însuşi pentru acest sentiment. Lângă el, în dreapta, şedea un general cu pieptul acoperit de stele; iar în stânga – chiar bărbatul acela elegant, consilierul intim Sipiaghin a cărui apariţie cu două zile mai târziu avea să-i tulbure atât de mult pe Maşurina şi pe Ostrodumov. Generalul se uita din când în când la Nejdanov, ca la ceva indecent, neaşteptat şi chiar jignitor. Sipiaghin îi arunca şi el priviri piezişe, dar nu duşmănoase. Toate persoanele care-l înconjurau pe Nejdanov păreau mai curând personalităţi decât persoane; afară de asta, se cunoşteau toţi foarte bine între ei, legau scurte conversaţii, schimbau două-trei cuvinte, sau numai simple exclamări şi saluturi – unele chiar peste capul lui Nejdanov; iar el şedea nemişcat în fotoliul lui larg şi confortabil şi se simţea stingherit ca un paria. Era amărât, ruşinat şi înrăit în sufletul lui; comedia lui Ostrovski ca şi jocul lui Sadovski îl delectau prea puţin. Deodată însă – o, ce minune! – în timpul unei pauze, vecinul lui din stânga – nu generalul cu stele, ci celălalt, care n-avea niciun semn distinctiv pe piept – intră în vorbă cu el politicos şi blând, cu un fel de bunăvoinţă amabilă. Începu să vorbească despre piesa lui Ostrovski, dorind să afle de la Nejdanov, ca de la „unul dintre reprezentanţii tinerei generaţii", care este părerea lui despre această piesă? Uimit şi aproape speriat, Nejdanov răspunse la început sacadat şi monosilabic… simţea cum îi bate inima; dar apoi îl cuprinse o ciudă împotriva lui însuşi: de ce să se emoţioneze? Nu e şi el un om ca toţi oamenii? Şi se avântă să-şi expună părerile fără să şovăie, fără rezerve, iar până la urmă ajunse să vorbească aşa de tare şi cu atâta pasiune, încât tulbură vizibil pe vecinul plin de stele. Nejdanov era un admirator serios al lui Ostrovski; dar, cu tot respectul faţă de talentul arătat de autor în piesa *Nu te urca în sania altuia,* nu putu să aprobe dorinţa evidentă de a defăima în ea civilizaţia prin personajul caricatural Vihorev. Amabilul

vecin îl ascultă cu atenţie şi chiar cu interes şi în pauza următoare intră din nou în vorbă cu el, de data aceasta însă nu despre comedia lui Ostrovski, ci în general despre diferite subiecte, mondene, ştiinţifice şi chiar politice. Tânărul şi elocventul său interlocutor îl interesa desigur. Nejdanov, departe de a fi sfios, îi mai servi – cum se zice – şi câteva de la obraz: „dacă eşti curajos – atunci, stai şi ascultă!” Iar vecinului din dreapta, generalului, nu-i mai pricinui de data asta o simplă tulburare, ci mânie şi chiar bănuială. La sfârşitul piesei, Sipiaghin îşi luă cu multă bunăvoinţă rămas bun de la Nejdanov, dar nu dori să-i afle numele de familie, şi nu şi-l spuse nici pe al său. Aşteptând pe scară să-i vină cupeul, se lovi de un bun prieten al lui, prinţul G., aghiotantul imperial. „Mă uitam la tine din lojă, îi spuse prinţul, râzând pe sub mustaţa-i parfumată, ştii cu cine ai stat de vorbă?” „Nu, nu ştiu, dar tu?” „Pare un băiat deştept, nu?” „Foarte deştept: cine-i?” Prinţul se aplecă atunci la urechea lui Sipiaghin şi-i şopti în franţuzeşte: „Fratele meu. Da, fratele meu. Fiul natural al tatălui meu… Îl cheamă Nejdanov. Am să-ţi povestesc eu odată… Tata nu se aşteptase deloc la venirea lui pe lume, de aceea l-a şi numit Nejdanov{3}. Totuşi s-a îngrijit de soarta lui… *il lui a fait un sort*… Îi plătim o pensie lunară. E un băiat deştept… a primit tot din mila tatălui nostru o educaţie bună… Numai că şi-a pierdut cu totul capul, e un fel de republican… Nu-l primim la noi… *il est impossible!*{4} Dar rămâi cu bine, căci cupeul meu a şi tras la scară.” Prinţul se depărtă, iar a doua zi Sipiaghin citi în *Poliţeiskie vedomosti*{5} anunţul inserat de Nejdanov şi se duse la el…

— Numele meu de familie este Sipiaghin, îi spuse lui Nejdanov, stând în faţa acestuia pe un scaun de pai şi învăluindu-l cu privirea lui gravă, am aflat din ziar că doreşti să-ţi găseşti un post şi am venit la dumneata cu următoarea propunere: sunt însurat; am un fiu în vârstă de nouă ani; băiatul, ţi-o spun deschis, este foarte înzestrat. Cea mai mare parte din vară şi toamnă o petrecem la ţară, în gubernia S… la cinci verste de capitala guberniei. Nu ţi-ar plăcea să vii cu noi acolo pe timpul vacanţei, să predai fiului meu limba rusă şi istoria – adică materiile despre care pomeneşti în anunţul dumitale? Îndrăznesc să cred că vei fi mulţumit de mine, de familia mea şi de poziţia conacului meu. Avem o grădină minunată, râu, aer bun, curat, o casă încăpătoare… Primeşti? În cazul acesta rămâne să aflu condiţiile dumitale, deşi nu cred, adăugă Sipiaghin cu o uşoară grimasă, că în privinţa aceasta să se poată ivi între noi vreo neînţelegere.

Câtă vreme Sipiaghin vorbise, Nejdanov nu-şi luă ochii de la el. Privea căpşorul mic, puţin dat pe spate, fruntea îngustă şi joasă, însă inteligentă, nasul subţire, roman, ochii cu o expresie plăcută, buzele frumos desenate din care se revărsau vorbele curtenitoare, favoriţii lungi, potriviţi după moda englezească. Privea şi nu înţelegea. „Ce să

fie asta? se gândea el. De ce oare omul acesta caută să mă măgulească? El – un aristocrat – iar eu?! Cum de ne-am întâlnit? Şi ce l-a adus la mine?”

Era atât de adâncit în gândurile lui, că nu deschise gura nici atunci când Sipiaghin, terminându-şi discursul, tăcu în aşteptarea răspunsului. Privirea lui Sipiaghin alunecă spre colţul unde se retrăsese Paklin, care, ca şi Nejdanov nu-l slăbea din ochi. Oare nu cumva prezenţa acestei a treia persoane îl împiedica pe Nejdanov să spună ce are de spus? Sipiaghin ridică din sprâncene, supunându-se parcă situaţiei ciudate în care nimerise – de altfel cu voia lui – apoi îşi ridică glasul şi repetă întrebarea.

Nejdanov tresări.

— Desigur, începu el să spună cu un fel de grabă… primesc… cu plăcere… deşi trebuie să recunosc… că nu pot să nu simt oarecare uimire… n-am niciun fel de recomandaţie… iar părerile pe care le-am exprimat alaltăieri la teatru ar fi trebuit mai degrabă să vă îndepărteze…

— Greşeşti, stimabile Alexei… Alexei Dmitrici, aşa mi se pare? spuse zâmbind Sipiaghin. Îndrăznesc să spun că sunt cunoscut ca un om cu convingeri liberale, progresiste şi, dimpotrivă, părerile dumitale, eliminând tot ce este în ele propriu tinereţii, care tinde – să nu-mi iei în nume de rău! – la oarecare exagerare, aceste păreri ale dumitale nu-s deloc potrivnice părerilor mele – şi chiar îmi plac prin ardoarea lor tinerească!

Sipiaghin vorbea fără oprire: vorba lui plină, domoală, curgea ca mierea pe unt.

— Soţia mea împărtăşeşte felul meu de a gândi, continuă el, şi se prea poate ca părerile ei să se apropie şi mai mult de ale dumitale, decât ale mele; lucru uşor de înţeles: ea e mai tânără! Când, a doua zi după întâlnirea noastră, am citit în ziare numele dumitale, pe care în paranteză fie spus îl aflasem încă de la teatru şi pe care dumneata, împotriva obiceiului, l-ai publicat împreună cu adresa dumitale, acest fapt m-a surprins. În acest fapt – în această coincidenţă – am văzut… iartă aspectul superstiţios al acestei expresii… am văzut mâna destinului! Ai pomenit ceva despre recomandaţie. Înfăţişarea dumitale, persoana dumitale îmi trezesc simpatie. Mi-e destul. Aici obiceiul să mă încred în ochiul meu. Aşadar, pot să sper? Primeşti?

— Primesc… Desigur… răspunse Nejdanov, şi voi încerca să justific încrederea dumneavoastră. Permiteţi-mi însă să vă previn asupra unui singur lucru: sunt gata să fiu profesorul fiului dumneavoastră, dar nu guvernorul lui. Nu sunt în stare să îndeplinesc un asemenea rol, şi nici nu vreau să mă simt legat; nu vreau să-mi pierd libertatea.

Sipiaghin mişcă uşor mâna, parcă ar fi gonit o muscă.

— Fii liniştit, scumpul meu… Nu eşti din aluatul din care se

plămădesc guvernorii; şi nici nu-mi trebuia aşa ceva. Caut un profesor şi l-am găsit. Dar cum rămâne cu condiţiile? Condiţiile băneşti! Abjectul metal!

Nejdanov, încurcat, nu ştia ce să răspundă…

— Ascultă-mă, spuse Sipiaghin, aplecându-se puţin înainte şi atingând prietenos cu vârful degetelor genunchiul lui Nejdanov, între oameni cumsecade asemenea chestiuni se rezolvă în două cuvinte. Îţi ofer o sută de ruble pe lună; cheltuielile de drum la dus şi la întors trec, desigur, în contul meu. Îţi convine?

Nejdanov roşi iarăşi.

— Este mult mai mult decât aveam de gând să cer… pentru că… eu…

— Foarte bine… îl întrerupse Sipiaghin. Consider chestiunea rezolvată… iar pe dumneata, ca pe unul dintre ai casei. Se ridică de pe scaun şi deodată deveni vesel şi radios, de parcă ar fi primit un dar. În toate mişcările lui apăru o familiaritate plăcută şi chiar o tendinţă de umor. Plecăm peste câteva zile, reluă el pe un ton familiar, îmi place să întâmpin primăvara la ţară, deşi, prin natura ocupaţiilor mele, sunt un prozaic, legat mai mult de oraş… Tocmai de aceea, dă-mi voie să socotesc prima dumitale lună începând de azi. Soţia mea e acum la Moscova cu băiatul. Au plecat mai înainte. La sosirea noastră, îi vom găsi instalaţi la ţară… în sânul naturii. Noi vom călători împreună… ca burlacii. He, he! Sipiaghin râse scurt şi nazal, cu destulă cochetărie. Iar acum…

Din buzunarul de la piept al paltonului scoase un portofel de argint cu incrustaţii şi luă din el o carte de vizită.

— Iată adresa mea aici, la Petersburg. Poţi să treci pe la mine şi mâine. Cam… pe la orele douăsprezece. Să mai stăm de vorbă. Îţi voi expune unele idei ale mele în privinţa educaţiei… Şi totodată vom hotărî şi ziua plecării. Sipiaghin luă mâna lui Nejdanov. Şi ştii ce? adăugă el, coborând vocea şi lăsând capul pe umăr. Dacă ai nevoie de un avans… te rog, nu te codi, cere-mi chiar pe o lună înainte.

Nejdanov nu ştia ce să răspundă şi, nedumerit, privea faţa luminoasă, atât de prietenoasă şi în acelaşi timp atât de străină care, apropiindu-se de faţa lui, îi surâdea cu atâta îngăduinţă.

— N-ai nevoie? Nu? şopti Sipiaghin.

— D-acă-mi veţi permite, vă voi spune mâine, zise în cele din urmă Nejdanov.

— Perfect! Atunci, la revedere! Pe mâine! Sipiaghin dădu drumul mâinii lui Nejdanov şi voi să plece…

— Daţi-mi voie să vă întreb, rosti deodată Nejdanov, mi-aţi spus adineauri că încă de la teatru aţi aflat cum mă numesc? De la cine aţi aflat?

— De la cine? De la un bun cunoscut al dumitale şi mi se pare rudă,

prinţul… prinţul G.

— Aghiotantul imperial?

— Da, chiar el.

Nejdanov roşi mai tare şi deschise gura… dar nu spuse nimic… Sipiaghin îi strânse mâna din nou. de data aceasta în tăcere şi, înclinându-se întâi în faţa lui, apoi către Paklin, îşi puse pălăria abia când ajunse la uşă şi ieşi, purtând pe faţă un surâs de satisfacţie în care citeai convingerea că vizita lui produsese o impresie adâncă.

IV

Nici n-apucase Sipiaghin să treacă bine pragul, că Paklin sări de pe scaun şi, repezindu-se la Nejdanov, începu să-l felicite.

— Tii, ce nisetru ai prins! repeta el, chicotind şi ţopăind. Ştii tu cine-i omul acesta? Cunoscutul Sipiaghin, şambelanul, stâlpul societăţii, ca să zic aşa, viitor ministru.

— Mi-e cu totul necunoscut, zise Nejdanov posomorât.

Paklin dădu disperat din mâini.

— Asta-i nenorocirea noastră, Alexei Dmitrici, ca nu cunoaştem pe nimeni! Vrem să acţionăm, vrem să răsturnăm lumea întreagă cu susu-n jos, dar trăim izolaţi de această lume, avem de-a face numai cu doi-trei prieteni, batem pasul pe loc, într-un cerc restrâns…

— Iartă-mă, îl întrerupse Nejdanov, dar nu-i aşa. Numai cu duşmanii nu vrem să avem de-a face, dar cu oamenii de categoria noastră, cu poporul, suntem în legătură permanentă.

— Stai, stai, stai! îl întrerupse Paklin la rândul Iul. Mai întâi, în ceea ce priveşte pe duşman, dă-mi voie să-ţi aduc aminte de versurile lui Goethe:

Wer den Dichter will versteh'n
Muss in Dichter's Lande geh'n…{6}

iar eu spun:

Wer die Feinde will versteh'n
Muss in Feindes Lande geh'n…{7}

Să te fereşti de duşmani, să nu le cunoşti obiceiurile şi felul de viaţă e o absurditate! Ab-sur-di-ta-te! Da! Da! Dacă vreau să împuşc lupul în pădure, trebuie să-i cunosc toate ascunzişurile… Apoi, chiar acum ai spus: să ne apropiem de popor… Dragul meu!… În 1862 polonezii plecau: „do liasu" – adică în pădure; şi noi plecăm acum tot într-o

pădure, adică în popor, care, pentru noi, e atât de necunoscut şi de întunecat ca şi-o pădure!

— Şi atunci, după părerea ta, ce trebuie să facem?

— Indienii se aruncă sub carul lui Djaggernaut, continuă Paklin întunecat, carul îi striveşte şi ei mor fericiţi. Şi noi avem un Djaggernaut al nostru… De strivit, ne striveşte, dar fericirea nu ne-o dă.

— Şi atunci, după părerea ta, ce trebuie să facem? repetă aproape strigând Nejdanov. Să scrim nuvele cu „tendinţă”?

Paklin îşi desfăcu braţele în lături, lăsându-şi capul spre umărul stâng.

— Nuvele ai putea în orice caz să scrii, deoarece ai stofă de scriitor… Stai, nu te supăra, am terminat. Ştiu că nu-ţi plac asemenea aluzii. Sunt de acord cu tine că a scrie fleacuri cu „miez” şi încă cu construcţii moderne ca acestea: „Ah! Vă iubesc! *sări ea în sus…”* „Mi-este indiferent! *se scarpină el”,* numai plăcut nu-i! De aceea repet: apropiaţi-vă de toate păturile sociale, începând cu cea de sus! Nu vă puteţi bizui numai pe oameni ca Ostrodumov! Sunt cinstiţi, sunt cumsecade, dar proşti! Proşti!! Uită-te la Ostrodumov al nostru. Nimic, nici tălpile cizmelor nu le are ca ale oamenilor deştepţi! De ce crezi că a fugit aşa? Pentru că n-a vrut să rămână în aceeaşi cameră, să respire acelaşi aer cu un aristocrat!

— Te rog să nu vorbeşti astfel de Ostrodumov în prezenţa mea, rosti iritat Nejdanov. Poartă cizme groase, fiindcă sunt mai ieftine.

— Nu m-am gândit la asta, începu Paklin…

— Iar pentru că nu vrea să rămână în aceeaşi cameră cu un aristocrat, îi tăie vorba Nejdanov cu vocea ridicată, nu pot decât să-l laud. Important este că va şti să se jertfească şi la nevoie va merge la moarte, ceea ce nici tu, nici eu nu vom face niciodată!

Paklin îşi luă o mutră amărâtă şi-şi arătă picioruşele strâmbe şi subţiri:

— Cum să lupt, prietene Alexei Dmitrici, spune şi tu! Dar să lăsăm toate acestea… Repet: sunt mulţumit în sufletul meu că te-ai apropiat de domnul Sipiaghin – şi chiar prevăd un mare folos pentru cauza noastră din această apropiere. Ai prilejul să intri în societatea înaltă, să vezi pe acele „leoaice”, acele femei cu trup catifelat şi cu inima de piatră, cum se spune în *Scrisori despre Spania;* studiază-le, frate, studiază-le! Dacă erai un epicurean aş fi fost îngrijorat pentru tine… crede-mă! Dar nu pentru aşa ceva ai căutat tu un post.

— Am căutat un post, spuse Nejdanov, ca să nu mai trag mâţa de coadă… „Şi ca să mai scap de voi toţi pentru câtva timp”, adăugă el în gând.

— Ei, sigur, sigur! De aceea îţi şi spun: studiază! Ce parfum a lăsat domnul ăsta în urma lui! Paklin trase adânc aerul pe nas. Veritabilul

„ambré”, la care visa nevasta primarului din *Revizorul*.

— A întrebat de mine pe prinţul G., spuse cu glas înăbuşit Nejdanov, întorcându-se iar la fereastră, probabil că acum cunoaşte toată povestea mea.

— Nu probabil, sigur! Ei, şi ce? Pot să fac prinsoare că tocmai de aceea i-a venit în cap să te ia ca profesor. Orice ai spune, dar şi tu eşti aristocrat – din naştere. Vasăzică, unul dintre ai lui! Dar am stat prea mult la tine; ar fi timpul să mă duc la biroul meu, la exploatatori! La revedere, frate!

Paklin se îndreptă spre uşă, dar se opri şi se întoarse.

— Ascultă, Alioşa, spuse el cu un ton ademenitor, m-ai refuzat adineauri – acum o să ai bani, ştiu, totuşi îngăduie-mi să donez şi eu cât de puţin pentru cauza comună! Dacă nu pot contribui cu nimic altceva, fie măcar cu punga! Uită-te: las pe masă o hârtie de zece ruble! O primeşti?

Nejdanov nu răspunse nimic, nici nu se mişcă.

— Tăcerea-i semn de aprobare! Mulţumesc! exclamă vesel Paklin şi dispăru.

Nejdanov rămase singur… Continua să privească pe geam în curtea îngustă şi întunecată, unde razele soarelui nu pătrundeau nici vara; tot aşa de întunecată îi era şi faţa.

Nejdanov era, după cum ştim, fiul prinţului G., un om foarte bogat, general-aghiotant, şi al guvernantei fiicelor acestuia. Guvernanta, o fată drăguţă, absolventă a unui pension, muri chiar în ziua când născu copilul. La început, Nejdanov îşi făcu educaţia în pensionul unui elveţian, un pedagog priceput şi sever, apoi intră la universitate. Voia să devie jurist; dar generalul, tatăl lui, care ura pe nihilişti, îl determină să urmeze „estetica” – după cum se exprima cu ironie amară Nejdanov – adică facultatea de istorie şi filologie. Tată-său îl vedea numai de trei-patru ori pe an, dar se interesa de soarta lui şi la moartea sa îi lăsă prin testament „în memoria Nastenkăi” (mama lui) un capital de 6000 de ruble-argint, ale cărui procente i se plăteau de către fraţii lui Nejdanov, prinţii G., cu titlu de „pensie”. Nu degeaba îi zicea Paklin „aristocrat”; totul în el dovedea rasa: urechile, mâinile, picioarele mici, trăsăturile mărunte, fine ale feţei, pielea delicată, părul lui frumos; chiar vocea, uşor graseiată, era totuşi plăcută. Era însă peste măsură de nervos, peste măsură de susceptibil, impresionabil şi chiar capricios. Situaţia falsă în care se pomenise încă din copilărie dezvoltase în el susceptibilitatea şi irascibilitatea, însă mărinimia lui înnăscută nu-l lăsa să devină bănuitor şi neîncrezător. Tot prin situaţia falsă în care se afla se explică şi contradicţiile care se ciocneau în fiinţa lui. Ordonat până la minuţiozitate, dezgustându-se de unele lucruri până la greaţă, se străduia să fie cinic şi grosolan în vorbă; idealist prin fire, pătimaş şi virtuos, îndrăzneţ şi sfios în acelaşi

timp, se ruşina de sfiala şi de virtutea lui, ca de un viciu ruşinos şi se simţea dator să râdă de idealuri. Avea o inimă afectuoasă, dar se ferea de oameni; se înfuria uşor, dar niciodată nu păstra mânia. Era supărat pe tatăl lui, fiindcă-l făcuse să urmeze „estetica”; în văzul tuturor se ocupa numai de probleme politice şi sociale, era adeptul celor mai extremiste convingeri, care pentru el nu erau numai vorbe goale, iar în taină se delecta cu artele frumoase, cu poezia, cu arta în toate manifestările ei… scria chiar şi poezii. Ascundea însă cu grijă caietul în care le scria – şi dintre prietenii lui din Petersburg singurul Paklin, care era foarte perspicace, îi bănuia existenţa. Nimic nu supăra şi nu jignea mai mult pe Nejdanov decât cea mai mică aluzie la activitatea lui poetică, această slăbiciune de neiertat, cum o socotea el. Graţie educatorului elveţian pe care-l avusese, ştia destul de multe lucruri şi nu se temea de muncă; lucra cu plăcere, deşi puţin cam febril şi neconsecvent. Prietenii îl iubeau… erau atraşi de sinceritatea, de bunătatea şi de puritatea sufletului său. Nejdanov însă nu se născuse sub o stea fericită şi viaţa lui nu era uşoară. În adâncul sufletului simţea el bine acest lucru şi, cu tot ataşamentul prietenilor, îşi dădea seama că e singur.

Stătea acum în faţa ferestrei, pradă gândurilor – gândurilor triste şi apăsătoare, legate de călătoria pe care avea s-o facă, de această întorsătură nouă şi neaşteptată în viaţa lui… Nu regreta Petersburgul, în care nu lăsa nimic deosebit de drag şi unde ştia bine că se va întoarce la toamnă. Era totuşi cuprins de îndoială şi simţea o involuntară tristeţe.

„Ce fel de profesor sunt eu! îi trecu prin cap: ce fel de pedagog!” Era gata să-şi reproşeze că acceptase această funcţie. Dar un asemenea reproş ar fi fost nedrept. Nejdanov avea destule cunoştinţe şi, cu toată firea lui schimbătoare, copiii se apropiau de el cu voie bună, iar dânsul îi îndrăgea repede. Tristeţea care-l cuprinsese provenea din sentimentul pe care-l încearcă melancolicii şi visătorii când sunt siliţi să părăsească locul unde au trăit o vreme; oamenilor cu caracter dinamic şi temperament sanguin le este necunoscută această senzaţie, ei fiind înclinaţi mai degrabă să se bucure când se răstoarnă mersul cel de toate zilele al vieţii, când schimbă atmosfera ei obişnuită. Nejdanov se adânci atât de mult în gândurile lui că, aproape fără să-şi dea seama, începu să redea treptat în vorbe ideile care-i rătăceau prin minte; ele prindeau cadenţă şi începeau să rimeze…

— Ei, drăcie! exclamă el tare. Mi se pare că sunt pe cale să compun versuri! Se scutură ca de o pacoste şi se depărtă de fereastră; zărind pe masă hârtia de zece ruble a lui Paklin o băgă în buzunar şi începu să umble prin cameră.

— Trebuie să iau acontul, se gândi el. Bine că domnul acesta mi la oferit, o sută de ruble… apoi de la fraţii mei – de la excelenţele lor –

încă o sută… Cincizeci pentru datorii, cincizeci sau şaptezeci pentru drum… iar restul lui Ostrodumov. Da, şi ceea ce a dat Paklin tot lui… apoi trebuie să mai primesc ceva şi de la Merkulov…

În timp ce-şi făcea în gând toate aceste socoteli, rimele începură să-i joace din nou în minte. Se opri şi căzu pe gânduri… îşi aţinti privirea într-o parte, încremeni… Apoi mâinile, parcă pe dibuite, căutară şi deschiseră sertarul mesei şi scoaseră tocmai de la fund caietul acoperit cu scrisul lui…

Se aşeză pe scaun fără să-şi schimbe direcţia privirii, luă condeiul şi, mormăind ceva pe sub nas, scuturându-şi din când în când părul, ştergând şi tăind ce scrisese, începu să aştearnă vers după vers…

Uşa dinspre antreu se deschise puţin şi, în deschizătură, se ivi capul Maşurinei. Nejdanov nu băgă de seamă şi continuă să scrie. Maşurina îl privi ţintă o vreme şi clătinând din cap, se dădu înapoi… Dar Nejdanov îşi îndreptă spatele, aruncă o privire spre ea şi rostind cu ciudă: „A! Dumneata erai!” zvârli caietul în sertar.

Atunci Maşurina intră cu paşi siguri în cameră.

— Ostrodumov m-a trimis la dumneata, spuse ea rar, ca să aflu când s-ar putea să primim banii. Dacă faci rost astăzi, atunci putem pleca deseară.

— Astăzi nu se poate, obiectă Nejdanov, încruntându-şi sprâncenele; veniţi mâine.

— La ce oră?

— La ora două.

— Bine.

Maşurina tăcu câtva timp şi deodată, întinzându-i brusc mâna, zise:

— Mi se pare că te-am deranjat, scuză-mă. De altfel… plec. Cine ştie dacă ne vom mai vedea… Am vrut să-mi iau rămas bun de la dumneata.

Nejdanov îi strânse degetele roşii şi reci.

— L-ai văzut pe domnul care a fost la mine? începu el. M-am înţeles cu dânsul pentru post. Îl întovărăşesc la moşia lui, în gubernia S… chiar lângă oraşul S…

Pe faţa Maşurinei licări un surâs de bucurie.

— Lângă oraşul S…! Atunci, poate o să ne mai vedem… Poate or să ne trimită şi pe noi acolo. Maşurina oftă. Ah, Alexei Dmitrici…

— Ce este? întrebă Nejdanov.

Maşurina luă un aer preocupat.

— Nimic. Rămâi cu bine! Nimic.

Mai strânse o dată mâna lui Nejdanov şi părăsi odaia.

„În tot Petersburgul nimeni nu-mi este mai devotat ca această făptură ciudată! se gândi Nejdanov. Dar a picat tocmai când nu trebuia… De altfel, poate-i mai bine aşa!”

A doua zi dimineaţă, Nejdanov se duse la locuinţa lui Sipiaghin.

Acolo, într-un splendid cabinet, încărcat cu mobilă sobră, foarte potrivită cu demnitatea unui bărbat de stat liberal şi gentleman, luând loc în faţa unui birou imens, pe care erau aşezate într-o ordine perfectă sumedenie de hârtii care nu foloseau nimănui, alături de cuţite gigantice de fildeş care nu tăiaseră niciodată nimic, Nejdanov ascultă un ceas întreg pe stăpânul casei cu idei liberale, se lăsă stropit de mirosul cuvintelor lui înţelepte, binevoitoare şi îngăduitoare, primi în sfârşit avansul de o sută de ruble – iar zece zile mai târziu, acelaşi Nejdanov, stând pe jumătate culcat pe bancheta de catifea a unui compartiment special de clasa întâi, umăr lângă umăr cu acelaşi bărbat de stat, înţelept, liberal şi gentleman, gonea spre Moscova pe şinele cam şubrede ale liniei ferate Nikolaevskaia.

V

În salonul casei mari de piatră cu coloane şi fronton în stil grecesc, construită în al treilea deceniu al secolului acestuia de către tatăl lui Sipiaghin, un cunoscut agronom şi sfarmă-dinţi{8} soţia lui Sipiaghin, Valentina Mihailovna, o doamnă foarte frumoasă, aştepta dintr-o clipă în alta sosirea soţului, anunţată printr-o telegramă. Aranjamentul salonului purta pecetea unui gust modern, delicat: tot ce se afla în el era plăcut şi prietenos – de la coloritul pestriţ şi atrăgător al tapetelor de creton şi al draperiilor, până la formele variate ale bibelourilor de porţelan, de bronz şi de cristal de pe etajere şi mese – toate se conturau fin şi parcă se topeau armonios în razele vesele ale zilei de mai, care pătrundeau în voie prin ferestrele înalte, larg deschise. Aerul din salon, cu miresme de mărgăritar – buchete mari, albe ale încântătoarelor flori de primăvară împodobeau încăperea – se înfiora din când în când indignat de suflarea îndrăzneaţă a zefirului, care plutea uşor deasupra grădiniţei potopite de verdeaţă.

Încântător tablou! Iar stăpâna casei, Valentina Mihailovna Sipiaghina, completa acest tablou, îi dădea sens şi viaţă. Era o femeie înaltă, de vreo treizeci de ani; cu părul castaniu, faţa oacheşă, proaspătă, cu ochi minunaţi, profunzi şi catifelaţi, amintea chipul Madonei Sixtine. Avea buzele cam groase şi palide, umerii puţin prea înalţi, mâinile de asemenea cam mari şi totuşi… văzând-o cât de liber şi de graţios se mişcă prin salon, înclinându-şi talia subţire şi puţintel strânsă asupra unei flori pentru a o mirosi, ori muţind din loc vreun vas chinezesc, ori îndreptându-şi în faţa oglinzii părul lucios şi închizând, pe jumătate minunaţii ei ochi – oricine şi-ar fi zis în gând, sau ar fi exclamat chiar cu glas tare că n-a mai întâlnit făptură mai fermecătoare!

Un băieţel drăguţ, de vreo nouă ani, cu părul inelat, pomădat din belşug şi frezat, în costum scoţian, cu genunchii goi, intră în fugă în salon, dar se opri văzând-o pe Valentina Mihailovna.

— Ce-i, Kolea? întrebă ea. Vocea ei era tot atât de blândă şi catifelată ca şi ochii.

— Să vezi, mamă, începu încurcat băiatul; m-a trimis mătuşa aici… mi-a zis să-i aduc mărgăritar… pentru camera ei… că ea nu are…

Valentina Mihailovna luă băiatul de bărbie, făcându-l să-şi ridice căpşorul pomădat.

— Spune mătuşii să trimită după mărgăritar în grădină, fiindcă mărgăritarul acesta este al meu… Şi nu vreau să se atingă nimeni de el. Spune-i că nu-mi place să-mi strice cineva rosturile. Ai să ştii să repeţi ce ţi-am spus?

— Da, am să ştiu… murmură băiatul.

— Ia s-auzim!

— Am să-i spun… am să-i spun… că tu nu vrei!

Valentina Mihailovna începu să râdă. Şi râsul ei era de asemenea catifelat.

— Văd că încă nu ţi se poate da o însărcinare. Ei, nu-i nimic, spune-i şi tu ce ţi-o veni în minte.

Băiatul sărută repede mâna mamei împodobită cu inele şi o zbughi afară.

Valentina Mihailovna îl urmări cu privirea, suspină şi se apropie de colivia cu sârmă aurită, pe al cărei grilaj sărea, agăţându-se prudent cu ciocul şi cu picioruşele, un papagal mic, verde, îl necăji puţin cu vârful degetului, apoi se lăsă pe un divan scund şi, luând de pe o măsuţă sculptată ultimul număr din *Revue des Deux Mondes* începu s-o răsfoiască.

O tuse respectuoasă o făcu să-şi întoarcă privirile. În pragul uşii stătea un servitor chipeş, în livrea de mare ţinută şi cu cravată albă.

— Ce-i, Agafon? întrebă Valentina Mihailovna cu aceea-şi voce blândă.

— Semion Petrovici Kallomeiţev a sosit. Porunciţi să fie primit?

— Pofteşte-l, pofteşte-l, desigur. Să fie anunţată şi Mariana Vikentievna, să poftească şi ea în salon.

Valentina Mihailovna aruncă pe masă numărul din *Revue des Deux Mondes* şi, sprijinindu-se de spătarul divanului, ridică ochii în sus şi căzu pe gânduri – ceea ce o prindea de minune.

Numai după felul cum Semion Petrovici Kallomeiţev, bărbat tânăr de vreo treizeci şi doi de ani, intră în cameră – după mişcările lui nestingherite, neglijente şi galeşe, după cum se lumină deodată la faţă, după cum se înclină puţin într-o parte şi îşi îndreptă apoi în mod graţios corpul, după felul cum începu să vorbească, dulceag şi cam pe nas, după cum luă de respectuos mâna Valentinei Mihailovna şi i-o

sărută – numai după toate acestea puteai să ghiceşti că noul sosit nu era un provincial, sau un moşier bogat oarecare, de prin vecinătate, ci un adevărat „grand genre”{9} de cea mai înaltă categorie. Afară de asta era îmbrăcat după cea mai aleasă modă englezească: colţul colorat al batistei albe de linon abia ieşea într-un triunghi mic din buzunarul plat al vestei pestriţe; la capătul unei panglici negre, destul de late, se legăna un monoclu; nuanţa ştearsă şi mată a mănuşilor de Suedia se asorta cu pantalonii cadrilaţi de un cenuşiu deschis. Domnul Kallomeiţev era tuns scurt, proaspăt bărbierit; faţa lui puţin cam feminină, cu ochii mici, apropiaţi, cu nas subţire şi acvilin, cu buze roşii şi pline, exprima acea plăcută dezinvoltură a nobilului cu o cultură aleasă. Era o figură prietenoasă… dar foarte uşor căpăta o expresie rea şi chiar grosolană; era destul ca cineva să se atingă de Semion Petrovici, să se atingă de principiile lui conservatoare, patriotice şi religioase pentru ca faţa lui să devie neîndurătoare! Toată graţia i se spulbera într-o clipită – în ochişorii galeşi se aprindea o luminiţă răutăcioasă, frumoasa-i guriţă rostea cuvinte urâte şi reclama… reclama de îndată cu glas strident autoritatea şefilor lui!

Familia lui Semion Petrovici se trăgea din nişte simpli grădinari. Străbunicul purta numele locului de obârşie: Kolomenţov… Bunicul îl schimbase în Kolomeiţev, iar tatăl lui se iscălea Kalleomeiţev; la rândul său Semion Petrovici puse litera „iati” în loc de „e” – şi se credea, fără glumă, aristocrat get-beget; ba lăsa să se înţeleagă că familia lor se trăgea din baronii von Gallenmeier, dintre care unul fusese feldmareşal austriac în războiul de treizeci de ani. Semion Petrovici făcea serviciul la ministerul curţii şi avea titlul de kamerjunker{10}. Patriotismul îl împiedicase să intre în diplomaţie unde se părea ca l-ar fi chemat şi educaţia, şi obişnuinţa lui cu lumea înaltă, şi succesul de care se bucura la femei, şi chiar înfăţişarea lui… *mais quitter la Russie? – jamais!*{11}

Kallomeiţev avea o avere frumoasă, multe relaţii şi era socotit un om de încredere – *„un peu trop… féodal dans ses opinions”*{12}, cum se exprima despre el cunoscutul prinţ B., unul dintre cei mai înalţi funcţionari ai Petersburgului. În gubernia S… Kallomeiţev venise într-un concediu de două luni, ca să se mai ocupe de gospodărie, adică „să bage-n sperieţi pe unul, să mai strângă în chingi pe altul”, căci altfel nu se poate!!

— Credeam că-l găsesc pe Boris Andreici, începu el, legănându-se graţios când pe un picior când pe celălalt şi apoi privind pe neaşteptate într-o parte, căutând să imite astfel un personaj foarte important.

Valentina Mihailovna închise uşor ochii.

— Adică altfel n-ai fi venit?

Kallomeiţev era mai-mai să cadă pe spate, atât de nedreaptă şi de

nepotrivită i se păru întrebarea!

— Valentina Mihailovna! exclamă el. Dar, rogu-te, este oare posibil să presupui…

— Bine, bine, ia loc. Boris Andreici trebuie să sosească dintr-o clipă într-alta. Am trimis trăsura la gară, după el. Aşteaptă puţin… Îl vei vedea. Cât să fie ceasul?

— Două şi jumătate, spuse Kallomeiţev, după ce scoase din buzunarul vestei un ceas mare de aur, încrustat cu email, pe care îl arătă doamnei Sipiaghina. Ai văzut ceasul meu? Mi l-a dăruit Mihail; ştii, prinţul sârb… Obrenovici. Uite şi monograma lui, priveşte… Suntem prieteni buni. Ne ducem împreună la vânătoare. Minunat băiat! Mână de fier, cum se şi cade să fie un conducător. O, el nu ştie de glumă! Nu-u-u!

Kallomeiţev se lăsă în fotoliu; îşi încrucişă picioarele şi începu să-şi scoată încet mănuşa de pe mâna stângă.

— Dacă am avea şi în gubernia noastră un Mihail!

— Ce vrei să spui? Eşti cumva nemulţumit?

Kallomeiţev strâmbă din nas.

— Numai zemstva asta e de vină! Numai ea! La ce-o fi bună, nu ştiu! Nu face decât să slăbească administraţia şi… să stârnească gânduri netrebnice (fluturând în aer mâna stângă, eliberată de strânsoarea mănuşii, adăugă)… şi speranţe irealizabile (şi îşi suflă peste mână). Am vorbit şi la Petersburg despre toate acestea… *mais bah*{13}! Nu într-acolo bate vântul. Chiar soţul dumitale… închipuieşte-ţi! De altfel este un liberal recunoscut!

Sipiaghina se îndreptă puţin din spate.

— Cum? Dar dumneata, *monsieur* Kallomeiţev, faci opoziţie guvernului?

— Eu? Opoziţie? Niciodată! Pentru nimic în lume! *Mais j'ai mon franc parler.*{14} Critic uneori, dar mă supun totdeauna.

— Iar eu, dimpotrivă: nu critic şi nici nu mă supun.

— *Ah! mais c'est un mot!*{15} Dacă-mi vei permite, voi transmite observaţia dumitale prietenului meu Ladislas, *vous savez*{16}. Se pregăteşte să scrie un roman din lumea mare; mi-a şi citit câteva capitole. Va fi o minune! *Nous aurons enfin le grand monde russe peint par lui-meme.*{17}

— Unde va apărea?

— Desigur în *Russki vestnik – Revue des Deux Mondes* a noastră, pe care văd că o citeşti.

— Da, dar ştii, devine cam plicticoasă.

— Poate… poate… Şi *Russki vestnik,* de la o vreme încoace, vorbind în limbajul de azi, a cam luat-o razna puţintel.

Kallomeiţev începu să râdă în gura mare; i se părea foarte nostim să spui „a luat-o razna" şi încă „puţintel".

— *Mais c'est un journal qui se respecte*{18}, continuă el. Şi iată lucrul de căpetenie. Eu îţi declar că… mă interesez prea puţin de literatura rusă; în prezent este reprezentată de fel de fel de raznocinţi. Au ajuns până acolo ca eroina romanului să fie o simplă bucătăreasă, *parole d'honneur*{19}! Dar romanul lui Ladislas sun să-l citesc neapărat. *Il y aura le petit mon pour rire*{20} şi apoi tendinţa, tendinţa! Nihiliştii vor fi făcuţi praf – de asta îmi garantează felul de gândire al lui Ladislas *qui est tres correct*{21}.

— Nu însă şi trecutul lui, observă Sipiaghina.

— *Ah! jetons un voile sur les erreurs de sa jeunesse!*{22} exclamă Kallomeiţev, scoţându-şi şi mănuşa de pe mâna dreaptă.

Din nou doamna Sipiaghin închise ochii pe jumătate. Era o uşoară cochetărie a ochilor ei minunat de frumoşi.

— Semion Petrovici, zise ea, dă-mi voie să te întreb, de ce foloseşti atâtea cuvinte franţuzeşti, când vorbeşti ruseşte? Iartă-mă, te rog, îmi pare un obicei cam învechit.

— De ce, de ce? Nu stăpânesc tot atât de bine vorbirea rusă ca, de pildă, dumneata. Cât mă priveşte pe mine, consider limba rusă ca limbă a decretelor şi a deciziilor guvernului şi preţuiesc puritatea ei! Mă înclin în faţa lui Karamzin!… Dar o limbă rusă, să spun aşa, pentru toate zilele… există oare? De exemplu, cum ai traduce exclamaţia mea *de tout à l'heure: „Cest un mot!"*{23} Acesta este un cuvânt?!… O, draga mea!

— Eu aş spune: iată o vorbă de duh.

Kallomeiţev începu să râdă.

— „O vorbă de duh"! Valentina Mihailovna! Dar nu simţi că miroase a seminar… că s-a pierdut tot hazul…

— Ei, lasă, n-o să mă faci să-mi schimb părerea. Dar ce o fi cu Mariana? Sună clopoţelul şi intră un fecioraş.

— Am poruncit ca Mariana Vikentievna să fie rugată să coboare în salon. N-a fost anunţată?

Servitorul nu mai avu timp să răspundă fiindcă la spatele lui, în pragul uşii, apăru o tânără, cu părul tuns scurt, purtând o bluză largă de culoare închisă, Mariana Vikentievna Sineţkaia, nepoata lui Sipiaghin, după mamă.

VI

— Iertaţi-mă, Valentina Mihailovna, spuse ea, apropiindu-se de Sipiaghina, dar eram ocupată şi am zăbovit.

Îl salută apoi pe Kallomeiţev şi, trecând deoparte, se aşeză pe un scăunel, lângă papagal care, cum o zări, începu să dea din aripi şi se

întinse spre ea.

— De ce te-ai aşezat atât de departe, Mariana? observă Sipiaghina, urmărind-o cu ochii. Vrei să fii mai aproape de micul tău prieten? Închipuie-ţi, Semion Petrovici, se adresă ea lui Kallomeiţev, papagalul este pur şi simplu îndrăgostit de Mariana noastră…

— Nu mă mir deloc!

— Iar pe mine nu poate să mă sufere.

— Asta e uimitor! Probabil că dumneata îl tachinezi.

— Ba, dimpotrivă, îi dau zahăr. Numai că el nu ia nimic din mâinile mele… Nu… aici e vorba de simpatie… şi de antipatie.

Mariana se uită pe sub sprâncene la Sipiaghina… Sipiaghina se uită şi ea la Mariana.

Cele două femei nu se iubeau.

În comparaţie cu mătuşa ei, Mariana putea să treacă drept „urâţică”. Avea faţa rotundă, nasul mare şi acvilin, ochii cenuşii mari şi foarte luminoşi, sprâncenele subţiri, buzele subţiri. Părul castaniu şi des îl purta tuns, era mereu îmbufnată şi din toată fiinţa ei radia ceva puternic şi îndrăzneţ, impetuos şi pătimaş. Picioarele şi mâinile erau mici; corpul mic, dar robust şi mlădios amintea statuetele florentine din secolul al XVI-lea; mişcările ei erau graţioase şi uşoare.

Situaţia Marianei Sineţkaia în casa Sipiaghinilor era destul de grea. Tatăl ei, un om foarte inteligent şi energic, polonez după mamă, ajunsese la gradul de general, când deodată cariera lui se prăbuşi, fiind învinuit de însuşirea unei mari sume de bani publici. Îl judecară, îl condamnară, îl degradară, îi luară titlul de nobleţe şi îl deportară în Siberia… Apoi l-au iertat… Se înapoie din Siberia, dar n-avu timp să se mai refacă şi muri într-o sărăcie cumplită. Soţia lui, sora lui Sipiaghin şi mama Marianei (nu mai avea alţi copii în afară de Mariana), nu rezistă acestei lovituri care distrusese toată buna ei stare, şi se stinse din viaţă curând după soţul ei. Unchiul Sipiaghin o luă pe Mariana în casa lui. Dar fetei îi era silă să trăiască în această stare de dependenţă, şi tindea spre libertate, cu toată puterea unui suflet îndărătnic – de aceea între ea şi Sipiaghina se dădea o luptă continuă, deşi ascunsă: Sipiaghina o socotea nihilistă şi necredincioasă, iar Mariana o ura pe asupritoarea ei involuntară. De unchiul ei se ferea ca şi de ceilalţi oameni. Se ferea de oameni, dar nu se temea de ei, fiindcă nu era o fire sfioasă.

— Antipatia, repetă Kallomeiţev, da, e un lucru ciudat. Pe mine, de exemplu, mă ştiu toţi că sunt un om profund evlavios, ortodox în adevăratul sens al cuvântului, totuşi pletele popilor, codiţele lor nu pot să le văd în ochi, simt cum clocoteşte mânia în mine, da, clocoteşte!

Şi Kallomeiţev ridică de două ori pumnul strâns ca să arate cum îi clocoteşte mânia în piept.

— În general, te deranjează părul, Semion Petrovici, observă Mariana: sunt convinsă că nu poţi să priveşti cu linişte pe cei care îl poartă scurt, ca mine.

Sipiaghina ridică uşor din sprâncene şi înclină capul, mirându-se parcă de libertatea cu care tinerele fete de azi se amestecă în vorbă; Kallomeiţev însă zâmbi indulgent.

— Desigur, grăi el. Nu pot să nu regret buclele acelea minunate ale dumitale, Mariana Vikentievna, care cad sub tăişul nemilos al foarfecelor; însă în mine nu există antipatie, şi în orice caz… exemplul dumitale ar fi putut să mă… să mă convertească!

Kallomeiţev nu găsi cuvântul rusesc, iar franţuzeşte nu voia să vorbească, după observaţia ce i-o făcuse gazda, şi atunci inventă un cuvânt, jumătate rusesc, jumătate franţuzesc.

— Slavă Domnului, că Mariana nu poartă încă ochelari, zise Sipiaghina, şi până acum n-a renunţat încă la guleraşe, nici la manşetuţe; în schimb, spre sincera mea părere de rău, se ocupă de ştiinţele naturale; se mai ocupă şi de problema femeii… Nu-i aşa… Mariana?

Toate acestea aveau drept ţintă s-o pună în încurcătură pe fată; dar ea nu se tulbură şi răspunse:

— Da, mătuşică, citesc tot ce s-a scris în această privinţă şi caut să înţeleg în ce constă această problemă.

— Ce înseamnă tinereţea! se adresă Sipiaghina lui Kallomeiţev. Eu şi dumneata, de pildă, nu ne mai ocupăm de aşa ceva, nu?

Kallomeiţev surâse înţelegător; nu se putea să nu susţină şi el gluma vioaie a amabilei doamne.

— Mariana Vikentievna, începu el, este încă plină de acel idealism… de acel romantism al tinereţii… care… cu timpul…

— Dar, de altfel, mă calomniez singură, îl întrerupse Sipiaghina, căci şi pe mine mă interesează aceste probleme. N-am îmbătrânit încă de tot.

— Şi eu mă interesez de toate, exclamă în grabă Kallomeiţev: numai că eu aş interzice să se vorbească despre aceste lucruri!

— Ai interzice să se vorbească? îl întrebă Mariana.

— Da! Aş spune oamenilor: nu vă împiedic să vă interesaţi… dar să vorbiţi… tsss! zise el punând un deget pe buze. În orice caz, să se scrie despre ele – aş interzice! Categoric!

Sipiaghina începu să râdă.

— Nu mai spune? Nu cumva, după părerea dumitale ar trebui să se numească la minister o comisie care să rezolve această chestiune?

— Şi de ce nu? Chiar şi o comisie! Crezi că noi am rezolva mai prost această problemă decât toţi mâzgălitorii ăia de hârtie, lihniţi de foame, care nu văd mai departe de lungul nasului şi îşi închipuie că ei sunt cele dintâi genii… Am numi preşedinte pe Boris Andreici.

Sipiaghina râse şi mai tare.

— Vezi, păzeşte-te, Boris Andreici ştie să fie uneori aşa de iacobin…

— Jaco, jaco, jaco, trăncăni papagalul.

Valentina Mihailovna flutură batista spre el.

— Nu împiedica oamenii inteligenţi să discute! – Mariana, potoleşte-l tu.

Mariana se întoarse spre colivie; papagalul îşi întinse numaidecât gâtul şi ea începu să-l scarpine cu unghia.

— Da, continuă Sipiaghina, Boris Andreici mă uimeşte uneori chiar şi pe mine. Are în el stofă de… de… tribun.

— *C'est parce qu'il est orateur!*{24}

Fiind înfierbântat, Kallomeiţev se exprimă iarăşi în franţuzeşte.

— Soţul dumitale are darul vorbirii ca nimeni altul şi s-a obişnuit să strălucească… *ses propres paroles le grisent*{25} şi apoi, dorinţa de popularitate… Dar acum e cam supărat, nu-i aşa? *Il boude? e?*{26}

Sipiaghina aruncă o privire spre Mariana.

— N-am observat nimic, răspunse ea după o scurtă tăcere.

— Da, continuă gânditor Kallomeiţev, l-au cam lăsat la o parte în săptămâna Paştelui…

Din nou Sipiaghina făcu un semn spre Mariana.

Kallomeiţev zâmbi şi închise pe jumătate ochii, arătând c-a înţeles.

— Mariana Vikentievna! exclamă el deodată mai tare decât ar fi fost nevoie. Ai de gând şi anul acesta să dai lecţii la şcoală?

Mariana se întoarse cu spatele spre colivie.

— Şi asta te interesează, Semion Petrovici?

— Desigur, mă interesează, chiar foarte mult.

— Asta n-ai interzice?

— Nihiliştilor nu le-aş îngădui nici să se gândească la şcoli. Dar sub conducerea clerului – supraveghind acest cler, aş încuraja chiar eu!

— Aşa! Nu ştiu însă ce o să fac anul acesta. Anul trecut au mers toate aşa de rău. Şi apoi vara ce fel de şcoală poţi să faci?

Când vorbea, Mariana se roşea din ce în ce mai mult, ca şi cum făcea o sforţare, ca şi cum îşi impunea să continue vorba începută. Avea încă mult amor propriu.

— Nu eşti încă destul de pregătită? întrebă Sipiaghina cu un fel de vibrare ironică în vece.

— Poate!

— Cum! exclamă iarăşi Kallomeiţev. Ce aud! O, zei! Ca să înveţi alfabetul pe fetele de ţăran, e nevoie de pregătire?

Dar în momentul acesta Kolea dădu buzna în salon strigând: „Mamă, mamă, vine tata", iar în urma lui, clătinându-se pe picioruşele ei groase, apăru o doamnă căruntă, cu bonetă şi un şal galben, anunțând şi ea că soseşte Borinka.

Această doamnă era mătuşa lui Sipiaghin şi o chema Anna

Zaharovna. Toate persoanele care se găseau în salon săriră de la locul lor şi ieşiră în antreu, iar de acolo coborâră pe scară până la intrarea principală. O alee lungă, de brazi tunşi, ducea de-a dreptul de la drumul mare spre această intrare; pe alee înainta o trăsură la care erau înhămaţi patru cai. Valentina Mihailovna, care stătea înaintea tuturor, începu să fluture batista, Kolea se porni să strige cât îl ţinea gura; vizitiul opri cu un gest semeţ caii înfierbântați, lacheul se repezi de pe capră, mai să smulgă din țâțâni portiera trăsurii cu belciuge şi cu mâner cu tot, iar Boris Andreevici, zvârlind cu o singură mişcare mantaua de pe umeri, coborî din trăsură, cu surâsul lui indulgent pe buze, în ochi şi pe toată faţa. Valentina Mihailovna, cu o mişcare repede şi graţioasă, îşi aruncă amândouă mâinile în jurul gâtului lui şi se sărută de trei ori cu el. Kolea tropăia din picioare şi-l trăgea pe tatăl lui de haină… dar Boris Andreevici, după ce-şi luă din cap şapca scoţiană de voiaj, foarte incomodă şi urâtă, o sărută mai întâi pe Anna Zaharovna, dădu apoi ziua bună Marianei şi lui Kallomeiţev, care-i ieşiseră de asemenea în întâmpinare. (Lui Kallomeiţev îi dădu un puternic *shakehands*{27} englezesc, clătinându-se, de parcă ar fi tras un clopot) şi abia după aceea se întoarse spre Kolea, îl apucă de subţiori, îl ridică şi îl lipi de obrazul lui.

În timp ce se petreceau toate acestea, încetinel, ca un vinovat, ieşi din trăsură Nejdanov şi se opri lângă roata din faţă, fără să-şi scoată şapca şi uitându-se pe sub sprâncene… Valentina Mihailovna, îmbrăţişându-şi soţul cercetă cu o privire pătrunzătoare, peste umărul acestuia, figura cea nouă; Sipiaghin o prevenise că va aduce cu el un profesor.

Tot salutându-se şi strângând mâna stăpânului care sosise acasă, porniră cu toţii în sus pe scara străjuită de ambele părţi de servitori şi de femeile de serviciu care nu se repezeau să-i ia mâna – acest „obicei asiatic” fusese de multă vreme părăsit – ci se mulţumeau să se încline respectuos, în timp ce Sipiaghin răspundea la plecăciunile lor mai mult cu sprâncenele şi cu nasul, decât cu capul.

Nejdanov urcă şi el treptele late ale scării. Îndată ce ajunseră în antreu, Sipiaghin, care îl căuta din ochi, îl prezentă soţiei sale, apoi Annei Zaharovna şi Marianei; iar lui Kolea îi spuse: „Iată profesorul tău. Te rog să-l asculţi. Dă-i mâna.” Kolea dădu timid mâna cu Nejdanov, apoi începu să-l privească atent; dar, negăsind se vede nimic deosebit sau plăcut la el, se agăţă iarăşi de „tăticu” lui. Nejdanov se simţea stingher, ca şi atunci, la teatru. Era îmbrăcat cu un palton vechi, destul de jerpelit, iar faţa şi mâinile îi erau pline de praful de pe drum. Valentina Mihailovna îi spuse ceva amabil, dar el nu auzi bine cuvintele ei şi nu răspunse: băgă numai de seamă că ea îşi privea foarte cald şi dezmierdător soţul şi se lipea de el. Ciuful încârlionţat şi pomădat al lui Kolea nu-i plăcu; la vederea lui

Kallomeiţev se gândi: „ce motan lins”, iar celorlalte persoane nu le dădu nicio importanţă. Sipiaghin îşi roti cu demnitate de vreo două ori capul într-o parte şi într-alta, examinându-şi parcă penaţii; mişcarea aceasta scoase în evidenţă favoriţii lui lungi, care atârnau, şi ceafa mică şi absolut dreaptă. Apoi cu vocea lui care, cu toată oboseala drumului, era ca de obicei puternică şi plină, strigă către unul dintre lachei: „Ivan! Condu pe domnul profesor în camera verde şi du acolo geamantanul domniei sale”; apoi, întorcându-se spre Nejdanov, îl îndemnă să se odihnească, să-şi aranjeze lucrurile şi să-şi facă toaleta; îi mai spuse că la ei prânzul se serveşte fără greş la ora 5. Nejdanov se înclină şi porni în urma lui Ivan spre camera „verde”, care se găsea la etajul întâi.

Toată societatea trecu în salon. Acolo se mai repetară o dată salutările; bătrâna doică, pe jumătate oarbă, veni să-l salute şi ea. Acesteia, din respect pentru vârsta ei, Sipiaghin îi dădu mâna să i-o sărute şi, după ce se scuză faţă de Kallomeiţev, se retrase în dormitor, întovărăşit de soţia sa.

VII

Camera spaţioasă şi curată în care servitorul îl introdusese pe Nejdanov dădea spre grădină. Ferestrele erau deschise şi un vânt uşor abia umfla storurile albe, care se rotunjeau ca pânzele unei bărci, se ridicau şi se lăsau iarăşi. Pe tavan lunecau încet reflexe aurii; în toată camera plutea un miros de primăvară, proaspăt, puţin umed. Nejdanov spuse servitorului să-l lase singur, apoi scoase din geamantan lucrurile, se spălă şi îşi schimbă hainele. Drumul pe care-l făcuse parcă îl sleise de puteri, iar prezenţa continuă, timp de două zile, a unui om necunoscut – cu care vorbise multe şi mărunte – îi obosise nervii; ceva amar, un fel de plictiseală sau de mânie i se furişase pe tăcute în adâncul făpturii lui; se revolta de lipsa lui de curaj, şi amărăciunea îl rodea întruna.

Se apropie de fereastră şi începu să privească grădina. Era o grădină bătrânească, o grădină ca acele din ţinuturile de cernoziom, aşa cum nu poţi întâlni dincoace de Moscova. Aşezată pe povârnişul unui deal prelung, era împărţită în patru părţi care se deosebeau foarte lămurit una de alta. În faţa casei pe o lungime de două sute de paşi se întindea grădina de flori, cu alei drepte presărate cu nisip, cu boschete de salcâmi şi de liliac şi straturi de flori; în stânga, pe lângă grajduri şi până la arie, se vedea livada de pomi fructiferi, cu şiruri dese de meri, peri, pruni, coacăze şi zmeură; drept în faţa casei se încrucişau aleile de tei, formând un pătrat mare şi regulat; în dreapta, vederea era

mărginită de drumul împrejmuit de un şir dublu de plopi argintii; de după un grup de mesteceni plângători se vedea acoperişul oblic al serei. Întreaga grădină era învăluită de verdele plăpând al celei dintâi splendori a primăverii; încă nu se auzea, ca în timpul verii, zumzetul necontenit al insectelor; frunzele tinere murmurau domol, ici şi colo cântau cintezoii, două turturele ascunse într-un copac guruiau de zor, un cuc îşi înălţa chemarea, schimbându-şi de fiecare dată locul, şi de departe, de după iazul morii, răzbătea sporovăiala familiară a stăncuţelor, amintind scârţâitul unui şir de care. Iar peste această viaţă tânără, retrasă şi liniştită, nori luminoşi pluteau încet, rotunzindu-şi grumajii, aidoma unor păsări mari şi leneşe. Nejdanov privea, asculta, sorbea aerul care-i răcorea buzele întredeschise.

Şi parcă sufletul i se mai uşura, şi liniştea din jur îl cuprindea şi pe dânsul.

În vremea aceasta, jos, în dormitor, se vorbea despre el. Sipiaghin povestea soţiei lui cum făcuse cunoştinţă cu Nejdanov, ce-i spusese prinţul G. şi discuţiile avute în timpul călătoriei.

— Un tânăr inteligent, repetă el, şi cult; e drept că e roşu, dar pentru mine, după cum ştii, asta nu înseamnă nimic; oamenii aceştia au cel puţin ambiţie. Şi apoi, Kolea este încă un copil şi nu va prinde de la el nimic rău.

Valentina Mihailovna îşi asculta soţul, cu un surâs drăgăstos şi totodată ironic, ca şi cum el i-ar fi mărturisit o ispravă ciudată, dar plină de haz; şi parcă îi făcea plăcere să constate că al ei *„seigneur et maître”*{28}, un bărbat atât de impunător şi un funcţionar atât de important, mai era în stare să se ţină de pozne ca un tânăr de douăzeci de ani. În faţa oglinzii, în cămaşă albă ca zăpada, cu bretele albastre de mătase, Sipiaghin începu să-şi aranjeze părul după moda engleză, cu ajutorul a două perii; în timp ce Valentina Mihailovna urcată cu ghetuţele pe o canapea joasă, turcească, începu să-i comunice tot felul de veşti despre gospodărie, despre fabrica de hârtie, care vai! nu mergea atât de bine cum ar fi fost de dorit, despre bucătarul care va trebui schimbat, despre biserica de pe care căzuse tencuiala, despre Mariana, despre Kallomeiţev…

Între cei doi soţi exista o încredere şi o prietenie sinceră; trăiau cu adevărat „în dragoste şi înţelegere”, aşa cum se spunea în timpurile vechi; şi când, terminându-şi toaleta, Sipiaghin, ca un adevărat cavaler, ceru Valentinei Mihailovna să-i dea mâna, iar ea i le dădu pe amândouă şi îl privi cu mândrie şi afecţiune cum i le sărută pe rând, sentimentul care se vădea pe feţele amândurora era frumos şi adevărat, deşi la ea se oglindea în nişte ochi demni de Rafael, iar la el – în nişte ochi obişnuiţi de funcţionar.

Fix la ora cinci, Nejdanov coborî pentru masa anunţată nu de sunetul unui clopot, ci chiar de dangătul prelung al unul „gong”

chinezesc. Toată societatea se adunase în sufragerie. Sipiaghin îl salută din nou, curtenitor şi de la înălţimea cravatei sale, şi-i arătă locul la masă, între Anna Zaharovna şi Kolea. Anna Zaharovna era o fată bătrână, sora răposatului tată al lui Sipiaghin; mirosea a camfor, ca o haină ţinută multă vreme în ladă, şi părea neliniştită şi tristă. Îndeplinea în casă rolul de preceptor sau de guvernor al lui Kolea; pe faţa ei zbârcită se întipări nemulţumirea când Nejdanov se aşeză între ea şi elevul ei. Kolea trăgea cu coada ochiului la noul lui vecin de masă şi, cum era un băiat inteligent, ghici numaidecât că profesorul lui se simte stingher şi stânjenit; nu ridica ochii şi aproape nu mânca nimic, ceea ce lui Kolea îi plăcu: până atunci se temuse ca profesorul să nu fie prea sever şi rău. Valentina Mihailovna îi arunca şi ea câte o privire lui Nejdanov.

„Pare un student, se gândea ea, nu e deprins cu lumea, dar are o figură interesantă şi o culoare de păr neobişnuită, ca a acelui apostol pe care vechii maeştri italieni îl zugrăveau totdeauna roşcat – şi are mâinile îngrijite.” De altfel, toţi de la masă aruncau spre Nejdanov priviri îngăduitoare şi nu-l întrebau nimic, îl lăsau în pace, vrând parcă să-l cruţe pentru început; simţea şi el acest lucru, de care era mulţumit, dar în acelaşi timp, fără să ştie de ce, îl şi supăra. Conversaţia o întreţineau Kallomeiţev şi Sipiaghin. Vorbeau despre zemstvă, guvernator, despre prestaţiile la drumuri, tranzacţiile de răscumpărare, cunoştinţele comune de la Petersburg şi Moscova, despre liceul particular al domnului Katkov, ce tocmai se deschisese, despre greutatea de a găsi lucrători, despre amenzi şi stricăciunile aduse de vite la câmp, despre Bismarck, războiul din 1866 şi Napoleon III, pe care Kallomeiţev îl admira. Tânărul kamerjunker expunea păreri foarte înapoiate; ajunse până acolo că reproduse – adevărat că în formă de glumă – toastul ce-l ţinuse la un banchet oarecare un boier pe care el îl cunoştea; „Beau pentru singurele principii pe care le cunosc, exclamase acest moşier înfierbântat de băutură, pentru cnut şi pentru Roderer{29}!”

Valentina Mihailovna încruntă sprâncenele şi observă că citatul acesta este „de *très mauvais gout*”{30}. Sipiaghin exprima însă păreri foarte liberale şi dezminţea politicos, dar cu un fel de nepăsare pe Kallomeiţev; ba îl lua chiar puţin peste picior.

— Temerile dumitale în privinţa emancipării, dragă Semion Petrovici, îi spuse el între altele, îmi amintesc de nota pe care respectabilul şi bunul nostru Alexei Ivanici Tveritinov a înaintat-o în anul 1860 şi pe care o citea în toate saloanele din Petersburg. Îndeosebi foarte bună era o frază care arăta cum mujicul nostru eliberat va porni, fără doar şi poate, cu făclia în mână pe toată întinderea patriei noastre. Făcea să vezi cum scumpul nostru Alexei Ivanovici, umflându-şi obrăjorii şi bulbucându-şi ochişorii, pronunţa

cu guriţa sa de prunc: „Făclia, făclia! Va porni cu făclia!” Iată, s-a făcut emanciparea… Unde e mujicul cu făclia?

— Tveritinov, ripostă posac Kallomeiţev, a greşit numai atât: nu mujicii vor porni cu făclia în mână, ci alţii…

La aceste cuvinte, Nejdanov care până în clipa aceea nici nu se uitase la Mariana, deşi şedeau faţă în faţă, schimbă cu dânsa o privire şi imediat simţi că fata aceasta morocănoasă are aceleaşi convingeri ca şi el, şi că amândoi fac parte din acelaşi soi de oameni. Când i-o prezentase Sipiaghin, nu-i făcuse nicio impresie; dar de ce i-a căutat acum privirea? Şi numaidecât îşi puse întrebarea: oare nu-i o adevărată ruşine să stai şi să asculţi asemenea păreri şi să nu protestezi, prin tăcerea ta să le dai dreptul să se creadă că le împărtăşeşti? Nejdanov se uită pentru a doua oară la Mariana şi i se păru că în ochii ei citeşte răspunsul la această întrebare. „Aşteaptă, parcă îi spunea, nu-i încă timpul… nu merită… vei avea prilej mai târziu…”

Îi făcea plăcere să creadă că ea îl înţelege. Apoi din nou începu să asculte cu atenţie conversaţia, pe care Valentina Mihailovna o conducea acum în locul soţului ei şi se exprima mai liber şi chiar mai radical decât el. Ea nu concepea, „hotărât că nu con-ce-pea” ca un om cult şi tânăr să ţină la nişte obiceiuri atât de învechite!

— De altfel, adăugă ea, sunt convinsă că o spui numai aşa, pentru plăcerea de a vorbi! Cât despre dumneata, Alexei Dmitrici, se adresă ea cu un surâs amabil lui Nejdanov care fu uimit văzând că îi cunoaşte numele, Ştiu bine că nu împărtăşeşti temerile lui Semion Petrovici; Boris mi-a spus despre ce aţi vorbit în timpul călătoriei.

Nejdanov roşi, băgă nasul în farfurie şi bolborosi ceva neînţeles: nu o făcu din timiditate, ci din cauză că nu era obişnuit să jongleze cu vorbele, mai ales cu persoane atât de strălucite. Sipiaghina continua să-i surâdă, iar soţul o aproba protector… în schimb Kallomeiţev îşi înfipse fără grabă monoclul între sprânceană şi nas şi fixă pe neînsemnatul student, care îndrăznea să nu-i împărtăşească „temerile”. Pe Nejdanov însă era greu să-l intimidezi cu asemenea mijloace; el ridică numaidecât capul şi privi la rândul său ţintă la funcţionarul din elită: şi tot atât de spontan, cum simţise în Mariana un tovarăş, simţi în persoana lui Kallomeiţev un duşman! Şi Kallomeiţev simţi acelaşi lucru, lăsă să-i cadă sticla din ochi, se întoarse şi încercă să zâmbească ironic, dar nu izbuti; numai Anna Zaharovna, care îl venera în taină, trecuse cu tot sufletul de partea lui şi se mânie şi mai mult pe oaspetele nepoftit care o despărţise de Kolea al ei.

Curând prânzul luă sfârşit. Lumea trecu pe terasă unde se servi cafeaua. Stăpânul casei şi Kallomeiţev aprinseră ţigări de foi; Sipiaghin voi să-i ofere şi lui Nejdanov o veritabilă „regalia”, dar el

refuză.

— Ah, da! exclamă Sipiaghin. Am uitat: fumezi numai ţigări de ale dumitale!

— Ciudat gust, observă printre dinţi Kallomeiţev.

Nejdanov era cât pe ce să-şi iasă din sărite. „Cunosc prea bine diferenţa dintre o regalia şi o ţigară obişnuită, dar nu vreau să fiu nimănui îndatorat, era gata să răspundă, dar se stăpâni, trecând îndată şi această a doua obrăznicie în „contul” duşmanului său…

— Mariana, zise deodată Sipiaghina cu voce tare, nu te jena de noul oaspete… şi fumează-ţi ţigara în tihnă. Mai ales că, adăugă ea, adresându-se lui Nejdanov, am auzit că în societatea dumneavoastră domnişoarele obişnuiesc să fumeze.

— Întocmai, răspunse rece Nejdanov. Acesta era primul cuvânt pe care-l adresa el Sipiaghinei.

— Dar eu nu fumez, continuă ea, clipind cu gingăşie din ochii ei catifelaţi… Am rămas cu vederi învechite faţă de secolul nostru.

Încet dar cu mişcări sigure, ca şi când ar fi voit să-i facă Sipiaghinei în ciudă, Mariana luă o ţigară, apoi cutia de chibrituri şi începu să fumeze. Nejdanov îşi aprinse şi el o ţigară, luând foc de la Mariana.

Era o seară minunată. Kolea şi Anna Zaharovna plecară în grădină; ceilalţi mai rămaseră cam o oră pe terasă, ca să se bucure de aerul proaspăt. Începură o discuţie destul de aprinsă… Kallomeiţev se dezlănţui împotriva literaturii dar Sipiaghin şi de data asta se dovedi liberal, susţinu independenţa ei, îi demonstră foloasele, aminti chiar de Chateaubriand şi de faptul că ţarul Alexandru Pavlovici îl decorase cu ordinul Sf. Andrei Pervozvannîi! Nejdanov nu se amestecă în această controversă; Sipiaghina îl privea din când în când şi, după expresia feţei ei, puteai crede că pe de o parte aprobă rezerva lui modestă, iar pe de altă parte e oarecum surprinsă.

La ora ceaiului trecură cu toţii în salon.

— Alexei Dmitrici, spuse Sipiaghin lui Nejdanov, noi avem aici un obicei prost: jucăm seara cărţi, şi încă un joc interzis – „stukolka”… închipuie-ţi! Nici nu te invit… Mariana va fi însă atât de bună să-ţi cânte ceva la pian. Sper că-ţi place muzica, nu? Şi, fără să aştepte răspunsul, Sipiaghin luă în mână cărţile. Mariana se aşeză la pian şi cântă nici bine, nici rău, câteva *Romanţe fără cuvinte* de Mendelsohn. Din celălalt capăt al salonului Kallomeiţev începu să strige, de parcă l-ar fi opărit careva: *„Charmant! Charmant! quel toucher!*{31} dar aceste exclamări erau făcute mai mult din politeţe. Cât despre Nejdanov, cu toată speranţa exprimată de Sipiaghin, nu avea nicio pasiune pentru muzică.

În acest timp, soţii Sipiaghin, Kallomeiţev şi Anna Zaharovna se aşezară la cărţi… Kolea veni să spună noapte bună şi, după ce primi binecuvântarea părinţilor şi un pahar mare cu lapte în loc de ceai,

plecă la culcare. Tatăl său îi strigă din urmă că va începe lecţiile cu Alexei Dmitrici chiar a doua zi; după un răstimp, observând că Nejdanov stă fără niciun rost în mijlocul salonului şi, ca să-şi facă de lucru, întoarce foile albumului de fotografii. Îl îndemnă să se ducă la culcare fără nicio jenă, căci desigur trebuie să fie obosit de drum, şi adăugă că la ei în casă deviza principală este libertatea!

Nejdanov profită de îngăduinţă şi, salutându-i pe toţi, plecă; în uşă se întâlni cu Mariana şi, privind-o iarăşi în ochi, se convinse încă o dată că-i va fi prietenă şi camaradă, deşi ea nu numai că nu-i surâse, dar chiar încruntă din sprâncene.

Găsi camera plină de o răcoare parfumată; ferestrele – rămăseseră deschise toată ziua. În grădină, chiar în faţa ferestrei, o privighetoare scotea triluri scurte şi sonore; cerul nopţii se rumenea uşor şi cald deasupra vârfurilor rotunjite ale teilor; luna sta gata să răsară. Nejdanov aprinse lumânarea; fluturi cenuşii de noapte năvăliră din grădina întunecoasă şi se îmbulziră în jurul luminii, rotindu-se şi izbindu-se unii de alţii, iar vântul îi împrăştia cu suflarea lui şi legăna flacăra galben-albăstrie a lumânării.

„Ciudat lucru! gândi Nejdanov după ce se întinse în pat… Se pare că stăpânii sunt oameni buni, liberali, chiar mărinimoşi… dar nu ştiu de ce, îmi simt sufletul greu. Unul şambelan… altul kamerjunker… Dar noaptea e bun sfătuitor… Şi nu trebuie să fiu nici eu atât de sensibil…”

În clipa aceasta, în grădină, paznicul bătu stăruitor şi tare într-o tăblie de lemn – şi un strigăt prelung răsună: „Ascultă… ă… ă!”

— Ia sea… ma… a! răspunse altă voce tărăgănată.

— Ei drăcie! Parcă am fi într-o cetate!

VIII

Nejdanov se trezi devreme şi, fără să mai aştepte servitorul, se îmbrăcă şi coborî în grădină. Era o grădină foarte mare, frumoasă şi întreţinută într-o ordine perfectă; oameni tocmiţi cu ziua netezeau aleile cu lopeţile; în verdeaţa strălucitoare se zăreau basmalele roşii ale ţărăncuţelor înarmate cu greble. Nejdanov ajunse la iaz; ceaţa dimineţii se risipise de pe întinsul apei, dar pe alocuri, la cotiturile umbrite ale malurilor, aburi subţiri se înălţau ca un fum. Soarele, care abia se ridicase, arunca o lumină trandafirie asupra întinderii de plumb mătăsos a iazului. Câţiva dulgheri lucrau la o plută; o barcă nouă, vopsită, se legăna, când pe o coastă, când pe cealaltă, vălurind uşor oglinda apei. Vocile omeneşti răsunau rar şi stăpânit; în tot ce te înconjura simţeai începutul unei zile, liniştea firii, sporul muncii de

dimineaţă, ordinea, viaţa bine rânduită. Deodată, la o cotitură, în faţa lui Nejdanov apăru Sipiaghin – întruparea desăvârşită a ordinei şi a corectitudinii.

Purta un fel de halat de culoarea mazării şi o şapcă pestriţă; se sprijinea pe un baston englezesc de bambus; faţa lui proaspăt bărbierită strălucea de mulţumire; se ducea să-şi vadă gospodăria. Zărindu-l pe Nejdanov, îl salută în felul său prietenos.

— Aha, eşti tânăr, dar precoce! (Prin acest proverb, folosit nelalocul lui, Sipiaghin voia probabil să-l laude pe Nejdanov, care ca şi dânsul n-avea obiceiul să trândăvească dimineaţa în pat.) La ora opt luăm cu toţii ceaiul în sufragerie, iar la douăsprezece, dejunul; la ora zece vei face cu Kolea prima lecţie de limba rusă; iar la două – cea de istorie. Mâine, 9 mai, este onomastica lui şi nu va avea lecţie; dar astăzi, te rog, să începi!

Nejdanov înclină din cap, iar Sipiaghin îşi luă rămas bun după obiceiul franţuzesc, ducând de câteva ori mâna la gură şi la nas şi plecă mai departe, cumpănindu-şi vesel bastonul şi fluierând, nu ca un funcţionar important, ori ca un demnitar – ci ca un bun *country-gentleman*{32} rus.

Până pe la opt Nejdanov rămase în grădină, desfătându-se la umbra copacilor bătrâni, respirând aerul proaspăt şi ascultând ciripitul păsărelelor. Bătăile gongului îl chemară în casă. Toată lumea era adunată în sufragerie. Valentina Mihailovna îl întâmpină cu multă amabilitate – în toaleta de dimineaţă, îi apăru de o frumuseţe desăvârşită. Pe faţa Marianei se vedea ca de obicei o expresie concentrată, aproape dură. La ora zece avu loc prima lecţie în prezenţa Valentinei Mihailovna, care îl întrebă mai întâi pe Nejdanov dacă nu-l stinghereşte, apoi păstră tot timpul o atitudine foarte rezervată. Kolea era un băiat deştept şi pricepea totul cu uşurinţă, astfel că, după cele dintâi dibuieli şi stângăcii inevitabile, lecţia se sfârşi cu bine. Valentina Mihailovna părea deplin mulţumită de Nejdanov şi i se adresă cu prietenie de câteva ori. El se arătă rezervat, însă din cale afară. Valentina Mihailovna asistă şi la a doua lecţie, de istorie rusă. Surâzând, mărturisi că la această materie nu are nici ea mai puţină nevoie decât Kolea de un preceptor dar se comportă tot atât de demn şi liniştit ca şi în cursul primei lecţii. De la două la cinci Nejdanov rămase în camera lui, ca să scrie nişte scrisori la Petersburg – se simţea chipurile mai bine: nu era nici trist, nici plictisit; nervii încordaţi se mai destinseră puţin. Reveniră însă la starea lor de încordare în timpul prânzului, deşi Kallomeiţev lipsea şi atenţia amabilă a gazdei nu se schimbase; dar chiar această atenţie părea să-l supere pe Nejdanov. Apoi vecina lui, Anna Zaharovna, fata bătrână, care se vedea bine că-l duşmăneşte, stătea îmbufnată; Mariana continua să facă pe serioasa, iar Kolea îl lovea fără sfială cu picioarele.

Pe lângă toate şi Sipiaghin părea prost dispus. Era foarte nemulţumit de administratorul fabricii de hârtie – un neamţ, pe care-l plătea cu bani grei… Sipiaghin începu să critice pe toţi nemţii în general, declarând că într-o anumită măsură este slavofil, deşi nu-i fanatic, şi pomeni de un tânăr rus, unul Solomin care, după câte auzise, pusese pe picioare fabrica unui negustor din vecinătate; dorea foarte mult să-l cunoască pe acest Solomin. Spre seară sosi Kallomeiţev. Moşia lui se afla numai la zece verste de Arjanîi, proprietatea lui Sipiaghin. Mai veni şi mijloci torul de pace{33}, un moşier din categoria acelora pe care i-a caracterizat atât de bine Lermontov prin două versuri ale sale:

De fracu-i lung, de a lui cravată e mascat…
Are mustăţi, ochi tulburi şi glas piţigăiat.

Mai sosi şi un alt vecin cu o faţă plictisită, fără nicio măsea în gură, dar îmbrăcat cu o deosebită îngrijire; sosi şi doctorul judeţean, medic prost, căruia îi plăcea să jongleze cu termeni savanţi: îţi afirma, de pildă, că preferă pe Kukolnik lui Puşkin, deoarece conţine multă „protoplasmă”. Se aşezară să joace „stukolka”. Nejdanov se retrase în camera lui, unde scrise şi citi până după miezul nopţii.

A doua zi, 9 mai, era ziua lui Kolea… Toţi ai casei porniră la liturghie, în trei trăsuri deschise, cu lachei la spate, deşi până la biserică nu era niciun sfert de verstă. Toate se făcură cu pompă deosebită: Sipiaghin îşi atârnă marea panglică roşie; Valentina Mihailovna îşi puse o fermecătoare rochie de la Paris de culoare liliachie, şi la biserică, în timpul liturghiei, citi rugăciunile dintr-o cărticică minusculă legată în catifea vişinie; cărticica aceasta îi nelinişti pe unii bătrâni: unul nu se mai putu stăpâni şi întrebă pe vecinul său: „Doamne iartă-mă, nu cumva se ţine de farmece?” Parfumul florilor care umpleau biserica se contopea cu mirosul cojoacelor proaspăt argăsite, ale cizmelor văcsuite cu catran şi al opincilor, iar peste toate aceste felurite mirosuri domnea plăcut dar înăbuşitor aroma de tămâie. Diaconii şi pălămarii din cor cântau cu neobişnuită râvnă. Împreună cu lucrătorii de la fabrică, se puseră să dea un adevărat concert! De la o vreme însă pe toţi cei de faţă îi cuprinse un fel de… teamă. O voce de tenor – posesorul ei era muncitorul Klim, un bărbat ros de oftică – se avântă izolată fără niciun sprijin, în nişte cromatisme grave, minore, cu mulţi bemoli; gamele acestea fură îngrozitoare, totuşi, dacă s-ar fi întrerupt, tot concertul s-ar fi dus de râpă… Până urmă se sfârşiră toate cu bine. Părintele Kiprian, un preot cu o înfăţişare cât se poate de respectabilă, cu bederniţă şi potcap, ţinu o predică foarte instructivă, după caiet; din păcate, zelosul preot găsi de cuviinţă să pomenească humele unor prea înţelepţi împăraţi asirieni, dar pronunţarea acestor nume îl necăji

atât de mult, că deşi dovedi oarecare cultură, îl trecură toate năduşelile! Nejdanov, care nu mai fusese demult la biserică, se băgă într-un colţ, între femei, care doar din când în când îl priveau cu coada ochiului, făceau cruci după cruci cu mare zel, plecăciuni adânci şi ştergeau cu gravitate nasul odraslelor; în schimb fetiţele ţăranilor, în cojocele noi, cu bentiţe de mărgele pe frunte, şi băieţii cu cămăşuţe strânse în bete, cu umerii brodaţi şi cu pava de la subţiori roşie, cercetau cu multă luare-aminte pe noul enoriaş, şi mereu, fără nicio fereală, întorceau faţa spre el… Nejdanov îi privea şi el şi se gândea la tot felul de lucruri.

După liturghie care ţinu destul de mult – slujba lui Nicolae – făcătorul-de-minuni fiind, după cum se ştie, aproape cea mai lungă din toate slujbele bisericii ortodoxe – preotul şi toţi slujitorii bisericii porniră la invitaţia lui Sipiaghin spre casa boierească unde, după ce mai cură unele ritualuri potrivite cazului şi după ce stropiră camerele cu aghiazmă, se ospătară la un dejun copios în cursul căruia avură loc obişnuitele discuţii, în adevăr serioase dar întrucâtva obositoare. Stăpânul şi stăpâna, deşi luau niciodată dejunul la acel ceas al zilei, gustară şi băură toţi câte ceva. Sipiaghin spuse chiar o anecdotă foarte cuviincioasă, dar hazlie şi, ţinând seama de panglica roşie şi de prestanţa povestitorului, faptul produse o impresie deosebit de plăcută, iar în sufletul părintelui Kiprian trezi şi recunoştinţă şi mirare. Ca „revanşă” şi pentru a arăta că la vreme potrivită ştie şi el să povestească câte ceva interesant, părintele Kiprian relată discuţia sa cu „arhiereul” care, făcând o vizită în eparhie, chemase pe toţi preoţii din judeţ la el în oraş, la mănăstire.

— E sever, foarte sever, arhiereul nostru, asigură părintele Kiprian; la început te întreabă de parohie, de rânduiala din ea, iar mai apoi îţi face un examen. M-a întrebat şi pe mine: care este sărbătoarea hramului tău? Schimbarea la faţă a mântuitorului, îi spun. Dar troparul din această zi îl ştii? Cum să nu-l ştiu! Cântă-l! Eu încep numaidecât: „S-a schimbat la faţă, pe munte, Domnul nostru Iisus Christos”. Stai! Ce este Schimbarea la faţă şi cum trebuie înţeleasă? Zic: A vrut Christos să-şi arate slava către ucenicii săi! Bine, spune el, iată o iconiţă, ca amintire de la mine. Eu m-am aruncat la picioarele lui. Mulţumesc, adică… preasfinte! aşa că până la urmă n-am ieşit rău.

— Am onoarea să-l cunosc personal pe preasfinţia sa, observă cu mândrie Sipiaghin. Un păstor foarte destoinic!

— Foarte destoinic! confirmă şi părintele Kiprian. Numai nu face bine că se încrede prea mult în protopopi…

Valentina Mihailovna aminti de şcoala pentru ţărani şi o prezentă pe Mariana, ca pe viitoarea învăţătoare; diaconul (căruia îi era încredinţată supravegherea şcolii), un om de constituţie atletică şi cu o cosiţă lungă şi ondulată, ce amintea vag coada pieptănată a unui

trăpaş de rasa Orlov, voi să-şi exprime aprobarea, dar scăpând din vedere puterea beregatei lui, scoase un sunet aşa de gros, că se intimidă el însuşi, pe când ceilalţi se speriară de-a binelea. Curând după aceasta precuvioşii plecară.

Kolea, în jacheta lui nouă, cu nasturii auriţi, fu eroul zilei; îi aduseră daruri, îl felicitară, îi sărutară mâinile, atât cei ce veneau prin intrarea din faţă, cât şi ceilalţi, care pătrundeau prin intrarea de serviciu: lucrători de la fabrică, argaţi, femei bătrâne, fetişcane. Mujicii, amintindu-se pesemne de vechiul obicei de pe vremea iobăgiei, se strângeau în faţa casei, în jurul meselor încărcate cu plăcinte şi sticle de votcă. Kolea se ruşina şi se bucura, se mândrea şi se intimida, se alinta pe lângă părinţii lui, o zbughea din cameră. La prânz Sipiaghin porunci să se servească şampanie – şi înainte de a bea în sănătatea fiului lui, ţinu un *speech!* Explică ce înseamnă „să slujeşti pământul”, şi pe ce drum ar dori să meargă fiul său Nikolai (chiar aşa îi spuse) şi ce sunt în drept să aştepte de la dânsul: în primul rând – familia, în al doilea – pătura lui socială, în al treilea – poporul. Da, stimaţii mei domni! Poporul! Şi în al patrulea, guvernul! Înălțându-se treptat, Sipiaghin atinse, în cele din urmă, elocvenţa adevărată, ţinându-şi ca Robert Peel mâna sub coada fracului; se înduioşă la cuvântul „ştiinţă” şi termină speech-ul cu exclamaţia latinească: *Laboremus!*{34} pe care o traduse numaidecât în ruseşte. Kolea, cu cupa în mână, porni în jurul mesei să mulţumească tatălui său şi să se sărute cu toţi.

Nejdanov schimbă iarăşi, involuntar, o privire cu Mariana… Poate simţeau amândoi acelaşi lucru… Dar nu-şi spuseră nicio vorbă.

De altfel tot ce vedea i se părea lui Nejdanov mai degrabă comic şi amuzant, decât supărător sau dezgustător, iar amabila stăpână, Valentina Mihailovna, îi apărea ca o femeie deşteaptă, care voit joacă teatru şi în acelaşi timp e încântată că mai există o fiinţă inteligentă şi perspicace, care o înţelege… Poate că Nejdanov nici nu-şi dădea seama cât de măgulit era în amorul lui propriu prin purtarea Valentinei Mihailovna faţă de el.

În ziua următoare reîncepură lecţiile şi viaţa îşi reluă cursul normal.

O săptămână trecu pe nesimţite… Ce a gândit şi ce sentimente a încercat Nejdanov în acest răstimp o poate arata limpede un fragment al scrisorii trimise unui oarece Silin, fost coleg de şcoală şi cel mai bun prieten al lui. Acest Silin nu locuia în Petersburg, ci într-o îndepărtata capitală de gubernie, la o rudă înstărită, de care depindea. Situaţia acestui prieten era aşa de încurcată încât nici nu putea nădăjdui că va scăpa vreodată de acolo. Era un tânăr plăpând şi sfios, destul de mărginit, însă de o desăvârşită puritate sufletească. Nu se ocupa de politică, citea câte ceva, cânta din flaut, ca să-i treacă de urât, iar de domnişoare îi era teamă. Silin îl iubea pe Nejdanov cu pasiune; era în general o fire care se ataşa de oameni. Nimănui nu-i împărtăşea

Nejdanov gândurile cu atâta încredere oarbă ca lui Vladimir Silin; când îi scria, i se părea că stă de vorbă cu cineva cunoscut şi apropiat, dar care trăieşte în altă lume, ori cu propria lui conştiinţă. Nejdanov nici nu-şi închipuia că ar mai putea vreodată să-şi ducă traiul laolaltă cu Silin, ca pe vremuri. Probabil că s-ar fi înstrăinat repede de el, căci aveau prea puţine trăsături comune; îi scria însă cu plăcere şi cu toată sinceritatea scrisori lungi. Faţă de alţii, cel puţin pe hârtie, avea impresia că pozează sau că minte; faţă de Silin, niciodată! Nefiind prea meşter la scris, Silin îi răspundea în puţine cuvinte, cu fraze scurte şi stângace; dar Nejdanov n-avea nevoie de mai mult: ştia că prietenul lui îi soarbe fiecare cuvânt, aşa cum colbul drumurilor soarbe picăturile de ploaie, şi că-i păstrează secretele cu sfinţenie, că, pierdut într-o singurătate totală şi fără de scăpare, trăieşte numai prin viaţa lui. Nimănui pe lume nu-i pomenea Nejdanov despre relaţiile cu Silin, dar le preţuia nespus de mult.

„Ei, Vladimire, tu prietenul meu cel atât de curat! (Astfel îi spunea el în toate scrisorile: „curat" şi nu fără dreptate!) Felicită-mă: am nimerit la ţară, pot să mă odihnesc şi să-mi adun forţele. Am un post la bogatul demnitar Sipiaghin, instruiesc pe fiul lui, mănânc minunat; de când sunt n-am mâncat aşa de bine! Dorm buştean, mă plimb după pofta inimii prin nişte locuri de o rară frumuseţe, iar lucrul cel mai de seamă e că pentru o bucată de timp am ieşit de sub tutela prietenilor din Petersburg. E adevărat că la început urâtul mă rodea grozav, dar acum parcă-mi simt sufletul mai uşor. În curând va trebui să mă înham la ceea ce ştii, căci dacă intri în horă, trebuie să joci (la drept vorbind, de aceea m-au şi lăsat să vin aici), dar deocamdată pot să mă bucur de nepreţuita viaţă animală, să mai mă rotunjesc un pic şi poate să compun chiar versuri, dacă mi s-o năzări. Aşa-numitele observaţii le amân pentru mai târziu: moşia mi se pare bine orânduită – poate că fabrica lasă de dorit; de mujicii dezrobiţi prin răscumpărare parcă nici nu te poţi apropia; slugile de la moşie au nişte mutre cât se poate de demne… dar toate acestea le vom descurca noi mai târziu. Stăpânii sunt amabili, cu idei liberale; boierul coboară până la tine, tot coboară şi deodată se înalţă şi planează! E un bărbat grozav de instruit! Cucoana este frumoasă ca o cadră şi, bănuiesc, o femeie care ştie ce vrea; parcă tot stă la pândă – şi ce mlădioasă e! Ai zice că n-are oase. Mi-e cam frică de dânsa; ştii doar ce cavaler deprins cu doamnele sunt eu! Avem şi vecini – nesuferiţi; mai este şi o bătrână care mă persecută… Cel mai mult însă mă interesează o fată, rudă sau domnişoară de companie, Dumnezeu ştie! cu care n-am schimbat nici două vorbe, dar o simt că-i din acelaşi aluat ca şi mine..

Urma descrierea înfăţişării Marianei, a felului ei de a fi, apoi continua:

„E nefericită, mândră, rezervată, are amor propriu, dar mai cu

seamă e nefericită, de acest lucru nu mă îndoiesc. De ce e nefericită, nu ştiu până în prezent. Că-i o fire cinstită, e limpede; dacă este şi bună, rămâne de văzut. Dar există oare femei într-adevăr bune, fără să fie şi proaste? Şi e neapărat nevoie să existe? De altfel eu cunosc prea puţin femeile. Stăpâna casei n-o iubeşte… şi ea îi plăteşte cu aceeaşi monedă… care din ele are dreptate? Nu ştiu. Cred mai curând că stăpâna n-are dreptate… fiindcă se poartă prea politicos cu ea; fetei însă îi tremură până şi sprâncenele de enervare când vorbeşte cu dânsa. Da, e o fiinţă foarte nervoasă; şi aici se potriveşte cu mine. E cam scrântită ca şi mine, deşi poate în alt fel.

Când le-oi mai descurca puţin pe toate, am să-ţi scriu…

Nu discută aproape niciodată cu mine, cum ţi-am mai spus, dar în puţinele cuvinte pe care mi le-a adresat (totdeauna repezit şi pe neaşteptate) simt o sinceritate crudă… care-mi place.

Dar aş vrea să te întreb: ruda ta o să te mai ţină multă vreme la post? N-are de gând să se care de pe lumea asta?

Ai citit în *Vestnik Evropi* articolul despre ultimii uzurpatori din gubernia Orenburg? Şi acestea se întâmplau, frate, în 1834! Nu-mi place revista asta, autorul e un conservator, dar articolul e interesant şi poate să-ţi dea de gândit…”

IX

Era în a două jumătate a lunii mai; cele dintâi zile călduroase de vară sosiseră. După ce sfârşi lecţia de istorie, Nejdanov se duse în grădină, iar de acolo trecu în crângul de mesteceni, care se învecina cu grădina. Cu vreo cincisprezece ani în urmă o parte din acest crâng fusese doborât de nişte negustori; în locul copacilor tăiaţi cândva, creştea acum în voie un mestecăniş des. Tulpinile drepte se înălţau una lângă alta, aidoma unor gingaşe coloane de argint mat încrustate cu inele cenuşii; frunzele mărunte de un verde viu păreau spălate şi date cu lac; iarba de primăvară împungea cu vârfuri ascuţite prin stratul uniform al frunzelor gălbui din anul trecut. Sumedenie de poteci înguste brăzdau crângul; cu un ţivlit de spaimă mierle negre cu ciocul galben zburau aşa de jos pe deasupra acestor poteci, că aproape atingeau pământul, apoi se avântau orbeşte în desiş.

După ce se plimbă vreo jumătate de ceas, Nejdanov se aşeză pe un ciot înconjurat de aşchii înnegrite de vreme: erau acolo grămadă, aşa cum săriseră din topor, atunci, demult, când fuseseră tăiaţi copacii. De atâtea ori le acoperise zăpada; tot de atâta ori, primăvara, dezgheţul le scosese din nou la iveală, dar nimeni nu se atinsese de ele. Nejdanov stătea cu spatele spre un zid compact de mesteceni tineri la umbra lor

deasă, dar nu prea întinsă; nu se gândea la nimic; se lăsase copleşit de acea stare sufletească deosebită pe care o încerci primăvara când şi inima tânără şi cea bătrână simte parcă o umbră de melancolie… Melancolia plină de nelinişte a aşteptării în inima tânără, melancolia încremenită a regretului în cea bătrână…

Deodată Nejdanov auzi un zgomot de paşi ce se apropiau.

Nu era mersul unui singur om, nici acela al unui ţăran cu opinti sau cu cizme grele, nici al unei ţărănci desculţe. Părea că vin două persoane, fără grabă, călcând măsurat… O rochie de femeie foşni uşor… iar o voce surdă, vocea unui bărbat, se auzi în acelaşi timp:

— Aşadar, acesta-i ultimul dumneavoastră cuvânt? Niciodată?

— Niciodată! repetă vocea de femeie care lui Nejdanov i se păru cunoscută şi, în clipa următoare, de după cotitură apăru Mariana, însoţită de un bărbat oacheş, cu hi negri, pe care Nejdanov nu-l văzuse până atunci.

Când îl zăriră pe Nejdanov, amândoi se opriră ca trăsniţi: Nejdanov fu şi el atât de mirat, încât nici nu se ridică de pe ciotul pe care şedea. Mariana roşi până în albul ochilor, dar numaidecât zâmbi ironic… Pentru cine era zâmbetul acela; pentru ea, fiindcă roşise, sau pentru Nejdanov?… Bărbatul care o însoţea îşi încruntă sprâncenele stufoase şi în albul gălbui al ochilor lui neliniştiţi scăpără o flacără. Schimbă apoi o privire cu Mariana şi, întorcând spatele lui Nejdanov, plecară amândoi fără să slăbească pasul, în timp ce el îi petrecea cu o expresie uimire.

O jumătate de oră mai târziu se întoarse acasă în camera lui şi, când coborî în salon, chemat de sunetul gongului, găsi acolo pe necunoscutul cel negricios, care dăduse peste el în pădure. Sipiaghin îl conduse pe Nejdanov către necunoscut prezentându-i-l drept *„beaufrere”*{35} fratele Valentinei Mihailovna – Serghei Mihailovici Markelov.

— Vă rog, domnilor, să vă înţelegeţi şi să vă iubiţi, exclamă Sipiaghin, cu surâsul lui majestuos şi afabil, şi în acelaşi timp distrat, atât de caracteristic lui.

Markelov se înclină în tăcere; Nejdanov răspunse tot aşa… iar Sipiaghin se îndepărtă, dând uşor pe spate capul mic şi ridicând din umeri, de parcă ar fi vrut să spună: „Eu v-am prezentat, iar dacă vă veţi iubi şi veţi fi înţelegători unul cu celălalt sau nu, puţin îmi pasă!” Atunci Valentina Mihailovna se apropie de cei doi bărbaţi, care rămăseseră neclintiţi, îi prezentă din nou şi cu o deosebită blândeţe, care apărea ca la comandă în ochii ei minunaţi, luminându-i privirea, începu a vorbi cu fratele ei.

— Cei asta, *cher Serge*{36}, ne-ai uitat de tot? Nici de ziua lui Kolea n-ai venit. Ori ai avut prea multe treburi? Se zbate să introducă nu ştiu ce fel de rânduieli noi cu ţăranii lui, se adresă ea lui Nejdanov, foarte

originale: lor le dă trei sferturi din tot, iar pentru sine lasă un sfert; şi tot găseşte că ia prea mult.

— Surorii mele îi place să glumească, se adresă la rândul lui Markelov lui Nejdanov, dar sunt de acord cu ea, e mult ca un singur om să ia un sfert din ceea ce aparţine la o sută de oameni.

— Ai observat şi dumneata, Alexei Dmitrievici, că-mi place să glumesc? întrebă Sipiaghina cu aceeaşi blândețe în privire şi în voce.

Nejdanov nu găsi ce să răspundă şi, în aceeaşi clipă, se anunţă sosirea lui Kallomeiţev. Stăpâna casei ieşi în întâmpinarea musafirului, iar câteva minute mai târziu apăru majordomul şi vesti cu glas cântat că masa e gata.

La masă, Nejdanov se uita mereu, fără voia lui, la Mariana şi la Markelov, care şedeau alături, cu ochii lăsaţi în jos, cu buzele strânse şi cu o expresie întunecată şi aspră, aproape răutăcioasă. Nejdanov se mira mai ales de un lucru: că Markelov era fratele Sipiaghinei. Atât de puţin semănau între ei. Poate aveau o singură trăsătură comună: amândoi aveau pielea oacheşă; dar la Valentina Mihailovna culoarea mată a feţei, a mâinilor şi a umerilor era unul dintre farmecele ei… pe când la fratele ei, era mai degrabă o negreală, şi dacă oamenii politicoşi o compară totuşi cu culoarea bronzului, pentru ochiul unui rus ea aminteşte carâmbul unei cizme. Markelov avea părul creţ, nasul puţin acvilin; buzele mari, obrajii supţi, burta suptă şi ea, mâinile vânoase. Era tot vânos şi uscăţiv şi vorbea cu o voce metalică, dură, sacadată. Privirea-i era somnoroasă, înfăţişarea ursuză – un om plin de fiere! Mânca puţin, mai mult făcea cocoloaşe de pâine – din când în când ridica ochii la Kallomeiţev, care tocmai se întorsese din oraş, unde văzuse pe guvernator într-o chestiune nu prea plăcută pentru el şi pe care o trecea sub tăcere cu deosebită grijă, şi încolo trăncănea voios despre orice.

Sipiaghin îl punea ca de obicei la punct când se întrecea prea mult cu gluma, dar râdea cu poftă de anecdotele sale şi de *„bons mots”* cu toate că găsea *„qu’il est un affreux reactionnaire”*{37}. Kallomeiţev povesti, între altele, ce mult îl încântase porecla pe care ţăranii o scorniseră avocaţilor – *oui! oui! les simples mougiks*{38}. Auzi: „Clănţăii! Clănţăii! repetă el cu admiraţie: *ce peuple russe est delicieux*{39}*!”* Apoi povesti cum, vizitând odată o şcoală sătească, pusese elevilor întrebarea: ce este vasiliscul? Şi fiindcă nimeni nu putuse să răspundă, nici chiar învăţătorul, el Kallomeiţev, mai puse o altă întrebare: ce este babuinul? Citind şi un vers al lui Hemniţer{40}: „Şi babuinul cel slab de minte, care imită înfăţişarea celorlalte animale!” Nici de data aceasta nu-i răspunse nimeni. Poftim, şcoli săteşti!

— Dar dă-mi voie, observă Valentina Mihailovna, nici eu nu ştiu ce animale sunt acestea!

— Doamnă, exclamă Kallomeiţev, nici n-ai nevoie să ştii.

— Dar poporul ce nevoie are să ştie?

— Are, pentru că este mai bine să ştie ce este vasiliscul şi babuinul, decât cine e un oarecare Prudhon sau Adam Smith!

Dar Sipiaghin îl puse din nou la locul lui pe Kallomeiţev, declarând că Adam Smith este unul dintre aştrii gândirii omeneşti şi că ar trebui ca principiile lui să fie supte (Sipiaghin îşi turnă un pahar de *Château-Yquem)* împreună cu laptele (duse paharul la nas şi mirosi vinul), cu laptele mamei! Goli paharul, iar Kallomeiţev bău şi el şi lăudă vinul.

Markelov nu prea dădea atenţie la tot ce îndruga nobilul demnitar din Petersburg, dar se uită de vreo două ori întrebător la Nejdanov şi, aruncând în sus un cocoloş de pâine, era cât pe ce să nimerească cu el în nasul elocventului musafir…

Pe cumnatul său Sipiaghin îl lăsa în pace; nici Valentina Mihailovna nu prea vorbea cu el; se vedea că se obişnuiseră amândoi să-l socotească drept un original, pe care e mai bine să-l laşi în apele lui.

După masă, Markelov se duse să-şi fumeze pipa în sala de biliard, iar Nejdanov urcă la el în cameră. În coridor se întâlni cu Mariana. Vru să treacă înainte… dar ea îl opri cu o mişcare bruscă a mâinii.

— Domnule Nejdanov, i se adresă ea cu o voce oarecum şovăitoare, de fapt ar trebui să-mi fie indiferent ce gândeşti despre mine; socot totuşi… socot (nu găsea cuvântul)… socot nimerit să-ţi spun că azi, când m-ai văzut în pădure cu domnul Markelov… spune nu-i aşa că te-ai întrebat: de ce s-or fi tulburat oamenii aceia şi mai ales de ce au venit aici, ca la o întâlnire?

— Într-adevăr, mi s-a părut puţin cam ciudat… începu Nejdanov.

— Domnul Markelov, continuă Mariana, m-a cerut în căsătorie; şi l-am refuzat. Asta e tot ce am avut să-ţi spun; şi acum, rămâi cu bine. N-ai decât să crezi despre mine ce vrei.

Şi, întorcându-se pe loc, se depărtă cu paşi grăbiţi pe coridor.

Nejdanov intră în camera lui, se aşeză în faţa ferestrei şi căzu pe gânduri. „Ce fată ciudată! Pentru ce a făcut gestul acela nepotrivit şi pentru ce atâta sinceritate, când nimeni nu i-o cerea? Să fie dorinţa de a părea originală, sau numai vorbărie goală, sau mândrie? Pare mai curând mândrie. Nu poate răbda nici cea mai mică bănuială… Nu suferă gândul că cineva ar putea s-o judece greşit… Ciudată fată!”

Aşa gândea Nejdanov; iar jos, pe terasă, vorbeau despre el; se auzea foarte bine tot.

— Pe mine nu mă înşală mirosul, asigura Kallomeiţev, îl simt că e un roşu. Pe când eram încă funcţionar cu însărcinări speciale la generalul-guvernator – *avec* Ladislas m-am specializat în asemenea specimene – în roşii şi în rascolnici. Îi dibuiam cu flerul meu. Kallomeiţev povesti apoi „a propos” de asta cum odată, în împrejurimile Moscovei, prinsese cu mâţa în sac pe un bătrân rascolnic, asupra căruia tăbărâse cu poliţia şi care era cât pe ce să sară

pe fereastră… „Şi atât de cuminte stătuse până în minutul acela pe laviţă, netrebnicul!”

Kallomeiţev uită să adauge că acest bătrân, băgat la închisoare, refuzase mâncarea şi murise de foame.

— Iar noul dumneavoastră profesor, continuă înflăcăratul kamerjunker, este roşu, fără doar şi poate! Aţi observat că niciodată nu salută el întâi?

— Dar de ce să salute el întâi? observă Sipiaghina. Mie chiar îmi place asta.

— Eu sunt musafir în casa în care face el serviciu, exclamă Kallomeiţev, da, da, serveşte pentru bani, *comme un salarié*{41}. Deci eu îi sunt superior, şi el trebuie să mă salute întâi.

— Eşti foarte exigent, dragul meu, se amestecă Sipiaghin, accentuând pe ultimul cuvânt, scuză-mă, dar toate ideile acestea îmi par foarte înapoiate. Am cumpărat serviciile şi munca lui, dar el a rămas un om liber.

— Nu simte frâul, continuă Kallomeiţev, frâul, *le frein!* Toţi roşii ăştia sunt aşa. Vă spun: am un nas foarte bun când e vorba de dânşii. Numai Ladislas ar fi poate în stare să concureze cu mine în privinţa aceasta! Dacă tânărul acesta ar fi nimerit în mâinile mele, ce l-aş fi strunit eu! L-aş fi strunit, uite aşa! Ar fi început să-mi cânte pe alt ton; şi cum şi-ar mai fi scos şapca în faţa mea… O adevărată plăcere!

„Nemernicule, lăudărosule!” era cât pe ce să-i strige de sus Nejdanov… Dar în acea clipă aşa se deschise şi spre marea lui uimire intră Markelov.

X

Nejdanov se ridică să-l întâmpine, iar Markelov veni de-a dreptul la el şi, fără să-i zâmbească sau să-l salute în vreun fel, îl întrebă dacă el e în adevăr Alexei Dmitriev Nejdanov, student de la universitatea din Sankt-Petersburg.

— Da… răspunse Nejdanov.

Markelov scoase din buzunarul de la piept o scrisoare desfăcută.

— În acest caz citeşte, te rog. De la Vasili Nikolaevici, adăugă el, coborând semnificativ vocea.

Nejdanov despături scrisoarea şi o citi. Era un fel de circulară semioficială, în care purtătorul ei, Serghei Markelov, era recomandat ca unul dintre „ai noştri”, care merită toată încrederea; mai departe cuprindea îndrumări despre necesitatea unei colaborări neîntârziate, despre răspândirea unor norme anumite de acţiune. De altfel, circulara era adresată şi lui Nejdanov, de asemenea ca unui om de

încredere.

Nejdanov întinse mâna lui Markelov, îl rugă să ia loc şi se aşeză şi el pe scaun. Fără să spună un cuvânt. Markelov îşi aprinse o ţigară. Najdanov aprinse şi el una.

— Ai avut timp să intri în relaţii cu ţăranii de pe aici? întrebă Markelov în cele din urmă.

— Nu, n-am reuşit încă.

— Eşti demult aici?

— De vreo două săptămâni.

— Eşti tare ocupat?

— Nu prea.

Markelov tuşi nemulţumit.

— Hm!… Ţăranii sunt cam încuiaţi aici, continuă el, oameni foarte înapoiaţi. Trebuie să se ocupe cineva de ei. Sărăcia e mare, dar nimeni nu le arată pricina acestei sărăcii.

— Foştii iobagi ai cumnatului dumitale, după câte am putut constata, nu o duc rău, observă Nejdanov.

— Cumnatul meu e şiret: să arunce praf în ochi e mare meşter. Adevărat că ţăranii de aici n-o duc rău; dar el are o fabrică. Iată unde trebuie să ne îndreptăm silinţa. Acolo trebuie scormonit puţin – la fel ca într-un muşuroi de furnici – vor începe numaidecât să mişte. Cărţi ai adus cu dumneata?

— Am adus… dar puţine.

— Am să-ţi dau eu. Cum de nu te-ai îngrijit de asta?

Nejdanov nu răspunse şi Markelov tăcu de asemenea slobozind doar fumul pe nas.

— Mare ticălos e Kallomeiţev ăsta, rosti el deodată. La masă mă gândeam: să mă scol, să mă duc la acest ciocoi şi să-i fac praf mutra lui obraznică, pentru ca să nu mai ia şi alţii năravurile lui. Dar nu! Nu! Acum sunt alte lucruri mai importante, decât să-i iei la palme pe kamerjunkeri. Acum nu e timpul să te superi pe proşti pentru că spun prostii: acuma trebuie să-i împiedici să facă prostii.

Nejdanov dădu afirmativ din cap, iar Markelov începu din nou să fumeze.

— Aici, printre servitorii curţii, este unul foarte de ispravă, începu el din nou, nu sluga dumitale, Ivan… acela-i un bleg. Un altul… numele lui e Kiril – e la bufet. (Acestui Kiril îi mersese vestea de mare beţivan.) Merită să-l observi. E un zăbăuc fără pereche… totuşi nu e cazul să strâmbăm din nas. Dar ce spui despre sora mea? adăugă el, ridicând deodată capul şi aţintind ochii lui gălbui asupra lui Nejdanov. Ea e şi mai dibace decât cumnatul meu. Ce crezi despre ea?

— Cred că este o doamnă foarte plăcută şi amabilă… apoi e şi foarte frumoasă.

— Hm! Cât de delicat vă exprimaţi dumneavoastră, domnii de la

Petersburg… Mă mir! Dar… despre… începu el, dar deodată se încruntă, se întunecă la faţă şi nu sfârşi fraza începută. Văd că trebuie să stăm de vorbă serios, spuse el iarăşi. Aici e cu neputinţă. Dracu ştie! Se prea poate să asculte şi pe la uşi. Ştii ce-ţi propun? Azi e sâmbătă, mâine cred că nu dai lecţii nepotului meu?… Nu-i aşa?

— Am cu el repetiţie mâine la ora trei.

— Repetiţie? Ca la teatru. Probabil că surioara mea născoceşte astfel de cuvinte. Ei, dar să lăsăm asta. Uite ce e. Hai să plecăm chiar acum la mine. Satul meu este la vreo zece verste de aici. Am cai buni: ne vor duce ca vântul. Înnoptezi la mine, rămâi şi dimineaţa, iar pe la trei te aduc înapoi. Eşti de acord?

— Cum doreşti dumneata, grăi Nejdanov.

De la venirea lui Markelov se găsea într-o stare de tulburare şi de stânjeneală. Apropierea neaşteptată de acest om îl intimida, dar în acelaşi timp se simţea atras spre el. Simţea, îşi dădea seama că în faţa lui se afla un om cam greoi la minte, însă fără îndoială cinstit şi puternic. Totodată întâlnirea aceea ciudată din pădure, declaraţia neaşteptată a Marianei…

— Foarte bine! exclamă Markelov. Deocamdată pregăteşte-te; iar eu mă duc să poruncesc să înhame caii la tarantas{42}. Cred că nu e nevoie să întrebi pe stăpânii casei.

— Am să-i previn. Nu se poate să plec aşa, fără să-i anunţ.

— Le voi spune eu, ripostă Markelov. Nu-ţi face griji. Ei joacă acum cărţi şi n-au să observe lipsa dumitale. Cumnatul meu se crede un om de stat, dar nu ştie altceva decât să mânuiască la perfecţie cărţile. Totuşi trebuie să recunosc că prin această îndeletnicire mulţi reuşesc!… Fii gata atunci. Mă duc să spun să pregătească numaidecât tarantasul.

Markelov ieşi din cameră; iar o oră mai târziu, Nejdanov şedea alături de el pe perna mare de piele, în tarantasul încăpător, foarte vechi şi foarte comod; pe capră, vizitiul mic şi vânjos o ţinea într-un fluierat meşteşugit şi plăcut, ca de pasăre; tarantasul tras de trei căluţi bălţaţi, cu coamele şi cozile negre şi împletite, gonea repede pe drumul neted. Învăluiţi în cele dintâi umbre ale nopţii (porniseră la drum când bătea ora zece), treceau lin pe lângă ei copaci şi tufe, lunci, ogoare şi râpe, când înaintea lor, când înapoi, după cum erau mai aproape sau mai departe.

Sătucul lui Markelov (care avea numai două sute de deseatine se numea Borzenkovo şi îi aducea un venit de aproape şapte sute de ruble) se găsea la trei verste de capitala guberniei, de unde până la moşia lui Sipiaghin erau încă şapte verste. Pentru a ajunge la Borzenkovo, trebuia să treci prin oraş. Noii prieteni n-avură vreme să-şi spună prea multe, când în faţa ochilor începură să se ivească cocioabele jalnice de la marginea oraşului, cu acoperişurile lor

găurite, făcute sită, cu pete spălăcite de lumină în ferestrele strâmbate de vreme; apoi începură să răsune sub roţi pietrele caldarâmului gubernial; tarantasul se sălta şi se legăna sărind în sus la fiecare hop; iar casele fără gust ale negustorilor, clădite din piatră, cu frontoane şi cu un singur cat, bisericile cu coloane, cârciumile păreau că şi ele au prins să se clatine de-a lungul drumului… A doua zi era duminică; pe străzi aproape nu vedeai trecători, dar în cârciumi se îmbulzea gloata. Dinlăuntru răzbăteau voci răguşite, cântecele beţivilor, sunete stridente de armonică; din uşile care se deschideau brusc izbucnea un val de căldură înăbuşitoare, un miros înţepător de alcool, reflexul roşu al lămpilor. Înaintea fiecărei cârciumi, poposiseră căruţe la care erau înhămate nişte mârţoage pântecoase, cu păr mare, cu nişte capete ciufulite, plecate smerit în jos; părea că dorm; câte un ţăran buimac, cu brâul desfăcut, cu o căciulă umflată, lăsată pe ceafă ca o pungă, ieşea din cârciumă şi, rezemându-se în hulube, rămânea nemişcat, pipăindu-le, gesticulând şi bâjbâind cu mâinile; ori vreun muncitor de la fabrică, slăbănog, cu şapca pe o ureche, cu cămaşa de nanghin scoasă peste pantaloni, desculţ – cizmele îi rămăseseră în cârciumă – făcea vreo câţiva paşi, împleticindu-se, se oprea, se scărpina pe spate şi, exclamând deodată ceva, pornea îndărăt…

— Băutura îl dă gata pe omul nostru! observă întunecat Markelov.

— De durere, tătucule Serghei Mihailovici, vorbi fără să se întoarcă vizitiul, care în dreptul fiecărei cârciumi se oprea din fluierat şi parcă se cufunda în el însuşi.

— Hai! Hai! răspunse Markelov, scuturându-şi cu nădejde gulerul mantalei. Tarantasul trecu prin piaţa largă, cu miros pătrunzător de varză şi de rogojină, lăsă în urmă casa guvernatorului cu gheretele pestriţe de la poartă, o casă particulară cu turn, bulevardul cu pomişori de-abia sădiţi, care tânjeau gata să se usuce, hala pieţii plină de lătratul câinilor şi de zornăitul lanţurilor şi, ieşind dincolo de barieră, o luă înaintea convoiului lung şi nesfârşit al căruţelor, care plecaseră pe răcoare, se pomeni din nou în aerul curat de ţară, pe drumul mare cu sălcii pe margine, şi o porni deodată mai repede şi mai lin.

Markelov – trebuie să spunem acum câteva cuvinte şi despre el – era cu şase ani mai mare decât sora lui, Valentina Mihailovna. Urmase o şcoală de artilerie de unde ieşise ofiţer; dar la gradul de locotenent îşi dădu demisia, din cauza unei neplăceri cu comandantul, un neamţ. De atunci îi ura pe nemţi şi mai ales pe nemţii din Rusia. Din pricina demisiei se certase cu tatăl lui, pe care nu-l mai văzu până la moarte; moştenind de la el sătucul Borzenkovo, se instală acolo. La Petersburg venise în contact deseori cu diferiţi oameni înzestraţi cu convingeri înaintate pe care îi venera; ei îl ajutaseră să-şi formeze anumite concepţii. Markelov, nu citea mult, citea însă îndeosebi cărţile care

priveau direct problemele care-l interesau – şi în special pe Herţen. Păstrase ţinuta militară şi ducea o viaţă de spartan şi de ascet. Cu câţiva ani în urmă se îndrăgostise pătimaş de o fată, care-l înşelase în chipul cel mai necruţător, măritându-se cu un aghiotant şi ăsta de origine germană. De atunci Markelov prinse pică şi pe aghiotanţi. Încercă într-un rând să scrie articole despre lipsurile artileriei ruseşti, dar cum nu avea talent să-şi expună ideile nu putu să ducă până la sfârşit nici măcar un singur articol. Continua totuşi să umple foi întregi de hârtie cenuşie cu scrisul lui mare şi stângaci – un scris ca de copil. Era un om încăpăţânat, din cale afară de îndrăzneţ, care nu ştia nici să ierte, nici să uite, se simţea veşnic jignit şi suferea pentru el şi pentru toţi cei asupriţi şi era totdeauna gata la orice. Mintea lui, destul de mărginită, lucra într-o singură direcţie: ceea ce nu înţelegea era inexistent pentru el; însă dispreţuia şi ura prefăcătoria şi minciuna. Cu oamenii din lumea mare, cu acei pe care îi numea „reacţi”, era arţăgos şi chiar grosolan; cu oamenii din popor se purta simplu; cu ţăranul era binevoitor, ca şi cu un frate. Era un gospodar mediocru; i se învârteau în cap diferite planuri socialiste pe care nu le putea aduce la îndeplinire, tot aşa cum nu se pricepea să-şi termine nici articolele despre lipsurile artileriei. Îndeobşte, nu avea noroc niciodată şi la nimic: la regiment fusese poreclit „ghinionistul”. Acest om sincer, drept, fire pătimaşă şi nefericită, ar fi putut în anumite împrejurări să se arate crud, fără pic de milă, şi să merite astfel numele de „bestie”, dar ar fi putut de asemenea să se sacrifice, pe de-a-ntregul, fără să şovăie.

Cam la trei verste de oraş tarantasul se afundă deodată în întunericul catifelat al unui crâng de plopi tremurători: foşnet şi freamăt tainic de frunze pe care ochiul nu le vedea, miros amar şi proaspăt de pădure, nestatornice pete de lumină, sus, umbre încâlcite jos… Luna se ivise în zare, mare şi roşie ca un scut de aramă, ieşind de sub copaci, tarantasul se găsi în faţa unui mic conac. Trei ferestre luminate apăreau în formă de pătrate strălucitoare pe latura din faţă a casei joase, care ascundea discul lunii; poarta larg deschisă părea că nu se închide niciodată. În curte, în semiîntuneric, se vedea o chibitcă înaltă şi îndărătul ei erau doi cai de poştă, albi, legaţi de coşul chibiticei; doi căţeluşi, albi şi ei, ţâşniră ca din pământ şi se porniră pe un lătrat strident, dar fără duşmănie. În casă se auzi mişcare – tarantasul se opri în faţa pridvorului şi Markelov, coborând cu greu din el şi căutând cu piciorul scăriţa de fier fixată, ca de obicei, în locul cel mai incomod de către fierarul casei, spuse lui Nejdanov:

— Iată-ne şi acasă – ai să găseşti nişte oaspeţi pe care-i cunoşti bine, dar pe care în niciun caz nu te aşteptai să-i întâlneşti aici. Pofteşte înăuntru.

XI

Aceşti oaspeţi erau vechile noastre cunoştinţe, Ostrodumov şi Maşurina. Se aflau amândoi în salonul mic şi urât mobilat al lui Markelov; beau bere şi fumau, la lumina unei lămpi cu gaz. Nu se mirară de venirea lui Nejdanov; ştiau că Markelov avea de gând să-l aducă la întoarcere cu el; Nejdanov în schimb se miră foarte mult văzându-i. Când intră în cameră Ostrodumov îl întâmpină cu un „bună seara, frate!” şi atât; Maşurina se aprinse la faţă îi întinse mâna. Markelov îi explică lui Nejdanov că Maşurina şi Ostrodumov sunt trimişi în interesul „cauzei comune” care trebuie să biruie cât mai curând, că au plecat din Petersburg cu o săptămână în urmă, că Ostrodumov rămâne în gubernia S… pentru propagandă, iar Maşurina pleacă la K., spre a întâlni o anumită persoană.

Fără veste Markelov se înfurie, deşi nimeni nu-l contrazicea; fulgerând din ochi şi muşcându-şi mustăţile, începu cu o voce iritată, surdă şi totuşi clară, să vorbească despre fărădelegile ce se fac, despre nevoia unei acţiuni neîntârziate, despre faptul că toate sunt pregătite şi numai fricoşii pot să mai tărăgănească! Că oarecare violenţă este necesară, ca lovitura de bisturiu într-un abces copt! Repetă de câteva ori comparaţia cu bisturiul; desigur că nu era a lui, o citise undeva şi îi plăcuse. Se părea că, după ce pierduse orice speranţă în dragostea lui pentru Mariana, nu mai avea nimic de cruţat şi era stăpânit de gândul de a lucra cât mai mult pentru „cauză”. Vorbea fără să-şi aleagă cuvintele, dur, simplu cu mânie; de pe buzele lui palide, vorbele săreau uniform şi apăsat, unele după altele, amintind lătratul sacadat al unui câine de ogradă, bătrân şi zelos. Spuse că-i cunoştea bine pe muncitorii de la fabrică şi pe ţăranii din împrejurimi şi că între ei se află oameni de ispravă, ca Eremei din Goloplek, care vor porni fără şovăire oriunde şi la orice. Acest Eremei din satul Goloplek îi venea mereu pe buze. La fiecare zece cuvinte lovea în masă cu mâna dreaptă – nu cu toată palma, ci numai cu muchea ei, în timp ce cu stânga gesticula prin aer, ţinând degetul arătător întins. Mâinile acelea slabe şi păroase, degetul întins, vocea plină, ochii scânteietori produceau o impresie puternică. În timpul drumului, Markelov vorbise prea puţin cu Nejdanov; încetul cu încetul se adunase fierea în el şi acum îşi vărsa tot veninul. Maşurina şi Ostrodumov îl aprobau cu surâsul, cu privirea, şi din când în când cu o scurtă exclamaţie; cu Nejdanov însă se petrecu ceva ciudat. La început încercase să protesteze; pomeni chiar de răul care poate izvorî dintr-o grabă prea mare, dintr-o acţiune prematură şi nu îndeajuns chibzuită; era mai ales uimit de faptul că s-au luat hotărâri în toate privinţele, că nu există niciun fel de îndoială şi nu se cercetează mai adânc starea lucrurilor, că nimeni nu caută să

afle ce vrea de fapt poporul… Dar după aceasta, nervii lui se întinseră ca nişte coarde şi el începu să vorbească întocmai ca Markelov, cu un fel de disperare, aproape cu lacrimi de furie în ochi şi gata-gata să izbucnească în strigăte; merse chiar mai departe decât Markelov. E greu de spus ce anume îl împinsese la asta: căinţa că în vremea din urmă devenise parcă mai nehotărât, ciuda pe el însuşi şi pe alţii, nevoia de a ucide viermele care-l rodea pe dinăuntru, ori în sfârşit dorinţa de a se manifesta în faţa emisarilor proaspăt sosiţi… Sau poate chiar cuvintele lui Markelov, care îi aprinseseră sângele în vine. Discuţia ţinu până în zori; Ostrodumov şi Maşurina nu se mişcară de pe scaunele lor, iar Markelov şi Nejdanov nici măcar nu se aşezară. Markelov rămase înţepenit în acelaşi loc, întocmai ca o santinelă, pe când Nejdanov se tot plimba prin cameră, cu paşi inegali, când domol, când grăbit. Vorbiră despre măsurile ce trebuiau să fie luate, despre mijloacele de întrebuinţat, despre rolul pe care fiecare trebuia să şi-l ia, apoi cercetară diferite cărticele şi foi volante şi le legară în pachete; pomeniră de un negustor dintre rascolnici, un oarecare Goluşkin, un om de nădejde, deşi fără cultură, despre tânărul propagandist Kisliakov, oare se dovedea cunoscător în materie, dar din cale afară de înfipt şi cu o părere exagerat de bună despre talentele lui; pomeniră de asemenea numele lui Solomin…

— Administratorul filaturii de bumbac? întrebă Nejdanov. amintindu-şi cele ce se vorbiseră despre el la masă, la Sipiaghin.

— Chiar el, zise Markelov, trebuie să faci cunoştinţă cu dânsul; încă nu l-am mirosit noi destul de bine, dar cred că-i de ispravă, de ispravă!

Eremei din Goloplek fu scos din nou la iveală; apoi Kiril, cel de pe moşia lui Sipiaghin, precum şi un oarecare Mendelei, poreclit Dutik; numai că pe acest Dutik e greu să te bizui: când e treaz, e foarte curajos, dar când e beat, e un fricos şi jumătate; şi aproape totdeauna e beat.

— Ei, dar, din oamenii dumitale, întrebă Nejdanov pe Markelov, ai pe cine să te bizui?

Markelov răspunse afirmativ; însă nu dădu niciun nume şi începu să vorbească despre diferiţi târgoveţi şi seminarişti, care de altfel erau de mult folos, mai curând prin forţa lor atletică – ăştia când or începe să dea cu pumnii, apoi ţine-te! Nejdanov se interesă dacă dintre nobili e cineva. Markelov îi răspunse că au aderat cinci sau şase dintre cei tineri – unul dintre ei e chiar neamţ şi e cel mai radical; numai că e lucru ştiut: pe un neamţ nu te poţi bizui… Nici nu ştii când te înşală, sau când te vinde! Şi apoi trebuie să aşteptăm ce informaţii ne va da Kisliakov Nejdanov se interesă şi despre militari. La acest punct Markelov se încurcă, se trase de favoriţii lui cei lungi şi declară, în cele din urmă, că deocamdată nu poate spune absolut nimic… numai

dacă Kisliakov o fi descoperit ceva.

— Dar cine-i acest Kisliakov? exclamă nerăbdător Nejdanov.

Markelov zâmbi semnificativ şi spuse că este un om… dar ce om!

— De altfel, eu îl cunosc prea puţin, adăugă el, l-am văzut numai de două ori; dar ce scrisori scrie omul acesta, o, ce scrisori! O să ţi le arăt… să rămâi uimit! Spirt, nu alta. Şi ce activitate bogată! A străbătut călare de vreo cinci, şase ori Rusia toată în lung şi în lat… şi de la fiecare staţie mi-a trimis câte o scrisoare de zece-douăsprezece pagini!

Nejdanov se uită întrebător la Ostrodumov; acesta stătea ca un popândău şi nu mişca nici din sprânceană; iar Maşurina îşi strâmbă buzele într-un zâmbet amar şi de asemenea nici nu clipi! Nejdanov se gândi să-l întrebe pe Markelov în privinţa transformărilor în spirit social pe care le-a făcut în gospodăria lui… dar aici se amestecă Ostrodumov.

— Ce nevoie să vorbim acum despre asta? observă el. Oricum, pe urmă tot vor trebui schimbate!

Discuţia reveni iar pe tărâm politic. Viermele tainic din sufletul lui Nejdanov îl scormonea şi îl rodea întruna; dar cu cât îl rodea mai puternic, cu atât mai tare şi mai aprig vorbea el. Băuse numai un pahar de bere; dar din când în când i se părea că e cu adevărat beat: capul i se învârtea, inima îi zvâcnea dureros de istovită. Când, în sfârşit, către ora patru încetară dezbaterile, şi participanţii, trecând pe lângă fecioraşul ce dormea în tindă, se împrăştiară pe la culcuşurile lor, Nejdanov rămase multă vreme nemişcat, cu ochii pironiţi în duşumea, drept înainte. I se părea că fiecare cuvânt rostit de Markelov avea un sunet amarnic, sfâşietor; amorul propriu al acestui om nu putea să nu fie jignit, fără îndoială că suferea de vreme ce speranţele pentru fericirea lui proprie se năruiseră şi totuşi cum izbutea să uite de el, cum se dăruia cu totul cauzei ce credea că este dreaptă! Un tip mărginit, îşi zicea Nejdanov, dar oare nu-i de o sută de ori mai bine să fii mărginit ca el, decât aşa… aşa cum mă simt eu, de pildă?

Dar deodată se revoltă împotriva umilirii pe care şi-o aducea singur.

„De ce să gândesc aşa? Oare n-am să fiu şi eu în stare să mă sacrific? Aşteptaţi puţin, domnilor… Şi tu Paklin, ai să te convingi cu timpul că, deşi sunt un estet, deşi scriu versuri…”

Supărat, îşi dădu cu mâna părul spre ceafă, scrâşni din dinţi şi, scoţându-şi grăbit hainele, se repezi în patul rece şi umed.

— Noapte bună! se auzi de după uşă vocea Maşurinei. Sunt vecina dumitale.

— Noapte bună, răspunse Nejdanov. În această clipă îşi aminti că Maşurina nu-şi luase ochii de la el toată seara.

— Ce-o fi vrând, murmură el şi parcă se simţi ruşinat. „Ah, măcar de-aş adormi mai repede!”

Dar e greu să lupţi cu nervii… Soarele era sus pe cer, când căzu în sfârşit într-un somn greu şi apăsător.

Se sculă târziu, îl durea capul. Se îmbrăcă şi se apropie de fereastră; camera lui se găsea la catul de jos şi constată că, la drept vorbind, Markelov nici nu avea un conac; căsuţa lui era aşezată pe o ridicătură, nu departe de un crâng. De o parte un hambar mic, un grajd, o pivnicioară, o căsuţă cu acoperişul de paie pe jumătate căzut; de cealaltă, un iaz mititel, o grădină de zarzavat, o cânepişte şi o altă căsuţă, cu un acoperiş tot aşa de şubred, apoi, mai încolo, un hambar gol, o magazie pentru grâu şi o arie – iată „belşugul” care se arăta privirilor. Tot ce se vedea părea sărăcăcios şi şubred, nu pentru că ar fi fost lăsat în paragină, ci mai degrabă, părea ceva ce nu înflorise niciodată, ca un pom ce nu s-a prins cum trebuie. Nejdanov coborî; Maşurina era în sufragerie în faţa samovarului, se vedea că-l aşteaptă. Află de la ea că Ostrodumov plecase cu „treburi” şi că nu se întoarce decât peste două săptămâni; iar stăpânul casei se dusese să-şi vadă de gospodărie. Întrucât luna mai se apropia de sfârşit şi la câmp nu erau acum munci grabnice, Markelov se gândise să taie, cu mijloacele de care dispunea, păduricea de mesteceni, şi se dusese într-acolo de dimineaţă.

Nejdanov simţea în suflet o sfârşeală ciudată. În ajun vorbiseră atât de mult că e cu neputinţă să se mai tărăgăneze lucrurile, că nu rămâne decât „să înceapă”. Dar cum să înceapă, ce anume şi încă neîntârziat? N-avea de ce s-o întrebe pe Maşurina; ea nu ştie ce-i şovăiala; nu are îndoieli asupra lucrului pe care trebuie să-l facă, şi anume: să plece la K. Mai departe nu voia să privească. Nejdanov nu găsea ce să-i spună şi, după ce-şi bău ceaiul, îşi puse şapca şi plecă spre crângul de mesteceni. În drum dădu de nişte ţărani, foşti iobagi ai lui Markelov, care veneau de la gunoierit. Intră în vorbă cu ei, dar nu se alese cu nimic. Păreau şi ei obosiţi, însă de o oboseală fizică, obişnuită, care nu semăna deloc cu ceea ce simţea el. Fostul lor stăpân era – declarau ei – un om simplu, dar cam ciudat; li prevedeau ruina, pentru că nu cunoaşte rânduielile şi caută să facă toate numai după cum îl taie capul, nu cum e dat din bătrâni. Iar uneori se întâmplă să fie aşa de anapoda, de nu-i chip să-l pricepi, oricât ai vrea! De bun însă, e bun!

Nejdanov porni mai departe şi se întâlni în drum chiar cu Markelov.

Acesta mergea înconjurat de o ceată întreagă de oameni; se vedea de departe că le explică ceva, că discută cu ei; apoi dădu din mână cu lehamite… parc-ar fi spus: mă las păgubaş! Alături de el păşea vătaful lui, un tânăr miop şi cam şters. Spunea întruna: „Cum binevoiţi”, în ciuda lui Markelov, care ar fi dorit mai multă iniţiativă din partea lui. Nejdanov se apropie de Markelov şi-i citi pe faţă aceeaşi oboseală sufletească pe care o simţise şi el. Se salutară; Markelov începu îndată să-i vorbească, adevărat foarte pe scurt, despre „problemele” din seara

trecută, despre revoluţia ce se apropia; expresia de oboseală însă nu se şterse de pe faţa lui. Era plin de praf şi de sudoare, aşchii de lemn şi fire verzi de muşchi se agăţaseră de hainele lui, vocea îi răguşise… Oamenii din jurul lui tăceau, nu-ţi puteai da seama dacă se temeau sau dacă îşi râdeau în ascuns de el… Nejdanov îl privi pe Markelov şi cuvintele lui Ostrodumov răsunară acum din nou: „Ce nevoie să vorbim acum despre asta? Oricum, pe urmă tot vor trebui schimbate toate!” Un lucrător care greşise cu ceva încercă să-l înduplece pe Markelov să-l ierte de amendă… La început Markelov se supără şi începu să urle ca un nebun, apoi îl iertă… „Oricum, pe urmă tot vor trebui schimbate toate”… Nejdanov îl rugă să-i dea caii şi o trăsură, ca să se întoarcă acasă; Markelov păru de dorinţa lui, totuşi făgădui să facă întocmai şi se întoarse acasă împreună cu Nejdanov… De istovit ce era, se clătina pe picioare.

— Ce-i cu dumneata? întrebă Nejdanov.

— Sunt sleit! răspunse Markelov înfuriat. Oricum le-ai vorbi acestor oameni, nu pot să înţeleagă nimic şi nici poruncile nu le îndeplinesc… Nici măcar ruseşte nu înţeleg. Cuvântul „parte” le este bine cunoscut… iar „participaţie”… Ce înseamnă participaţie? Ei bine, nu pricep! Dar tot cuvânt rusesc este, ei drace! Îşi închipuie că vreau să le dau o parte de pământ! (Lui Markelov îi venise în gând să explice ţăranilor principiul de asociere şi să-l introducă la el, dar ei se împotriveau. Unul dintre ţărani chiar spusese: „era groapa destul de adâncă… dar acuma nu-i mai dai de fund…”, la care toţi ceilalţi scoaseră un oftat adânc şi plin de înţeles, ceea ce îl descurajă cu desăvârşire pe Markelov.)

Ajungând acasă, dădu drumul ţăranilor care-l întovărăşeau, porunci să pregătească trăsura şi caii şi să servească masa. Servitorii lui erau: un fecioraş, o bucătăreasă, vizitiul şi fostul valet al bunicului său – un moşneag foarte bătrân, cu nişte urechi păroase, îmbrăcat într-un caftan de mohair lung în poale. Acest bătrân că ta mereu cu o mare tristeţe la boierul lui, dar de făcut, nu făcea nimic – şi nici nu-i de crezut că ar fi fost în stare să facă ceva; era însă mereu prezent, moţăind pe laviţă.

Mâncară ouă răscoapte, sardele şi *ocroşka*{43} (fecioraşul servi muştarul într-un borcan vechi de pomadă, iar oţetul într-o sticlă de apă de colonie). După masă, Nejdanov se urcă din nou în tarantasul cu care venise în ajun; dar în loc de trei cai, acum erau numai doi; al treilea fusese potcovit şi şchiopăta. În timpul dejunului, Markelov nu vorbi aproape deloc; abia gustând câte ceva şi răsuflând greu, spuse două-trei cuvinte amare despre gospodăria lui şi dădu iarăşi din mână cu lehamite… „Oricum pe urmă tot vor trebui schimbate toate”. Maşurina îl rugă pe Nejdanov s-o ducă până la oraş, unde avea de făcut nişte cumpărături; „iar îndărăt, pot veni şi pe jos, zise ea, sau mă

urc în căruţa vreunui mujic, care se întoarce de la oraş”. Petrecându-i pe amândoi până în pridvor, Markelov îi aminti lui Nejdanov că în curând va trimite iarăşi după dânsul şi atunci… atunci spuse el (tresărind şi înviorându-se din nou) se vor înţelege definitiv; atunci va veni şi Solomin; iar el, Markelov, aşteaptă numai veşti de la Vasili Nikolaevici – şi atunci va mai rămâne de făcut un singur lucru: „să înceapă” numaidecât, deoarece poporul (tocmai poporul acela care nu înţelege cuvântul „participaţie”) nu vrea să mai aştepte.

— Stai, ai vrut să-mi arăţi scrisorile lui… cum îi zice?… Ale lui Kisliakov? întrebă Nejdanov.

— Mai târziu… mai târziu, zise Markelov cu grabă. Le vom face atunci pe toate.

Tarantasul porni.

— Fii gata! răsună pentru ultima oară vocea lui Markelov. Rămase în pridvor, iar lângă el – cu aceeaşi tristeţe neschimbată în privire, îndreptându-şi trupul gârbovit, ţinând mâinile la spate, răspândind un miros de mohair şi de pâine de secară, neauzind nimic – stătea cea mai credincioasă slugă, valetul măcinat de ani al bunicului.

Până la oraş Maşurina fuma întruna, fără să scoată o vorbă. Dar, apropiindu-se de barieră, oftă deodată din adâncul inimii.

— Mi-e milă de Serghei Mihailovici, spuse ea, şi faţa i se întunecă.

— Are multe griji, observă Nejdanov, mi se pare că-i merge prost gospodăria.

— Nu de asta zic.

— Dar de ce?

— E un om nenorocit, prigonit de soartă… Un om minunat… Şi iată! N-are noroc.

Nejdanov se uită la tovarăşa lui de drum.

— Ştii ceva anume?

— Nu ştiu nimic… dar lucrul ăsta se simte. Rămâi cu bine, Alexei Dmitrici.

Maşurina coborî din tarantas, iar o oră mai târziu, Nejdanov intra în curtea lui Sipiaghin. Nu se simţea în apele lui. Petrecuse o noapte fără somn… apoi toate discuţiile… toată vorbăria aceea…

Un chip fermecător se ivi la o fereastră şi îi surâse prieteneşte… Sipiaghina saluta întoarcerea lui.

„Ce ochi are!” gândi el.

XII

La masă au fost mulţi invitaţi; după masă, profitând de forfota generală, Nejdanov se strecură nevăzut în camera lui. Voia să fie

singur, dacă nu pentru altceva, măcar Pentru a-şi revizui impresiile din călătoria făcută. La masă Valentina Mihailovna îl privise de câteva ori cu atenţie, dar se vede că nu găsi prilejul să intre în vorbă cu el; iar Mariana, după purtarea ei neaşteptată din ziua trecută şi care-l uimise atât de mult, se ruşina parcă de el şi-l ocolea. Nejdanov puse mâna pe condei, voia să stea de vorbă prin scris cu prietenul lui, Silin; dar nici prietenului nu găsi ce să-i spună; sau poate că atâtea gânduri şi senzaţii opuse se învălmăşeau în capul lui, încât nici nu mai încercă să le descurce şi lăsă totul pe ziua următoare. Printre comeseni se afla şi domnul Kallomeiţev; niciodată însă nu arătase atâta îngâmfare şi atâta dispreţ aristocratic ca acum; dar cuvintele lui destul de obraznice nu impresionară nicidecum pe Nejdanov; el nu ţinu seama de ele. Era parcă învăluit de un nor care, ca o perdea tulbure, se aşezase între el şi restul lumii – şi lucru ciudat! – prin această perdea nu vedea decât trei figuri, trei femei, şi tustrele îşi îndreptau cu îndărătnicie ochii asupra lui. Sipiaghina, Maşurina, Mariana. Ce însemna aceasta? Şi de ce tocmai aceste trei? Ce aveau ele comun? Şi ce voiau de la dânsul?

Se culcă devreme, dar nu putut să adoarmă. Îl năpădiră gândurile – nu gândurile triste, ci întunecate… gânduri despre inevitabilul sfârşit, despre moarte, li erau cutremurându-se în faţa probabilităţii neantului, ba privindu-l aproape cu bucurie. Simţi în cele din urmă emoţia deosebită, cunoscută lui… se sculă, se aşeză la masă şi, după ce se gândi puţin, scrise în caietul lui tainic următoarea poezie, aproape fără ştersături:

Drag prieten – când pe moarte
Fi-voi, tu cu mâna ta,
Scrierile mele toate
Să le arzi de-ndat-aş vrea!
Vreau odaia-mi însorită
Şi din flori să-mi faci cununi,
Lângă uşa zăvorâtă
Lăutarii să-i aduni.
Să nu plângă a lor strune,
Ci, ca la ospeţe-alt'dat —
Valsul în vârtej răsune!
Sub arcuşu-nflăcărat!
Ascultând lipsit de vlagă
Glasul strunei stins şi lin,
Somnu-n beznă o să mă tragă…
Fără a scoate un suspin
Nici în cea din urmă clipă,
Spre-alte zări o-să plutesc,
Dus pe a cântului aripă,

Cânt mângâietor lumesc!

Când scrise cuvântul „prieten” se gândi tot la Silin. Îşi recită poezia în şoaptă şi se miră singur de ceea ce ieşise de sub pana lui. Scepticismul, indiferenţa, uşuratica lipsă de credinţe cum se împăcau oare cu principiile lui şi cu tot ce-i spusese lui Markelov? Aruncă manuscrisul în sertar şi se culcă. Dar adormi abia spre dimineaţă când cele dintâi ciocârlii se avântau spre cerul care lumina.

A doua zi tocmai isprăvise lecţia şi se afla în sala de biliard, când Sipiaghina intră, privi în jur, se apropie de el surâzând şi îl chemă în buduarul ei. Era îmbrăcată cu o rochie subţire de barej, simplă şi foarte drăguţă: micile tivite cu volănaşe ajungeau numai până la coate, o panglică lată îi cuprindea mijlocul, părul îi cădea în bucle mari pe gât. Strălucirea blândă a ochilor pe sub pleoapele pe jumătate închise, lenea catifelată a vocii, a mişcărilor şi a mersului în sfârşit făptura ei întreagă respira drăgălăşenie şi blândeţe – o blândeţe plină de gingăşie care te înviora. Îl conduse în buduarul ei prietenos şi plăcut, plin de mirosul florilor, de parfumuri, de prospeţimea veşmintelor feminine, de prezenţa permanentă a unei femei; îl pofti să se aşeze într-un fotoliu, se aşeză şi ea lângă dânsul şi începu să-l întrebe cum a călătorit, cum o duce Markelov – întreba însă atât de blând, de gingaş şi de frumos! Exprimă o simpatie sinceră pentru soarta fratelui ei, despre care până atunci nu pomenise nimic faţă Nejdanov; din unele cuvinte se putea înţelege că sentimentul pe care-l inspira Mariana lui Markelov nu scăpase atenţiei sale… Se întristă puţin, oare pentru că Mariana nu răspunsese acestui sentiment, sau pentru că alegerea fratelui ei căzuse asupra unei fete care îi era cu totul străină? Această chestiune rămase nelămurită. Era însă neîndoielnic că ea căuta să-l îmblânzească pe Nejdanov cu orice preţ, să trezească în el încredere faţă de dânsa şi să-l silească să nu mai fie sălbatic. Valentina Mihailovna se arătă chiar puţin mâhnită că n-o înţelege destul de bine.

Nejdanov o asculta, se uita la mâinile ei, la umeri, arunca din când în când o privire spre buzele ei trandafirii şi spre buclele care se clătinau uşor. La început, răspundea foarte laconic; simţea cum îl apasă ceva în gât şi în piept… dar încet-încet senzaţia asta fu înlocuită cu alta, tot aşa de tulburătoare, dar nu lipsită de oarecare farmec; nici nu se aşteptase ca o doamnă aşa de sus-pusă şi atât de frumoasă, o aristocrată, să se intereseze de un simplu student ca el; iar ea nu numai că se interesa, dar parcă şi cocheta puţintel cu dânsul. Nejdanov se întreba pentru ce face asta, dar nu găsea răspuns; şi apoi, la drept vorbind, nici nu avea nevoie de el. Doamna Sipiaghina începu să vorbească despre Kolea; căuta să-l încredinţeze pe Nejdanov că, de fapt, dorise să se apropie mai mult de el tocmai pentru a discuta serios

despre fiul ei şi să-i afle părerile în privinţa educaţiei copiilor ruşi. Spontaneitatea cu care se născuse în ea această dorinţă putea să pară oarecum ciudată. Dar nu avea importanţă ce anume spunea Valentina Mihailovna; important era faptul că se simţea cuprinsă de un fel de torent al simţurilor; simţea nevoia să înfrângă, să plece la picioarele ei capul acela neîmblânzit…

Dar acum ar trebui să ne întoarcem puţin înapoi.

Valentina Mihailovna era fiica unui general foarte mărginit şi molatic, care, pentru cei cincizeci de ani de serviciu, fu răsplătit cu o stea şi o cataramă. Mama, ucraineancă, era o fire răzbătătoare şi foarte vicleană, înzestrată de natură, ca multe dintre compatrioatele ei, cu o înfăţişare naivă şi chiar cam prostuţă. Ştia însă să tragă toate foloasele cu putinţă din această înfăţişare. Părinţii Valentinei Mihailovna nu erau oameni prea bogaţi, cu toate acestea, ea îşi făcu studiile la mănăstirea Smolnîi, unde deşi era socotită ca o republicană, se distinsese şi era bine văzută, pentru că învăţa cu sârguinţă şi avea o purtare exemplară. După ce ieşi din mănăstire se stabili în oraş numai cu mama ei (fiindcă fratele ei plecase la ţară, iar tatăl, generalul cu steaua şi catarama, murise) într-o locuinţă curată, dar foarte friguroasă; când vorbea cineva puteai să vezi cum îi ieşeau aburii din gură; Valentina Mihailovna făcea haz şi-i asigura pe toţi că e „ca la biserică”. Suportă cu curaj toate neplăcerile unui trai sărăcăcios şi strâmtorat, fiindcă avea o fire uimitor de cumpănită. Cu ajutorul mamei ei, reuşi să-şi facă relaţii.

Se vorbea despre ea până şi în cercurile înalte, ca despre o fată foarte drăguţă, instruită şi în totul la locul ei. Valentina Mihailovna avu câţiva pretendenţi; dintre toţi îl alese pe Sipiaghin şi foarte simplu, repede şi abil îl făcu să se îndrăgostească de ea. De altfel, îşi dădu şi el seama curând că n-ar putea să găsească o soţie mai bună. Era deşteaptă, nu era rea… părea mai degrabă bună, în fond rece şi indiferentă… şi nu admitea să rămână cineva nepăsător faţă de dânsa. Valentina Mihailovna era pătrunsă de graţia aceea particulară, proprie egoistelor „drăguţe”; în această graţie nu găseşti nici poezie, nici sensibilitate adevărată, dar există blândeţe, simpatie şi chiar oarecare gingăşie. Atât doar că aceste fermecătoare egoiste nu trebuie niciodată contrariate: sunt ambiţioase şi nu îngăduie altora să-şi arate independenţa. Femeile de felul Sipiaghinei provoacă şi tulbură pe oamenii meexperimentaţi şi pătimaşi; ele însă sunt ahtiate după o viaţă respectabilă şi liniştită. Le vine uşor să rămână virtuoase, fiind insensibile; însă dorinţa veşnică de a da porunci, de a atrage şi de a fermeca le face să aibă mobilitate şi strălucire; au multă voinţă şi însuşi farmecul lor depinde în parte de această voinţă… E greu pentru un bărbat să reziste, când într-o fiinţă atât de stăpânită şi senină se trezesc scânteierile unei desfătări tainice şi chipurile involuntare;

atunci el începe să aştepte ceasul când gheaţa se va topi; dar gheaţa scânteietoare se joacă numai cu razele, şi nu poate nici să se topească, nici să se tulbure vreodată!

N-o costa mult pe Sipiaghina să cocheteze; ştia foarte bine că pentru ea nu este şi nici nu poate fi vreun pericol. Dar ce plăcut era pentru sufletul ei să silească ochii cuiva să se întunece, sau să strălucească, obrajii să se aprindă de dorinţă sau de frică, vocea să tremure şi să se frângă, în sfârşit să tulbure un suflet! Ce plăcut era când, noaptea târziu, culcându-se în patul ei alb, pentru a dormi netulburată, îşi amintea cuvintele, privirile şi suspinele acelea pline de emoţie! Cu ce surâs satisfăcut închidea în ea conştiinţa inaccesibilităţii ei şi cu câtă indulgenţă primea mângâierile legitime ale manieratului ei soţ! Erau atât de plăcute toate acestea, că uneori sufletul ei ajungea până la înduioşare şi era gata să facă o faptă bună, să ajute pe aproapele ei… Odată fondase un mic azil, după ce secretarul unei legaţii, îndrăgostit nebuneşte de dânsa, încercase să se înjunghie! Se rugă din toată inima pentru el, deşi încă din fragedă copilărie sentimentul religios fusese la ea destul de slab.

Şi astfel, discutând cu Nejdanov, se străduia în fel şi chip să-l aducă „la picioarele ei”. Îl lăsa să se apropie, îi făcea confidenţe şi cu o curiozitate binevoitoare, cu o blândeţe aproape maternă privea cum acest radical interesant, aspru şi care nu arăta deloc rău, venea încetinel şi cu stângăcie spre dânsa. O zi, un ceas, un minut mai târziu, toate acestea aveau să dispară fără urmă, însă în clipa aceea era veselă, simţind totodată ceva puţin comic, puţin apăsător şi chiar puţin trist. Uitând originea lui şi ştiind ce mult preţuiesc oamenii singuratici şi înstrăinaţi atenţia faţă de ei, Valentina Mihailovna începu să-l întrebe pe Nejdanov despre copilăria şi despre familia lui… Dar, ghicind numaidecât din răspunsurile lui încurcate şi tăioase că dăduse greş, căută să-şi îndrepte greşeala şi îşi deschise şi mai mult sufletul în faţa lui… Tot astfel, în focul moleşitor al amiezii de vară îşi desface trandafirul înflorit petalele parfumate, pe care curând prospeţimea întăritoare a nopţii le va închide din nou.

Cu toate acestea nu reuşi să-şi îndrepte pe deplin greşeala – Nejdanov, atins în punctul cel mai vulnerabil, pierdu şi puţina încredere de mai înainte. Acea amărăciune pe care o purta şi o simţea totdeauna în adâncul sufletului fu din nou răscolită în el; reînviară veşnicele susceptibilităţi şi mustrări pe care şi le făcea democratul din el. „Doar n-am venit aici pentru aşa ceva”, îşi zise; îi veniră în minte preceptele batjocoritoare ale lui Paklin… Profitând de cel dintâi minut de tăcere, se ridică, salută cu o plecăciune scurtă şi ieşi „în chip stupid”, cum se pomeni spunându-şi-o fără să vrea.

Tulburarea aceasta nu-i scăpă Valentinei Mihailovna… dar, judecând după surâsul cu care îl petrecu pe Nejdanov, privind în urma

lui, ea răstălmăcea această tulburare într-un chip măgulitor pentru dânsa…

În camera de biliard, Nejdanov dădu de Mariana. Stătea cu spatele la fereastră, nu departe de uşa buduarului, cu mâinile încrucişate. Faţa ei se afla în umbră aproape cu totul: însă ochii ei îndrăzneţi priveau spre Nejdanov atât de întrebător, atât de insistent şi buzele ei strânse exprimau atâta dispreţ şi o milă atât de jignitoare, încât el se opri nedumerit…

— Vrei să-mi spui ceva? întrebă fără voie.

Mariana nu răspunse numaidecât.

— Nu… adică da, vreau. Numai nu acum.

— Atunci când?

— Aşteaptă puţin. Poate – mâine, poate – niciodată. Fiindcă ştiu prea puţin despre dumneata…

— Totuşi, începu Nejdanov, uneori aveam impresia… că între noi este…

— Iar dumneata nu mă cunoşti defel, îl întrerupse Mariana. Aşteaptă, poate mâine. Acum trebuie să mă duc la… doamna mea. Pe mâine.

Nejdanov făcu câţiva paşi, dar deodată se întoarse.

— Ascultă, Mariana Vikentievna… de mult voiam să te întreb dacă îmi îngădui să merg cu dumneata la şcoală – să văd cum înveţi copiii – asta până nu se închide.

— Poftim… Numai că eu n-am vrut să-ţi vorbesc despre şcoală.

— Dar despre ce?

— Pe mâine, repetă Mariana.

Dar ea nu mai aşteptă până a doua zi şi discuţia dintre ei avu loc în aceeaşi seară, pe una dintre aleile de tei, care începea nu departe de terasă.

XIII

Primul pas îl făcu Mariana, apropiindu-se de dânsul şi începând numaidecât cu grabă:

— Mi se pare, domnule Nejdanov, că eşti cu totul fermecat de Valentina Mihailovna.

Fără să aştepte răspunsul, se întoarse şi porni de-a lungul aleii; Nejdanov porni şi el alături de dânsa.

— Ce te face să crezi asta? întrebă el după un răstimp.

— Şi care nu-i aşa? Asta ar însemna că l-au ieşit cam prost socotelile pe ziua de azi. Îmi închipui cum s-a străduit, cum şi-a întins micile ei mreje.

Nejdanov nu spuse niciun cuvânt şi privi dintr-o parte la strania lui interlocutoare.

— Ascultă-mă, continuă ea, n-am să mă prefac: nu o iubesc pe Valentina Mihailovna o ştii prea bine. Poate că-ţi par nedreaptă… dar mai întâi gândeşte-te…

Glasul i se frânse. Era roşie toată şi emoţionată… Emoţia lua întotdeauna la ea înfăţişarea mâniei.

— Probabil, te întrebi, începu ea din nou, pentru ce domnişoara asta îmi spune toate acestea? Desigur că tot aşa te-ai gândit şi când ţi-am vorbit… despre domnul Markelov.

Şi se aplecă deodată, culese o ciupercă mică, o rupse în două, apoi o aruncă.

— Te înşeli, Mariana Vikentievna, grăi Nejdanov, dimpotrivă, m-am gândit că-ţi inspir încredere, şi gândul acesta mi-a fost foarte plăcut.

Nejdanov nu spunea adevărul adevărat: acest gând îi venise abia acum.

Mariana îşi aruncă repede ochii spre dânsul. Până atunci se ferise să-l privească.

— Nu-i vorba de încredere, rosti ea, ca şi cum ar fi gândit cu voce tare, îmi eşti doar cu totul străin. Dar situaţia dumitale şi a mea se aseamănă foarte mult. Suntem amândoi tot atât de nefericiţi; iată legătura.

— Eşti nefericită?

— Dar dumneata nu eşti?

Nejdanov nu răspunse.

— Cunoşti povestea mea? începu Mariana cu vioiciune. Şi povestea tatălui meu? Deportarea lui? Nu? Atunci trebuie să ştii că a fost judecat şi găsit vinovat; i s-au luat titlurile… şi tot ce avea şi l-au deportat în Siberia. Pe urmă a murit… mama a murit şi ea. Unchiul meu domnul Sipiaghin, fratele mamei, m-a luat la el şi are grijă de mine; este binefăcătorul meu şi Valentina Mihailovna binefăcătoarea mea, iar eu le răsplătesc bunăstarea cu o totală nerecunoştinţă, probabil pentru că am o inimă nesimţitoare şi pentru că pâinea străină este amară – pentru că nu ştiu să suport jignirile făcute cu indulgenţă – nu pot să sufăr nici protecţia… şi nu ştiu să-mi ascund măcar sentimentele, iar când cineva mă împunge întruna cu ace, nu ţip numaidecât pentru că sunt prea mândră.

Rostind aceste fraze trunchiate, Mariana mergea din ce în ce mai repede.

Erodată se opri.

— Ştii că mătuşa mea, numai ca să scape de mine… mă hărăzeşte netrebnicului de Kallomeiţev? Deşi cunoaşte prea bine convingerile mele, deşi în ochii ei sunt o nihilistă pe când el!… Lui sigur că nici nu-i plac, fiindcă frumoasă nu sunt, dar pot fi vândută! Este şi asta o

binefacere…

— Atunci de ce… încercă să întrebe Nejdanov, dar amuţi numaidecât.

Mariana îi aruncă o privire rapidă.

— De ce n-am acceptat cererea domnului Markelov, asta vrei să spui? Nu? Ce să fac? E un om bun… dar nu e vina mea – nu-l iubesc!

Mariana porni iarăşi înainte, ca şi cum ar fi dorit să-l scutească de obligaţia unui răspuns la această mărturisire neaşteptată.

Ajunseră până la capătul aleii. Mariana coti repede pe o potecă îngustă ce străbătea brădetul des şi porni pe ea. Nejdanov o urma. Simţea o îndoită nedumerire; i se părea ciudat că fata aceasta sălbatică îi făcea dintr-odată astfel de confidenţe, şi încă mai mult se mira că această sinceritate nu-l surprinde, ci o găseşte firească.

Deodată Mariana se întoarse şi se opri în mijlocul potecii, astfel că faţa ei era acum destul de aproape de a lui Nejdanov şi ochii ei priveau ţintă în ochii lui.

— Alexei Dmitrici, să nu crezi că mătuşa mea e rea… Nu! Dar e toată numai minciună, e o comediantă, îi place să pozeze, vrea s-o adore toţi ca pe o frumuseţe şi s-o venereze ca pe o sfântă! Născoceşte un cuvânt duios, îl spune unuia, îl repetă altuia, apoi unui al treilea – cu aerul că l-ar fi născocit atunci. Se mai foloseşte în sfârşit şi de farmecul ochilor ei minunaţi! Se cunoaşte foarte bine singură, ştie că seamănă cu o Madonă şi că nu iubeşte pe nimeni! Se preface că are multă grija de Kolea, dar nu face altceva decât să vorbească despre el cu oameni inteligenţi. Nu doreşte răul nimănui… Toată-i numai bunăvoinţă, dar chiar de ţi-ar sfărâma cineva toate oasele din trup în prezenţa ei… nu-i pasă! Nu va mişca niciun deget ca să te scape; dar dacă are cumva un interes, sau dacă îi convine… atunci… o, atunci!…

Mariana tăcu. O îneca veninul; se hotărî să-i dea frâu liber, căci nu-l mai putea opri. Însă vorbele, fără voia ei, ieşeau sugrumate. Mariana aparţinea unei anumite categorii de fiinţe nenorocite care au început să fie tot mai multe în Rusia… Dreptatea le satisface, dar nu le bucură, iar nedreptatea la care sunt grozav de sensibile le revoltă până în adâncul sufletului. În timp ce vorbea, Nejdanov o privea cu atenţie: faţa ei aprinsă, încadrată de părul scurt şi puţin zburlit, cu buzele subţiri care fremătau, îi apăru în acelaşi timp ameninţătoare, impunătoare şi frumoasă. Lumina soarelui prinsă în plasa deasă a crengilor se odihnea ca o pată piezişă, aurie, pe fruntea fetei şi limba aceasta de foc se potrivea expresiei iritate a feţei, ochilor ei mari-deschişi, neclintiţi şi strălucitori şi sunetului cald al vocii.

— Dar de ce ai spus că sunt nefericit? o întrebă în cele din urmă Nejdanov. Cunoşti trecutul meu?

Mariana făcu semn că da.

— Adică… cum de ştii? Ţi-a vorbit cineva despre mine?

— Cunosc… originea dumitale.

— O cunoşti… Cine ţi-a spus?

— Tot ea. Valentina Mihailovna, care te-a fermecat aşa de mult. N-a uitat să spuie în prezenţa mea, în treacăt, însă foarte limpede – nu cu regret, ci ca o persoană cu idei înaintate care e mai presus de orice prejudecăţi: „Iată ce întâmplare nefericită există în viaţa noului nostru profesor!” Dar să nu te miri, Valentina Mihailovna tot în treacăt, tot cu regret, comunică aproape fiecărui vizitator ce… întâmplare nenorocită există în viaţa nepoatei sale: „tatăl ei a fost deportat în Siberia pentru luare de mită!” Oricât de aristocrată s-ar crede, nu e nici mai mult, nici mai puţin decât o bârfitoare şi o prefăcută această Madonă de Rafael a dumitale!

— Iartă-mă, dar pentru ce „a mea”?

Mariana îşi feri privirea şi porni mai departe pe potecă.

— Ai avut cu ea o discuţie atât de lungă, rosti ea cu glas surd.

— N-am scos aproape niciun cuvânt, răspunse Nejdanov, a vorbit tot timpul numai ea.

Mariana mergea înainte, fără să vorbească. Drumul făcu o cotitură, perdeaua de brazi se întredeschise şi în faţa lor se arătă o poiană mică, în mijlocul căreia era o salcie plângătoare, scorburoasă; o bancă rotundă înconjura tulpina bătrânului copac. Mariana se aşeză pe bancă. Nejdanov se aşeză şi el alături. Deasupra capetelor lor atârnau, legănându-se domol, buchete lungi de crengi acoperite de frunze fragede şi verzi. De jur împrejur, în iarba rară, se vedeau albind lăcrămioarele – şi toată poiana răspândea un miros proaspăt de iarbă tânără, care înviora plăcut pieptul obosit puţin de mireasma tare de răşină a brădetului.

— Doreai să mergi cu mine să vezi şcoala, începu Mariana, atunci să mergem. Numai… nu ştiu dacă o să-ţi facă prea multă plăcere. Ai auzit că învăţătorul nostru titular este diaconul. E un om de treabă, dar nici nu-ţi poţi închipui despre ce discută el cu elevii! Printre ei este un băiat… îl cheamă Garasia – e orfan, are nouă ani – şi, închipuie-ţi, învaţă mai bine decât toţi!

Schimbând deodată discuţia, Mariana îşi schimbă parcă şi înfăţişarea: deveni mai palidă, se potoli; faţa ei exprima acum sfială, ca şi cum se ruşina de toate câte le spusese înainte. Era vădit că dorea să-l aducă pe Nejdanov la vreo „problemă” de şcoală, de educaţie a ţăranilor – numai ca să nu mai continue pe tonul dinainte. Dar lui, în momentul acesta, nu-i ardea de „probleme”.

— Mariana Vikentievna, începu el, îţi spun cu toată sinceritatea: nu m-am aşteptat deloc la tot ce s-a întâmplat între noi (La vorbele acestea: „s-a întâmplat” ea deveni mai atentă.) Mi se pare că ceva… ne-a apropiat dintr-odată… foarte mult. Aşa şi trebuia să se întâmple. De mult am simţit că ne asemănăm, dar am tăcut. De aceea vreau să-ţi

vorbesc fără înconjur. Ţi-e greu şi penibil traiul în această casă; dar unchiul dumitale, deşi cu vederi cam strâmte, este totuşi un om de inimă. Nu-şi dă seama de situaţia dumitale? Nu-ţi ia partea?

— Unchiul meu? Mai întâi de toate, el nu-i om – e funcţionar, senator-ministru… nu ştiu. În afară de asta… nu vreau să mă plâng şi să bârfesc fără motiv; nu-mi e nici greu, nici penibil aici; adică nu mă asupreşte nimeni; iar împunsăturile meschine ale mătuşii n-au nicio însemnătate pentru mine… sunt cu totul liberă…

Nejdanov o privi uimit.

— Atunci… tot ce mi-ai spus până acum…

— Poţi să râzi de mine, dacă vrei, îl întrerupse ea, e adevărat că sunt nefericită, dar nu din pricina propriei mele nefericiri. Uneori mi se pare că sufăr pentru toţi asupriţii, pentru toţi dezmoşteniţii şi nenorociţii Rusie; întregi… sau nu, nu sufăr, dar sunt indignată din pricina lor, mă revolt… mi se pare că pentru ei… sunt gata să-mi dau şi viaţa. Mă simt nenorocită pentru că sunt o domnişoară oploşită la rude, pentru că nu pot şi nu ştiu să fac nimic, nimic! Când tatăl meu era în Siberia, iar eu rămăsesem cu mama la Moscova, ah, cum mai voiam să plec la el! Şi nu pentru că l-aş fi iubit, sau l-aş fi respectat pentru mult, dar pentru că doream din tot sufletul să aflu, să văd cu ochii mei cum trăiesc deportaţii şi surghiuniţii… Şi ce ură simţeam şi împotriva mea, şi împotriva tuturor celor împăcaţi cu soarta, avuţi şi îmbuibaţi!… Pe urmă, când s-a întors, frânt, distrus, când a trebuit să se înjosească, să umble cu intervenţii, cu linguşiri… ah… ce greu le-am îndurat pe toate! Ce bine a făcut că a murit… şi mama de asemenea! Dar eu am rămas în viaţă… La ce? Ce să simt că am o fire stupidă, că sunt nerecunoscătoare, că nimeni nu se poate înţelege cu mine. că nu pot face nimic, nimic pentru nimeni.

Mariana se înclină puţin într-o parte, mâna îi alunecă pe bancă. Pe Nejdanov îl prinse o milă adâncă; şi el atinse uşor mâna care atârna… Mariana şi-o trase numaidecât, nu pentru că gestul acela i s-ar fi părut nepotrivit, dar pentru ca – Doamne fereşte – Nejdanov să nu creadă că-i cerşeşte simpatia!

Printre crengile brădetului se zări ceva mai departe o rochie de femeie.

Mariana înălţă capul.

— Priveşte, Madona dumitale şi-a trimis spioana. Jupâneasa trebuie să observe şi să raporteze stăpânei unde mă duc şi cu cine. Mătuşa mea şi-a închipuit probabil că sunt cu dumneata şi găseşte că acest lucru nu-i cuviincios, mai ales după scena sentimentală pe care ţi-a jucat-o. Dar e şi timpul să ne întoarcem. Haidem!

Mariana se ridică; Nejdanov se ridică şi el. Ea îl privi peste umăr – şi faţa căpătă o expresie copilărească, drăgălaşă, puţin intimidată.

— Nu eşti supărat pe mine, nu-i aşa? Nu cumva crezi că am pozat şi

eu puţin în faţa dumitale? Nu, nu poţi să crezi aşa ceva, urmă ea, înainte ca Nejdanov să-i fi răspuns. Fiindcă şi dumneata eşti nefericit ca şi mine şi ai un caracter sucit ca şi al meu. Iar mâine vom merge împreună la şcoală, pentru că acum suntem prieteni buni.

Când Mariana şi Nejdanov ajunseră aproape de casă, Valentina Mihailovna îi privi cu lorneta de sus, de pe balcon, şi cu obişnuitul ei surâs îngăduitor clătină uşurel din cap; apoi, întrând pe uşa cu geamuri deschisă larg spre salon, unde Sipiaghin juca „preferans” cu un vecin ştirb, care venise la ceai, rosti tare şi tărăgănat, despărţind silabele:

— Ce umed e afară! E foarte nesănătos!

Mariana şi Nejdanov se uitară imul la altul; iar Sipiaghin, care tocmai bătuse la cărţi pe partenerul său, aruncă pieziş şi de jos în sus spre soţia sa o privire cu adevărat ministerială, apoi aceeaşi privire somnoroasă şi rece, dar pătrunzătoare, o trecu asupra tinerei perechi, care se întorcea din grădina cuprinsă de întuneric.

XIV

Mai trecură două săptămâni. Toate îşi urmau cursul obişnuit. Sipiaghin distribuia atribuţiile zilnice fiecăruia, dacă nu chiar ca un ministru, în orice caz ca un director de departament – şi avea ca şi înainte o ţinută majestuoasă, binevoitoare şi întrucâtva dezgustată; Kolea lua lecţii, Anna Zaharovna era frământată de o ură continuă şi stăpânită; musafirii veneau, discutau, jucau cărţi şi, după cât se pare, nu se plictiseau; Valentina Mihailovna continua să cocheteze cu Nejdanov – numai că la amabilitatea ei se adăuga acum un fel de blândă ironie. Nejdanov se împrieteni de-a binelea cu Mariana şi, spre uimirea lui, descoperi că are un caracter destul de egal şi că poţi să vorbeşti cu ea despre orice, fără să te loveşti de contraziceri prea serioase. Împreună cu ea vizită de două ori şcoala, dar se convinse chiar de la primă vizită că n-are ce face acolo. Părintele diacon pusese stăpânire peste tot şi toate, cu încuviinţarea deplină a lui Sipiaghin. Părintele îi învăţa destul de bine pe copii să scrie şi să citească, deşi după un procedeu învechit – la examene însă punea întrebări destul de bizare, aşa de pildă întrebă o dată pe Garasia cum explică el expresia: „este întunecată apa în nori” – la care Garasia trebuia să răspundă chiar după indicaţia părintelui diacon: „aceasta nu se poate explica”. De altfel şcoala se închise curând – pentru tot timpul verii – până la toamnă. Amintindu-şi de recomandările lui Paklin şi ale celorlalţi amici, Nejdanov căută să se apropie de ţărani, dar îşi dădu curând seama că pur şi simplu îi studiază, pe cât îi permite simţul lui de

observaţie, dar că propagandă nu face deloc. Nejdanov îşi petrecuse aproape toată viaţa la oraş, aşa că între el şi oamenii de la ţară există o prăpastie, peste care nu putea să sară cu niciun chip. Nejdanov avu prilejul să schimbe câteva cuvinte cu Kirila cel beţiv şi chiar cu Mendelei Dutik, dar ciudat: se simţea sfios în faţa lor şi, afară de nişte înjurături dintre cele mai obişnuite şi foarte scurte, nu putu scoate nimic de la el. Alt ţăran, Fitiuev, îl uimi peste măsură. Avea Fitiuev acela o înfăţişare neobişnuit de energică, parcă era un haiduc… „Asta-i om de nădejde”, gândi Nejdanov… Şi când colo, ce să vezi? Fitiuev era sărac lipit pământului, obştea îi luase ogorul, fiindcă el – zdravăn şi voinic cum era – nu putea să muncească. „Nu pot! sughiţa Fitiuev gemând din baierele inimii şi oftând prelung. Nu pot să muncesc! Omorâţi-mă! Că altfel îmi fac seama!!” şi sfârşea cerând de pomană un bănuţ pentru pâine… Şi arăta la faţă ca Rinaldo Rinaldini! Cât priveşte pe cei de la fabrică, Nejdanov nu-i înţelegea deloc; flăcăii de acolo erau ori peste măsură de dezgheţaţi, ori peste măsură de ursuzi… aşa că nici cu ei nu izbuti să facă vreo treabă. Scrise despre toate acestea o scrisoare lungă amicului Silin, plângându-se amar de nepriceperea lui, pe care o atribui educaţiei lui greşite şi firii lui păcătoase de estet! Deodată îi trecu prin gând că menirea lui, în ce priveşte propaganda, este să lucreze nu cu cuvin tul viu, vorbit, ci cu cel scris, dar broşurile plănuite de el nu-i reuşiră. Tot ce încerca să aştearnă pe hârtie îi făcea chiar şi lui impresia unui lucru fals, forţat, nepotrivit ca ton şi ca limbă, şi de două ori – o! ce grozăvie! – se pomeni făcând versuri sau mărturisiri sceptice cu totul personale. Se hotărî să vorbească despre acest insucces al lui cu Mariana (dovadă importantă de încredere şi de prietenie!) şi spre uimirea lui găsi şi de data asta la ea înţelegere, nu faţă de literatura lui, ci faţă de acea boală morală, care nici ei nu-i era străină. Ca şi Nejdanov, Mariana era împotriva esteticii, totuşi pe Markelov nu l-a iubit şi n-a voit să se mărite cu el, tocmai fiindcă era cu desăvârşire lipsit de orice înclinaţie pentru estetică. Mariana nu îndrăznea să-şi mărturisească nici ei acest lucru, dar tocmai acea parte a sufletului nostru, care rămâne chiar pentru noi tainică şi nelămurită, are cea mai puternică înrâurire asupra noastră.

Aşa treceau zilele – încet şi inegal – dar nu plicticos.

Cu Nejdanov se petrecea ceva ciudat. Era nemulţumit de el însuşi, de activitatea lui, sau, mai bine-zis, de inactivitatea lui. Din cuvintele lui ieşeau aproape neîncetat la iveală amărăciunea şi necruţătoarea biciuire de sine, dar în sufletul lui, undeva în adânc, nu se simţea rău; găsea chiar un fel de alinare. Oare acest sentiment se datora liniştei de la ţară, aerului, verii’, hranei gustoase, locuinţei confortabile, ori faptului că pentru întâia oară în viaţă i se întâmpla să cunoască farmecul apropierii de un suflet de femeie? Greu de răspuns. Se simţea

însă bine, deşi prietenului Silin i se plângea, şi plângerile lui erau sincere.

Dar într-o zi această stare de spirit a lui Nejdanov fu curmată fără veste şi în chip violent.

În dimineaţa acelei zile primise de la Vasili Nikolaevici un bileţel, în care i se cerea ca împreună cu Markelov – şi în aşteptarea unor instrucţiuni ulterioare – să facă neîntârziat cunoştinţă şi să se înţeleagă cu acel Solomin, despre care am mai pomenit, şi cu un oarecare negustor Goluşkin, un starover, care locuia la S. Pe Nejdanov îl tulbură bileţelul acesta, în care simţi o mustrare pentru inactivitatea lui. Amărăciunea care în tot timpul din urmă clocotise numai în cuvinte se ridica iarăşi din străfundul sufletului său.

La prânz sosi Kallomeiţev, supărat şi iritat.

— Închipuiţi-vă, strigă el aproape cu lacrimi în glas, ce grozăvie am citit acum în ziar: nişte criminali au omorât la Belgrad pe prietenul meu, pe scumpul meu Mihail, cneazul sârb! Până unde vor ajunge aceşti iacobini şi revoluţionari, dacă nu vor fi opriţi cu străşnicie!

Sipiaghin „îşi permise să observe” că omorul acesta hidos a fost săvârşit probabil nu de iacobini, despre „care nu putem bănui că ar exista în Serbia”, ci de oameni din partidul Caragheorghevicilor, duşmanii Obrenovicilor… Dar Kallomeiţev nu voi să audă nimic şi cu aceeaşi voce înlăcrimată începu să povestească cât de mult îl iubise răposatul cneaz şi ce puşcă îi dăruise!… Aprinzându-se şi înflăcărându-se treptat, Kallomeiţev trecu de la iacobinii din alte ţări, la nihiliştii autohtoni şi la socialişti, împotriva cărora rosti o întreagă filipică. Luând apoi, după noua modă, pâinea albă cu amândouă mâinile şi rupând-o deasupra farfuriei cu supă cum fac parizienii rafinaţi la „Cafe Riche”, îşi arăta dorinţa de a sfărâma, de a preface în pulbere pe toţi aceia care opun vreo rezistenţă indiferent cui! Acestea erau chiar propriile lui cuvinte. „Este şi timpul! Este şi timpul”, strigă el, ducând lingura la gură. „Este şi timpul! Este şi timpul!” repetă apoi, întinzând paharul către servitorul care servea vinul de Xeres. Pomeni cu veneraţie pe marii publicişti din Moscova, iar *Ladislas, notre bon et cher Ladislas*{44} era neîncetat pe buzele lui. În acelaşi timp îşi îndrepta mereu privirea spre Nejdanov, parcă ar fi vrut să-l străpungă. „Uite, pentru tine o spun, înghite-o! La tine m-am referit!” În cele din urmă Nejdanov nu se mai putu stăpâni şi cu o voce cam răguşită, care într-adevăr tremura, dar desigur că nu din timiditate, începu să aducă obiecţii şi să apere speranţele, principiile, idealurile tineretului. Kallomeiţev prinse numaidecât să ţipe piţigăiat – mânia se exprima la el totdeauna printr-o voce piţigăiată – şi deveni grosolan. Sipiaghin, cu un aer solemn, luă partea lui Nejdanov; Valentina Mihailovna fu de acord cu soţul ei. Anna Zaharovna căuta să distragă atenţia lui Kolea şi arunca, la întâmplare, priviri furioase pe sub

boneta ce-i atârna pe frunte; Mariana nu făcea nicio mişcare, parcă înlemnise.

Nejdanov, auzind pentru a douăzecea oară numele lui Ladislas, se aprinse deodată şi, lovind cu palma în masă, exclamă:

— Ce autoritate aţi mai găsit! Parcă nu ştim cine este acest Ladislas? Cel mai autentic acolit şi nimic mai mult!

— A… a… a… a… vasăzică… ia… tă… unde baţi…! gemu Kallomeiţev, bâlbâindu-se de turbare… lată cum îţi permiţi să vorbeşti despre un om pe care îl respectă personalităţi ca baronul Balsenkrampf şi cneazul Kovrijkin!

Nejdanov ridică din umeri.

— Bună recomandaţie: cneazul Kovrijkin, acest lacheu entuziast…

— Ladislas e prietenul meu! strigă Kallomeiţev. Este amicul meu şi nu…

— Cu atât mai rău pentru dumneavoastră, întrerupse Nejdanov, înseamnă că împărtăşiţi felul lui de a gândi şi cuvintele mele vă privesc şi pe dumneavoastră.

Kallomeiţev amuţi de furie.

— Cu… um? Ce? Cum îndrăzneşti. Ar tre… trebui acum, imediat… să te…

— Cam ce ar trebui să faceţi acum cu mine? îl întrerupse pentru a doua oară, Nejdanov, cu politeţă ironică.

Dumnezeu ştie cum s-ar fi terminat această ceartă dintre cei doi adversari, dacă Sipiaghin nu i-ar fi pus repede capăt. Cu vocea ridicată şi luându-şi o ţinută în care nu se ştie ce predomina: gravitatea omului de stat, sau de stăpân al casei, declară liniştit şi apăsat că nu mai doreşte să audă la el la masă asemenea expresii nesocotite; că de mult şi-a impus ca dogmă (se corectă: o dogmă sacră) de a respecta orice fel de convingeri, dar numai cu condiţia (aici ridică degetul arătător împodobit cu un inel cu blazonul familiei) ca ele să se menţină în limitele bunei-cuviinţe şi ale decenţei; că dacă el nu poate, pe de o parte, să nu condamne în domnul Nejdanov o oarecare neînfrânare a limbii – scuzabilă, de altfel, prin tinereţea anilor lui – pe de altă parte, de asemenea nu poate să aprobe pe domnul Kallomeiţev în furia atacurilor lui asupra oamenilor din Lagărul advers – furie explicabilă, de altfel, prin năzuinţa lui spre binele tuturor.

— Sub acoperământul meu, încheie el, sub acoperământul Sipiaghinilor nu există nici iacobini, nici acoliţi, ci numai oameni de bună credinţă care, odată înţeleşi între ei, vor ajunge desigur până la urmă să-şi dea mâna unul altuia!

Nejdanov şi Kallomeiţev tăcură, totuşi nu-şi dădură mâna; se vede că pentru ei nu sosise ceasul înţelegerii reciproce. Dimpotrivă, niciodată încă nu simţiseră unul faţă ce altul o ură atât de puternică. Prânzul se termină într-o tăcere neplăcută şi stânjenitoare. Sipiaghin

încercă să spună o anecdotă diplomatică, dar o lăsă baltă la mijloc. Mariana privea cu îndărătnicie în farfuria ei. Nu voia să arate simpatia pe care vorbele lui Nejdanov o treziseră în ea, nu pentru că i-ar fi fost frică, o, nu! – dar în primul rând pentru că nu trebuia să se trădeze faţă de Sipiaghina. Simţea privirea pătrunzătoare şi fixă a Valentinei Mihailovna îndreptată asupra ei. Într-adevăr, stăpâna casei nu-şi lua ochii de la ea – de la ea şi de la Nejdanov. Explozia neaşteptată a acestuia uimi la început pe inteligenta doamnă, iar apoi se făcu parcă o lumină în mintea ei, şi abia auzit exclamă, fără voie: A!… Ghicise deodată că Nejdanov i-a întors spatele, acelaşi Nejdanov pe care nu demult îl avea în mână. Ce s-o fi întâmplat?… Nu cumva Mariana?… Probabil, Mariana… Ei îi place Nejdanov… poate şi ea lui…

„Trebuie să iau măsuri”, astfel îşi încheie ea cugetările, pe când Kallomeiţev se înăbuşea de mânie. Chiar şi două ore mai târziu, când juca preferans, pronunţa cuvintele pas! sau: cumpăr! cu inima sângerândă, iar în vocea lui se distingea acel „tremolo” mocnit al obidei, deşi încerca să se arate plin de dispreţ. Numai Sipiaghin era în fond mulţumit de toată scena aceasta, fiindcă îi dăduse prilejul să-şi arate forţa elocvenţei sale, să potolească furtuna care începuse… Ştia latina şi *„quos ego”!*{45} al lui Virgiliu nu-i era necunoscut. Nu se compara în mod conştient cu Neptun, însă îşi aminti de el cu oarecare simpatie.

XV

Îndată ce-i fu cu putinţă, Nejdanov plecă în camera lui şi se încuie. Nu voia să vadă pe nimeni, pe nimeni în afară de Mariana. Camera ei se găsea la capătul coridorului lung, care străbătea tot etajul de sus. Nejdanov intrase acolo numai o dată şi numai pentru câteva minute; dar avea impresia că fata nu se va supăra dacă ar bate la uşa ei şi că ea chiar doreşte să vorbească cu dânsul. Era destul de târziu, aproape zece; stăpânii casei, după scena de la prânz, nu găseau că mai e nevoie să-l tulbure şi continuau să joace cărţi cu Kallomeiţev. Valentina Mihailovna se interesă de vreo două ori de Mariana, deoarece dispăruse şi ea îndată după masă. Unde-o fi Mariana Vikentievna, întrebă ea, la început în ruseşte, apoi în franţuzeşte, fără să se adreseze cuiva în mod special, ci mai mult pereţilor, cum fac de obicei oamenii foarte miraţi; însă curând o prinse şi pe ea jocul.

Nejdanov se învârti de câteva ori prin cameră, apoi se duse până la uşa Marianei şi bătu încetişor. Nu primi niciun răspuns. Mai bătu o dată, încercă să deschidă uşa… Era încuiată. Dar abia avu timp să se întoarcă la el în cameră şi să se aşeze pe un scaun că uşa lui scârţâi

uşor, şi auzi vocea Marianei:

— Aiexei Dmitrici, dumneata ai fost la mine?

Sări numaidecât de pe scaun şi se repezi în coridor; Mariana stătea în faţa uşii, cu o lumânare în mână, palidă şi nemişcată.

— Da… eu… murmură el.

— Să mergem, răspunse ea şi porni pe coridor; dar înainte de a ajunge la capătul lui, se opri şi împinse cu mâna o uşă scundă. Nejdanov văzu o cameră mică, aproape goală. Să intrăm mai bine aici, Alexei Dmitrici, aici n-o să ne tulbure nimeni.

Nejdanov se supuse. Mariana puse lumânarea pe glaful ferestrei şi se întoarse spre Nejdanov.

— Înţeleg de ce ai vrut să mă vezi, începu ea, îţi vine foarte greu să trăieşti în casa asta, cum îmi vine şi mie.

— Da, am vrut să te văd, Mariana Vikentievna, răspunse Nejdanov, fiindcă de când sunt mai aproape de dumneata nu-mi mai simt sufletul atât de greu.

Mariana surâse, gânditoare.

— Mulţumesc, Alexei Dmitrici, dar spune: nu cumva ai de gând să mai rămâi aici, după mojiciile care ţi s-au făcut?

— Nu cred că voi rămâne aici, căci voi fi concediat! răspunse Nejdanov.

— N-o să renunţi dumneata singur?

— Singur… Nu…

— De ce?

— Vrei să ştii adevărul? Pentru că eşti dumneata aici.

Mariana plecă puţin capul şi făcu câţiva paşi spre fundul camerei.

— Şi afară de asta, continuă Nejdanov, sunt dator să rămân aici. Nu ştii nimic, dar vreau şi simt că trebuie să-ţi spun tot. Se apropie de Mariana şi o apucă de mână. Ea nu rosti nicio vorbă şi-l privi drept în faţă. Ascultă-mă! exclamă el cu un elan puternic, neaşteptat. Ascultă-mă! Şi numaidecât, fără să se aşeze pe vreunul dintre cele două sau trei scaune, care se găseau în cameră, rămânând în picioare în faţa Marianei şi ţinându-i mâna, Nejdanov îi împărtăşi cu pasiune şi cu foc planurile lui, intenţiile lui, motivul care-l obligase să primească propunerea lui Sipiaghin, toate relaţiile pe care le avea, cunoştinţele lui, trecutul lui, tot ce tăinuia, tot ce nu spusese nimănui niciodată! Pomeni despre scrisorile primite. despre Vasili Nikolaevici, despre tot – chiar despre Silin! Vorbea repede, fără să se oprească, fără cea mai mică şovăire, ca şi cum se dojenea că n-o iniţiase până acum în toate secretele lui, ca şi cum i-ar fi cerut iertare. Ea îl asculta cu încordare, cu nesaţ. La început se miră… dar sentimentul acesta dispăru repede. Recunoştinţa, mândria, devotamentul, hotărârea – aceste sentimente îi umpleau acum sufletul. Faţa, ochii ei străluciră; puse şi cealaltă mână pe mâna lui Nejdanov. buzele i se întredeschiseră de admiraţie… Şi

deodată deveni minunat de frumoasă!

În cele din urmă Nejdanov tăcu – o privi, parcă pentru întâia oară vedea figura aceasta, care îi era în acelaşi timp atât de scumpă şi atât de cunoscută.

Oftă puternic şi adânc…

— Ah, ce bine am făcut că ţi-am spus tot! abia putură murmura buzele lui.

— Da, bine… bine! şopti şi ea. Îl imita fără să vrea, apoi şi vocea ei se stinse. Ştii, nu-i aşa, că sunt la dispoziţia dumitale, că şi eu vreau să fiu folositoare cauzei voastre, că sunt gata să fac tot ce va fi nevoie, să merg unde mi se va porunci, că totdeauna şi din tot sufletul am dorit acelaşi lucru, ca şi dumneata…

Apoi tăcu. Încă un cuvânt şi lacrimi de înduioşare i-ar fi ţâşnit din ochi. Făptura ei energică deveni deodată moale ca ceara. Setea de acţiune, de jertfă, de jertfă neîntârziată asta o chinuia…

După uşă se auziră nişte paşi – paşi prudenţi, repezi şi uşori.

Mariana îşi luă deodată o ţinută mai dreaptă, îi eliberă mâinile, se schimbă numaidecât cu totul şi deveni mai veselă. Ceva dispreţuitor şi îndrăzneţ licări pe faţa ei.

— Ştiu cine trage cu urechea în clipa aceasta la ce vorbim, spuse ea atât de tare, încât fiecare cuvânt al ei răsună clar în coridor, doamna Sipiaghina ne ascultă… dar mi e cu totul indiferent.

Zgomotul acela uşor de paşi se stinse.

— Atunci cum rămâne? se adresă Mariana lui Nejdanov. Ce să fac? Cum să vă ajut? Spune… spune mai repede! Ce să fac?

— Ce? întrebă Nejdanov. Încă nu ştiu… Am primit de la Markelov un bileţel…

— Când? Când?

— În astă seară. Trebuie să mă duc mâine cu el la Solomin, la fabrică.

— Da… da… Ce om simpatic Markelov! Un prieten adevărat!

— Aşa, ca mine?

Fata se uită drept în ochii lui.

— Nu – nu ca dumneata.

— Dar cum?

Mariana întoarse faţa.

— Nu ştii care ce ai devenit dumneata pentru mine şi ce simt în clipa aceasta?

Inima lui Nejdanov începu să bată puternic şi-şi lăsă fără voie privirea în jos. Fata aceasta care l-a îndrăgit pe el, un năpăstuit fără adăpost, care se încrede în el şi e gata să-l urmeze, să meargă cu el spre acelaşi ţel – fata aceasta minunată, Mariana, deveni în acest moment pentru Nejdanov întruparea a tot ce e bun şi adevărat pe pământ – întruparea acelei iubiri, pe care el n-o simţise încă şi pe care

ţi-o dă o soră, o femeie, o familie, întruparea patriei, a fericirii şi a libertăţii!

Şi înălţă capul şi văzu ochii ei, îndreptaţi din nou spre el…

O, cum pătrundea până în adâncul sufletului lui privirea lor, luminoasă şi dragă!

— Aşadar, începu el cu voce nesigură, plec mâine… Când mă întorc, tot ce voi fi aflat şi ce se va fi hotărât îţi voi spune… dumitale (simţi deodată că nu se mai potriveşte să-i spună Marianei „dumneata”). De azi încolo, tot ce am să fac, tot ce am să gândesc – tot, tot… vei afla tu cea dintâi.

— O, prietenul meu! exclamă Mariana, luându-i iarăşi mâna. Şi eu îţi făgăduiesc ţie acelaşi lucru.

Acest „ţie” îl spuse atât de uşor, atât de simplu, ca şi cum nici nu s-ar fi putut altfel, ca unui bun tovarăş.

— Dar scrisoarea pot s-o văd şi eu?

— Iat-o!

Mariana parcurse scrisoarea şi ridică spre el privirea aproape cu veneraţie.

— Te însărcinează cu misiuni atât de importante?

Drept răspuns, Nejdanov surâse şi ascunse scrisoarea în buzunar.

— Ciudat! spuse el. Am descoperit că ne iubim şi nu ne-am spus încă niciun cuvânt de dragoste.

— La ce? şopti Mariana şi deodată i se aruncă de gât, îşi lipi capul de umărul lui… dar nu se sărutară. Ar fi fost parcă o pângărire şi le-ar fi pricinuit o durere sufletească – aşa cel puţin crezură amândoi – şi se despărţiră numaidecât, strângându-și cu putere mâinile.

Mariana se întoarse să ia lumânarea pe care o lăsase pe glaful ferestrei şi de-abia atunci simţi un fel de uimire. Stinse lumânarea şi, furișându-se repede pe coridor, în întunericul adânc, intră în camera ei şi se dezbrăcă tot pe întuneric. Fără să ştie de ce, se simţea bine astfel.

XVI

Când Nejdanov se trezi a doua zi de dimineaţă, nu resimţi nicio sfială la amintirea celor ce se întâmplaseră în ajun – dimpotrivă, era covârşit de acea bucurie sănătoasă şi liniştită, ca şi cum ar fi făcut un lucru pe care de bună seamă ar fi trebuit să-l facă mai demult. După ce ceru voie lui Sipiaghin să lipsească două zile şi după ce acesta, cu un aer sever, îi dădu numaidecât voie, Nejdanov plecă la Markelov. Înainte de plecare avu timp s-o vadă pe Mariana. Nici ea nu era stânjenită sau tulburată, ci îl privea liniştit şi hotărât, şi îi spunea „tu” cu toată seninătatea. Era emoţionată numai de ceea ce va afla el la Markelov şi-l rugă să-i comunice şi ei tot.

— Nici nu mai încape vorbă, răspunse Nejdanov.

„Aşa e, gândi el, de ce să ne alarmăm? În această apropiere dintre noi doi, sentimentul personal a jucat un rol… secundar; ne-am unit însă pentru totdeauna… în numele cauzei?! Da, în numele cauzei!”

Aşa gândea Nejdanov, dar nici nu bănuia cât adevăr şi totodată cât neadevăr era în gândurile lui.

Îl găsi pe Markelov în aceeaşi stare sufletească, obosit şi posac. După ce, de bine, de rău, prânziră, plecară cu tarantasul pe care-l ştim (cu un alt cal cetlăiaş, un căluţ ce nu fusese pus la ham, închiriat de la un ţăran, fiindcă cel de-al doilea cal al lui Markelov şchiopăta încă) la filatura de bumbac, o fabrică mare a negustorului Faleev, unde locuia Solomin. Curiozitatea lui Nejdanov era aţâţată: dorea foarte mult să cunoască pe omul despre care auzise vorbindu-se mereu în ultima vreme. Solomin fusese prevenit; îndată ce călătorii se opriră la poarta fabricii şi îşi spuseră numele, fură conduşi într-un pavilion sărăcăcios, în care locuia mecanicul-administrator. Acesta însă se afla în clădirea principală a fabricii; în timp ce unul dintre muncitori dădu fuga să-l cheme. Nejdanov şi Markelov avură răgaz să se apropie de fereastră şi să privească în jur. Fabrica se vede că era într-o stare înfloritoare şi lucra din plin: de pretutindeni venea zgomotul şi vuietul unei activităţi neîncetate; maşinile pufăiau şi duduiau de zor; războaiele scârţâiau, roţile zbârnâiau, curelele pocneau, roabele, butoaiele, cărucioarele încărcate lunecau repede şi dispăreau; răsunau comenzile, soneriile, fluierăturile, alergau grăbiţi meşterii în cămăşi strânse la brâu, cu părul susţinut de o cureluşă, şi lucrătoarele îmbrăcate în stămburi; se mişcau greoi caii la căruţe… Energia omenească a o mie de vieţi vuia în jur, încordată peste măsură. Mergeau toate cum trebuie, cu socoteală şi din plin, dar nu numai că nu se observa nicăieri scliviseală, ordine sau măcar curăţenie, ci

dimpotrivă, peste tot te izbea neglijenţa, murdăria şi funinginea; ici un ochi de geam spart, colo tencuiala căzută, scândurile rupte, o uşă larg căscată, în mijlocul curţii o băltoacă mare şi neagră, plină de reziduuri cu reflexe de curcubeu, stive de cărămizi risipite mai departe, bucăţi de paporniţe şi de rogojini aruncate peste tot, lăzi, capete de sfori: câini lăţoşi cu burţile supte umblau de colo-colo şi nici măcar nu lătrau; într-un colţ, sub un gard, un băieţel de vreo patru ani, cu burtă enormă, ciufulit, negru tot de funingine, şade şi plânge amarnic, părăsit parcă de toţi; alături de el, murdară şi ea de funingine, o scroafă înconjurată de purcei bălţaţi înfulecă nişte coceni de varză; rufe peticite se bălăbănesc pe frânghie şi ce duhoare, ce zăpuşeală pretutindeni! O adevărată fabrică rusească: nu o manufactură nemţească sau franţuzească.

Nejdanov aruncă o privire lui Markelov.

— Atâta mi s-a vorbit despre calităţile excepţionale ale lui Solomin, începu el, încât toată această dezordine trebuie să spun că mă uimeşte. Nu mă aşteptam.

— Asta nu-i dezordine, răspunse posac Markelov, este neglijenţă rusească; oricum e o afacere de milioane! Iar el e nevoit să ţie socoteală şi de vechile obiceiuri, şi de afaceri şi de proprietar. Ştii ceva despre Faleev?

— Nu ştiu nimic.

— Cel mai zgârcit om din Moscova. Într-un cuvânt, un burjui.

În momentul acesta, Solomin intră în odaie. Văzându-l, Nejdanov se simţi dezamăgit ca şi de fabrică. La prima aruncătură de ochi Solomin făcea impresia unui finlandez, sau mai degrabă a unui suedez. Era înalt, uscăţiv, lat în umeri, cu părul de culoare deschisă, spălăcită, cu faţa prelungă şi galbenă, nasul scurt cu nări largi, ochii mici, verzi, privirea liniştită, buzele mari şi ţuguiate, dinţii albi, de asemenea mari, şi o bărbie adâncită la mijloc şi umbrită de un puf rar. Era îmbrăcat ca un meseriaş, ca un fochist: o haină veche cu nişte buzunare lăbărţate, pe cap o şapcă mototolită de muşama, un şal de lână la gât şi în picioare nişte cizme date cu catran. Îl însoţea un bărbat de vreo patruzeci de ani, îmbrăcat cu un caftan simplu; avea o faţă de ţigan extrem de mobilă, cu ochi pătrunzători, negri ca smoala; cum intră, îl şi cântări pe Nejdanov dintr-o privire… Pe Markelov îl cunoştea de mai înainte. Îl chema Pavel şi era socotit mâna dreaptă a lui Solomin.

Solomin se apropie fără grabă de cei doi vizitatori, strânse în tăcere mâna fiecăruia din ei cu mâna lui bătătorită şi ciolănoasă, scoase din cutia mesei un pachet sigilat şi-l înmână în tăcere lui Pavel, care ieşi numaidecât. Apoi se întinse din toate încheieturile şi icni; după ce cu o simplă mişcare a mâinii îşi aruncă şapca de pe ceafă, se aşeză pe un scăunel de lemn vopsit, arătă lui Markelov şi lui Nejdanov o bancă tot

de lemn şi spuse:

— Poftiţi!

Markelov îl prezentă mai întâi pe Nejdanov lui Solomin, care îi strânse din nou mâna, apoi trecu la „chestiune”. Pomeni despre scrisoarea lui Vasili Nikolaevici pe care Nejdanov o dădu lui Solomin. În timp ce acesta citea scrisoarea atent şi fără să se grăbească, urmărind cu ochii rând după rând, Nejdanov îl privea, Solomin şedea aproape de fereastră; soarele cobora spre asfinţit şi îi lumina faţa bronzată, puţin asudată, părul spălăcit şi prăfuit, aprinzând în el sumedenie de puncte aurii. Nările îi fremătau şi se umflau în timpul cititului, iar buzele i se mişcau, ca şi cum ar fi pronunţat fiecare cuvânt; ţinea scrisoarea strâns şi în sus, cu amândouă mâinile. Toate acestea, Dumnezeu ştie de ce, îi plăcură lui Nejdanov. Solomin înapoie scrisoarea lui Nejdanov, îi zâmbi şi începu iarăşi să-l asculte pe Markelov. Acesta vorbi, vorbi îndelung şi în cele din urmă tăcu.

— Ştiţi ce? zise acum Solomin şi vocea lui puţin răguşită, însă tânără şi puternică, plăcu de asemenea lui Nejdanov, aici la mine nu prea e bine; să mergem la dumneata, până la Borzenkovo sunt numai şapte verste. Aţi venit cu tarantasul?

— Da.

— Păi… o să avem loc. Peste un ceas, lucrul se termină şi sunt liber. Aşa că o să stăm de vorbă. Dumneata eşti liber? se adresă el lui Nejdanov.

— Până poimâine.

— Minunat. Rămânem peste noapte la dânsul. Se poate, Serghei Mihailîci!

— Ce întrebare! Cum să nu se poată?

— Păi, eu sunt gata îndată. Lăsaţi-mă numai să mă curăţ puţin.

— Dar cum merg lucrurile aici la fabrică? întrebă semnificativ Markelov.

Solomin se uită într-o parte.

— O să vorbim, spuse el pentru a doua oară. Aşteptaţi… vin îndată… Am uitat ceva…

Ieşi. Dacă n-ar fi fost impresia bună pe care i-o produsese, Nejdanov ar fi putut să creadă şi chiar să întrebe pe Markelov: „Nu cumva vrea să se descotorosească?”, dar nici prin gând nu-i trecu aşa ceva.

O oră mai târziu, când de la toate etajele enormei clădiri mulţimea zgomotoasă cobora pe toate scările şi izbucnea pe toate uşile, tarantasul în care se aflau Markelov, Nejdanov şi Solomin ieşea pe poarta cea mare.

— Vasili Fedotîci, strigă în ultima clipă Pavel, care-i petrecuse până la poartă, să acţionăm?

— Mai aşteptăm puţin… răspunse Solomin. Asta-i în privinţa unei operaţiuni de noapte, explică el tovarăşilor.

Sosiră la Borzenkovo; cinară, mai mult de formă, apoi îşi aprinseră ţigări de foi şi începură discuţiile: acele discuţii ruseşti, ce ţin toată noaptea şi pe care cu lungimea şi cu tot felul lor de a fi atât de caracteristic nu le mai întâlneşti la niciun alt popor. De altfel, nici aici Solomin nu răspunse aşteptărilor lui Nejdanov. Vorbea extraordinar de puţin, atât de puţin încât s-ar putea spune că mai mult tăcea; dar asculta atent şi, dacă pronunţa vreo părere sau vreo observaţie, apoi o spunea cu rost, cu autoritate şi foarte scurt. Nejdanov îşi dădu seama că Solomin nu credea în apropierea revoluţiei în Rusia, nu ţinea să-şi impună însă părerile lui, şi nici nu-i împiedica să încerce; privea activitatea lor nu de la distanţă, ci stând deoparte. Cunoştea bine pe revoluţionarii din Petersburg şi într-o oarecare măsură îi simpatiza, fiindcă el însuşi era din popor; dar îşi dădea seama de pasivitatea explicabilă a acestui popor, fără participarea căruia însă… „nu se poate face nimic” şi care trebuie pregătit cu răbdare, dar „altfel şi pentru altceva decât o fac cei de acolo”. De aceea se ţine la o parte, nu ca un şmecher sau ca un oportunist, ci ca un băiat deştept care nu vrea să primejduiască în zadar nici pielea lui, nici pe a altora. Iar ca să asculte… de ce să nu asculte – şi chiar să se instruiască, dacă se iveşte prilejul. Solomin era unicul fiu al unui dascăl; avea cinci surori, măritate toate cu popi şi diaconi; dar el, cu învoirea tatălui său, un om aşezat şi cu picioarele pe pământ, lăsă seminarul, începu să se ocupe de matematici şi se pasiona de mecanică: nimeri la o fabrică – la un englez care-l îndrăgi ca pe un fiu – şi-i oferi posibilitatea să plece la Manchester, unde stătu doi ani şi învăţă englezeşte. La fabrica bogătaşului din Moscova nimerise de curând şi deşi cerea mult din partea subalternilor, cum văzuse că se procedează în Anglia, se bucura de simpatia lor: „e tot un om de-al nostru!” Tatăl lui era foarte mulţumit de el, îi zicea „seriosul” – numai de un lucru îi părea rău, că nu voia să se însoare.

În cursul discuţiei din timpul nopţii la Markelov, Solomin, aşa cum am mai spus, n-a scos aproape nici vorbă, dar când Markelov începu să vorbească despre speranţele pe care le pune în muncitorii din fabrică, Solomin observă laconic, după obiceiul lui, că în Rusia muncitorii din fabrici sunt cei mai liniştiţi oameni, nu ca cei din străinătate.

— Dar ţăranii? întrebă Markelov.

— Ţăranii? Sunt destui chiaburi între dânşii şi, pe fiece an, or să fie tot mai mulţi, iar chiaburul nu se gândeşte decât la folosul lui – ceilalţi sunt nişte oi, nişte întunecaţi la minte.

— Atunci unde să căutăm?

Solomin surâse.

— Căutaţi şi veţi afla.

El surâdea aproape întruna, dar şi surâsul lui părea lipsit de

şiretenie – era simplu şi chibzuit, ca toată fiinţa lui. Cu Nejdanov se purta într-un fel deosebit: tânărul student trezea în el simpatie, aproape duioşie.

În timpul acelei discuţii nocturne, Nejdanov se înfierbântă brusc şi începu să vorbească cu înflăcărare. Solomin se ridică încetişor şi, străbătând cu mersul lui legănat întreaga cameră, închise o fereastră deschisă, care se afla tocmai în spatele lui Nejdanov…

— Să nu răceşti, spuse el blând, drept răspuns la privirea mirată a oratorului.

Nejdanov începu să-i întrebe despre ideile sociale pe care doreşte să le introducă în fabrica ce-i este încredinţată, şi dacă are de gând să organizeze lucrurile în aşa fel, ca muncitorii să participe la câştig?

— Dragul meu! răspunse Solomin. Abia am putut să deschidem o şcoală şi un mic spital – atât numai – şi patronul s-a împotrivit ca un urs!

O singură dată îşi ieşi Solomin din fire şi trânti atât de tare cu pumnul lui puternic în masă, încât tot ce se găsea pe ea sări în sus, chiar şi greutatea de un pud care se afla lângă călimară. I se povestise despre o nedreptate judecătorească, despre asuprirea artelului muncitoresc…

Când însă Nejdanov şi Markelov se porneau să arate „cum să se înceapă”, şi cum să se aducă la îndeplinire planul, Solomin îi asculta cu curiozitate, chiar cu respect.

Dar nu mai scoase nicio vorbă. Până la orele patru ţinu convorbirea lor. Şi despre câte n-au vorbit! Între altele, Markelov făcu şi o aluzie discretă la neobositul călător Kisliakov, la scrisorile lui care devin din ce în ce mai interesante; făgădui să arate lui Nejdanov unele din ele şi chiar să-i dea câteva acasă, întrucât sunt foarte lungi! Şi scrise nu tocmai citeţ; şi afară de aceasta, în ele sunt fi multe savantlâcuri şi se întâlnesc chiar versuri, dar nu versuri de cele uşuratice, ci versuri cu tendinţă socialistă. De la Kisliakov, Markelov trecu la soldaţi, la aghiotanţi la nemţi şi ajunse până la articolele lui despre artilerie; Nejdanov pomeni ceva despre antagonismul dintre Heine şi Börne, despre Proudhon, şi despre realismul în artă; iar Solomin asculta, asculta, pătrundea cele spuse, fuma şi, fără să înceteze de a surâde, fără să fi spus vreo vorbă de spirit, părea că înţelege esenţialul mai bine decât oricine.

Bătu ora patru… Nejdanov şi Markelov abia se ţineau pe picioare de oboseală, Solomin nici gând! Prietenii se despărţiră; dar mai întâi stabiliră ca a doua zi să meargă în oraş pentru propagandă, la negustorul Goluşkin, un starover; Goluşkin însă era foarte înfocat şi, afară de asta. făgăduise că va aduce noi aderenţi. Solomin îşi exprimă întâi îndoiala: face oare să-l viziteze pe Goluşkin? În cele din urmă însă admise că face.

XVII

Pe când oaspeţii dormeau încă, se înfăţişă la Markelov un trimis cui o scrisoare de la sora lui, doamna Sipiaghina. În această scrisoare Valentina Mihailovna îi vorbea de nişte fleacuri privitoare la gospodărie, îl ruga să-i trimită cartea pe care o luase şi în post-scriptum îi comunica în treacăt o veste „nostimă”; fosta lui pasiune, Mariana, s-a îndrăgostit de profesorul Nejdanov, iar profesorul s-a îndrăgostit de ea; şi e (a, Valentina Mihailovna, nu transmite numai nişte bârfeli, a văzut cu ochii ei şi a auzit cu urechile ei. Faţa lui Markelov se făcu mai neagră ca noaptea… dar nu spuse niciun cuvânt: dădu celui trimis cartea cerută şi când văzu pe Nejdanov, care coborâse, îl salută ca de obicei, îi înmână chiar teancul promis cu epistolele lui Kisliakov; dar nu rămase cu el, ci se duse „după treburile gospodăriei”. Nejdanov se întoarse în camera lui şi citi scrisorile care-i fuseseră date; în ele tânărul propagandist vorbea mereu despre persoana lui, despre activitatea lui febrilă; după spusele sale, în ultima lună străbătuse unsprezece judeţe, fusese în nouă oraşe, douăzeci şi nouă de comune, cincizeci şi trei de sate, un conac şi opt fabrici; şaisprezece nopţi le petrecuse în pătule de fân, o noapte în grajd, una chiar într-un staul de vite (aici observa în paranteză şi cu nota bene că pe el nu-l iubesc puricii), se băgase în bordeie de pământ, în barăcile muncitorilor, pretutindeni instruia, îndruma, împărţea cărţi şi culegea din zbor informaţii; pe unele le nota pe loc, pe altele le păstra în memorie, după cele mai noi procedee ale mnemonicii; scrisese paisprezece scrisori mari, douăzeci şi opt mici şi optsprezece bileţele (din care patru cu creionul, unul cu sânge, şi altul cu funingine amestecată cu apă); şi izbutea să facă toate acestea, pentru că învăţase să-şi împartă sistematic timpul, îndrumându-se după Quintin, Johnson, Sverlitzki, Carrelius şi alţi publicişti şi statisticieni. Apoi vorbea iarăşi despre el, despre steaua lui, despre felul în care completase teoria pasiunilor a lui Fourier: asigura că el, cel dintâi, descoperise în sfârşit adevăratul tărâm, şi că „nu va trece prin lume fără nicio urmă”, că se miră singur cum el, un tânăr de douăzeci şi doi de ani, a rezolvat toate problemele vieţii şi ale ştiinţei şi că va răsturna Rusia, şi chiar o va „scutura”! *Dixi!!*{46} adăuga el. Cuvântul acesta *Dixi* se întâlnea des la Kisliakov şi totdeauna cu două semne de exclamare. Într-una dintre scrisori se găsea şi o poezie socialistă, adresată unei fete şi care începea cu cuvintele:

Nu mă iubi pe mine, ci ideea!

Nejdanov se miră nu atât de lăudăroşenia domnului Kisliakov, cât

de naiva blândeţe a lui Markelov… dar îndată îşi spuse: „Dă-o încolo de estetică, şi Kisliakov pare să fie bun la ceva!” La ceai, cei trei prieteni se adunară în sufragerie; însă discuţia din ziua trecută nu mai reîncepu. Niciunul n-avea chef să vorbească, dar numai tăcerea lui Solomin era liniştită; Nejdanov şi Markelov păreau tulburaţi în sufletul lor. După ceai plecară spre oraş. De pe laviţa lui, servitorul cel bătrân îşi petrecea stăpânul cu acea privire obosită, de totdeauna.

Negustorul Goluşkin, cu care Nejdanov urma să facă cunoştinţă, era fiul unui adept al sectei feodosienilor; acesta se îmbogăţise din vânzarea articolelor de drogherie. Cât despre dânsul, el n-a mai mărit averea părintească, deoarece, după cum îi mergea vestea, era, cum s-ar spune, un „om de viaţă”, adică un epicurian în înţelesul rusesc al cuvântului şi nu se pricepea deloc la negustorie. Era un om de vreo patruzeci de ani, destul de gras şi unt, ciupit de vărsat, cu ochişori mici ca de porc; vorbea foarte repede şi parcă se tot poticnea în vorbă, gesticula mereu, făcea paşi mărunţi, chicotea… În general lăsa impresia unui flăcău prostănac, râzgâiat şi foarte vanitos. St socotea el singur un om cult, fiindcă se îmbrăca nemţeşte, şi cu toate că trăia într-o casă prost ţinută era primitor, avea relaţii cu oameni bogaţi, mergea şi la teatru şi proteja actriţele de la variete, cu care se înţelegea într-o limbă neobişnuită, chipurile franţuzească. Setea de popularitate era pasiunea lui cea mai mare; să-ţi meargă vestea, măi Goluşkin, în lumea întreagă! Acesta e Suvorov sau Potemkin, iar cestălalt e Kapiton Goluşkin! Cam aşa gândea el. Această pasiune care biruise până şi zgârcenia lui din naştere îl aruncă, cum spunea el fudulindu-se, în opoziţie (la început spunea „în poziţie” – pe urmă însă îl învăţară alţii cum să spună), îl apropie de nihilişti; el exprima păreri dintre cele mai extremiste, îşi bătea joc de propria lui credinţă, mânca de dulce în post, juca cărţi, iar şampania o bea cum bei apa. Şi toate i se iertau: pentru că – zicea el – peste tot am oameni cumpăraţi de mine, toate crăpăturile sunt bine înfundate, toate gurile închise, toate urechile astupate. Era văduv, fără copii; feciorii soră-sii se învârteau în jurul lui tremurând ca nişte slugi… dar el îi numea bădărani, inculţi, sălbatici şi abia îi suferea înaintea ochilor. Locuia într-o casă mare de piatră destul de prost îngrijită; în unele camere mobila era din străinătate, iar în altele nu se găsea nimic, în afară de câteva scaune vopsite şi câte un divan acoperit cu muşama. Peste tot atârnau tablouri şi toate proaste: peisaje roşcate, vederi marine liliachii… *Sărutul* lui Moller, femei goale, grase, cu genunchii şi coatele roşii. Deşi Goluşkin nu avea familie, în casa lui se adăpostea multă servitorime de tot felul şi diferite tipuri de paraziţi, pe care îi primea, nu din dărnicie, ci tot de dragul popularităţii – şi ca să aibă cui să comande şi în faţa cui să se maimuţărească. „Clienţii mei”, spunea el când dorea să facă pe grozavul; nu citea cărţi, însă expresiile savante

le memora perfect.

Tinerii îl găsiră pe Goluşkin în cabinetul lui. Înveşmântat într-o haină cu poale lungi, cu o ţigară de foi în gură, se prefăcea că citeşte ziarul. La vederea lor sări ca ars de unde şedea, începu să se agite, se roşi, strigă să se servească mai repede gustarea, întrebă ceva, râse nu se ştie de ce – toate dintr-odată. Pe Markelov şi pe Solomin îi cunoştea; Nejdanov era pentru el o figură nouă. Auzind că-i student, Goluşkin începu să râdă din nou, îi strânse pentru a doua oară mâna şi rosti:

— Frumos! Frumos! A mai venit unul de ai noştri… învăţătura este lumină, iar ignoranţa – întuneric; învăţătura mea nu face nici cât o copeică aramă, dar i-am înţeles valoarea, de aceea am ajuns la ceva!

Lui Nejdanov i se păru că domnul Goluşkin se sfieşte şi se ruşinează… şi chiar aşa şi era. „Vezi, frate Kapiton! să nu-ţi feşteleşti obrazul!” era primul lui gând, când vedea o figură nouă. Cu toate acestea îşi veni curând în fire şi cu aceeaşi vorbă grăbită, sâsâită şi încurcată începu să povestească despre Vasili Nikolaevici, despre caracterul lui, despre necesitatea pro.. pa.. gan.. dei (cunoştea bine acest cuvânt, însă îl pronunţa silabisit); apoi că el, Goluşkin, a descoperit un nou adept, un flăcău brav, om de nădejde; că se pare că e vremea… pentru bisturiu (odată cu aceasta, aruncă o privire spre Markelov, care însă nici nu clipi); apoi, adresându-se lui Nejdanov, începu să se descrie pe el însuşi, cu tot atâta meşteşug ca şi marele autor de scrisori Kisliakov în persoană.

Că el de multă vreme nu mai e un prost şi un încăpăţânat, că el cunoaşte perfect drepturile proletarilor (şi cuvântul acesta îl ţinea foarte bine minte), că deşi s-a lăsat de mult de negustorie şi se ocupă cu operaţiuni de bancă – pentru creşterea capitalului – el face acest lucru numai pentru ca acest capital să fie în momentul de faţă în folosul, în folosul… mişcării generale, în folosul – ca să spunem aşa – al poporului; dar că el, Gluşkin, în fond dispreţuieşte capitalul! în clipa aceasta, intră un servitor cu gustarea şi Goluşkin măcăi semnificativ şi pofti pe oaspeţi să ia câte un păhărel – şi el, cel dintâi „dădu peste cap” un păhărel respectabil de rachiu cu piper.

Oaspeţii începură să mănânce, Goluşkin înfuleca îmbucături uriaşe de icre negre tescuite, bea zdravăn şi repeta „Vă rog, domnilor, vă rog, vinul e foarte bun”. Adresându-se din nou lui Nejdanov, îl întrebă de unde a venit, dacă rămâne mai mult timp şi unde locuieşte, iar când află că locuieşte la Sipiaghin exclamă:

— Îl cunosc eu pe ciocoiul ăsta! Un fanfaron! Şi pe dată se porni să înjure pe toţi proprietarii de pământ din gubernia S… pentru că nu numai că n-au în ei nimic cetăţenesc, dar nu-şi înţeleg nici propriile lor interese… Numai că – lucru ciudat – în vreme ce înjura, ochii îi jucau în toate părţile, şi o nelinişte se citea în ei. Nejdanov nu putu să-

şi dea bine seama nici ce fel de om este, nici ce nevoie ar putea să aibă ei de dânsul. Solomin tăcea după obiceiul lui, iar Markelov îşi luă o înfăţişare atât de mohorâtă, încât în cele din urmă Nejdanov încercă să afle ce-i cu el. Markelov răspunse: „Nimic”, cu tonul cu care răspunde un om când vrea să-ţi dea a înţelege că este ceva la mijloc, dar că nu te priveşte pe tine. Goluşkin se porni din nou să înjure pe unii şi pe alţii, apoi începu să laude tineretul: ce tineri deştepţi avem acum! Deşte-e-epţi! Da! Solomin îl întrerupse, întrebându-l cine e flăcăul acela de încredere despre care a vorbit şi unde l-a găsit. Goluşkin pufni în râs şi repetă de două ori: „Păi, o să vedeţi, o să vedeţi”, şi începu să-l întrebe de fabrica lui şi despre „potlogarul” de proprietar; Solomin îi răspundea în monosilabe. Atunci Goluşkin turnă la toţi şampanie şi, plecându-se la urechea lui Nejdanov, şopti: „Pentru republică!” şi bău pe nerăsuflate o cupă. Nejdanov gustă şi el.

Solomin se rugă de iertare că nu bea vin dimineaţa: Markelov, furios şi hotărât, bău paharul până la fund. Se părea că-l roade nerăbdarea, „noi ne tot răcorim – parcă ar fi zis – dar nu ne apucăm de o discuţie adevărată"… Bătu în masă, rosti aspru: „Domnilor!” şi era gata să înceapă să vorbească.

Dar tocmai atunci intră un om cu părul lins, cu o mutră lungăreaţă cu înfăţişare de ofticos, îmbrăcat cu un caftan negustoresc de nanchin şi ţinându-şi braţele depărtate de trup. Se înclină în faţa întregii adunări, apoi cu glas scăzut spuse ceva lui Goluşkin.

— Acuşi, acuşi, îi răspunse acesta grăbit. Domnilor, adăugă el, trebuie să vă cer iertare… căci, iată, Vasea, administratorul meu, mi-a spus o vorbuşoară (Goluşkin se exprima înadins astfel, ca să facă o glumă) şi trebuie neapărat să lipsesc câtva timp de acasă; dar nădăjduiesc, domnilor, că veţi primi să mâncaţi astăzi cu mine, la ora trei, atunci o să vorbim în voie!

Nici Solomin, nici Nejdanov nu ştiură ce să spună; dar Markelov răspunse numaidecât, cu aceeaşi asprime pe faţă şi în glas:

— Desigur că primim; că altfel, ce comedie mai e şi asta?

— Vă foarte mulţumim, se grăbi să răspundă Goluşkin şi, aplecându-se spre Markelov, adăugă: O mie de ruble dăruiesc în orice caz pentru chestiunea noastră… să nu vă îndoiţi de asta!

Şi rostind aceste vorbe, mişcă de vreo trei ori mâna dreaptă, întinzând degetul mic şi cel mare: „ca semn că ceea ce făgăduieşte este adevărat îşi petrecu oaspeţii până la uşă şi strigă din prag:

— Vă aştept la ora trei.

— Aşteaptă! răspunse tot numai Markelov.

— Domnilor! rosti Solomin, îndată ce toţi trei se pomeniră în stradă. Am să iau o trăsură şi mă duc la fabrică. Ce să facem până la prânz? Să pierdem timpul de pomană? Apoi şi negustorul nostru… Mi se pare că de la el n-ai niciun folos ca şi de la un ţap – nici tu lână, nici tu

lapte.

— Ei, lână o să fie, observă întunecat Markelov. A făgăduit bani. Sau nu primiţi banii lui? Nu trebuie să despicăm firul în patru. Noi nu suntem mirese năzuroase.

— De ce să nu-i primim? spuse liniştit Solomin. Mă întreb numai la ce foloseşte prezenţa mea? Ei, la urma urmei, adăugă el, aruncând o privire spre Nejdanov şi zâmbind: Poftim, am să rămân; în mijlocul oamenilor până şi moartea e frumoasă.

Markelov înălţă capul.

— Până atunci să mergem în grădina oraşului.

Porniră. Markelov şi Solomin înainte, Nejdanov după ei.

XVIII

Ciudată era starea sufletească a lui Nejdanov. Câte senzaţii noi, câte figuri noi, în ultimele două zile… Pentru întâia oară în viaţă, se împrietenise cu o fată, pe care – după cât se părea – o îndrăgise; lua parte la începerea unei opere, căreia – iarăşi după cât se părea – îi închinase toate forţele sale… Ei şi? Se bucura? Nu. Şovăia? Îi era frică? Se sfia? Desigur că nu. Simţea el cel puţin acea încordare a întregii lui făpturi, dorinţa aceea de a fi în primele rânduri, pe care o provoacă apropierea luptei? Nici asta. Dar, în sfârşit, crede el oare la această operă? Crede oare în dragostea lui? O, este blestemat! Scepticule! şopteau fără glas buzele lui, fără a scoate niciun sunet. Ce înseamnă această oboseală, sila aceasta de a vorbi, îndată ce încetează să strige, sau să se înfurie? Ce glas interior vrea oare să acopere prin strigătele lui? Dar Mariana, prietenă scumpă şi credincioasă, suflet curat şi pătimaş – fata aceasta minunată oare nu-l iubeşte! Şi nu e oare o fericire că s-a întâlnii cu ea, că i-a câştigat prietenia şi dragostea? Şi aceşti doi oameni, care merg înaintea lui, Markelov şi chiar Solomin, pe care îl cunoaşte prea puţin şi totuşi se simte atât de puternic atras spre el, nu sunt oare exemplare perfecte ale specificului rusesc, ale vieţii ruseşti? Să-i cunoşti, să fii în preajma lor, nu-i oare o fericire? Atunci pentru ce încearcă el acest sentiment nelămurit, chinuitor şi tulbure? De unde această tristeţe apăsătoare? Dacă eşti un visător şi un melancolic, murmurau buzele lui, ce dracu te mai pretinzi revoluţionar? Scrie poezioare, lâncezeşte cât vrei, cufundă-te în propriile tale gânduri şi simţiri fără preţ, vezi-ţi de măruntele tale consideraţiuni şi subtilităţi psihologice de tot felul, şi mai ales nu lua iritările şi mofturile tale bolnăvicioase şi nevricoase drept o indignare plină de bărbăţie, drept mânie cinstită a unui om convins! O, Hamlet, Hamlet, prinţ danez, cum să ies din umbra ta? Cum să încetez de a te

imita în toate, chiar în ruşinoasa desfătare a biciuirii de sine?

— Alexis! Prietene! Hamlet al Rusiei! răsună deodată, ca un ecou al tuturor acelor gânduri, o voce cunoscută, piţigăiată. Tu eşti oare?!

Nejdanov ridică ochii şi văzu cu uimire în faţa lui pe Paklin! Pe Paklin în chip de ciobănaş, în haine de vară de culoarea untului, fără cravată, cu o pălărie mare de pai, legată cu panglică albastră şi dată pe ceafă, şi cu ghetuţe de lac în picioare.

Veni numaidecât lângă Nejdanov, şchiopătând, şi-l prinse de mâini.

— Deşi ne aflăm într-o grădină publică, începu el, trebuie mai întâi, conform unui vechi obicei, să ne îmbrăţişăm… şi să ne sărutăm… Unu! doi! trei! În al doilea rând, să ştii că dacă nu te întâlneam acum, mă vedeai probabil mâine, fiindcă ştiu unde stai şi am venit în oraşul acesta anume ce să te întâlnesc… cum şi în ce fel – despre asta am să-ţi spun mai târziu; în al treilea rând, prezintă-mă tovarăşilor tăi. Spune-mi pe scurt cine sunt, iar lor – cine sunt, eu, şi să ne bucurăm împreună de viaţă!

Nejdanov îndeplini dorinţa prietenului, îi rosti numele, precum şi pe ale lui Markelov şi Solomin, şi spuse despre fiecare din ei cine este, unde locuieşte, ce face şi aşa mai departe.

— Minunat! exclamă Paklin. Iar acum, daţi-mi voie să vă duc departe de mulţime care în fond nici nu există, la o bancă retrasă, pe care stau în orele mele de visare şi mă bucur de natură. Avem acolo şi o privelişte minunată: casa guvernatorului, două gherete vărgate, trei jandarmi şi niciun câine! Dar să nu vă prea miraţi de cuvintele mele, cu care mă străduiesc zadarnic să vă fac să râdeţi! După părerea prietenilor, eu reprezint umorul rus… se vede că de aceea şchiopătez.

Paklin îşi conduse prietenii la „banca retrasă” şi-i rugă să se aşeze, după ce mai întâi alungă două cumetre.

Tinerii „schimbară idei” – îndeletnicire destul de plicticoasă, mai ales când de-abia ai făcut cunoştinţă, şi afară de asta neînchipuit de stearpă.

— Stai! exclamă deodată Paklin, întorcându-se spre Nejdanov. Trebuie să-ţi explic cum am ajuns aici. Poate ştii că în fiecare vară o duc pe sora mea undeva. Când am aflat că te vei stabili în apropierea acestui oraş, mi-am adus aminte că aici locuiesc doi indivizi foarte originali – soţ şi soţie – nişte rude ale noastre din partea mamei. Tatăl meu era un simplu târgoveţ (Nejdanov ştia acest lucru, dar Paklin o spusese pentru ceilalţi doi), mama însă era nobilă. De mult timp aceste rude ne tot pofteau vara la ei. Stai! îmi zic… Straşnic s-a mai brodit. Ei sunt oameni foarte cumsecade, surorii mele îi va prii de minune; deci, nici că se poate mai bine! N-am mai stat mult pe gânduri şi iată-ne aici! Şi văd că nu m-am înşelat. Ne simţim aici, ce să spun, ca în sinul lui Avram! Şi ce oameni! Ce oameni! Trebuie neapărat să-i cunoaşteţi! Dar ce faceţi aici? Unde luaţi masa? Şi, de fapt, ce vânt v-a

adus?

— Prânzim astăzi la unul Goluşkin… Există aici an negustor cu numele ăsta, răspunse Nejdanov.

— Şi la ce oră?

— La ora trei.

— Şi vă vedeţi cu el în privinţa… în privinţa… Paklin măsură cu privirea pe Solomin, care surâdea, şi pe Markelov, care se întuneca tot mai mult.

— Of, frate Alioşa, dar fă-le şi tu un semn ceva, spune-le că nu trebuie să se simtă stingheriţi faţă de mine. Doar sunt şi eu de ai voştri…

— Şi Goluşkin este de ai noştri, observă Nejdanov.

— Minunat! Până la ora trei mai este multă vreme. Ştiţi ce? Haideţi la rudele mele!

— Eşti nebun? Cum se poate una ca asta…!

— N-ai nicio grijă, dragul eu, iau asupra mea tot. Îţi spun: o oază! Nici politică, nici literatură, nimic din tot ce-i nou nu pătrunde acolo. O căsuţă ciudată, pântecoasă, cum nu mai vezi pe nicăieri; înăuntru pluteşte un miros antic; oamenii – antici; aerul – antic; oriunde te uiţi, totul e antic. Ecaterina II, pudră, fuste înfoiate, secolul al optsprezecelea! Stăpânii… ia închipuie-ţi: soţul şi soţia, amândoi foarte bătrâni, de aceeaşi vârstă, dar fără zbârcituri; rotunjori, dolofani, curăţei, adevăraţi papagali – inseparabili; şi sunt buni până la prostie, până la sfinţenie – infinit de buni! Ai să-mi spui că bunătatea „infinită” e deseori legată de lipsa sentimentului moral… Nu vreau să intru în subtilităţi de acestea, ştiu doar atât că bătrânii mei sunt bunătatea personificată! Şi n-au avut niciodată copii. Doi „preafericiţi”! Aşa şi sunt porecliţi în oraş: „Preafericiţii”. Sunt îmbrăcaţi amândoi la fel în nişte capoate dungate şi materialul este din cel mai bun, cum nu se mai găseşte astăzi. Seamănă unul cu altul grozav, numai că ea are în cap o bonetă iar el o tichie – însă cu aceleaşi volănaşe, ca şi pe bonetă, doar fără fundă. De n-ar fi funda asta, nici n-ai putea şti care-i el şi care-i ea; mai ales că soţul e şi fără barbă. Îi cheamă: pe el Fomuşka, iar pe ea Fimuşka. Îţi spun, face să plăteşti, numai ca să-i vezi. Şi se iubesc la nebunie, iar dacă-i vizitează cineva, ei gata – poftiţi vă rog! Sunt atât de binevoitori! Îţi arată îndată toate lucruşoarele lor. Numai o singură oprelişte: la ei nu se cade să fumezi; nu că ar fi rascolnici, ci fiindcă nu pot suferi mirosul de tutun… C-apoi pe vremea lor cine fuma? Şi tot de aceea nu ţin nici canari – pasărea asta nefiind prea răspândită pe atunci… şi asta-i o mare fericire – trebuie să recunoaşteţi! Ei? Mergeţi?

— Vezi, nu ştiu… începu Nejdanov.

— Stai! Nu v-am spus încă tot. Glasul lor sună la fel; dacă închizi ochii nu ştii care din ei vorbeşte. Numai că la Fomuşka cuvintele sunt

mai duioase. Dumneavoastră, domnilor, vă pregătiţi acum pentru un act de mare însemnătate, poate pentru o luptă cumplită… Ce-ar fi ca înainte de a vă arunca în valurile ei spumegânde, să vă cufundaţi o clipă…

— Într-o apă stătătoare? întrerupse Markelov.

— Fie şi aşa! Că-i stătătoare e adevărat, încă nu şi stătută. Există asemenea mici iazuri în stepă; deşi nu sunt curgătoare rămân limpezi, pentru că la fund au izvoare. Şi bătrânii mei au izvoare – curate, foarte curate, acolo în fundul inimii. Şi-apoi: vreţi să vedeţi cum trăiau oamenii acum o sută, ori o sută cincizeci de ani? Atunci grăbiţi-vă; veniţi după mine. Căci va sosi fără veste ziua şi ceasul – neapărat acelaşi pentru amândoi – şi papagalii mei inseparabili vor cădea de pe beţişoarele lor şi odată cu ei va muri tot trecutul, va pieri şi căsuţa cea pântecoasă şi în locul ei va creşte, cum spunea bunica, tot ce năpădeşte pe locurile unde a fost odată „omenire”: urzici, scaieţi, susai, pelin şi măcriş; nici strada nu se va cunoaşte şi alţi oameni vor veni şi în vecii vecilor nu se va mai vedea ceva asemănător!…

— Ce ziceţi? exclamă Nejdanov. Poate că ar fi bine să ne ducem?

— Sunt gata şi chiar cu cea mai mare plăcere, rosti Solomin. Nu este de domeniul meu, dar totuşi sunt curios; şi dacă domnul Paklin ne asigură că nu vom deranja pe nimeni prin venirea noastră, atunci… de ce să nu…

— Dar nici să nu vă mai îndoiţi! exclamă la rândul lui Paklin. Veţi trezi bucurie, şi nimic mai mult. Ce să vă mai faceţi griji! Vă spun: sunt doi preafericiţi. O să cânte pentru noi. Dar dumneata, domnule Markelov, eşti de acord?

Markelov ridică morocănos din umeri.

— Doar n-o să rămân singur aici! Binevoieşte să ne conduci. Toţi se ridicară de pe bancă.

— Ce fioros e boierul tău, şopti Paklin lui Nejdanov, arătând spre Markelov: nici mai mult, nici mai puţin, Ioan Botezătorul, care a mâncat lăcuste… dar lăcuste sadea… fără miere! Celălalt, însă, adăugă el, arătând cu capul spre Solomin, e un om minunat! Ce simpatic surâde! Am observat că aşa surind numai oamenii care stau mai presus decât ceilalţi, dar ei nu-şi dau seama.

— Există oare astfel de oameni? întrebă Nejdanov.

— Rar, dar există, răspunse Paklin.

XIX

Fomuşka şi Fimuşka – Foma Lavrentievici Subocev şi Evfimia Pavlovna Suboceva – făceau amândoi parte din vechea nobilime rusă

şi erau socotiţi aproape cei mai vechi locuitori ai oraşului S. Se căsătoriseră foarte tineri şi se instalaseră, cu multă vreme în urmă, la marginea oraşului, în casa de lemn a bunicului; n-o părăsiseră niciodată şi nu-şi schimbaseră întru nimic nici felul de trai, nici obiceiurile. Se părea că timpul se oprise pentru ei; nimic din tot ce era nou nu pătrundea în „oaza” lor. Avere prea mare nu aveau; dar ţăranii lor le aduceau, ca pe timpuri, de câteva ori pe an, orătănii şi merinde; la termenul fixat starostele se înfăţişa cu banii de dijmă şi cu o pereche de lişiţe, chipurile împuşcate în locurile de vânătoare din pădurea boierilor, deşi nici măcar pădurea nu mai exista de mult; ei îi dădeau să bea ceai în pragul salonului, îi dăruiau o căciulă de oaie, o pereche de mănuşi verzi de căprioară şi apoi îl lăsau să plece cu Dumnezeu. Slugile umpleau ca şi pe timpuri casa lui Subocev. Bătrânul servitor Kalliopîci, purtând un fel de vestă dintr-un postav neobişnuit de gros, cu un guler înalt şi nasturi mici de metal, vestea ca şi odinioară cu o voce cântată că „mâncarea este servită” şi adormea de-a-n picioarele, îndărătul fotoliului stăpânei. Bufetul era pe mâinile lui; avea grijă de „tot felul de coloniale, cardamale şi lămâi”; şi de-l întrebai: dacă a auzit că s-a dat libertate la toţi iobagii, răspundea de fiecare dată: parcă puţine minciuni se scornesc pe lumea asta? De libertate e vorba şi la turci uneori, cât despre dânsul, slavă Domnului, a scăpat până acum de aşa ceva. Pufka, o pitică, era ţinută pentru distracţie, iar în timpul prânzului, bătrâna dădacă Vasilievna venea şi ea, legată la cap cu o basma mare de culoare închisă, şi începea să povestească cu gura-i ştirbă tot felul de noutăţi: despre Napoleon, despre 1812, despre anticrist şi arapii albi; sau, sprijinindu-şi parcă îndurerată bărbia în palmă, împărtăşea stăpânilor ce vis avusese şi ce însemna, precum şi ce îi ieşise în cărţi. Cât despre casa Subocevilor era şi ea altfel decât toate celelalte case din oraş; construită pe de-a-ntregul din stejar, avea ferestrele pătrate, iar al doilea rând de geamuri nu se scotea niciodată. Casa avea tot felul de tinde şi cămăruţe, odăiţe şi încăperi, cerdacuri cu parmaclâcuri şi cu stâlpişori cu porumbei sculptaţi, precum şi tot felul de coridoraşe dosnice şi de cămări. În faţă se găsea o grădina, în dos livada, iar în livadă sumedenii de şoproane, hambare, pivnicioare, gheţării… adunate grămadă! Şi nu doar că s-ar fi păstrat în toate aceste încăperi cine ştie ce avere, unele erau chiar dărăpănate de tot; dar aşa fusese rostuit din timpuri străvechi şi aşa trebuia să rămână. Subocevii aveau numai doi cai bătrâni, păroşi, cu spatele adâncit; unul dintre ei, din pricina bătrâneţii, se acoperise cu pete albe; se numea Nedviga{47}. Cel mult dacă îi înhămau o dată pe lună, la o trăsură neobişnuită pe care o cunoştea tot târgul şi care semăna cu globul terestru din care s-ar fi tăiat un sfert; pe dinăuntru era căptuşită cu stofă galbenă, adusă din străinătate şi presărată toată cu nişte bobiţe mari ca nişte negi. Cel din

urmă arşin din această stofă fusese ţesut la Utrecht sau Lyon, încă pe timpul împărătesei Elizabeta! Vizitiul Subocevilor era şi el din cale-afară de bătrân; duhnea a untură de peşte şi catran; barba îi începea chiar de sub ochi, iar sprâncenele îi cădeau în cascade mici peste barbă. Toate mişcările lui erau atât de încete, încât îi trebuiau cel puţin cinci minute ca să tragă tabac, două ca să-şi vâre biciul în brâu şi mai bine de două ceasuri ca să înhame pe Nedviga. Îl chema Perfişka. Dacă se întâmpla ca Subocevii să facă un drum şi trăsura trebuia să urce puţin la deal, îi apuca spaima (tot aşa şi când coborau la vale); se agăţau amândoi de curelele cupeului şi spuneau tare, într-un glas: „Pentru cai, pentru cai… puterea lui Samuel! Iar pe noi, pe noi fă-ne Doamne, mai uşori ca puful, mai uşori ca duhul!!…”

În oraşul S., Subocevii erau socotiţi nişte originali, aproape nişte nebuni; îşi dădeau chiar şi ei seama că nu se potrivesc cu orânduielile prezente… dar inimă rea nu-şi prea făceau; erau mulţumiţi cu gândul că duc acelaşi fel de viaţă ca pe vremea când se născuseră, crescuseră şi se căsătoriseră. Din felul acela de viaţă, un lucru totuşi nu se lipise de ei: niciodată, de când erau pe lume, n-au pedepsit şi nici măcar n-au dojenit pe nimeni. Dacă se întâmpla ca un servitor să fie un beţiv sau un hoţ despre care s-a dus vestea – la început, o bună bucată de vreme îndurau – cum te împaci, de pildă, cu vremea rea; şi numai în cele din urmă căutau să scape de el. să-l dea altor stăpâni: lasă, cică, să se mai necăjească oleacă şi alţii! Numai că o asemenea nenorocire li se întâmpla rar, atât de rar, încât devenea epocă în viaţa lor; îi auzeai spunând, de pildă, aşa: „Asta s-a întâmplat tare de mult, pe când era la noi Aldoşka – poznaşul”; sau „pe vremea când ne-au furat căciula de blană cu coadă de vulpe a bunicului…” căci la Subocevi se mai găseau astfel de căciuli. Le mai lipsea încă o trăsătură a moravurilor de altădată: nici Fimuşka, nici Fomuşka nu erau tare credincioşi. Fomuşka se vădea chiar a fi adeptul lui Voltaire; iar Fimuşka se temea de popi ea de moarte, fiindcă, găsea ea, au ochiul rău. „Dacă vine la noi un popă, zicea ea, şi stă doar un pic, poftim că se şi acreşte smântâna. La biserică se duceau rar iar de postit, posteau după obiceiul catolic, adică mâncau ouă, unt şi lapte. În oraş ştiau toţi acest lucru şi desigur reputaţia bătrânilor nu câştiga prin asta. Dar bunătatea lor învingea orice; deşi oamenii făceau haz de aceşti originali, deşi îi socoteau ţicniţi şi „preafericiţi”, totuşi îi respectau.

Da, oamenii îi respectau… dar, de venit pe la ei, nu venea nimeni. De altfel, lor nici că le păsa. Nu li se ura niciodată unul cu altul, de ceea nu se despărţeau niciodată şi nici nu doreau altă societate. Nici Fomuşka, nici Fimuşka nu fuseseră bolnavi nicicând, iar dacă se şi întâmpla ca unul dintre ei să aibă o uşoară indispoziţie atunci beau amândoi ceai de floare de tei, se fricţionau cu ulei cald peste şale, sau îşi picurau untură fierbinte pe tălpi – şi numaidecât le trecea

beteşugul. Ziua şi-o petreceau totdeauna în acelaşi chip. Se sculau târziu; dimineaţa beau şocolata din ceşcuţe minuscule, ca nişte mojare mici de farmacie. „Ceaiul, ziceau ei, nu era la modă pe vremea noastră”. Se aşezau unul în faţa celuilalt şi stăteau de vorbă (totdeauna aveau ce-şi spune!). Ori citeau *Plăcuta Petrecere a Timpului*, *Oglinda Lumii* sau *Aonidele* ori răsfoiau un album vechi, îmbrăcat în safian roşu cu margine aurie, care aparţinuse cândva, după cum mărturisea o însemnare de mână, unei M-me Barbe de Kabilyne. Cum şi când nimerise albumul acesta în mâinile lor, n-o ştiau nici ei. Se găseau acolo câteva poezii şi bucăţi de proză în franţuzeşte şi mult în ruseşte, ca de exemplu următoarea „scurtă” cugetare asupra lui *Cicerone:*

„În ce fel de dispoziţiune intrat-a Cicerone în atribuţiunea de chestor ne-o spune el însuşi după cum urmează: luând ca mărturie zeii, pentru sinceritatea simţămintelor sale în toate funcţiunile, cu care făcutu-i-s-a cinste până atuncea, crezutu-s-a datoru prin cele mai sfinte legături la îndeplinirea destoinică a acestora şi următoriu gândului acestuia nu s-a fost lăsat el. Cicerone, nu numa în dulceţele oprite de lege, dar fugit-a şi de la atari înveseliri, ce par a fi întru totul de nevoie”. Iar mai jos: „Scris în Siberia, în frig şi foame”. Era bună de asemenea poezia intitulată *Tirsis* în care se întâlneau strofe ca acestea:

În univers e armonie,
În picuri roua străluceşte,
Ea blând natura o mângâie
Şi-o viaţă nouă-i dăruieşte!

Numai Tirsis durerii-i pradă
Şi singur prinde a tânji…
Când nu-i cu el Aneta dragă,
Nimic nu-l poate înveseli!

Şi o improvizaţie scrisă de un căpitan în trecere, în anul 1790 – *Maiu în a şasea zi:*

Eu niciodată n-oi uita
De tine satul meu iubit!
În minte veşnic te-oi avea!
A fost un timp prea fericit

Pe care-onoarea am avut
Atunci când la stăpâna ta
Cinci zile dragi din viaţa mea
În cerc select le-am petrecut!

Printre figuri interesante
Şi-atâtea doamne elegante!

Cea din urmă pagină a albumului cuprindea, în loc de poezii, reţete contra bolilor de stomac, a spasmelor – şi vai! – chiar a limbricilor.

Subocevii prânzeau fix la ora douăsprezece şi nu mâncau decât felurile de bucate de pe vremuri; papanaşi, borş cu castraveţi, ciorbă acră de peşte, ciorbă de castraveţi cu rinichi, terci cu unt, brânzoaice, peltea de fructe, compot cu poame uscate, găină cu şofran la frigare, clătite cu miere; după masă se odihneau – un cesuleţ, nu mai mult – se trezeau, se aşezau iarăşi unul în faţa celuilalt şi beau sirop de merişoare, iar uneori o limonadă gazoasă, poreclită „patruzeci de minţi”, care cu toată această poreclă ţâşnea din sticlă de fiecare dată şi stârnea râsetele boierilor, iar lui Kalliopîci îi făcea mare necaz, că trebuia să şteargă „peste tot” – şi multă vreme mormăia el pe socoteala jupânesei şi a bucătarului, de parcă ei ar fi născocit băutura aceea… „Şi ce plăcere poţi să găseşti în ea? Doar că strică mobila!” Soţii Subocev mai citeau apoi ceva sau se distrau cu pitica Pufka, sau cântau împreună romanţe străvechi (vocile lor se asemănau întru totul, ascuţite, slabe, puţin tremurătoare şi răguşite, mai ales după somn, totuşi destul de plăcute) sau, în sfârşit, jucau cărţi, dar tot nişte jocuri vechi: *„crebs”, „la mouche”*{48} sau chiar *„boston sans prendre”*{49}. Apărea apoi samovarul; seara beau ceai… Făcuseră acea*stă* concesie spiritului vremii; totuşi de fiecare dată găseau că e un răsfăţ, şi că întrebuinţarea acestei „ierbuşoare chinezeşti” pricinuieşte mare moleşeală în popor. De obicei se fereau să critice timpurile noi şi să laude pe cele vechi: de când erau ei pe lume, aşa trăiseră; adică, admiteau că alţii pot trăi şi altfel – şi chiar mai bine; numai pe ei să nu-i oblige să se schimbe!

Pe la opt Kolliopici servea cina cu nelipsita „okroşka”; iar pe la nouă, saltelele de puf, înalte şi vărgate, primeau în îmbrăţişarea lor moale trupurile grăsuţe ale lui Fomuşka şi Fimuşka şi un somn liniştit nu întârzia să le închidă pleoapele. În căsuţa bătrânească se domoleau atunci toate zgomotele: candela pâlpâia la icoane, în aer plutea un parfum de mosc şi de melisă, un greier ţârâia… perechea cumsecade, comică şi nevinovată dormea.

La aceşti „preafericiţi” sau, cum îi numea Paklin, „papagalii inseparabili”, care adăposteau în casa lor pe sora lui, îşi aduse Paklin cunoscuţii.

Sora lui Paklin era o fată deşteaptă cu un chip destul de drăguţ – ochii mai cu seamă erau minunaţi; dar nenorocita de cocoaşă îi împiedica libertatea mişcărilor, îi secase veselia, o făcuse bănuitoare şi chiar răutăcioasă. Afară de asta mai avea şi un nume mai mult decât ciudat: Snandulia! Paklin voise să i-l schimbe în Sofia, dar ea ţinea

morţiş la numele ei, spunând că e foarte potrivit ca o cocoşată să se numească Snandulia. Era bună muzicantă, cânta destul de bine la pian „datorită degetelor mele lungi”, observa ea nu fără amărăciune, „toţi cocoşaţii au astfel de degete”.

Oaspeţii găsiră pe Fomuşka şi Fimuşka chiar în clipa când se trezeau din somnul de după masă şi îşi beau apa de merişoare.

— Să păşim în secolul al optsprezecelea! exclamă Paklin, îndată ce trecu pragul casei Subocev.

Şi într-adevăr, secolul al optsprezecelea li se arătă musafirilor încă din antreu, sub forma unor mici paravane albastre, pe care erau lipite siluete negre, reprezentând doamne şi cavaleri pudraţi. De când cu Lavater{50}, siluetele acestea erau foarte la modă în deceniul al nouălea din secolul trecut. Apariţia neaşteptată a unui număr aşa de mare de vizitatori – patru deodată! – produse agitaţie în căsuţa vizitată atât de rar. Se auzi tropăit de picioare, încălţate şi desculţe, câteva capete de femei apărură şi dispărură într-o clipită, se auzi o îmbrâncitură. iar din altă parte o exclamaţie – cineva pufăi, altcineva mormăi grăbit pe nas: ia, mai duceţi-vă încolo!

În cele din urmă apăru Kalliopîci, cu veşnica lui vestă de postav, şi, după ce deschise uşa „salonului”, strigă cu glas răsunător:

— Stăpâne, iată-l pe Sila Samsonovici cu alţi domni!

Stăpânii se neliniştiră mult mai puţin decât servitorii. E drept că năvala celor patru bărbaţi în salonul lor – destul de spaţios de altfel – îi cam miră; dar Paklin îi linişti numaidecât prezentându-le pe rând şi făcând diferite glume pe Nejdanov, Solomin şi Markelov, ca pe nişte oameni de treabă şi „fără rang”.

Fomuşka şi Fimuşka nu-i aveau la stomac pe oamenii „cu rang”, adică oamenii cu slujbă la stat.

Snandulia, care apăruse la chemarea fratelui ei, părea mult mai emoţionată şi făcea mai multe fasoane decât bătrâneii. Vorbind amândoi în acelaşi timp şi în aceiaşi termeni, îi rugară pe oaspeţi să stea jos şi doriră să le afle preferinţele: ceai, şocolată sau apă gazoasă cu dulceaţă? Când însă aflară că oaspeţii nu doresc nimic, deoarece fuseseră puţin mai înainte la negustorul Goluşkin la o gustare şi în curând vor prânzi tot acolo, încetară să-i mai îmbie cu ceva şi, aşezându-şi absolut în acelaşi chip mânuţele pe pântecuţ, prinseră a vorbi cu musafirii.

La început conversaţia cam lâncezea, dar curând se învioră. Paklin făcu pe bătrâni să râdă din toată inima de cunoscuta anecdotă a lui Gogol despre primarul care a izbutit să pătrundă într-o biserică ticsită de oameni, pentru că era primar şi despre o plăcintă care făcuse acelaşi lucru ca şi primarul, izbutind să pătrundă într-un stomac ticsit de mâncare; râseră cu lacrimi. Şi la râs se asemănau foarte mult: un râs întrerupt, scheunător, care se sfârşea cu tuse şi cu feţe

congestionate, – de pe care curgea năduşeala. Paklin observase că asupra oamenilor de felul celor doi Subocevi citatele din Gogol acţionează violent şi brusc; dar deoarece el nu ţinea atât să-i distreze pe dânşii, cât să-i înfăţişeze noilor lui cunoscuţi, schimbă tactica şi duse lucrurile în aşa fel, că peste puţin timp bătrâneii prinseră curaj şi-şi luară avânt. Fomuşka scoase şi arătă oaspeţilor tabachera lui preferată, de lemn sculptat, pe care odinioară se puteau număra treizeci şi şase de siluete omeneşti în diferite poziţii: de vechime şi de multă frecătură se șterseseră toate, dar Fomuşka le vedea încă; putea să le numere şi să le arate cu degetul. „Uitaţi-vă, spunea el, iată, unul priveşte pe fereastră, iată: şi-a scos capul. Dar locul pe care-l arăta cu degetul lui grăsuţ cu unghiuţa ridicată Uşor în sus era tot atât de neted ca şi restul capacului. Apoi atrase atenţia vizitatorilor asupra unui tablou în ulei, aşezat deasupra capului său: înfăţişa an vânător în profil, călărind valvârtej pe un cal şarg – de asemenea în profil – pe o câmpie acoperită de zăpadă. Vânătorul avea o căciulă înaltă, albă, de blană de miel, cu un moţ de stofă albastră, o cerkeskă din păr de cămilă, bordisită cu catifea, strânsă la mijloc cu o cingătoare aurie de metal ciocănit; o mănuşă cu un deget, brodată cu mătase, era băgată pe după cingătoare; un pumnal cu mâner de argint şi incrustații negre îi atârna la coapsă. Într-o mână, vânătorul, foarte tânăr şi destul de grăsuţ, ţinea un corn enorm, împodobit cu ciucuri roşii, iar în cealaltă – hăţurile şi nagaica; toate cele patru picioare ale calului erau în aer; şi la fiecare picior pictorul zugrăvise cu minuţiozitate şi potcoava, cu cuie cu tot. „Şi observaţi, rosti Fomuşka, arătând iarăşi cu degetul lui grăsuţ patru pete ovale conturate pe fondul alb, îndărătul calului, urmele pe zăpadă, şi pe acelea le-a făcut!” De ce erau numai patru, iar mai departe nu se mai vedea niciuna – despre aceasta Fomuşka nu dădu nicio explicaţie.

— Vânătorul acesta-s eu! adăugă el puţin mai târziu, cu un surâs pudic.

— Cum? exclamă Nejdanov. Aţi fost vânător?

— Am fost… dar scurt timp. Am căzut odată peste capul calului, în plin galop – şi m-am lovit la „curpei”. Fimuşka s-a speriat… şi nu mi-a mai dat voie să vânez. De atunci m-am lăsat.

— Unde ziceţi că v-aţi lovit? întrebă Nejdanov.

— La curpei, repetă Fomuşka, cu voce scăzută.

Oaspeţii se priviră în tăcere. Nimeni habar n-avea ce-i un curpei; de fapt, Markelov ştia că ciucurele păros de pe căciula căzăcească sau circaziană se numeşte „curpei”; dar cum ar fi putut Fomuşka să se lovească la ciucurele căciulii! Nimeni însă nu îndrăzni să-l întrebe ce înţelege prin cuvântul „curpei”.

— Ei, dacă tu te-ai lăudat aşa, exclamă deodată Fimuşka, am să mă laud şi eu.

Dintr-un mic *„bonheur-du-jour”,* cum se numea biroul cel vechi cu picioare strâmbe şi cu capac bombat, care se ridica şi se lăsa în spatele biroului, Fimuşka scoase o miniatură în acuarelă, în ramă ovală de bronz şi care înfăţişa un copilaş de patru ani, gol-goluţ, cu o tolbă de săgeţi pe umăr, cu o panglică albastră peste piept, încercând cu degetuţul vârful unei săgeţi. Copilaşul, foarte buclat, privea puţin cruciş şi surâdea. Fimuşka le arătă oaspeţilor acuarela.

— Aceasta-s eu… rosti ea.

— Dumneavoastră?

— Da, eu. În juneţe. La răposatul taică-meu venea un pictor francez, un pictor minunat! Şi uite, m-a pictat pentru onomastica tatei. Şi ce om de treabă era francezul acela! A mai venit pe la noi şi după aceea. Totdeauna când intra, lovea picioruş de picioruş în semn de plecăciune, apoi scutura dintr-unul şi-ţi săruta mânuța, iar la plecare îşi săruta propriile lui degeţele.

— He, he! Făcea apoi câte o plecăciune spre dreapta, spre stânga, înapoi şi înainte! Era un francez foarte cumsecade.

Musafirii lăudară opera francezului; Paklin găsi chiar că mai există oarecare asemănare.

Iar Fomuşka începu să vorbească despre francezii din ziua de azi şi formulă părerea că s-au făcut cu toţii foarte răi! Păi, de ce aşa, Foma Lavrentievici? Dar rogu-vă!… Ce nume au acum!! De exemplu iată: Nojan-Ţent-Lorran{51}, adevărat tâlhar! Fomuşka vru deodată să ştie: cine o fi domnind acum la Paris? Îi spuseseră că Napoleon. Se pare că acest lucru îl uimi şi-l întristă totodată. Cum aşa?… Un om atât de bătrân… începu el, însă tăcu după ce privi cu sfială în jur. Fomuşka ştia prost franţuzeşte şi pe Voltaire îl citea în traducere (la căpătâiul lui, într-un sertar tainic, păstra o traducere în manuscris a lui *Candide,* dar câteodată îi scăpau unele expresii ca aceasta: „Asta-i, tătucule, *un fausse parquet”* (adică: „asta-i ceva suspect, îndoielnic”) – expresie de care au râs multă vreme cunoscuţii, până ce un învăţat francez a explicat că este un vechi termen parlamentar, folosit în patria lui înainte de anul 1789.

Deoarece venise vorba de Franţa şi de francezi, se hotărî şi Fimuşka să-şi lămurească o nedumerire ce o avea ea de mult. Întâi se gândi să se adreseze lui Markelov, dar prea se uita supărat la dânsa; vru să-l întrebe apoi pe Solomin… nu, nu! – îşi zise ea, pare prea simplu; probabil nu ştie franţuzeşte. Şi se adresă lui Nejdanov.

— Iartă-mă, tătucule, începu ea, dar aş dori să aflu de la dumneata, că, uite, ruda mea, Sila Samsonîci, râde mereu de bătrâna de mine, de neştiinţa mea de femeie.

— Ce anume doriţi?

— Iată ce-i. Dacă vrea cineva să pună în franţuzeşte întrebarea „Ce este aceasta?” el va trebui să spună: „Chesche se-che sela?”{52}

— Întocmai.
— Dar poate să spună şi: che se-che se la{53}?
— Poate.
— Şi mai simplu: che se-la{54}?
— Poate şi aşa.
— Şi toate acestea înseamnă acelaşi lucru?
— Da.
Fimuşka căzu pe gânduri şi dădu din mâini cu resemnare.
— Ei, Siluşka, grăi ea în sfârşit, eu sunt vinovată, iar tu ai dreptate. Numai că francezii… sunt teribili!
Paklin îi rugă acum pe bătrâni să le cânte o romanţă… Începură să râdă amândoi şi se mirară de gustul lui; cu toate acestea acceptară repede, dar cu condiţia ca Snandulia să se aşeze la clavecin şi să-i acompanieze – ştie ea ce anume. Într-un colţ al salonului era un instrument mititel, pe care oaspeţii nu-l observaseră la început. Snandulia se aşeză la „clavecinul” acesta şi luă câteva acorduri… Din clavecin ieşiră nişte sunete atât de firave, de dezacordate, slabe şi tremurate, cum nu mai auzise Nejdanov de când era el pe lume; dar bătrâneii începură îndată romanţa lor:

„De zei inima-i dată,

o luă Fomuşka, singur,

Spre a putea iubi!
Ca-n dragostea-nfocată
Dureri a întâlni,
Simţire-nflăcărată,

răspunse Fimuşka.

De lacrămi neudată
Pe lume oare e?
Nu e, nu e, nu e!

cântă acum Fomuşka.

Nu e, nu e, nu e!

repetă Fimuşka.

În ea-i durerea amară
O guşti oriunde-ai fi!

cântară împreună.

O guşti oriunde-ai fi!

termină tărăgănat numai Fomuşka.

— Bravo! strigă Paklin. Acesta este primul cuplet; dar al doilea?

— Poftim, răspunse Fomuşka; dar, Snandulia Samsonovna, spune-mi cum rămâne cu trilul? După versul meu trebuie să urmeze trilul.

— Ei bine, răspunse Snandulia, veţi avea şi trilul. Fomuşka începu din nou:

Fără să suferi oare
Poţi fi îndrăgostit,
Cel ce-a iubit cu-ardoare
N-a plâns, n-a suferit?

Iar Fimuşka cântă:

În chin inima pare
O barcă-n fund de mare…
De ce ni-e dată ea?

„În ciuda ei, în ciuda ei, în a ei ciudă!” exclamă Fomuşka şi aşteptă, ca să lase timp Snanduliei să dea drumul trilului.

Snandulia execută trilul.

„Spre suferinţă grea, spre suferinţă grea!” repetă Fimuşka.

Iar apoi amândoi:

Zei, inima luaţi-mi,
-napoi, -napoi, -napoi!
-napoi, -napoi, -napoi!

Şi cântecul se sfârşi iarăşi cu un tril.

— Bravo! Bravo! strigară cu toţii, afară de Markelov, şi bătură chiar din palme.

După ce se potoliră aplauzele, Nejdanov se întrebă: simt ei oare că joacă rolul unor bufoni? Poate că nu: sau poate simt, dar îţi spun: „Ei, şi ce? nu facem nimănui niciun rău! Ba îi înveselim pe ceilalţi!” Şi dacă te gândeşti puţin, au dreptate, de o sută de ori dreptate!

Sub influenţa acestor gânduri, începu deodată să le spună amabilităţi, la care, drept răspuns, ei se înclinau uşor, fără să-şi părăsească fotoliile… Dar în clipa aceasta, din camera vecină, probabil un dormitor sau o cameră de servitori, de unde se tot auzeau şoapte şi foşnete, apăru deodată pitica Pufka, în tovărăşia dădacei Vasilievna.

Pufka începu să scheaune şi să se schimonosească, iar dădaca Vasilievna când părea că vrea s-o potolească, când o aţâţa mai tare.

Markelov, care mai de multă vreme dădea semne de nerăbdare – Solomin nu făcea decât să surâdă, mai mult ca de obicei – se adresă deodată lui Fomuşka:

— Nu m-am aşteptat, începu el cu asprime, ca dumneavoastră cu mintea dumneavoastră luminată – am auzit că sunteţi un admirator al lui Voltaire – să vă înveseliţi de un lucru care ar trebui să vă provoace milă, şi anume o infirmitate… Îndată ce rosti această din urmă vorbă, îi veni în minte sora lui Paklin şi îşi muşcă limba, iar Fomuşka roşi. „Da… da, doar nu eu… ea… ea vrea…” Dar Pufka se năpusti ea însăşi asupra lui Markelov.

— Şi ce ţi-a venit, începu ea să turuie graseind, să-i superi pe stăpânii noştri? Unei sărmane ca mine ei mi-au dat masă, casă, căldură – te pomeneşti că ţi-e necaz? Se vede că ţi se scurg ochii după pâinea altuia? Şi de unde ai răsărit, negriciosule, păcătosule, plicticosule, cu mustăţile tale de gândac… Iar cu degetele ei groase şi scurte, Pufka arătă cum sunt mustăţile lui Markelov. Vasilievna izbucni în râs, deschizând până la urechi gura ei ştirbă, iar în camera vecină alte râsete răsunară ca un ecou.

— Desigur, nu sunt judecătorul dumneavoastră, se adresă Markelov lui Fomuşka. Să adăposteşti oameni sărmani şi infirmi e o faptă bună. Dar permiteţi-mi să vă spun: să trăieşti în îndestulare, să te lăfăieşti ca peştele în apă, să petreci în lumea asta cât îţi este scris şi să nu mişti niciun deget pentru binele semenului… asta încă nu înseamnă să fii bun! Cel puţin eu, drept să spun, nu pun niciun preţ pe astfel de bunătate!

Pufka ţipă asurzitor; nu pricepuse nimic din cele spuse de Markelov, dar „negriciosul” rostea vorbe urî te… şi cum îndrăznea?! Vasilievna de asemenea mormăi ceva, iar Fomuşka îşi aşeză mânuţele pe piept şi, întorcându-se spre soţia lui, spuse aproape plângând: „Fimuşka, porumbiţo, auzi ce spune domnul oaspe? Noi suntem nişte păcătoşi, nişte ticăloşi, farisei… ne lăfăim ca peştele în apă, vai! vai! vai!… Trebuie să fim alungaţi din casa noastră, afară, în stradă şi să ni se dea câte o mătură în mână, ca să ne câştigăm pâinea – of, of, of!” Auzind asemenea cuvinte jalnice, Pufka ţipă şi mai tare. Fimuşka închise pe jumătate ochii, strâmbă buzele şi, umplându-şi pieptul cu aer, era gata-gata să izbucnească în hohote de plâns…

Dumnezeu ştie cum s-ar fi sfârşit toate acestea, dacă nu s-ar fi amestecat Paklin.

— Ce-i asta! Rogu-vă, începu el, dând din mâini şi râzând zgomotos: cum de nu vă daţi seama? Domnul Markelov a vrut să glumească: având însă o înfăţişare foarte serioasă, vorbele lui au apărut cam aspre… iar dumneavoastră aţi şi crezut? Dar se poate? Evfimia

Pavlovna, scumpo, uite noi trebuie să plecăm, dar ştii ce? La despărţire să ne ghiceşti la toţi… dumneata eşti meşteră în asta. Surioare! Scoate cărţile!

Fimuşka aruncă o privire către soţul ei; văzându-l pe deplin liniştit, se linişti şi ea.

— Cărţi, cărţi… mormăi ea; m-am dezvăţat, tătucule; am uitat, n-am mai pus mâna pe ele demult…

Dar în vremea asta lua din mâinile Snanduliei o pereche de cărţi de joc foarte vechi şi neobişnuite.

— Cui să ghicesc?

— Apoi, la toţi, se grăbi să spună Paklin şi gândi: „Ce bătrânică vioaie! Nimic nu i se pare greu… O minune!” La toţi, bunico, la toţi, adăugă el tare. Spune-ne soarta, caracterul, viitorul… spune tot!

Fimuşka se apucase să întindă cărţile pe masă, când deodată le aruncă la o parte.

— Nici nu-mi trebuie cărţi! exclamă ea. Şi aşa cunosc caracterul fiecăruia din noi. Şi fiecăruia cum îi e caracterul, aşa îi este şi soarta. De pildă, acesta (arătă pe Solomin) este un om cumpănit, un om statornic; cestălalt – ameninţă cu degetul spre Markelov – un om iute, un om primejdios… (Pufţia scoase limba la el); ţie (aruncă o privire spre Paklin) nici nu trebuie să-ţi spun, te cunoşti singur: un aiurit! Iar acesta…

Arătă spre Nejdanov şi tăcu.

— Ei, ce este? rosti el. Spuneţi, faceţi-mi plăcerea, ce fel de om sunt?

— Ce fel de om eşti?… îngână Fimuşka. Eşti de plâns, iată, asta-i!

Nejdanov tresări.

— De plâns! De ce?

— Aşa! Parcă mă cuprinde mila – iată, asta-i!

— Dar de ce?

— Aşa văd eu! Pe mine nu mă-nşală ochiul. Crezi că sunt proastă? Sunt mai deşteaptă decât tine, cu tot părul tău roşu. Mi-e milă de tine… Asta-i tot ce-ţi pot ghici.

Rămaseră cu toţii tăcuţi… se uitară unul la altul şi iarăşi tăcură.

— Apoi, rămâneți cu bine, prieteni, strigă Paklin. Am asta cam mult la voi şi poate că v-am plictisit. Domnii aceştia trebuie să plece… iar eu îi petrec. Rămâneţi cu bine, mulţumim pentru bunăvoinţa dumneavoastră.

— Umblaţi sănătoşi, umblaţi sănătoşi, mai veniţi, nu ne ocoliţi casa, spuseră într-un singur glas Fomuşka şi Fimuşka… Iar Fomuşka începu deodată să îngâne:

— Mulţi, mulţi, mulţi ani trăiască, mulţi…

— Mulţi, mulţi, se auzi cu totul pe neaşteptate şi vocea de bas a lui Kalliopîci, pe când deschidea tinerilor domni uşa…

Tuspatru se pomeniră apoi în stradă, în faţa căsuţei pântecoase, iar dindărătul ferestrelor se auzea vocea piţigăiată a Pufkăi:

— Proştilor… proştilor!

Paklin râse cu poftă, dar nimeni nu-i ţinu isonul, iar Markelov îi privea pe toţi pe rând, aşteptând parcă să audă un cuvânt de indignare…

Numai Solomin, ca de obicei, surâdea.

XX

— Ei, da! începu Paklin cel dintâi. Am fost în secolul al optsprezecelea – acum hai de-a dreptul în al douăzecilea! Goluşka e atât de progresist, încât nu se cade să socoteşti că aparţine secolului al nouăsprezecelea!

— Îl cunoşti? întrebă Nejdanov.

— Cine n-a auzit de el! Iar eu am spus: hai! fiindcă intenţionez să merg cu voi!

— Cum aşa! Spui că nu-l cunoşti?

— Ei şi! Voi îi cunoaşteţi pe inseparabilii mei?

— Păi, ne-ai prezentat tu!

— Şi tu ai să mă prezinţi pe mine! Nu puteţi să aveţi secrete faţă de mine, iar Galuşkin este un om primitor. Să vezi ce are să se mai bucure când o vedea o figură nouă. Şi apoi la noi, aici în S… toate merg mai simplu!

— Da, mormăi Markelov, aici în oraşul vostru oamenii nu prea au ruşine.

Panklin clătină din cap.

— Poate o spui pe socoteala mea… Hm, ce să-i faci! Merit mustrarea asta? Dar ştii ce, nou meu cunoscut, lasă măcar un timp gândurile negre pe care ţi le insuflă temperamentul dumitale iritabil. Şi principalul…

— Domnule nou cunoscut, îl întrerupse cu aprindere Markelov, îţi spun şi eu la rândul meu… dar sub formă de avertisment: n-am avut niciodată nici cea mai mică predispoziţie pentru glume şi astăzi mai puţin ca oricând! Şi apoi de unde cunoşti dumneata temperamentul meu? zise el, apăsând pe ultimul cuvânt. Mi se pare că ne-am văzut azi pentru întâia cară.

— Ei stai puţin, nu te supăra şi nu te înflăcăra aşa. că te cred şi fără asta, zise Paklin şi, adresându-se lui Solomin, exclamă: O, dumneata, despre care însă-ţi clarvăzătoarea Fimuşka a zis că eşti un om cumpănit, şi care ai într-adevăr ceva liniştitor în dumneata – spune, am avut eu intenţia să fac cuiva vreo neplăcere sau să rostesc o glumă

nelalocul ei? Am insistat numai să merg cu voi la Goluşkin, dar altfel sunt o fiinţă cu totul inofensivă. Şi nu sunt de vină dacă domnul Markelov are faţa întunecată.

Solomin ridică de la început un număr, apoi celălalt: avea acest obicei când nu se hotăra să răspundă numaidecât.

— Fără îndoială, vorbi el în cele din urmă, dumneata, domnule Paklin, nu poţi pricinui nimănui supărare şi nici nu doreşti s-o faci; şi de ce n-ai merge cu noi la domnul Goluşkin? Presupun că ne vom petrece acolo timpul cu aceeaşi plăcere ca şi la rudele dumitale – şi cu acelaşi folos.

Paklin îl ameninţă cu degetul.

— Oh, dar şi dumneata văd că eşti rău! Cu toate astea mergi şi dumneata la Goluşkin?

— Sigur că merg. Ziua de azi tot am pierdut-o…

— Ei, atunci, *„en avant, marchons”!*{55} Spre secolul al douăzecilea! Nejdanov, progresistule, călăuzeşte-ne!

— Bine, haide: dar nu te mai repeta. Să nu creadă cineva că provizia ta de glume e pe sfârşite.

— Pentru voi o să-mi ajungă cu prisosinţă, obiectă vesel Paklin şi porni repede înainte, nu sărind, ci „şchiopătând”, după cum avea el obiceiul să spună.

— Un domn foarte hazliu! observă Solomin, mergând la braţ cu Nejdanov în urma lui; dacă, ferească Dumnezeu, ne-or trimite pe toţi în Siberia, o să aibă cine să ne distreze!

Iar în urma tuturor mergea tăcut Markelov.

În vremea asta în casa negustorului Goluşkin se luaseră toate măsurile, ca să se dea o masă cu „fast” sau cu „şic”. Se pregătise o ciorbă de peşte foarte grasă şi foarte rea la gust, de asemenea diferite „patişo şi fricasei”{56}. (Goluşkin, deşi adept starover, trăia pe culmile civilizaţiei europene şi nu îngăduia decât bucătăria franţuzească, iar bucătarul şi-l luase de la club, de unde fusese dat afară din pricina necurăţeniei lui.) Şi principalul: se puseseră la gheaţă câteva sticle de şampanie.

Gazda îşi întâmpină oaspeţii cu fasoanele lui obişnuite, cu gesturile lui stângace şi repezite, cu chicotelile lui nelipsite. Se bucură foarte mult văzându-l pe Paklin, întocmai precum prezisese acesta; întrebă: e de-al nostru, nu? şi fără să mai aştepte răspunsul, exclamă: Păi, desigur, cum să nu! Apoi spuse că mai adineauri a trecut pe la „originalul” acela de guvernator, care se ţine scai de el pentru dracu ştie ce instituţii de binefacere… Era cu neputinţă să-ţi dai seama ce-l încântă mai mult pe Goluşkin: că este primit la guvernator, sau că poate să-l înjure în faţa tinerilor domni progresişti? Apoi le prezentă pe prozelitul de care le vorbise. Şi acest prozelit nu era altul decât omuleţul acela ofticos, cu părul lins şi mutra lungă, care intrase

dimineaţa cu comunicarea şi pe care Goluşkin îl numea Vasea, administratorul lui. Nu-i elocvent, spuse Goluşkin, arătând spre el cu toate cele cinci degete, însă e cu tot sufletul devotat cauzei noastre. Iar Vasea făcea plecăciuni, roşea, clipea repede şi se hlizea cu un aer că tot aşa, nu puteai să-ţi dai seama ce fel de om este: un nătărău fără pereche sau, dimpotrivă, un pişicher desăvârşit şi un şarlatan.

— Până una-alta, poftiţi la masă, domnilor, poftiţi, strigă Goluşkin. Se aşezară la masă, după ce mai întâi luară o gustare serioasă. Numaidecât după ciorba de peşte, Goluşkin porunci să se servească şampanie, care curgând în cupe dădea impresia seului îngheţat. „Pentru… pentru întreprinderea noastră!” exclamă Goluşkin, clipind în acelaşi timp din ochi şi arătând cu capul spre servitor, pentru a da de înţeles că în prezenţa unui străin trebuie să fie prudent! Prozelitul Vasea continua să tacă – stătea numai pe marginea scaunului şi avea o ţinută slugarnică, ce nu se potrivea deloc cu convingerile pe care i le atribuise stăpânul şi cărora le era credincios din tot sufletul; dar de băut, bea zdravăn…

În schimb vorbeau toţi ceilalţi: adică vorbea gazda şi Paklin; mai ales Paklin. Nejdanov simţea în suflet o nemulţumire, Markelov era furios şi indignat, altfel decât la Subocevi, dar în aceeaşi măsură; Solomin observa totul liniştit.

Paklin se distra! Cu vorba lui vioaie, plăcuse nespus de mult lui Goluşkin, care nici nu bănuia că.. şchiopârca" asta şopteşte întruna la urechea lui Nejdanov cele mai răutăcioase observaţii la adresa lui, a lui Goluşkin! Presupunea chiar că tânărul acesta este cam simpluţ, că poţi să-l „tratezi” de sus… de altfel, de aceea îi şi plăcuse, şi dacă ar fi stat mai aproape de dânsul, de mult l-ar fi împuns cu degetul în coastă, ori l-ar fi bătut pe umăr. Şi aşa, de departe, şi tot îi făcea semne peste masă şi dădea din cap cu înţeles… dar între Paklin şi el, trona în primul rând Markelov, acel „nor întunecat”; iar mai încolo, Solomin. Goluşkin însă râdea cu hohote la fiecare cuvânt al lui Paklin, râdea anticipat, pe încredere, lovindu-se peste burtă şi descoperindu-şi gingiile vinete… Paklin înţelese în curând ce se cerea de la el şi începu să critice tot (ceea ce era un lucru foarte potrivit pentru dânsul) şi pe toţi: pe conservatori şi pe liberali, pe funcţionari şi pe avocaţi, pe administratori şi pe moşieri, pe cei din zemstă şi pe cei din dună. Moscova şi Petersburgul!

— Da, da, da, aproba cu grăbire Goluşkin, aşa, aşa. aşa, aşa! Iată, de pildă, primarul nostru este un adevărat bou! Un prost fără pereche! Eu îi spun de una, de alta… dar el nu pricepe nimic; nu-i mai breaz decât guvernatorul nostru.

— Dar guvernatorul vostru e prost? se interesă Paklin.

— Doar vă spun: un bou!

— N-aţi observat, vorbeşte răguşit, sau pe nas?

— Cum? întrebă Goluşkin nedumerit.

— Ce, nu ştiţi? La noi, în Rusia, civilii de vază vorbesc răguşit, iar militarii de vază vorbesc pe nas; şi numai cei mai înalţi demnitari vorbesc şi răguşit şi pe nas – în acelaşi timp!

Goluşkin râse cu hohote, până ce îi dădură lacrimile.

— Da da, îngână el, vorbeşte pe nas… vorbeşte pe nas… e militar!

„Nătărău mai eşti!” îşi zise Paklin.

— La noi totul e putred, orice ai atinge! strigă Goluşkin, după un răstimp. Totul, totul e numai putregai!

— Preastimate Kapiton Andreici, rosti cu gravitate Paklin, şoptind în acelaşi timp lui Nejdanov: „Ce tot dă din mâini, de parcă îl strânge surtucul la subţiori?” Preastimabile Kapiton Andreici, credeţi-mă: jumătăţile de măsură nu vor fi în cazul nostru de niciun folos!

— Ce jumătăţi de măsură! strigă Goluşkin, încetând subit de a mai surâde şi luându-şi un aer fioros. Aici asta trebuie: să smulgem răul din rădăcină! Bea, Vaska, bea tică…!

— Beau, Kapiton Andreici, răspunse administratorul, dând paharul peste cap.

Goluşkin goli şi el paharul.

— Cum de nu crapă! şopti Paklin lui Nejdanov.

— Obişnuinţa! răspunse acesta.

Dar nu beau numai ei.

Cu încetul, vinul îi ameţi pe toţi, şi Nejdanov, Markelov, chiar Solomin începură pe nesimţite să se amestece în discuţie.

Nemulţumit şi cu un fel de dispreţ faţă de el însuşi, că nu e în stare să se stăpânească şi se apucă să bată şi el apa în piuă, Nedjanov începu să spună că a venit timpul când oamenii trebuie să înceteze să se mai joace cu vorbele: că e timpul să „acţioneze”; pomeni chiar de „terenul găsit”!! Şi, neobservând că se contrazice, ceru să i se arate acele elemente serioase şi reale pe care poţi să te bizui, fiindcă el nu le vede. În societate nu ne bucurăm de simpatie, conştiinţa poporului este adormită… fă ceva dacă poţi!

Nu făcu nimeni nicio obiecţie, nu pentru că n-ar fi avut ce obiecta, dar pentru că fiecare căuta să-şi susţină cu glas tare părerile proprii. Markelov, cu vocea lui surdă şi inimoasă, turuia insistent şi monoton („parcă toca varză”, observă Paklin). Nu se prea înţelegea despre ce vorbeşte; într-un moment de linişte se auzi din gura lui doar cuvântul „artilerie”… îşi amintise probabil de acele cusururi pe care le descoperise cândva în organizarea ei. Se năpusti apoi asupra nemţilor şi asupra aghiotanţilor. Vorbi până şi Solomin, susţinând că există două feluri de a aştepta; a aştepta fără să faci ceva şi a aştepta făcând totuşi să meargă lucrurile înainte.

— N-avem nevoie de moderaţi, spuse întunecat Markelov.

— Până acum aceştia începeau acţiunea de sus, observă posomorât

Solomin, iar noi vom încerca începând de jos.

— Nu ne trebuie, la dracu, nu ne trebuie, se grăbi să spună cu înfocare Goluşkin; trebuie să acţionăm dintr-odată!

— Adică vrei să sări pe fereastră?

— Şi voi sări! urlă Goluşkin. Voi sări! Şi Vaska va sări! Voi porunci şi va sări! Hai? Vaska? Aşa-i că vei sări?

Administratorul îşi deşertă mai întâi paharul, apoi răspunse:

— Încotro veţi merge dumneavoastră, Kapiton Andreici, într-acolo şi noi. Da ce, noi îndrăznim să mai stăm la discuţie?

— Aşa, vezi! Altfel îţi frâng oasele.

Curând ajunseră la ceea ce în limbajul beţivilor se cheamă ridicarea Turnului lui Babel. Începu o hărmălaie şi un zgomot de nedescris. Precum în aerul cald încă al unui sfârşit de toamnă cei dintâi fulgi se învălmăşesc, luându-şi locul unii altora – tot aşa, în atmosfera înfierbântată a sufrageriei lui Goluşkin, se învârteau ciocnindu-se şi alegându-se unul pe altul tot felul de cuvinte: progres, guvern, literatură; problema contribuţiilor, problema bisericii, problema femeii, problema justiţiei; clasicism, realism, nihilism, comunism; internaţional, clerical, liberal, capital; administraţie, organizaţie, asociaţie şi chiar cristalizaţie! Goluşkin părea entuziasmat tocmai de această larmă. În ea părea că se întruchipează pentru el adevăratul sens… Triumfa! „Asta mi-s! Păzea, că te omor!… Trece Kapiton Goluşkin!” Administratorul Vasea, care trăsese zdravăn la măsea, începu să sforăie ca un cal şi să boscorodească cu nasul în farfurie şi, deodată, răcni ca turbat: „Ce naiba mai e şi asta, gimnaziul!?”

Fără veste Goluşkin se ridică şi, avântându-şi chipul aprins, pe care o expresie de triumf şi de despotism grosolan se amesteca ciudat cu o groază tainică şi chiar cu un fel de tremur lăuntric, urlă: „Mai jertfesc încă o *mie!* Vaska, adu banii!” La care Vaska răspunse cu jumătate de gură: „Spanac!” Paklin – palid şi leoarcă de sudoare (în ultimul sfert de oră băuse tot atât cât şi administratorul) – sări de la locul lui şi, după ce ridică amândouă mâinile deasupra capului, strigă, apăsând pe fiecare silabă: „Jertfesc! A pronunţat cuvântul jertfesc! O, pângărire a cuvântului sfânt: Jertfă! Nimeni nu cutează să se înalţe până la tine, nimeni n-are putere să îndeplinească obligaţiile pe care le impui, cel puţin nimeni dintre noi, aceştia de faţă, iar catârul şi prostul acesta, sacul acesta de bani, îşi scutură burduhanul lui umflat „aruncă un pumn de aur şi ţipă: „jertfesc”! Şi cere recunoştinţă şi se aşteaptă la o cunună de lauri, nemernicul!” Goluşkin ori nu auzi, ori nu înţelese ceea ce îi spusese Paklin, ori luase poate drept glumă cuvintele lui, căci mai răcni odată: „Da! o mie de ruble! Ce a spus Kapiton Goluşkin e sfânt!” Băgă repede mâna în buzunar: „Iată bănişorii! Na, luaţi-i şi să vă aduceţi aminte de Kapiton!”

De fiecare dată când se înflăcăra peste măsură, vorbea despre sine la

persoana a treia, cum fac copiii. Nejdanov adună bancnotele aruncate pe faţa de masă udă de vin. Nu mai aveau acuma pentru ce să mai rămână; era şi destul de târziu. Se sculară cu toţii, îşi luară şepcile şi plecară.

Afară, la aer, li se păru că pământul se învârteşte cu ei, mai ales lui Paklin.

— Ei? încotro o pornim acum? rosti el cu destulă greutate.

— Nu ştiu încotro mergeţi voi, răspunse Solomin, dar eu mă duc la mine acasă.

— La fabrică?

— La fabrică.

— Acum, noaptea, pe jos?

— Ei, şi? Pe aici nu sunt nici lupi, nici tâlhari, iar eu ştiu să umblu. Noaptea e şi mai răcoare.

— Dar sunt patru verste!

— Să fie şi cinci. La revedere, domnilor!

Solomin îşi încheie nasturii, îşi trase şapca pe frunte, aprinse o ţigară de foi şi o porni cu paşi mari de-a lungul străzii.

— Iar tu încotro? întrebă Paklin pe Nejdanov.

— La el, şi arătă spre Markelov, care stătea nemişcat, cu mâinile încrucişate pe piept, avem cu noi trăsura.

— Minunat… iar eu, mă duc în oază, la Fomuşka şi Fimuşka. Ştii ce, măi frate? Şi acolo e aiureală, şi aici… Numai că acolo este aiureala secolului al optsprezecelea, mai apropiată de realitatea rusă, decât aceasta din al douăzecelea. Rămâneţi cu bine, domnilor; sunt beat… nu mă osândiţi. Ascultați ce am să vă mai spun! O femeie mai bună ca sora mea, Snandulia, nu există pe lume; dar uite că e cocoşată şi o mai cheamă şi Snandulia. Aşa-i totdeauna pe lumea asta! De altfel, se cade să se numească astfel. Ştiţi voi cine a fost sfânta Snandulia? O femeie virtuoasă, care umbla prin închisori, tămăduia rănile celor închişi şi îngrijea de bolnavi. Ei, acuma rămâneţi cu bine! Rămâi cu bine, Nejdanov, nefericitule! Şi tu, ofiţerule… Ursule! Rămâi cu bine!

Plecă spre „oază” târându-şi picioarele, şchiopătând şi clătinându-se, iar Markelov împreună cu Nejdanov căutară hanul la care-şi lăsaseră tarantasul, porunciră să înhame şi o jumătate de ceas mai târziu goneau pe drum.

XXI

Cerul se acoperise de nori care se lăsaseră jos de tot. Nu era întuneric deplin şi urmele de roţi se zăreau lucind slab înaintea tarantasului, dar la dreapta şi la stânga împrejurimile erau învăluite în

ceaţă şi contururile se contopeau în pete mari, nelămurite. Era o noapte mohorâtă, cu vreme schimbătoare; vântul năvălea cu răbufniri umede, aducând mirosul ploii şi al întinselor lanuri de grâu. După ce trecură de pilcul de stejari care slujea drept semn de recunoaştere şi cotiră pe drumul de ţară, fu şi mai rău; drumul îngust se pierdea pe alocuri cu totul… Vizitiul mâna acum mai încet.

— De nu ne-am rătăci! observă Nejdanov, care tăcuse până atunci.

— Nu! N-o să ne rătăcim! rosti Markelov. Nu se întâmplă două nenorociri într-o zi.

— Dar care a fost întâia?

— Care? Păi, că am pierdut fără rost o zi, socoteşti că nu-i nimic?

— Da… Desigur… Goluşkin ăsta! Nu trebuia să bem atâta vin, mă doare capul… înfiorător.

— Nu vorbesc de Goluşkin. Cel puţin a dat bani; deci vizita noastră a fost de oarecare folos!

— Atunci regreţi că Paklin ne-a dus la… cum le zice el… la inseparabilii lui?

— N-avem ce regreta… dar nici n-avem de ce să ne bucurăm. Eu nu-s dintre oamenii pe care îi interesează… asemenea copilării. Nu la nenorocirea asta am făcut aluzie.

— Atunci la care?

Markelov nu răspunse, se mişcă numai în colţul lui, parcă ar fi vrut să se învelească mai bine. Nejdanov nu-i vedea lămurit faţa, numai mustăţile se zăreau ca o dungă neagră, de-a curmezişul; încă de dimineaţă observase la Markelov un fel de iritare lăuntrică şi surdă, care nu trebuia zgândărită.

— Spune-mi, Serghei Mihailovici, începu el după un răstimp, oare, fără glumă, admiri scrisorile acelui domn Kisliakov, pe care mi le-ai dat să le citesc astăzi? După părerea mea – te rog să-mi ierţi expresia cam tare – nu sunt decât nişte aiureli.

Markelov îşi îndreptă trupul.

— În primul rând, începu el cu o voce mânioasă, nu-ţi împărtăşesc deloc părerea în privinţa acestor scrisori, şi le găsesc interesante şi conştiincioase! Iar în al doilea rând, Kisliakov munceşte, activează şi mai cu seamă *crede* – crede în cauza noastră, crede în re-vo-lu-ţie! Trebuie să-ţi spun, Alexei Dmitrici, observ că *dumneata,* că dumneata te îndepărtezi de cauza noastră, nu crezi în ea!

— De unde tragi concluzia aceasta? întrebă tărăgănat Nejdanov.

— De unde? Din toate vorbele dumitale, şi din toată purtarea dumitale!! Astăzi la Goluşkin cine a spus că nu vede pe ce elemente ne putem bizui? Dumneata! Cine a cerut să i se arate aceste elemente? Dumneata! Şi când prietenul acela al dumitale, acel caraghios şi gură spartă, domnul Paklin, a spus, ridicând ochii spre cer, că nimeni dintre noi nu este în stare să aducă o jertfă, cine a susţinut şi a tot dat din

cap aprobându-l? Oare nu tot dumneata? Vorbeşte despre dumneata cum vrei; gândeşte despre dumneata ce vrei… E treaba dumitale… Eu însă cunosc oameni care au ţinut să îndepărteze de la ei tot ce are viaţa mai fermecător – chiar fericirea dragostei» ca să-şi poată sluji convinge rile, ca să nu le trădeze! Dar desigur că *dumitale* nu-ţi ardea astăzi de aşa ceva!

— Astăzi! De ce tocmai astăzi?

— Dar, pentru Dumnezeu, nu te mai preface, fericitule Don Juan îndrăgostit, încununat de mirt! strigă Markelov, uitând cu totul de vizitiu, care deşi nu întorcea capul putea foarte bine să audă. Adevărat că în momentul acela pe vizitiu îl îngrijora mai mult drumul, decât toate discuţiile boierilor de la spatele lui; căuta să mâie cu băgare de seamă şi chiar cu oarecare sfială calul mijlocaş, care scutura capul şi se lăsa pe crupă; tarantasul aluneca de pe un deal cam abrupt, care n-ar fi avut ce să caute pe drumul lor cel adevărat.

— Iartă-mă, dar nu prea te înţeleg, rosti Nejdanov.

Markelov izbucni într-un râs forţat şi răutăcios.

— Nu mă înţelegi! Ha, ha, ha! Ştiu tot, stimate domn! Ştiu cui ţi-ai făcut ieri declaraţia de dragoste; ştiu pe cine ai captivat cu frumoasa dumitale înfăţişare şi cu elocvenţa dumitale; ştiu cine te lasă să pătrunzi în camera ei… după ora zece seara!

— Boierule! vorbi deodată vizitiul către Markelov. Ia ţine hăţurile puţin… mă dau jos, să văd… mi se pare că ne-am abătut de la drum… O fi vreo rovină pe aici…

Într-adevăr, tarantasul se lăsase cam mult pe o parte.

Markelov apucă hăţurile, pe care i le dăduse vizitiul, şi continuă tot aşa de tare:

— Nu te învinovăţesc, deloc Alexei Dmitrici! Ai profitat… Ai avut tot dreptul. Îţi spun numai atât, că nu mă mir că te-ai înstrăinat de cauza comună şi că nu ţi-e gândul acum la asta. Mai adaug apoi de la mine: care e omul care să ştie dinainte ce anume place inimii unei fete, sau să ghicească ce doreşte ea!!

— Acum te înţeleg, începu Nejdanov, îţi înţeleg mâhnirea… ghicesc cine ne-a spionat şi s-a grăbit să-ţi comunice…

— Aici nu-i vorba de niciun merit, continuă Markelov, prefăcându-se că nu-l aude pe Nejdanov şi tărăgănând intenţionat cuvintele ca într-un cântec, şi nici de calităţi neobişnuite sufleteşti sau fizice… Nu! La mijloc este numai şi numai norocul blestemat al tuturor copiilor nelegitimi, al tuturor ba…!

Ultima frază Markelov o pronunţă sacadat şi repede şi deodată tăcu ca împietrit.

Iar Nejdanov, în întunericul care-l învăluia, simţi că păleşte subit şi că îl trec fiori. Abia se stăpâni să nu se repeadă la Markelov, să nu-l apuce de gât… „Cu sânge trebuie să spăl jignirea asta, cu sânge…”

— Am găsit drumul! strigă vizitiul, care se ivi lângă roata dreaptă, din faţă. Am greşit puţintel, am luat-o la stânga… acuma nu-i nimic! Ajungem într-o clipă; nu mai e nicio verstă până la noi. Binevoiţi să vă aşezaţi!

Se urcă pe capră, luă hăţurile din mâna lui Markelov, întoarse calul mijlocaş spre drumul cel bun… Tarantasul, scuturat puternic de vreo două ori, porni mai lin şi mai repede – pâcla parcă se risipise şi se ridicase mai sus. Veni un miros de fum; în faţă se înălţa o movilă. O lumină licări, dispăru. Licări alta, latră un câine…

— Iată şi casele noastre, grăi vizitiul. Hii, pisoii mei drăguţi!

Tot mai des le venea în întâmpinare alergând luminile.

— După jignirea aceasta, vorbi în cele din urmă Nejdanov, cred că înţelegi, Serghei Mihailovici, că-mi e cu neputinţă să înnoptez sub acoperişul dumitale; sunt nevoit totuşi să-ţi cer, oricât de neplăcut mi-ar fi, ca, odată ajunşi, să-mi dai tarantasul, ca să mă ducă până la oraş; mâine găsesc eu un chip să ajung acasă; atunci vei primi de la mine înştiinţarea pe care probabil o aştepţi..

Markelov nu răspunse numaidecât.

— Nejdanov, spuse el deodată cu voce nu prea tare, dar aproape disperată: Nejdanov! Pentru Dumnezeu, intră la mine atât cât trebuie, ca să-ţi pot cere iertare în genunchi. Nejdanov! Uită… uită! Uită vorba mea nebună! Ah, dacă ar putea simţi cineva cât sunt de nefericit! Markelov se lovi cu pumnul în piept şi un geamăt îi răspunse dinăuntru. Nejdanov! Fii mărinimos! Dă-mi mâna… Nu-mi refuza iertarea ta!

Nejdanov îi întinse cam cu şovăială mâna, dar i-o întinse, iar Markelov o strânse cu atâta putere, că Nejdanov fu cât pe ce să ţipe… Tarantasul opri lângă pridvorul case: lui Markelov.

— Ascultă, Nejdanov, îi spunea Markelov un sfert de ceas mai târziu în cabinetul lui… Ascultă! Nu-i mai spunea decât: „tu”; şi în acest „tu” neaşteptat, adresat omului în care descoperise un rival fericit, pe care cu puţin înainte îl jignise până la sânge, pe care fusese gata să-l omoare, să-l sfâşie în bucăţi – în acest „tu”, era totodată o renunţare iremediabilă, o implorare smerită, amară, şi chiar un drept… Nejdanov recunoscu acest drept, căci şi el începu să-i spună „tu”.

— Ascultă! Ţi-am spus adineauri că am renunţat la fericirea dragostei, am respins-o, ca să slujesc convingerile mele… Este o absurditate, o laudă prostească! Nu mi s-a propus niciodată ceva de felul acesta şi n-am avut ce să resping! Fără noroc m-am născut, fără noroc am rămas… Poate că aşa mi-a fost scris. Nu sunt făcut pentru asta, îmi e dat să fac altceva! Dacă tu poţi să împaci şi una şi alta… să iubeşti şi să fii iubit… şi în acelaşi timp să slujeşti o mare cauză… Atunci bravo ţie! Te invidiez… Eu însă – nu, nu pot. Tu eşti un om fericit! Un om fericit! Dar eu nu pot…

Markelov spuse toate acestea cu voce stinsă, şezând pe un scăunel, ţinând capul plecat, braţele atârnându-i ca nişte beţe… Nejdanov stătea în faţa lui, adâncit într-un fel de atenţie gânditoare şi, cu toate că Markelov îl socotea fericit, nu arăta şi nici nu se simţea fericit.

— În tinereţe m-a înşelat o femeie… continuă Markelov, era o fată admirabilă şi totuşi m-a înşelat… şi cu cine? Cu un neamţ! Cu un aghiotant!… Dar Mariana…

Se opri… Pentru întâia oară îi rostea numele, şi numele acesta îi ardea buzele.

— Mariana nu m-a înşelat: mi-a spus deschis că nu-i plac… Şi ce putea să-i placă? Ei, bine – ţi s-a dat ţie… Şi?! Nu era liberă?

— Stai, stai! exclamă Nejdanov. Ce vorbeşti?! Cum: mi s-a dat!… Nu ştiu ce ţi-a scris sora ta, dar te asigur…

— Nu vreau să spun fiziceşte; dar moralmente, ţi s-a dat – cu inima, cu sufletul, se grăbi să-l întrerupă Markelov, căruia exclamaţia lui Nejdanov îi adusese o uşurare. Şi a făcut foarte bine. Iar sora mea… desigur n-a avut intenţia să mă mâhnească… Adică în fond îi este indiferent; dar pe tine, probabil, te urăşte – Şi pe Mariana ce asemenea. N-a minţit… de altfel, s-o lăsăm în plata Domnului!

„Da, gândi Nejdanov, ne urăşte.“

— Dar e mai bine aşa, continuă Markelov fără să se clintească. Acum mi-au căzut cele de pe urmă lanţuri, nimic nu mă mai împiedică! Nu te uita că Goluşkin are apucături de despot! Nu-i nimic. Iar scrisorile lui Kisliakov… poate că sunt comice… fie şi aşa; dar noi trebuie să ţinem socoteală de ceea ce-i important în ele. După spusele lui… pretutindeni e gata tot. Tu mi se pare că nu crezi nici ăsta?

Nejdanov nu răspunse.

— Poate să ai dreptate; dar dacă e să aşteptăm clipa când toate vor fi gata, absolut toate – s-ar putea să nu începem niciodată. Dacă începi să cântăreşti dinainte toate urmările, printre ele sigur că se vor găsi şi unele proaste. De pildă, să luăm cazul înaintaşilor noştri, care au înfăptuit eliberarea ţăranilor. Puteau ei să prevadă că una dintre urmările acestei eliberări va fi apariţia unei întregi clase de moşieri-cămătari, care vând mujicului un sfert de secară încinsă cu şase ruble şi primesc de la el (Markelov îndoi un deget), în primul rând, munca pentru cele şase ruble, apoi (Markelov îndoi încă un deget) un sfert întreg de secară bună şi pe deasupra (Markelov îndoi al treilea deget) mai sug şi ultima picătură de sânge din mujic! Trebuie să recunoşti că autorii emancipării n-au putut să prevadă aceste urmări, şi, chiar dacă le-au prevăzut: au făcut bine că i-au eliberat pe ţărani şi n-au cântărit toate urmările rele! Şi de aceea şi eu… sunt hotărât!

Nejdanov se uită întrebător şi nedumerit la Markelov; dar el îşi abătu privirea, îndreptând-o spre un colţ al camerei. Sprâncenele lui apropiate îi ascundeau lumina ochilor; îşi muşca buzele şi odată cu ele

mustăţile.

— Da, m-am hotărât, repetă el, lovindu-şi violent genunchiul cu pumnul lui negru şi păros. Sunt încăpăţânat… nu degeaba sunt pe jumătate ucrainean.

Se sculă apoi şi, târându-şi picioarele, ca şi cum l-ar fi părăsit puterea, trecu în dormitor şi aduse de acolo un portret mic al Marianei, încadrat.

— Ia-l, grăi el cu voce tristă, însă fermă. Eu l-am făcut cândva. Nu desenez prea bine, dar uită-te, mi se pare că seamănă (portretul, un profil în creion, semăna într-adevăr cu Mariana). Ia-l, frate: e testamentul meu. Împreună cu portretul acesta îţi transmit nu drepturile mele… nici nu le-am avut – dar ştii, tot! Îţi transmit tot, chiar şi pe ea… E o fată bună…

Markelov tăcea; se vedea cum îi saltă pieptul.

— Ia-l, te rog. Nu mai eşti supărat pe mine, nu-i aşa? Ei, atunci ia-l. Eu… nu mai am nevoie de el… de nimic nu mai am nevoie…

Nejdanov luă portretul… un sentiment ciudat îi strânse însă inima. I se păru că n-are dreptul să primească acest dar, că dacă Markelov ar fi putut citi în sufletul lui poate nu i l-ar fi dat. Nejdanov ţinea în mână cartonaşul rotund, înconjurat frumos de o ramă neagră cu margine aurită, şi nu tia ce să facă eu el „Aici în mâna mea ţiu acum… ceea ce a fost… întreaga viaţă a unui om”, gândea el. Îşi dădea seama de dureroasa jertfă a lui Markelov, dar de ce, de ce adusă tocmai lui? Să dea înapoi portretul? Nu! Ar fi o jignire şi mai grea… Şi apoi, chipul acesta îi este scump şi lui, şi el o iubeşte!

Nejdanov ridică ochii spre Markelov cu oarecare teamă… nu cumva se uită la el, nu cumva încerca să-i ghicească gândurile? Dar Markelov privea mereu în ungherul lui şi-şi muşca mustăţile.

Bătrânul servitor intră în cameră cu o lumânare în mână.

Markelov tresări.

— E vremea să mergem la culcare, frate Alexei! exclamă el. Noaptea e un bun sfătuitor. Mâine am să-ţi dau caii, ai să pleci acasă şi, adio.

— Adio îţi spun şi ţie, moşule! adăugă el deodată, adresându-se servitorului şi bătându-l pe umăr. Niciodată să nu mă pomeneşti de rău!

Bătrânul era aşa de surprins, încât era să scape lumânarea din mână şi privirea lui, îndreptată spre stăpânul său, exprima altceva – cu mult mai profund, decât obişnuita lui tristeţe.

Nejdanov se duse în camera lui. Nu se simţea bine. Din pricina băuturii, îl durea capul, urechile îi ţiuiau, pe dinaintea ochilor îi tot juca ceva, chiar când îi ţinea închişi. Goluşkin, Vaska-administratorul, Fomuşka, Fimuşka se învârteau prin faţa lui, apărea şi imaginea îndepărtată şi neîncrezătoare a Marianei, care se temea parcă să se apropie. Tot ce făcuse şi ce spusese până acum i se părea o

prefăcătorie şi o minciună, o absurditate inutilă şi dezgustătoare… iar ceea ce ar fi trebuit să facă, precum şi acel ceva spre care ar fi trebuit să năzuiască era ascuns şi inaccesibil, ferecat cu zece lacăte, îngropat în fundul pământului.

Voia mereu să se dea jos din pat, să coboare la Markelov şi să-i spună: ia-ţi darul tău înapoi, ia-l înapoi!

— Ce ticăloasă e viaţa asta! exclamă el în cele din urmă.

A doua zi dimineaţă plecă devreme. Pe Markelov îl găsise în pridvor, înconjurat de ţărani, li chemase el, ori veniseră singuri, Nejdanov nu putu să afle. Markelov îşi luă rămas bun de la el în grabă şi cu răceală. Ţăranilor adunaţi părea însă că avea de gând să le comunice ceva important. Bătrânul servitor era şi el acolo, cu faţa lui întunecată.

Tarantasul străbătu repede oraşul şi, ieşind în câmp, porni cu vioiciune înainte. Caii erau aceiaşi, dar vizitiul parcă un altul. Poate ştia că Nejdanov trăia într-o casă bogată, poate din alte considerente, trăgea nădejde la o votcă bună… şi ştiut este: când vizitiul a băut votcă, sau ştie sigur că va bea, caii zboară ca vântul. Ziua, deşi răcoroasă, e o adevărată zi de iunie: nori zglobii aleargă pe cerul albastru, un vânt puternic suflă uniform, drumul e fără praf, căci ploaia de ieri l-a potolit, sălciile foşnesc, strălucesc şi freamătă – totul se mişcă, pare însufleţit; ţipătul prepeliţelor, pornit de pe dealurile îndepărtate, se aude ca un fluierat slab, se înalţă peste râpele verzi, ca şi cum şi el ar avea aripi şi ar veni în zbor, stăncuţele lucesc în soare şi nişte insecte mari şi negre se mişcă pe dunga netedă a orizontului pustiu… sunt caii mujicilor, care ară a doua oară ogoarele rămase în pârloagă.

Dar Nejdanov lasă toate acestea în urmă… tot mai în urmă şi nici nu bagă de seamă c-a ajuns pe moşia lui Sipiaghin – atât e de adâncit în gânduri.

Tresări totuşi când văzu acoperişul casei, etajul de sus, fereastra de la camera Marianei. „Da, îşi zise el, şi o căldură dulce îi cuprinse inima; Markelov are dreptate, e o fată bună şi o iubesc!”

XXII

Îşi schimbă repede hainele şi cobori să facă lecţia cu Kolea. În sufragerie se întâlni cu Sipiaghin, care îl salută rece şi politicos, întrebându-l printre dinţi: „Ai călătorit bine?” apoi trecu în cabinetul lui. Omul de stat hotărâse în mintea lui de ministru că, îndată ce se va termina vacanţa, va trebui să expedieze neîntârziat la Petersburg pe acest profesor „categoric prea roşu”, iar deocamdată îl va

supraveghea. *„Je n'ai pas eu la main heureuse cette fois-ci,* îşi zise el, dar de altfel… *j'aurais pu tomber pire."*{57} Sentimentele Valentinei Mihailovna faţă de Nejdanov erau mult mai pronunţate şi mai energice. Nu mai putea să-l sufere… un băieţandru ca el! S-o jignească! Mariana nu se înşelase; chiar Valentina Mihailovna trăsese cu urechea în coridor la cele ce vorbise ea cu Nejdanov… Ilustra doamnă nu se da în lături de la aşa ceva. În timpul celor două zile cât tânărul lipsise, Valentina, deşi nu spusese nimic rudei ei „uşuratice", îi dădea însă mereu a înţelege că ştie tot; că ar trebuie să se înfurie dacă n-ar simţi pe de o parte dispreţ, iar pe de alta compătimire… Dispreţul lăuntric şi reţinut i se citea pe faţă, ceva batjocoritor şi în acelaşi timp compătimitor o făcea să-şi ridice sprâncenele când o privea pe Mariana, sau când îi vorbea; ochii ei minunaţi se opreau cu nedumerire blândă, cu un fel de silă amestecată cu tristeţe asupra fetei mândre, care după toate „fanteziile şi excentricităţile ei" ajunsese să se să… ru… te prin camere întunecate cu un student neisprăvit!

Biata Mariana! Buzele ei severe şi mândre nu cunoscuseră încă sărutarea.

De altfel, Valentina Mihailovna nu-i spuse nimic soţului ei despre descoperirea pe care o făcuse; se mulţumea ca în prezenţa lui să sublinieze printr-un zâmbet ironic şi semnificativ puţinele cuvinte pe care le adresa Marianei şi care prin conţinutul lor nu-l justificau deloc. Valentina Mihailovna regreta chiar într-o anumită măsură că-i scrisese fratelui ei… dar la urma urmei prefera să regrete, dar să fi scris, decât să nu regrete şi scrisoarea să rămână netrimisă.

Nejdanov o văzu în treacăt pe Mariana, în sufragerie la gustarea de dimineaţă. O găsi slăbită şi palidă: nu arăta bine în ziua aceea; dar privirea fugitivă pe care i-o aruncă ea, când îl văzu intrând în sufragerie, îi săgeta inima. Valentina Mihailovna în schimb îl privea în aşa fel, parcă ar tot fi spus în gând: „Te felicit! Bravo! Ai procedat foarte dibaci!" şi în acelaşi timp ar fi vrut să citească pe faţa lui dacă Markelov i-a arătat sau nu scrisoarea? În sfârşit se încredinţă că i-o arătase.

Sipiaghin, aflând că Nejdanov fusese la fabrica administrată de Solomin, începu să-l întrebe despre această întreprindere industrială, „atât de interesantă în toate privinţele"; dar convingându-se curând din răspunsurile tânărului că în realitate el nu văzuse nimic, tăcu, luându-şi o înfăţişare gravă, parcă dojenindu-se că se aşteptase să capete unele informaţii serioase de la un individ atât de necopt! Ieşind din sufragerie, Mariana reuşi să-i şoptească lui Nejdanov: „Aşteaptă-mă în crângul de mesteceni din fundul grădinii, vin la tine îndată ce voi putea." Şi ea, îşi zise Nejdanov, îmi spune „tu", ca şi dânsul. Ce mult îi plăcea acest „tu", deşi parcă-l înfiora!… Şi ce ciudat şi imposibil i s-ar fi părut, dacă Mariana ar fi început să-i spună iar

„dumneata”, dacă s-ar fi îndepărtat de dânsul…

Simţea că acest lucru ar fi fost pentru el o adevărată nenorocire. Dacă era, sau nu era îndrăgostit de ea, nu ştia încă; dar simţea cu întreaga lui fiinţă că-i devenise scumpă, apropiată şi necesară – mai cu seamă necesară.

Crângul în care Mariana îi spusese s-o aştepte număra cam vreo sută de mesteceni bătrâni şi înalţi – mai mult din cei plângători. Vântul nu contenise; mănuchiuri de ramuri lungi şi subţiri se legănau, se zbăteau ca părul despletit al unei femei; norii alergau grăbiţi pe cerul înalt, iar când vreunul acoperea soarele, întreaga privelişte nu se întuneca, dar îmbrăca aceeaşi haină cenuşie. O clipă mai târziu norul se îndepărta şi, ca prin farmec, petele strălucitoare reîncepeau peste tot dansul lor neliniştit; se întreţeseau, licăreau cu mii de lumini, se amestecau cu petele de umbră… Forfota şi zvonurile pădurii erau neschimbate, li se adăuga totuşi un fel de bucurie ca de sărbătoare. Cu aceeaşi bucurie nestăvilită năvăleşte pasiunea într-o inimă tulburată şi întunecată… întocmai ca inima lui Nejdanov.

Se sprijini de trunchiul unui mesteacăn, aşteptând.

Nu înţelegea ce simte – nici nu dorea să înţeleagă: era mai neliniştit şi totodată mai la largul lui decât acolo, la Markelov. Mai mult decât orice, dorea s-o vadă, să stea de vorbă cu ea. Acea legătură care apropie fulgerător două fiinţe îl şi prinsese în laţ. Lui Nejdanov îi veni în minte odgonul, care se aruncă pe chei, când vaporul trebuie să acosteze… Iată, odgonul s-a răsucit în jurul stâlpului, vaporul s-a oprit…

A ajuns în port! Slavă Domnului!

Deodată tresări. O rochie se zări în depărtare, pe potecă. Mariana! Dar nu-şi putea da seama dacă vine spre el, sau se depărtează; văzând apoi că petele de lumină şi de umbră alunecă pe haina ei de jos în sus, înţelese că se apropie. Ar fi trebuit să lunece de sus în jos dacă s-ar fi depărtat. Mai trecură câteva clipe – şi ea se afla lângă dânsul, în faţa lui, cu figura ei prietenoasă şi însufleţită, cu o lucire duioasă în ochi, cu un surâs uşor, dar vesel pe buze. Îi apucă mâinile pe care ea i le întinse, cu toate acestea nu putu să rostească niciun cuvânt; nici ea nu spuse nimic. Venise repede de tot şi abia putea respira; dar se cunoştea că o face fericită expresia ce se oglindi pe chipul lui văzând-o.

Vorbi ea cea dintâi:

— Ei, ce a fost; spuse repede, ce aţi hotărât?

Nejdanov păru mirat.

— Ce-am hotărât?… Dar trebuia oare să hotărâm ceva… aşa, numaidecât?

— Ei, parcă tu nu înţelegi! Spune-mi despre ce aţi vorbit? Pe cine ai văzut? Ai făcut cunoştinţă cu Solomin? Spune-mi tot… tot! Dar să

mergem puţin mai departe. Ştiu un loc… de unde nu ne poate vedea nimeni aşa de lesne.

Îl îmbia s-o urmeze. El porni supus în urma ei, prin iarba înaltă, rară şi uscată.

Mariana îl conduse într-acel loc; era acolo un mesteacăn mare, doborât de furtună. Se aşezară pe trunchiul lui.

— Hai, spune! mai zise ea, dar numaidecât adăugă: Cât de mult mă bucur că te văd! Mi se părea că aceste două zile n-au să mai treacă niciodată! Ştii, acum sunt sigură că Valentina Mihailovna a tras cu urechea la cele ce am vorbit.

— I-a scris şi lui Markelov despre asta, rosti Nejdanov.

— Lui Markelov!

Mariana tăcu şi puţin câte puţin toată faţa i se roşi, însă nu de ruşine, ci de un alt sentiment, mult mai puternic.

— Rea femeie! şopti ea încet. N-avea dreptul să facă asta… Ei, dar n-are nicio însemnătate! Spune, spune!

Nejdanov începu să istorisească… Mariana asculta cu atenţie, parcă împietrită, şi-l întrerupea numai atunci când observa că se grăbeşte şi lasă la o parte amănuntele. De altfel nu toate amănuntele călătoriei lui o interesau în acelaşi chip: râse de Fomuşka şi Fimuşka, dar de interesat n-o interesau. Felul lor de viaţă era ceva prea departe şi prea străin de dânsa.

— Parcă mi-ai vorbit despre Nabucodonosor, zise ea.

Dar ce spune Markelov, ce gândeşte chiar şi Goluşkin (deşi numaidecât îşi dăduse seama ce fel de individ e acel Goluşkin) şi mai ales ce păreri are Solomin, şi ce fel de om e, iată ce dorea ea să afle şi ce-i stătea pe suflet. „Când? când?” întrebarea aceasta i se învârtea mereu în cap, şi-i venea pe buze tot timpul cât vorbi Nejdanov. Iar dânsul parcă se ferea de tot ce ar fi putut fi un răspuns pozitiv la această întrebare. Începu să-şi dea seama şi el că insistă tocmai asupra acelor amănunte care o interesau mai puţin pe Mariana… Şi fără să vrea, revenea iarăşi asupra lor… Descrierile hazlii o făceau pe Mariana să-şi piardă răbdarea – tonul dezamăgit sau plictisit o întrista… Tot timpul îi cerea să se întoarcă la „cauză”, la „problemă”. Atunci, oricât de mult ar fi vorbit, n-o mai obosea. Nejdanov îşi aminti că pe vremea când era încă student şi îşi petrecea vara în casa unor buni cunoscuţi, se apucase să spună poveşti copiilor – nici ei nu preţuiau descrierile ori expunerea sentimentelor personale… şi ei, ca şi Mariana, cereau lapte! Mariana nu era copil, dar prin puritatea şi simplitatea sentimentelor ei semăna cu un copii.

Nejdanov lăudă sincer şi călduros pe Markelov, iar despre Solomin vorbi cu deosebită simpatie. Exprimându-se despre dânsul aproape cu entuziasm, se întrebă singur: ce anume îl făcuse să aibă o părere atât de bună despre omul acesta? Nu spusese ceva deosebit, ba chiar unele

cuvinte ale lui contraziceau convingerile lui Nejdanov… „Un caracter echilibrat, îşi zise el, un om serios, rece, cum spunea Fimuşka; un om adevărat, o forţă liniştită mare. ştie ce vrea, are încredere în el însuşi şi inspiră încrederea altora, nu-şi pierde calmul, şi are echilibru! Echilibrul… iată lucrul de căpetenie, e tocmai ce îmi lipseşte mie.”

Nejdanov tăcu şi rămase pe gânduri… deodată simţi pe umăr atingerea unei mâini. Ridică ochii: Mariana se uita la el cu o privire gingaşă şi plină de grijă.

— Prietene! Ce-i cu tine?

El îi luă mâna, şi pentru întâia oară sărută această mână mică, dar hotărâtă. Mariana râse uşor, ca surprinsă, de o asemenea drăgălăşenie din partea lui. Apoi căzu şi ea pe gânduri.

— Ţi-a arătat Markelov scrisoarea Valentinei Mihailovna? întrebă în cele din urmă.

— Da.

— Şi… ce ţi-a spus?

— Markelov? Omul acesta e plin de generozitate şi de abnegaţie! El chiar… Nejdanov voi să-i spună Marianei despre portret, dar se opri şi repetă: Un bărbat plin de generozitate.

— Oh, da, da!

Mariana se îngândură din nou. Deodată întorcându-se spre Nejdanov, pe trunchiul de mesteacăn care le servea drept bancă, îl întrebă:

— Şi ce aţi hotărât?

Nejdanov ridică din umeri.

— Ţi-am mai spus, deocamdată nimic; va trebui să mai aşteptăm.

— Să mai aşteptaţi… Ce?!

— Ultimele instrucţiuni. („Am început acum să mai spun şi minciuni”, gândi Nejdanov.)

— De la cine?

— De la – ştii tu… de la Vasili Nikolaevici. Şi apoi trebuie să aşteptăm să se întoarcă Ostrodumov.

Mariana se uită întrebător la Nejdanov.

— Spune-mi, tu l-ai văzut vreodată pe Vasili Nikolaevici?

— L-am văzut de vreo două ori… în fugă.

— Este un om… deosebit?

— Cum să-ţi spun? El e acum conducător; ne dirijează. Fără disciplină în această chestiune nu se poate, trebuie să te supui. („Şi acestea sunt tot nişte absurdităţi”, gândi Nejdanov).

— Cum arată?

— Cum s-arate? Scund, solid, negricios… Faţa cu pomeţii proeminenţi, ca de calmuc… o faţă aspră. În schimb ochii – foarte ageri.

— Dar cum vorbeşte?

— De vorbit, vorbeşte puţin, mai mult conduce.

— De ce a devenit conducător?

— Este un om cu caracter. Nu se dă înapoi de la nimic. Dacă va fi nevoie – va ucide. Şi se tem de el.

— Dar Solomin cum arată? întrebă Mariana, după un răstimp.

— Solomin.? Nici el nu-i prea frumos; are însă o faţă simpatică, simplă, de om cinstit. Poţi să vezi asemenea fizionomii printre seminarişti, printre cei de treabă.

Nejdanov descrise amănunţit pe Solomin. Mariana se uită lung de tot la Nejdanov… apoi spuse, ca pentru sine:

— Şi tu ai o fizionomie de om bun. Cu tine cred că se poate înţelege omul.

Aceste vorbe îl mişcară pe Nejdanov; îi luă din nou mâna şi voi s-o apropie de buzele lui.

— Mai aşteaptă cu amabilităţile, spuse Mariana râzând (râdea întotdeauna, când îi săruta cineva mâna), tu nici nu ştii că sunt vinovată faţă de tine.

— Cum aşa?

— Uite cum: în lipsa ta, am intrat la tine în cameră şi acolo, pe masă, am văzut un caiet de poezii… (Nejdanov tresări; îşi aduse aminte că, în adevăr, uitase caietul pe masă.) şi-ţi mărturisesc că n-am putut să-mi înving curiozitatea şi am citit. Versurile sunt ale tale?

— Da, ale mele. Ştii, Mariana? Dovada cea mai bună că sunt cu adevărat legat de tine şi am în tine o mare încredere este că nu sunt supărat… aproape deloc.

— Aproape? Vasăzică, aşa puţin, tot eşti supărat? Dar ascultă, tu îmi spui Mariana; nu are rost ca eu să-ţi spun Nejdanov! Am să-ţi spun Alexei. Dar poezia care începe aşa: „Scumpe prietene, când voi fi gata să mor…” e tot a ta?

— Da, da… tot a mea. Dar te rog, lasă asta… Nu mă mai chinui.

Mariana clătină din cap.

— E o poezie foarte tristă… Sper că ai scris-o înainte de a te fi împrietenit cu mine. Însă versurile sunt bune pe cât pot să-mi dau seama. Am impresia că ai putea să devii un scriitor, dar eu sunt sigură că ai o menire mai înaltă decât literatura. Cu scrisul era bine să te ocupi înainte, când era cu neputinţă să faci altceva.

Nejdanov îi aruncă o privire grăbită:

— Da?… Şi eu sunt de părerea ta. Mai bine să mori acolo, decât să izbuteşti aici.

Mariana se ridică brusc.

— Da, dragul meu, ai dreptate! exclamă ea, şi toată faţa i se lumină; dogorea de focul şi de strălucirea entuziasmului, de căldura sentimentelor mărinimoase. Ai dreptate! Dar poate că nu vom pieri, chiar aşa de curând; vom avea timp, o să vezi, vom fi folositori, viaţa

noastră nu se va pierde zadarnic, ne vom duce să trăim în mijlocul poporului… Tu cunoşti vreo meserie? Nu? Dar nu-i nimic – o să muncim şi le vom aduce lor, fraţilor noştri, tot ce ştim – de pildă, dacă va fi nevoie, mă voi face bucătăreasă, croitoreasă, spălătoreasă… Vei vedea, vei vedea… Şi asta n-o să fie vreun merit, ci numai fericire, fericire…

Mariana tăcu, însă ochii privind în depărtare – nu depărtarea care se desfăşura aievea în faţa ei, ci alta, necunoscută, care nu luase încă fiinţă, dar pe care ea o vedea – ochii ei ardeau.

Nejdanov se plecă spre dânsa…

— O, Mariana! şopti el. Nu te merit!

Mariana tresări.

— Hai, trebuie să ne întoarcem acasă! exclamă ea. Parcă văd că iar o să ne caute. De altfel, mi se pare că Valentina Mihailovna mi-a pus cruce. În ochii ei sunt o fiinţă pierdută!

Mariana pronunţă cuvântul acesta cu o faţă atât de luminoasă şi atât de veselă, că Nejdanov, privind-o, nu putu să nu surâdă, repetând şi el: pierdută!

— E grozav de jignită, continuă Mariana, că nu eşti la picioarele ei. Dar toate acestea nu înseamnă nimic. Atât ştiu… că nu pot să mai rămân aici… Va trebui să fug.

— Să fugi? întrebă Nejdanov.

— Da… Şi nici tu nu poţi să mai rămâi, nu-i aşa? Vom pleca împreună… Vom munci împreună… Ai să mergi cu mine, nu?

— Până la capătul pământului! exclamă Nejdanov, şi vocea lui era plină de emoţie şi de un fel de recunoştinţă năvalnică.

La capătul pământului! În clipa aceea ar fi pornit cu ea, fără să se mai uite înapoi, ori încotro i-ar fi cerut.

Mariana îl înţelese şi suspină – un suspin scurt şi fericit.

— Atunci ia-mi mâna… dar nu mi-o săruta, ci strânge-o tare, ca unui tovarăş, ca unui prieten… Uite aşa!…

Plecară împreună spre casă, gânditori şi fericiţi; iarba proaspătă se aşternea sub picioarele lor, frunzişul tânăr fremăta în jur; petele de lumină şi de umbră alergau, lunecând repede, pe hainele lor, şi amândoi surâdeau jocului aceluia zburdalnic, şi răbufnelilor vesele ale vântului, şi strălucirii proaspete a frunzelor, şi propriei lor tinereţi, şi unul altuia.

PARTEA A DOUA

XXIII

Zorile abia se aprindeau pe cer în clipa când Solomin care în noaptea de după ospăţul de la Goluşkin străbătuse cu pas repede aproape cinci verste – bătea în poarta zaplazului înalt ce împrejmuia fabrica. Paznicul îi deschise numaidecât, şi însoţit de trei dulăi de lanţ, care dădeau cu vrednicie din cozile lor stufoase, îl conduse cu o atenţie plină de respecte până la pavilion. Se cunoştea că se bucură de întoarcerea şefului său.

— Păi cum aşa, Vasili Fedotîci, v-aţi întors noaptea? Noi v-aşteptam pe mâine.

— Nu-i nimic, Gavrila, e mai plăcut noaptea să faci o plimbare.

Între Solomin şi lucrătorii de la fabrică, raporturile erau bune, deşi nu tocmai obişnuit: îl respectau ca pe mai-marele lor – se purtau totuşi cu el, cum s-ar fi purtat cu un egal, cu unul de-ai lor; îl socoteau drept foarte priceput în meseria lui! „Când Vasili Fedotov a spus ceva, ziceau ei, apoi e sfânt! Pentru că a adunat multă învăţătură în capul lui şi nu ezistă inglez, pe care să nu-l bage în cofă!” În adevăr un englez – un manufacturist de seamă – a vizitat odată fabrica, şi ori pentru că Solomin a vorbit cu el englezeşte, ori că l-a uimit prin cunoştinţele lui, englezul îi tot bătea pe umăr şi-l întreba râzând dacă nu vrea să vie cu el la Liverpool; iar lucrătorilor din fabrică le repeta, în limba lui stricată: „Bun eşti la voi omul asta! O-o, bun!” Iar lucrătorii, la rândul lor, râdeau din toată inima şi nu fără mândrie: „Se cunoaşte omul nostru. E de-ai noştri!”

Şi, într-adevăr, Solomin era al lor şi de-al lor.

A doua zi dis-de-dimineaţă, în camera lui Solomin intră Pavel, favoritul lui. Îl trezi, îi dădu să se spele, îi povesti unele, îl întrebă de altele. Apoi amândoi băură în grabă ceaiul; Solomin, trăgându-şi pe el haina de lucru cenuşie şi unsuroasă, plecă la fabrică… şi viaţa lui porni din nou ca o roată mare de maşină.

Dar pesemne îi fusese scris ca activitatea lui să mai fie întreruptă încă o dată.

La vreo cinci zile după întoarcerea lui Solomin, intră în curtea fabricii un faeton roşu, la care erau înhămaţi patru cai straşnici; iar un lacheu în livrea alb-verzuie, introdus de Pavel în pavilion, înmână solemn lui Solomin o scrisoare cu un sigiliu cu blazon de la „Excelenţa Sa Boris Andreevici Sipiaghin”. În această scrisoare îmbibată nu cu parfum – o, nu! ci cu o foarte distinsă aromă englezească şi scrisă la persoana a treia nu de un secretar, ci chiar de mâna sa, generalul Sipiaghin, prea strălucitul proprietar de la Arjanîi – scuzându-se mai întâi că se adresează unui om pe care nu-l cunoaşte personal, dar despre care a auzit cele mai măgulitoare lucruri – îşi lua „îndrăzneala” să invite la el, la ţară, pe domnul Solomin, ale cărui sfaturi puteau fi extrem de folositoare pentru el, Sipiaghin, într-o importantă întreprindere industrială; şi în speranţa acceptării amabile a domnului Solomin el, Sipiaghin, îi trimitea trăsura. În cazul când domnul Sipiaghin nu poate pleca în acea zi, el, Sipiaghin, îl roagă cu tot respectul pe domnul Solomin să-i fixeze o altă zi, oricând va dori – şi aceeaşi trăsură va fi cu plăcere pusă la dispoziţia domnului Solomin. După aceasta, urmau formulele obişnuite, iar la sfârşitul scrisorii se găsea un post-scriptum, de data aceasta la persoana întâi. „Sper că nu veţi refuza să luaţi masa la mine, fără ceremonie, în redingotă.” (Cuvintele „fără ceremonie” erau subliniate.) Odată cu scrisoarea, lacheul în alb-verzui dădu cu oarecare sfială lui Solomin şi un bileţel simplu, nici măcar sigilat ci doar lipit, din partea lui Nejdanov; bileţelul cuprindea numai câteva cuvinte: „Vino, te rog, e mare nevoie de dumneata aici. Poţi fi de folos, dar bineînţeles nu domnului Sipiaghin”.

Citind scrisoarea lui Sipiaghin, Solomin îşi spuse: „Dar cum aş putea să mă duc altfel, decât fără ceremonie; n-am frac aici la fabrică… Dar la ce naiba să mă car acolo… Doar aşa, ca să-mi pierd vremea!” însă, după ce citi bileţelul lui Nejdanov, se scărpină la ceafă şi se apropie nehotărât de fereastră.

— Ce răspuns binevoiţi a da? întrebă grav lacheul în alb-verzui.

Solomin mai stătu puţin la fereastră şi în cele din urmă, scuturându-şi părul şi ducând mâna la frunte, zise:

— Merg! Numai să mă îmbrac.

Lacheul, foarte cuviincios, ieşi din cameră, iar Solomin porunci să fie chemat Pavel, discută cu el, mai dădu o fugă la fabrică şi, după ce-şi puse redingota lui cea neagră, prea lungă în talie, cusută de croitorul din capitala de gubernie, şi un joben cam decolorat, care dădu numaidecât feţei sale o expresie ţeapănă, se aşeză în faeton, dar îşi aminti deodată că nu-şi luase mănuşile; îl strigă pe Pavel „cel pretutindeni prezent” şi acesta îi aduse o pereche de mănuşi albe de antilopă, proaspăt spălate, cu degetele lăţite la capete ca nişte biscuiţi. Solomin băgă mănuşile în buzunar şi spuse vizitiului că poate porni.

Atunci lacheul, cu un fel de bravură neaşteptată şi cu totul de prisos, sări pe capră, vizitiul stilat scoase un şuierat uşor şi caii porniră.

În timp ce trăsura cu Solomin se apropia de moşia lui Sipiaghin, marele om de stat se afla în salon şi, ţinând pe genunchi o broşură politică cu paginile pe jumătate tăiate, discuta cu soţia lui despre cel aşteptat. Îi destăinui că îl chemase mai mult ca să încerce dacă n-ar putea să-l momească de la fabrica negustorului la fabrica lui, care merge îngrozitor de prost şi are nevoie de transformări radicale! Lui Sipiaghin nici nu-i trecea prin gând că Solomin ar putea să refuze să vină, sau măcar că ar putea să fixeze altă zi, deşi în scrisoare îi propusese să-şi aleagă ziua.

— Dar fabrica noastră este o fabrică de hârtie, nu o filatură, observă Valentina Mihailovna.

— Indiferent, draga mea: şi acolo sunt maşini, şi aici sunt maşini… iar el e mecanic!

— Dar poate-i un specialist!

— Draga mea, în primul rând, în Rusia nu există specialişti; iar în al doilea rând, îţi repet: e mecanic.

Valentina Mihailovna surâse.

— Bagă de seamă, dragul meu: ai mai nimerit-o o dată rău cu tinerii ăştia; să nu greşeşti cumva şi a doua oară.

— Faci aluzie la Nejdanov? Dar mi se pare totuşi că scopul mi l-am atins: este un profesor bun pentru Kolea. Iar apoi, ştii, *non bis in idem.* Scuză-mi, te rog, pedantismul… asta înseamnă că două lucruri nu se repetă întocmai.

— Aşa crezi? Eu cred că toate se repetă pe lumea asta… mai ales ceea ce este în natura lucrurilor… şi mai ales printre tineri.

— *Que voulez-vous dire?*{58} întrebă Sipiaghin, aruncând cu un gest larg broşura pe masă.

— *Ouvrez les yeux – et vous verrez!*{59} răspunse Sipiaghina; în franţuzeşte bineînţeles că-şi spuneau unul altuia dumneavoastră.

— Hm! făcu Sipiaghin. Faci aluzie la student?

— Da, la domnul student.

— Hm! Oare… (îşi ciocăni fruntea cu degetul şi continuă) i-a intrat ceva aici? M-m?

— Deschide ochii!

— Mariana? M-m? (Al doilea „m-m” fu pronunţat mai pe nas decât primul.)

— Deschide ochii, îţi spun!

Sipiaghin încruntă sprâncenele.

— Ei, o să descurcăm noi toate acestea mai târziu. Acum am vrut să spun numai atât: acest Solomin, probabil, o să se intimideze întrucâtva… e de înţeles… lipsa de obişnuinţă. Aşa că va trebui să fim mai prietenoşi cu el, ca să nu-l speriem. Nu spun asta pentru tine, tu

eşti o femeie de aur – şi pe cine vrei tu, îl farmeci într-o clipă. *J'en sais quelque chose, madame!*{60} Dar spun asta pentru ceilalţi; în orice caz pentru ăsta…

Şi arătă spre o pălărie cenuşie, ultima modă, care se afla pe o etajeră; era pălăria domnului Kallomeiţev, care încă de dimineaţă se găsea la Arjanîi.

— *Il est très cassant*{61}, nu? Prea dispreţuieşte poporul, ceea ce eu… condamn cu toată energia! Afară de asta, de la un timp încoace, observ la el un fel de irascibilitate, un spirit de şicană… Sau treburile lui acolo (Sipiaghin arătă cu capul într-o direcţie nedefinită… însă soţia lui îl înţelese) nu înaintează? M-m?

— Deschide ochii… îţi spun iarăşi.

Sipiaghin se ridică în coate.

— M-m? (Acest „M-m" era acum cu totul de altă natură şi pe alt ton… mult mai coborât.) Aşa?! Să nu care cumva să-i deschid prea tare!

— Treaba ta; iar în privinţa acestui nou tânăr al tău – numai dacă o veni astăzi – nu fi îngrijorat; vom lua toate măsurile de precauţie.

Dar iată că n-a fost nevoie de niciun fel de măsuri de precauţie. Solomin nu se intimidă şi nu se sperie deloc. Când servitorul anunţă sosirea lui, Sipiaghin se ridică numaidecât, spuse tare, aşa ca să se audă în vestibul: „Pofteşte-l, se înţelege, pofteşte-l!", se îndreptă spre uşă salonului şi se opri chiar în faţa ei. Îndată ce Solomin trecu pragul, Sipiaghin – de care oaspetele fu cât pe ce să se împiedice – îi întinse amândouă mâinile şi, zâmbind amabil, clătinând din cap şi adresându-se binevoitor cu vorbele: „ce drăguţ… din partea dumneavoastră… cât vă sunt de recunoscător", îl conduse spre Valentina Mihailovna.

— Iată soţioara mea, zise el apăsând uşor spinarea lui Solomin cu palma, parcă pentru a-l face să se apropie de Valentina Mihailovna. Şi dânsul, scumpa mea, e cel mai destoinic mecanic şi conducător da fabrică de aici, Vasili… Fedoseevici Solomin. Sipiaghin se îndreptă puţin şi, după ce ridică frumos genele ei minunate, îi surâse întâi blând, ca unui cunoscut, apoi îi întinse mânuţa cu palma în sus, lipindu-şi cotul de talie, plecându-şi căpşorul în direcţia mânuţei… parcă i-ar fi cerut ceva. Solomin îi lăsă pe amândoi să-şi arate fiecare mofturile lor, le strânse apoi mâna şi, la prima invitaţie, se aşeză. Sipiaghin îl întrebă dacă nu doreşte să ia ceva. Dar Solomin răspunse că n-are nevoie de nimic, că nu e obosit de drum şi este cu totul la dispoziţia dumnealui.

— Aşa că pot să vă rog să poftiţi la fabrică? exclamă Sipiaghin, ruşinându-se parcă şi neîndrăznind să creadă în atâta bunăvoinţă din partea oaspetelui.

— Chiar şi acum, răspunse Solomin.

— Cât de amabil sunteţi! Să înhame calul la trăsurică? Sau poate

doriţi să mergem pe jos…

— Cred că nu e aşa departe fabrica dumneavoastră?

— La vreo jumătate de verstă de aici, nu mai mult.

— La ce să mai înhame atunci?

— Foarte bine. Pălăria şi bastonul, mai repede! Iar tu, stăpână, ai grijă de prânzul nostru! Pălăria!

Sipiaghin era mult mai emoţionat decât oaspetele lui. După ce mai repetă o dată: „Da ce-i cu pălăria aceea!” el, demnitarul, ieşi din cameră ca un şcolar zglobiu. În timp ce soţul ei vorbise cu Solomin, Valentina Mihailovna cercetase pe furiş, însă cu atenţie, pe acest „nou june”. Stătea liniştit în fotoliu, cu mâinile goale pe genunchi (până la urmă tot nu-şi pusese mănuşile), şi privea liniştit, deşi cu oarecare curiozitate, la mobilă şi la tablouri. „Ce-o mai fi şi asta? îşi zicea ea. E doar un plebeu… un adevărat plebeu… dar cât de simplu se poartă!” Solomin avea într-adevăr o ţinută foarte simplă; nu ca a unui om care se sileşte să pară simplu şi care totuşi parcă spune: „uită-te la mine şi dă-ţi seama cu cine ai de-a face!”, ci ca a unui om cu sentimente şi gânduri puţin complicate, dar ferme. Sipiaghina voia să înceapă o conversaţie cu el, dar, spre marea ei uimire, nu găsi destul de repede ce să spună.

„Doamne! gândi ea. E oare cu putinţă să-mi impună mie acest muncitor de la fabrică?”

— Boris Andreici trebuie să vă fie foarte recunoscător, rosti ea în cele din urmă, că aţi acceptat să-i jertfiţi o parte din timpul dumneavoastră preţios…

— Nu-i chiar atât de preţios, doamnă, răspunse Solomin; de altfel nici n-am venit pentru cine ştie câtă vreme la dumneavoastră.

„Voila ou l’ours a montre sa patte”{62}, gândi ea în franţuzeşte; dar chiar atunci soţul ei apăru în pragul uşii deschise, cu pălăria pe cap şi cu un baston în mână. Stând pe trei sferturi întors spre ei, exclamă degajat:

— Vasili Fedoseici! Vreţi să poftiţi?

Solomin se ridică, făcu o plecăciune Valentinei Mihailovna şi plecă în urma lui Sipiaghin.

— Veniţi după mine, pe aici, pe aici, Vasili Fedoseici! repeta Sipiaghin, de parcă şi-ar fi făcut drum prin cine ştie ce păduri nepătrunse, şi Solomin ar fi avut nevoie de o călăuză. Pe-aici! Aici sunt nişte trepte, Vasili Fedoseici!

— Dacă doriţi să-mi spuneţi pe numele meu patronimic, rosti foarte liniştit Solomin, nu sunt Fedoseici, ci Fedotîci…

Sipiaghin îi aruncă peste umăr o privire aproape speriată.

— Ah, scuzaţi, vă rog, Vasili Fedotîci!

— Nu face nimic!

Ieşiră în curte. În drumul lor dădură peste Kallomeiţev.

— Încotro? întrebă el, privindu-l cu coada ochiului pe Solomin. La fabrică? *Cest la l'individu en questtion?*{63}

Sipiaghin holbă ochii la el şi scutură încet din cap, în semn de prevenire.

— Da, la fabrică… să arăt greşelile şi lipsurile de acolo domnului mecanic. Daţi-mi voie să vă prezint! Domnul Kallomeiţev, un moşier din împrejurimi, domnul Solomin…

Kallomeiţev abia dădu din cap de vreo două ori, dar nu în direcţia lui Solomin şi fără să se uite la el. Solomin îşi îndreptă privirea spre Kallomeiţev şi în ochii lui pe jumătate închişi licări ceva…

— Pot să vin şi eu cu dumneavoastră? întrebă Kallomeiţev. Ştiţi, îmi place să mă instruiesc.

— Desigur, se poate.

Ieşiră din curte în drum şi nu făcură nici douăzeci de paşi, când văzură pe preotul parohiei, cu anteriul sumes, îndreptându-se spre casă, în aşa-numita *popovskaia slobodka.*{64}

Kallomeiţev se despărţi de tovarăşii lui şi apropiindu-se cu paşi mari şi repezi de preotul, care nu se aştepta la aşa ceva şi se simţi chiar încurcat, îi ceru binecuvântarea, îi sărută zgomotos mâna asudată şi roşie, apoi întorcându-se spre Solomin, îi aruncă o privire provocatoare. Se vede că ştia el „câte ceva" despre noul venit şi voia să facă de râs pe acest aventurier, de care se spunea că e aşa de învăţat.

— *C'est une manifestation, mon cher?*{65} şuieră printre dinţi Sipiaghin.

Kallomeiţev răspunse ţâfnos:

— *Oui, mon cher, une manifestation necessaire par le temps qui court!* {66}

Sosiră la fabrică. Aici îi întâmpină un ucrainean cu barbă enormă şi dinţi falşi; dânsul înlocuia pe fostul administrator, neamţul pe care Sipiaghin îl dăduse definitiv afară. Acest ucrainean se afla acolo numai vremelnic şi era vădit că nu se pricepea la nimic; spunea întruna „da păi"… şi „iaca na" – şi ofta tot timpul.

Începu vizitarea întreprinderii. Unii dintre muncitorii fabricii cunoşteau pe Solomin din vedere şi-l salutară. Şi chiar unuia dintre ei Solomin îi spuse: „A, bună ziua, „Grigori! Aici lucrezi?" Se convinse curând că întreprinderea era prost administrată. Bani se cheltuiseră o mulţime, dar fără rost. Maşinile erau de proastă calitate! Multe lucruri erau de prisos şi nefolositoare, iar multe din cele necesare lipseau. Sipiaghin se uita mereu în ochii lui Solomin, ca să-i ghicească părerea, şi-i punea întrebări sfioase; dorea să afle dacă e mulţumit măcar de ordinea care domneşte.

— Ordine este, răspundea Solomin; dar vreun beneficiu se poate realiza? Eu mă îndoiesc.

Nu numai Sipiaghin, dar chiar şi Kallomeiţev îşi dădea seama că în fabrică Solomin se simte ca la el acasă, că toate îi sunt cunoscute până la cel mai mic amănunt; că, într-un cuvânt, e stăpân pe situaţie. Punea mâna pe o maşină, ca un călăreţ pe gâtul calului; atingea cu degetul roata – şi ea se oprea sau începea să se învârtească; lua din putină şi punea în palmă puţin din pasta din care se fabrică hârtia şi pasta arăta îndată toate lipsurile. Solomin vorbea foarte puţin, iar la bărbosul cela de ucrainean nici nu se uita; ieşi din fabrică, fără să spună o vorbă. Sipiaghin şi Kallomeiţev porniră în urma lui.

Sipiaghin porunci să nu-l conducă nimeni… bătu chiar din picior şi scrâşni din dinţi! Era foarte supărat.

— Văd după figura dumneavoastră, se adresă el lui Solomin, că nu sunteţi mulţumit de fabrica mea; ştiu şi eu că e într-o stare nesatisfăcătoare şi nu aduce beneficii; cu toate acestea, de fapt… eu vă rog, să nu vă jenaţi… şi să spuneţi care sunt… lipsurile cele mai însemnate! Şi ce ar trebui să facem, ca să meargă mai bine.

— Producţia de hârtie nu este specialitatea mea, răspunse Solomin; dar pot să vă spun un singur lucru: întreprinderile industriale nu sunt o ocupaţie pentru nobili.

— Găseşti aceste ocupaţii înjositoare pentru nobilime? se amestecă Kallomeiţev.

Pe faţa lui Solomin apăru surâsul lui obişnuit.

— O, nu! Ce vorbă! Nimic înjositor! Şi chiar dacă ar fi, nobilimea nu se sperie de atâta lucru.

— Cu-um? Ce-e?

— Vreau numai să spun, urmă Solomin liniştit, că nobilii nu sunt obişnuiţi cu acest gen de activitate. Aici e nevoie de calcul comercial; totul trebuie pus aici pe altă bază; e nevoie de multă răbdare. Nobilii nu înţeleg acest lucru. Îi vedem care mai de care construind fabrici de postav, de hârtie şi altele, iar în cele din urmă, în mâna cui nimeresc toate aceste fabrici? În mâna negustorilor. Păcat, fiindcă negustorul e o adevărată lipitoare! Numai că n-ai ce-i face.

— După spusele dumitale, strigă Kallomeiţev, problemele financiare sunt inaccesibile nobililor!

— O, dimpotrivă! Nobilii sunt meşteri la aşa ceva. Când e vorba de obţinut o concesie de cale ferată sau de înfiinţat o bancă, ori de solicitat vreun beneficiu sau ceva asemănător – nu-i întrece nimeni pe nobili! Agonisesc capitaluri serioase. La asta am şi făcut aluzie când aţi binevoit să vă supăraţi. Dar eu am avut în vedere întreprinderile industriale corecte; spun corecte, căci să deschizi cârciumi ori mărunte prăvălioare de schimb, ori să împrumuţi pe ţărani cu pâine sau cu bani cu procente de o sută şi o sută cincizeci la sută – cum fac acum mulţi dintre nobilii-proprietari – asemenea operaţiuni nu pot să le socotesc adevărate afaceri financiare.

Kallomeiţev nu răspunse nimic. Făcea şi el parte din această nouă specie de moşieri cămătari, de care pomenise Markelov în ultima lui discuţie cu Nejdanov, şi era cu atât mai neomenos în pretenţiile sale, cu cât nu avea niciodată de-a face de-a dreptul cu ţăranii – doar nu era să-i primească în parfumatul său cabinet european – ci trata cu ei numai prin mijlocirea intendentului. Fierbea de furie auzind vorbele pe care Solomin le rostea tacticos şi chipurile cu o indiferenţă totală, dar de data aceasta tăcu şi numai contracţia muşchilor feţei, pricinuită de încleştarea fălcilor, trăda ceea ce se petrecea în el.

— Totuşi, daţi-mi voie, Vasili Fedotîci, începu Sipiaghin, tot ce ne expuneţi e foarte adevărat pentru vremurile de mai înainte, când nobilii se bucurau… cu totul de alte drepturi şi se găseau în general în altă situaţie. Dar acum, după toate reformele binefăcătoare, în secolul nostru industrial, de ce nu ar putea şi ei să-şi îndrepte atenţia, în sfârşit, capacitatea lor spre asemenea întreprinderi?! De ce n-ar putea să înţeleagă şi ei ceea ce înţelege un simplu negustor adeseori analfabet? Doar nu suferă de lipsă de cultură şi chiar putem afirma cu certitudine că, într-un anumit fel, ei sunt reprezentanţii culturii şi ai progresului.

Boris Andreevici vorbi excelent; elocvenţa lui ar fi avut mare succes undeva la Petersburg – la departamentul lui – sau chiar mai sus; dar asupra lui Solomin nu produse nicio impresie.

— Nobilii nu se pot ocupa de asemenea chestiuni, repetă el.

— Dar de ce? De ce? întrebă aproape strigând Kallomeiţev.

— Pentru că şi el sunt un fel de funcţionari.

— Funcţionari? Kallomeiţev se porni pe un râs sarcastic. Probabil, domnule Solomin, nu-ţi dai seama de ceea ce binevoieşti a spune.

Solomin nu încetă să surâdă.

— De ce credeţi asta, domnule Kolomenţev? (Kallomeiţev tresări, auzind o asemenea „schimonosire” a numelui său de familie.) Fiţi sigur că eu mi-am dat totdeauna seama de cuvintele mele.

— Atunci explică ceea ce ai vrut să spui.

— Cu plăcere: după mine, orice funcţionar este ca un străin pentru postul pe care-l ocupă şi întotdeauna a fost aşa; iar acum şi nobilul a devenit un străin.

Kallomeiţev râse cu şi mai multă poftă.

— Ei, iartă-mă, stimate domn; acum chiar că nu te mai înţeleg deloc!

— Cu atât mai rău pentru dumneavoastră. Străduiţi-vă… poate că până la urmă veţi înţelege.

— Stimate domn!

— A, domnilor, domnilor, se amestecă grăbit Sipiaghin, parcă ar fi căutat din ochi pe careva. Vă rog, vă rog… *Kallomeitzefi, je vous prie de vous calmer*{67}. Şi apoi probabil că şi prânzul trebuie să fie gata. Vă

rog, domnilor, să mergem!

— Valentina Mihailovna! se tânguia Kallomeiţev, cinci minute mai târziu, pătrunzând grăbit în budoarul ei. Ceea ce face soţul dumitale nu mai are nicio noimă! Nu de mult s-a ivit la voi un nihilist, acum a mai adus unul! Dar ăsta e şi mai rău!

— De ce?

— Păi cum! Propovăduieşte Dumnezeu ştie ce, şi afară de aceasta gândeşte-te la un singur lucru: o oră întreagă a vorbit cu soţul dumitale şi nici măcar o singură dată, o singură dată nu i-a spus Excelenţa Voastră! *Le vagabond!*

XXIV

Înainte de masă, Sipiaghin îşi chemă soţia în bibliotecă. Trebuia să-i spună ceva între patru ochi. Părea îngrijorat. Îi împărtăşi că în adevăr fabrica merge prost, că acest Solomin îi face impresia unui om foarte priceput, deşi puţin… brutal, şi că faţă de el trebuie să fie şi mai departe *aux petits soins*{68}. „Ah, ce bine ar fi să-l atragem!” repetă el de vreo două ori. Sipiaghin era foarte contrariat de prezenţa lui Kallomeiţev… Cine dracu l-a mai adus! Peste tot vede numai nihilişti. Şi nu se gândeşte decât cum să-i distrugă! N-ai decât să-i distrugi la tine acasă! Nu-şi poate ţine gura deloc!

Valentina Mihailovna îi declară că doreşte din toată inima să fie *„aux petits soins”* cu acest nou musafir; numai că el, după cât se pare, n-are nicio nevoie de aceste *„petits soins”* şi nu le dă nicio atenţie; nu că ar fi grosolan, ci mai degrabă indiferent, lucru uimitor din partea unui om *du commun*{69}.

— Orice ar fi… dă-ţi osteneala! se rugă Sipiaghin.

Valentina Mihailovna făgădui să-şi dea toată osteneala şi se ţinu de cuvânt. Mai întâi vorbi *en tête-à-tête*{70} cu Kallomeiţev. Nu se ştie ce i-a spus, dar el veni la masă cu înfăţişarea omului care „şi-a luat obligaţia” să fie calm şi rezervat, orice ar auzi. Această „resemnare” anticipată dădea întregii lui făpturi nuanţa unei uşoare tristeţi; în schimb, câtă demnitate… o! câtă demnitate era în fiecare mişcare a lui! Valentina Mihailovna prezentă pe Solomin tuturor celor ai casei… (El o privi pe Mariana mai stăruitor decât pe ceilalţi.) La masă stăpâna casei îl aşeză la dreapta ei, iar pe Kallomeiţev la stânga. Desfăcându-şi şervetul, acesta făcu puţin cu ochiul şi surâse, ca şi cum ar fi voit să spună: „Atunci, hai să jucăm comedia!” Sipiaghin, care stătea în faţa lui, îl urmărea cu privirea, nu fără oarecare nelinişte. După o nouă dispoziţie a stăpânei casei, Nejdanov nu mai stătea lângă Mariana, ci între Anna Zaharovna şi Sipiaghin. Mariana găsi bileţelul ei (era un

prânz ceremonios) pe şervet între Kallomeiţev şi Kolea. Masa era servită excelent; era chiar şi un „menu”: o foaie frumos desenată se găsea înaintea fiecărui tacâm. Îndată după supă, Sipiaghin aduse iarăşi vorba despre fabrica lui şi în general despre industria din Rusia; Solomin, ca de obicei, dădea răspunsuri foarte scurte. Imediat ce începu să vorbească, Mariana îşi aţinti ochii asupra lui. Kallomeiţev, care şedea lângă ea, îi adresă diferite amabilităţi, deoarece fusese rugat să nu aţâţe polemica, dar ea nu-l asculta de altfel şi el vorbea fără nicio convingere, numai de formă; îşi dădea bine seama că între tânără fată şi el există o prăpastie.

Dar ceva şi mai rău survenise pe neaşteptate între Nejdanov şi stăpânul casei… Pentru Sipiaghin, Nejdanov devenise o simplă mobilă sau un spaţiu gol pe care nu-l observa deloc, dar absolut deloc. Această nouă situaţie se crease atât de repede şi de hotărât, încât atunci când în timpul mesei Nejdanov, pentru a răspunde la o observaţie a Annei Zaharovna, pronunţă câteva cuvinte, Sipiaghin întoarse cu uimire capul, întrebându-se parcă: „De unde vine glasul acesta?!”

Se vede că Sipiaghin deţinea unele din calităţile care disting pe marii demnitari ruşi.

După peşte, Valentina Mihailovna, care îşi împrăştia toate farmecele şi mrejele spre dreapta, adică spre Solomin, se adresă peste masă soţului ei în englezeşte: „oaspetele nostru nu bea vin, poate doreşte bere…” Sipiaghin ceru cu voce tare *„ale”,* iar Solomin, întorcându-se liniştit spre Valentina Mihailovna, îi spuse: „Dumneavoastră, doamnă, probabil că nu ştiţi că am stat mai bine de doi ani în Anglia şi înţeleg şi vorbesc englezeşte; vă previn, pentru cazul că aţi dori să spuneţi în prezenţa mea vreun secret!” Valentina Mihailovna râse şi-l asigură că prevenirea lui este de prisos, deoarece el n-ar putea auzi spunându-se decât lucruri în avantajul lui. Găsi cam ciudată purtarea lui Solomin, deşi delicată în felul lui.

În cele din urmă, Kallomeiţev nu se mai putu stăpâni.

— Dumneata ai fost în Anglia, începu el, şi probabil ai observat rânduielile de acolo. Dă-mi voie să te întreb: sunt demne de imitat?

— Unele da; altele nu.

— Scurt şi neclar, observă Kallomeiţev, străduindu-se să nu dea atenţie semnelor pe care i le făcea Sipiaghin. Dar astăzi, dumneata ai vorbit despre nobili… Desigur, ai avut ocazia să studiezi pe loc ceea ce în Anglia se numeşte *landed gentry?*{71}

— Nu, n-am avut această ocazie; am frecventat cu totul altă lume, dar mi-am format o idee despre aceşti domni.

— Ei bine, crezi că o asemenea *landed gentry* este imposibilă la noi? Şi că în orice caz, nu trebuie s-o dorim?

— În primul rând, cred într-adevăr că este imposibilă, iar în al

doilea rând, nici nu face s-o dorim.

— De ce? întrebă Kallomeiţev. Cuvintele sale fură spuse pe un ton ce trebuia să-l liniştească pe Sipiaghin, care era foarte agitat şi nu-şi mai găsea loc pe scaun.

— Pentru că oricum peste vreo douăzeci sau treizeci de ani această *landed gentry* a dumneavoastră nici nu va mai exista.

— Dar, dă-mi voie, te rog, de ce?

— Pentru că atunci pământul va aparţine proprietarilor, fără deosebire de origine.

— Negustorilor?

— Probabil, în cea mai mare parte, negustorilor.

— În ce chip?

— Într-acela că-l vor cumpăra.

— De la nobili?

— De la domnii nobili.

Kallomeiţev surâse cu indulgenţă.

— După câte îmi amintesc, ai spus mai înainte acelaşi lucru despre fabrici şi uzine, iar acum vorbeşti şi despre pământ.

— Acum vorbesc despre pământ.

— Şi dumneata probabil vei fi foarte bucuros?

— Nicidecum, căci cum v-am mai spus poporul nu va trăi mai uşor atunci.

Kallomeiţev îşi ridică puţin mâna.

— Ia te uită, câtă grijă de popor!

— Vasili Fedotîci! strigă tare Sipiaghin. Vi s-a adus bere! *Voyons, Simion!*{72}, adăugă el, cu jumătate de glas.

Dar Kallomeiţev nu se lăsa.

— Văd că dumneata, spuse el iarăşi, adresându-se lui Solomin, nu ai o părere prea măgulitoare despre negustori; dar ei se trag din popor!

— Şi ce-i cu asta?

— Credeam că găseşti minunat tot ce ţine de popor, sau are vreo legătură cu poporul.

— O, nu-u! V-aţi înşelat dacă aţi crezut aşa ceva. Se pot imputa multe poporului nostru, măcar că nu-i totdeauna vinovat. Până în prezent, la noi, negustorul este un jecmănitor; până şi bunurile lui personale şi le administrează în acelaşi spirit… Ce să-i faci! Te jecmănesc… jecmăneşti şi tu. Iar poporul…

— Poporul? întrebă cu voce ascuţită Kallomeiţev.

— Poporul dormitează.

— Şi dumneata doreşti să-l trezeşti?

— N-ar fi rău.

— Aha! Aha! Aşa-a…

— Daţi-mi voie, daţi-mi voie, rosti cu ton poruncitor Sipiaghin. Înţelese că a sosit momentul să pună, ca să zicem aşa, capăt… să-i

oprească! Şi o făcu! Îi opri. Sprijinindu-se cu cotul drept de masă şi agitând mâna, pronunţă un discurs lung şi cuprinzător. Pe de o parte lăuda pe conservatori, pe de alta, aproba pe liberali, dând acestora din urmă o oarecare preferinţă şi clasându-se în categoria lor; preamări poporul, da arătă părţile lui slabe; exprimă deplină încredere în guvern, dar se întrebă: ţin seama oare toţi supuşii de îndrumările lui? Recunoscu folosul şi importanţa literaturii, declarând totodată că ea nu poate exista decât păstrând o atitudine extrem de moderată! Aruncă o privire spre Apus; întâi se bucură, apoi fu cuprins de îndoială; aruncă o privire spre Răsărit; simţi întâi o linişte, apoi i se păru că se înalţă! Şi în sfârşit propuse un toast pentru înflorirea triplei alianţe:

— A Religiei, a Agriculturii şi a Industriei.

— Sub egida Puterii de Stat, adăugă cu severitate Kallomeiţev.

— Sub egida înţeleptei şi binevoitoarei Puteri de Stat, îl corectă Sipiaghin.

Se bău în tăcere. „Spaţiul gol” din stânga lui Sipiaghin, adică Nejdanov. pronunţă în adevăr un cuvânt de dezaprobare, dar neizbutind să atragă atenţia nimănui, se închise iarăşi în sine, şi prânzul, fără să mai fie tulburat de vreo nouă dispută, ajunse cu bine la sfârşitul lui.

Valentina Mihailovna, cu surâsul cel mai fermecător, servi lui Solomin o ceaşcă de cafea; el o bău şi începu să-şi caute din ochi pălăria… dar Sipiaghin îl luă uşor de braţ şi-l atrase în cabinetul lui, unde primi mai întâi o ţigară de foi din cele mai bune, apoi propunerea să treacă la fabrica lui în cele mai avantajoase condiţii! „Veţi fi stăpân absolut, Vasili Fedotîci, stăpân absolut!” Solomin primi ţigara de foi; propunerea însă o respinse. Şi, oricât insistă Sipiaghin, nu putu să-l clintească.

— Nu spuneţi hotărât: „nu!”, preastimate Vasili Fedotîci! Spuneţi cel puţin că până mâine vă veţi mai gândi!

— Dar e acelaşi lucru, căci propunerea dumneavoastră nu pot s-o primesc!

— Până mâine, Vasili Fedotîci! Ce vă costă?

Solomin conveni că nu-l costă nimic… totuşi ieşi din cabinet şi începu iarăşi să-şi caute pălăria. Dar Nejdanov, care până în clipa aceea nu reuşise să schimbe niciun cuvânt cu el, se apropie şi-i şopti în grabă:

— Pentru Dumnezeu, nu pleca, fiindcă în alt chip nu va fi cu putinţă să stăm de vorbă!

Solomin îşi lăsă pălăria în pace, mai ales că Sipiaghin, observând mişcările lui nesigure prin salon, exclamă:

— Desigur că veţi rămâne la noi pentru noapte, nu?

— Cum porunciţi, răspunse Solomin.

Privirea recunoscătoare ce-i aruncă Mariana, care se afla lângă fereastra salonului, îl făcu să cadă pe gânduri.

XXV

Până la sosirea lui Solomin, Mariana şi-l închipuise cu totul altfel. La prima vedere i se păru cam nedefinit şi impersonal. Hotărât lucru: în viaţa ei văzuse mulţi oameni de felul lui, cu părul de culoare deschisă, spălăcită, vânjoşi şi slabi! Dar cu cât îl privea mai mult, cu cât asculta mai mult vorbele lui, cu atât devenea mai puternic în ea sentimentul de încredere faţă de el, un adevărat sentiment de încredere. Acest om potolit, nu s-ar putea spune stângaci, ci numai cam greoi în mişcări, nu era în stare să mintă, sau să se laude; simţeai că te poţi sprijini de el ca de un zid de piatră… omul ăsta nu te va trăda; ba mai mult, te va înţelege şi te va susţine. Marianei îi părea că Solomin nu-i trezea numai ei un asemenea sentiment, ci tuturor celor de faţă. Nu dădea prea mare însemnătate celor ce spunea dânsul; toate discuţiile despre negustori şi despre fabrici o interesau prea puţin; dar îi plăcea nespus de mult felul cum vorbea şi mai cu seamă cum se uita şi cum surâdea, în vreme ce vorbea.

Un om care spune adevărul… asta e! Şi acest lucru o mişca. Un lucru ştiut, deşi cam greu de explicat: ruşii sunt cei mai mincinoşi oameni de pe lume; dar pentru nimic n-au mai multă simpatie şi nimic nu respectă ei mai mult decât adevărul. Afară de aceasta, în ochii Marianei, Solomin purta un semn deosebit – aureola omului recomandat de însuşi Vasili Nikolaevici prozeliţilor săi. În timpul prânzului, Mariana schimbă câteva priviri cu Nejdanov, iar spre sfârşit se surprinse comparându-i pe amândoi, fără să vrea, şi nu în avantajul lui Nejdanov. Adevărat că Nejdanov avea trăsăturile mult mai frumoase şi mai plăcute decât Solomin; dar faţa lui exprima un amestec de senzaţii diferite, care dovedeau o nelinişte sufletească: contrarietate şi sfială, nerăbdare şi chiar un fel de deprimare; şedea ca pe ghimpi, încerca să vorbească, dar nici nu începea bine şi tăcea brusc, râdea nervos… Solomin, dimpotrivă, îţi făcea impresia că parcă s-ar plictisi puţin, dar că altfel se simte ca la el acasă; că „el” nu este niciodată influenţat de nimic, cum sunt „alţii”. „Hotărât lucru, trebuie să cerem omului acestuia să ne povăţuiască, gândi Mariana, fără îndoială că ne va spune ceva, în adevăr ceva de folos.” *Ea* îl trimisese după masă pe Nejdanov ca să-i vorbească.

Seara trecu destul de monoton; din fericire, prânzul se termină târziu, şi nu mai era mult până să înnopteze. Kallomeiţev era politicos, bosumflat şi tăcut.

— Ce-i cu dumneata? îl întrebă pe jumătate ironic Sipiaghina. Ai pierdut ceva?

— Tocmai, răspunse Kallomeiţev. Se povesteşte despre un general de-ai noştri, din gardă, că era amărât că soldaţii lui pierduseră „un ciorap… „Găsiţi-mi ciorapul!” striga el. Iar eu spun: găsiţi-mi „slovoerikul”{73}! „Slovoerikul a dispărut şi odată cu el orice stimă şi respect faţă de rang!

Sipiaghina îi declară că n-are de gând să-l ajute în căutarea lui.

Încurajat de succesul „speech”-ului său de la prânz, Sipiaghin mai ţinu încă vreo două cu care ocazie strecură câteva consideraţiuni de om de stat, despre anumite măsuri necesare. Aruncă şi câteva cugetări – *des mots* – nu atât cu haz, cât cu greutate – pe care şi le pregătise de fapt pentru Petersburg. Una dintre aceste cugetări o şi repetă, spunând mai întâi; „dacă mi-e permis să mă exprim astfel”; era vorba despre unul dintre miniştrii de atunci despre care afirmă că are o minte nestatornică şi trândavă, îndreptată spre ţeluri iluzorii! Pe de altă parte, neuitând că are de-a face cu un rus din popor, ţinu să facă paradă de unele expresii, prin care trebuia să arate că şi el este nu numai rus, dar chiar „un rus neaoş”, şi cunoaşte îndeaproape viaţa poporului în aspectele ei cele mai caracteristice! Aşa, de pildă, la observaţia lui Kallomeiţev că ploaia poate să împiedice culesul fânului, răspunse numaidecât: „lasă să fie fânul negru, în schimb hrişcă va fi albă”; folosi de asemenea proverbe ca: „marfa fără stăpân e ca o orfană”; „măsoară de zece ori şi taie numai o dată”; „când ai grâu, atunci ai şi baniţă ca să-l măsori”; „dacă de Sf. Gheorghe frunza de mesteacăn e cât sfertul de copeică, atunci de ziua Maicii Domnului de Kazan pune grâul la ciubăr”. Adevărat, uneori i se întâmpla să greşească şi să spună, de pildă: „Cunoaşte-ţi, culicule, vatra ta”{74} sau: „E mândră casa prin colţurile ei!”{75} Dar de cele mai multe ori societatea în mijlocul căreia comitea el aceste confuzii nici nu bănuia că rusul nostru neaoş o dăduse pe alături, apoi, mulţumită cneazului Kovrijkin, ea se obişnuise cu asemenea *„pataques”*{76}-uri. Şi toate zicalele şi expresiile acestea Sipiaghin le spunea cu o voce specială, îngroşată, chiar răguşită – *d’une voix rustique*{77}. Asemenea expresii introduse de el la timpul şi la locul lor făceau pe doamnele suspuse şi influente de la Petersburg să exclame: *„Comme il connait bien les moeurs de notre peuple!”*{78} Iar demnitarii supuşi şi influenţi adăugau: *„Les moeurs et les besoins!”*{79}

Valentina Mihailovna „se străduia” foarte mult faţă de Solomin; dar insuccesul evident al strădaniilor ei o descuraja şi, trecând pe lângă Kallomeiţev, murmură fără voie printre dinţi: „Mon *Dieu, que je me sens fatiguée!”*{80}

Iar dânsul îi răspunse cu o plecăciune ironică:

— *Tu l’as voulu, George Dandin!*{81}

În sfârşit, după acea izbucnire de amabilităţi şi de prietenie, care în clipa de rămas bun se arată pe feţele tuturor celor care s-au plictisit până atunci împreună, după grabnicele strângeri de mâini, surâsuri şi mormăieli prieteneşti, oaspeţii obosiţi – precum şi gazdele tot aşa de obosite – se despărţiră.

Solomin, căruia i se dăduse una dintre cele mai bune camere de la etajul al doilea, cu accesorii de toaletă englezeşti şi cu cameră de baie, se duse mai întâi la Nejdanov care, cum îl văzu, îi mulţumi cu căldură pentru că s-a învoit să rămână.

— Ştiu… că dumneata… ai făcut o jertfă…

— Ei! Fii serios! răspunse Solomin, tacticos, ca de obicei. Ce jertfă? Şi afară de asta, pe dumneata nu pot să te refuz.

— De ce?

— Pentru că am prins drag de dumneata.

Nejdanov se arătă şi bucuros şi uimit, iar Solomin îi strânse mâna. Apoi se aşeză călare pe un scaun, aprinse o ţigară de foi şi, sprijinindu-se cu amândouă coatele de spetează, zise:

— Ei, ia spune-mi, despre ce-i vorba?

Nejdanov se aşeză şi el călare pe un scaun, în faţa lui Solomin, dar nu-şi aprinse ţigara.

— Mă întrebi despre ce e vorba?… Ei bine, vreau să fug de aici.

— Adică vrei să părăseşti această casă? Ei, mergi cu Dumnezeu!

— Nu, nu vreau să părăsesc casa… vreau să fug.

— Te ţin cu de-a sila? Poate… ai luat bani înainte? E destul să spui o vorbă. Eu, cu plăcere…

— Nu m-ai înţeles, dragă Solomin… Am spus: să fug şi nu să părăsesc, pentru că nu plec singur de aici.

Solomin înălţă capul.

— Ei, dar cu cine?

— Cu fata pe care ai văzut-o azi aici…

— Cu dânsa! E foarte simpatică. Da, vă iubiţi?… Ori numai aşa, v-aţi hotărât să părăsiţi o casă în care amândoi nu vă simţiţi bine?

— Nu. Ne iubim.

— Aha! Solomin tăcu. E rudă cu stăpânii casei?

— Da. Dar împărtăşeşte întru totul convingerile noastre şi e gata la orice.

Solomin surâse.

— Dar dumneata, Nejdanov, eşti gata?

Nejdanov se încruntă puţin.

— De ce îmi pui această întrebare? Îţi voi arăta prin fapte că sunt gata.

— Nu mă îndoiesc de dumneata, Nejdanov; te-am întrebat numai fiindcă… în afară de dumneata, socot că nimeni nu-i gata…

— Dar Markelov?

— Da, poate Markelov! Dar dânsul probabil că aşa s-a născut, „gata”.

În clipa aceea cineva bătu sfios şi grăbit în uşă şi, fără s-aştepte răspuns, o deschise. Era Mariana. Se apropie numaidecât de Solomin.

— Sunt sigură că n-o să vă miraţi văzându-mă la ora asta aici. Desigur că dânsul, zise Mariana arătând spre Nejdanov, v-a spus tot. Daţi-mi mâna şi să ştiţi că în faţa dumneavoastră se află o fată cinstită.

— Da, ştiu, răspunse serios Solomin. Se ridicase de pe scaun, de cum apăruse Mariana. Încă în timpul mesei mă uitam la dumneata şi-mi ziceam: ce privire onestă are domnişoara aceasta. Nejdanov mi-a vorbit şi despre intenţia dumneavoastră. Dar mă rog, de ce vreţi să fugiţi?

— Cum „de ce”? Acţiunea care mie mi-e scumpă – nu vă miraţi că vorbesc astfel, căci Nejdanov nu mi-a ascuns nimic – această acţiune trebuie să înceapă peste câteva zile… iar eu să rămân într-o casă de moşieri, unde e numai minciună şi înşelăciune? Oamenii pe care-i iubesc se vor expune la primejdii, iar eu…

Solomin o opri printr-o mişcare a mâinii.

— Calmaţi-vă. Staţi jos. Uite, stau şi eu. Aşază-te şi dumneata, Nejdanov. Ascultaţi: dacă nu aveţi alt motiv, atunci n-aveţi încă de ce să fugiţi. Acţiunea nu va începe atât de curând, cum credeţi. Mai e nevoie aici şi de oarecare cumpănire. N-aveţi de ce să vă repeziţi înaintea tuturor, degeaba. Credeţi-mă.

Mariana se aşeză şi se înfăşură cu un şal mare, pe care şi-l aruncase pe umeri.

— Dar eu nu mai pot să rămân aici! Toţi mă jignesc. Chiar azi proasta aceea de Anna Zaharovna, de faţă cu Kolea, mi-a spus, făcând aluzie la tatăl meu, că aşchia nu sare departe de trunchi! Kolea s-a mirat şi a întrebat-o ce înseamnă asta. Nu mai vorbesc de Valentina Mihailovna!

Solomin o opri iarăşi şi de data aceasta surâse. Mariana înţelese că râde puţin de dânsa, dar surâsul lui nu jignea niciodată pe nimeni.

— Cum se poate, dragă domnişoară? Nu ştiu cine-i Anna Zaharovna, nici despre ce aşchie vorbeşti… dar dă-mi voie: o femeie proastă îţi spune o prostie, iar dumneata nu poţi răbda aşa ceva. Dar cum vei trăi atunci? Lumea întreagă e plină de proşti. Nu, acesta nu-i un motiv. Poate altceva?

— Sunt convins, rosti Nejdanov cu voce scăzută, că azi, mâine, domnul Sipiaghin mă va da afară. Probabil că i s-a spus ceva; se poartă cu mine… în chipul cel mai dispreţuitor!

Solomin se întoarse spre Nejdanov.

— Atunci, ce să mai fugi, dacă tot o să fii concediat?

Nejdanov nu găsi îndată răspuns.

— Ţi-am mai spus, începu el…

— S-a exprimat aşa, interveni repede Mariana, fiindcă plec şi eu cu el.

Solomin se uită la ea şi clătină din cap cu blândețe.

— Înţeleg, dragă domnişoară, dar iarăşi am să-ţi spun: dacă într-adevăr vrei să părăseşti această casă, pentru că socoteşti că revoluţia va izbucni mâine-poimâine…

— Tocmai de aceea v-am rugat să veniţi, îl întrerupse Mariana: ca să aflăm precis cum stau lucrurile în această privinţă.

— În cazul acesta, continuă Solomin, vă mai spun încă o dată: puteţi să rămâneţi pe loc şi încă multă vreme. Dacă vreţi să fugiţi, fiindcă vă iubiţi şi altfel nu aţi putea fi împreună, atunci…

— Atunci?

— Atunci nu-mi rămâne decât să vă doresc, cum se spunea în timpurile vechi, dragoste şi bună înţelegere, şi dacă e nevoie şi în acelaşi timp e cu putinţă să vă dau un ajutor, după puterea mea. Pentru că din prima clipă, dragă domnişoară, v-am îndrăgit ca un frate pe amândoi – şi pe dumneata şi pe el.

Mariana şi Nejdanov se apropiară de dânsul, unul dintr-o parte, altul din cealaltă – şi fiecare îi luă câte o mână.

— Spuneţi-ne numai, ce să facem? zise Mariana. Să admitem că revoluţia e încă departe… Spuneţi-ne atunci cere sunt lucrările pregătitoare – lucrări cu neputinţă de săvârşit aici în casa şi în atmosfera aceasta, dar pe care noi am dori din toată inima să le săvârşim… Spuneţi-ne unde ar trebui să ne ducem… Trimiteţi-ne! Căci ne veţi trimite, nu?

— Unde?

— În mijlocul poporului… unde aiurea, decât în mijlocul poporului?

„De liasu”[82], se gândi Nejdanov, aducându-şi aminte de cuvintele lui Paklin.

Solomin se uită fix la Mariana.

— Vreţi să cunoaşteţi poporul?

— Da, adică nu numai să-l cunoaştem, dar să şi facem ceva pentru popor… să muncim pentru el.

— Bine; vă promit că-l veţi cunoaşte. Vă voi da posibilitatea să acţionaţi şi să munciţi pentru el. Şi dumneata, Nejdanov, eşti gata să mergi împreună cu ea… pentru popor?

— Desigur, sunt gata! răspunse el repede. „Djaggernaut”, îi sună în amintire altă vorbă a lui Paklin. Iată, carul cel enorm se apropie… aud trosniturile şi huruitul roţilor lui…

— Bine, repetă gânditor Solomin. Dar când aveţi de gând să fugiţi?

— Chiar şi mâine, exclamă Mariana.

— Şi anume unde?

— Tsss… mai încet… şopti Nejdanov. Umblă cineva prin coridor.

Tăcură.

— Unde aveţi de gând să vă duceţi? întrebă după câtva timp Solomin, coborând vocea.

— Nu ştim, răspunse Mariana.

El îşi întoarse atunci privirea spre Nejdanov, care făcu semn din cap că nici el nu ştie.

Solomin întinse mâna spre lumânare, ca să-i îndrepte fitilul, apoi o trase îndărăt.

— Iată ce, copiii mei, spuse el în cele din urmă, veniţi la mine, la fabrică. Nu-i prea frumos… dar cel puţin nu-i primejdie! Am să vă ascund. Am eu o cămăruţă potrivită. Nu vă găseşte nimeni. Numai să ajungeţi… că noi nu vă vom trăda. Dar veţi spune: la fabrică e lume multă. Aşa e şi e foarte bine. Unde-i lume multă, acolo te poţi ascunde mai uşor. Vă convine, nu?

— Nu ne rămâne deci să-ţi mulţumim, zise Nejdanov, iar Mariana, pe care fabrica o speriase la început, adăugă cu vioiciune:

— Desigur! Desigur! Ce bun sunteţi! Însă n-o să ne ţineţi multă vreme acolo, nu-i aşa? O să ne trimiteţi undeva?

— Asta va depinde de voi… Iar dacă aveţi de gând să vă căsătoriţi, şi lucrul ăsta se poate face tot la mine la fabrică: am acolo, în apropiere, un vecin, un văr al meu – popă, cu numele Zosima, foarte îngăduitor. Are să vă cunune el.

Mariana surâse; iar Nejdanov mai strânse o dată mâna lui Solomin şi, după un răstimp, îl întrebă:

— Dar ia spune-mi: stăpânul, proprietarul. fabricii n-are să fie contra? N-are să-ţi facă vreo neplăcere?

Solomin se uită la el cam dintr-o parte.

— Nu vă îngrijiţi de mine. E cu totul de prisos. Numai fabrica să meargă bine, restul nu-l interesează pe stăpân. Nici dumneata, nici drăguţa dumitale domnişoară nu veţi avea vreo neplăcere din partea lui. Nici de lucrători nu trebuie să vă fie frică. Numai să-mi spuneţi: cam pe când să vă aştept?

Nejdanov şi Mariana schimbară o privire.

— Poimâine, dis-de-dimineaţă, sau cu o zi mai târziu, hotărî în sfârşit Nejdanov. Nu se mai poate tărăgăna. Poate că mâine mă şi concediază.

— Ei, făcu Solomin şi se ridică de pe scaun. Am să vă aştept în fiecare dimineaţă. Şi toată săptămâna n-am să plec de acasă. Vom lua toate măsurile, aşa cum trebuie.

Mariana se apropie de el… după ce mai întâi pornise spre uşă.

— Adio, dragul… bunul nostru Vasili Fedotîci… Aşa vă numiţi, nu?

— Aşa.

— Adio… sau nu: la revedere! Şi mulţumesc, vă mulţumesc!

— Adio… Noapte bună, draga mea!

— Adio şi dumitale, Nejdanov! Pe mâine… adăugă ea.

Mariana ieşi repede.

Cei doi tineri rămaseră câtva timp nemişcaţi; tăceau amândoi.

— Nejdanov… zise, în sfârşit, Solomin şi tăcu. Nejdanov… începu el iarăşi, spune-mi despre fata aceasta… tot ce poţi să-mi spui. Ce viaţă a dus până acum? Cine-i?… De ce se află aici?…

Nejdanov îi spuse în câteva cuvinte tot ce ştia.

— Nejdanov… vorbi el, în cele din urmă. Trebuie să ai grijă de fata asta. Pentru că… dacă… cumva.. Vei face mare păcat. Adio.

Plecă, iar Nejdanov rămase câtva timp în mijlocul camerei şi, după ce şopti: „Ah! mai bine să nu mă mai gândesc!”, se aruncă pe pat cu faţa în jos.

Mariana, întorcându-se în camera ei, găsi pe masă un bileţel cu următorul conţinut:

„Mi-e milă de dumneata. Te nenoroceşti. Vino-ţi în fire. În ce prăpastie te arunci cu ochii închişi? Pentru cine şi pentru ce?”

În cameră se simţea un miros deosebit de fân şi proaspăt: desigur că Valentina Mihailovna abia ieşise de acolo. Mariana luă condeiul şi scrise mai jos pe bilet:

„Să nu-ţi fie milă de mine. Dumnezeu ştie care din noi două este mai de compătimit; ştiu numai că n-aş vrea să fiu în locul dumitale. M.”

Lăsă biletul pe masă. N-avea nicio îndoială că răspunsul va ajunge în mâinile Valentinei Mihailovna.

Iar a doua zi dimineaţă, Solomin, după ce mai vorbi puţin cu Nejdanov şi după ce refuză definitiv să preia administrarea fabricii lui Sipiaghin, plecă acasă. Tot timpul drumului se gândi – lucru care i se întâmpla rar, căci legănatul trăsurii îl făcea de obicei să aţipească. Se gândi la Mariana, precum şi la Nejdanov; i se păru că dacă el, Solomin, ar fi îndrăgostit, ar avea altă înfăţişare, altfel ar vorbi şi ar privi. „Dar, tot el îşi zicea, de vreme ce nu mi s-a întâmplat încă să fiu îndrăgostit, nu ştiu ce înfăţişare aş putea avea.” Îşi aduse aminte de o irlandeză, pe care o văzuse odată într-un magazin la tejghea; avea un păr minunat, aproape negru, ochi albaştri şi gene mari – s-a uitat întrebător şi trist la dânsul, iar el s-a plimbat multă vreme prin faţa vitrinei. Îşi aminti ce emoţii avea şi cum se tot întreba: să încerce s-o cunoască, sau nu? Era atunci în trecere prin Londra; patronul îl trimisese acolo după cumpărături şi-i dăduse bani. Solomin era cât pe ce să rămână la Londra şi să trimită patronului banii înapoi, atât de puternică fusese impresia ce i-o făcuse frumoasa Polly… (Aflase cum o cheamă, când una dintre colegele ei îi spusese pe nume.) Totuşi şi-a înfrânat pornirea şi s-a întors la patronul lui. Polly era mai frumoasă

decât Mariana… dar şi Mariana are aceeaşi privire întrebătoare şi tristă… şi apoi e rusoaică…

— Dar ce-i cu mine? se întrebă Solomin cu jumătate de glas. Am început să mă ocup de logodnicele altora! Şi scutură gulerul mantalei, ca şi cum ar fi dorit să-şi alunge toate gândurile deşarte. De altfel se apropia de fabrică şi în pragul locuinţei lui apăru silueta credinciosului Pavel.

XXVI

Refuzul lui Solomin amărî foarte mult pe Sipiaghin: găsi chiar că acest Stephenson indigen nu-i un mecanic atât de extraordinar şi că, deşi nu pozează, îşi dă prea multă importanţă, ca un adevărat plebeu ce este. Da, da, ruşii ăştia, când le intră în cap că ştiu ceva, apoi sunt grozavi! *Au fond*{83}, Kallomeiţev are dreptate! Sub înrâurirea unor asemenea impresii neplăcute şi sâcâitoare, bărbatul de stat *en herbe*{84} îl privi pe Nejdanov cu şi mai multă nepăsare şi încă mai de la distanţă; îi spuse lui Kolea că astăzi poate să nu facă lecţia cu profesorul lui, că trebuie să se obişnuiască să fie independent… totuşi Nejdanov nu fu concediat chiar atunci, cum se aştepta el. Sipiaghin se mărgini să-l ignore. În schimb Valentina Mihailovna n-o ignora pe Mariana. Între ele avu loc o scenă îngrozitoare.

Cu vreo două ore înainte de prânz se pomeniră din întâmplare numai ele amândouă în salon. Şi dintr-odată îşi dădură seama că o ciocnire între ele nu mai poate fi înlăturată; de aceea, după o scurtă şovăire, se apropiară încet una de alta. Valentina Mihailovna surâdea uşor; Mariana îşi strângea buzele: amândouă erau palide. Străbătând camera, Valentina Mihailovna îşi aruncă privirea mai întâi la dreapta, apoi la stânga, rupse o frunză de geranium… Ochii Marianei erau aţintiţi asupra feţei surâzătoare, care se apropia de ea.

Sipiaghina se opri cea dintâi şi, lovind cu vârful degetelor în spătarul unui scaun, începu pe un ton plin de nepăsare:

— Mariana Vikentievna, mi se pare că noi două suntem în corespondenţă… Trăind sub acelaşi acoperiş, lucrul acesta îmi pare destul de ciudat; iar dumneata ştii că mie nu-mi prea plac ciudăţeniile.

— N-am început eu această corespondenţă, Valentina Mihailovna.

— Da… Ai dreptate. De data aceasta eu sunt vinovată de o acţiune bizară, dar n-am găsit alt mijloc ca să trezesc în dumneata sentimentul… Cum să spun? Sentimentul…

— Vorbeşte de-a dreptul, Valentina Mihailovna, nu te sfii şi nici nu te teme că ai să mă jigneşti.

— Sentimentul… de decenţă.

Valentina Mihailovna tăcu; în cameră se auzeau numai loviturile uşoare ale degetelor ei pe spătarul scaunului.

— Şi în ce anume constă lipsa mea de decenţă? întrebă Mariana.

Valentina Mihailovna ridică din umeri:

— *Ma chere, vous n'etes plus un enfant*{85} şi mă înţelegi foarte bine. Ai putut oare să-ţi închipui că purtarea dumitale avea să rămână un secret pentru mine, pentru Anna Zaharovna, în sfârşit pentru toţi ai casei? De altfel, nici nu ţi-ai dat prea multă osteneală ca ceea ce faci să rămână un secret. Pur şi simplu, ai bravat. Numai Boris Andreici poate n-a băgat de seamă… El e prea ocupat cu alte lucruri, mai interesante şi mai importante. Dar în afară de dânsul, purtarea dumitale este cunoscută tuturor, tuturor!

Mariana se făcea tot mai palidă.

— Te-aş ruga, Valentina Mihailovna, să te exprimi mai precis. Ce anume te nemulţumeşte?

„*L'insolente!*"{86} îşi zise Sipiaghina; totuşi se stăpâni.

— Doreşti să ştii ce mă nemulţumeşte, Mariana? Poftim! Sunt nemulţumită de prelungitele dumitale întâlniri cu tânărul acesta, care prin origine, prin educaţie şi prin situaţia lui socială este cu mult mai prejos faţă de dumneata; sunt nemulţumită… nu! Cuvântul nu-i destul de puternic, sunt revoltată de vizitele târzii… De vizitele nocturne pe care le faci acestui tânăr. Şi unde? În casa mea! Sau găseşti că aşa se cuvine şi că eu trebuie să tac, sau chiar să protejez purtarea dumitale uşuratică? Ca o femeie cinstită… Oui *mademoiselle, je l'ai été, je le suis et le serai toujours!*{87} Nu pot să nu mă simt cuprinsă de indignare!

Valentina Mihailovna se aruncă în fotoliu, ca şi cum ar fi fost doborâtă de greutatea acestei indignări.

Pentru întâia oară Mariana zâmbi ironic.

— Nu mă îndoiesc de cinstea dumitale trecută, prezentă şi viitoare, începu ea, şi o spun foarte sincer. Dar te revolţi zadarnic. N-am adus nicio ruşine casei dumneavoastră. De tânărul la care faci aluzie… în adevăr… sunt îndrăgostită.

— Îl iubeşti pe *monsieur* Nejdanov?

— Îl iubesc.

Valentina Mihailovna îşi îndreptă trupul.

— Dar cum aşa, Mariana! Un student, un copil al nimănui! Şi… mai tânăr decât dumneata! (Aceste din urmă cuvinte le spuse cu o bucurie răutăcioasă.) Ce poate să iasă din asta? Şi, inteligentă cum eşti, ce-ai găsit la el? Nu e, nici mai mult, nici mai puţin, decât un neisprăvit.

— N-ai avut întotdeauna această părere despre el. Valentina Mihailovna.

— O, Doamne! Scumpa mea, lasă-mă la o parte pe mine… *Pas tant d'esprit que ça, je vous prie!*{88} Aici e vorba de dumneata, de viitorul dumitale: gândeşte-te! Ce partidă poate fi el pentru dumneata?

— Mărturisesc, Valentina Mihailovna, că nu m-am gândit la o partidă.

— Cum? Ce? Cum să înţeleg vorbele dumitale? Să zicem că ai urmat chemarea inimii… Dar toate acestea trebuie să se termine cu o căsătorie.

— Nu ştiu… La asta nu m-am gândit.

— Nu te-ai gândit? Ai înnebunit pesemne!

Mariana îşi întoarse încet capul.

— Să sfârşim discuţia asta, Valentina Mihailovna. Nu poate să ducă la nimic. Tot n-o să ne înţelegem.

Valentina Mihailovna se sculă brusc.

— Nu pot, şi nu trebuie să încetez această discuţie! E ceva prea important.. Răspund pentru dumneata în faţa… Valentina Mihailovna voi să spună: în faţa lui Dumnezeu! Dar şovăi şi spuse: În faţa lumii întregi! Nu pot să tac, când aud asemenea nebunii. Şi de ce n-aş putea să te înţeleg! Ce-i mândria aceasta insuportabilă la toţi tinerii de azi?! N-avea grijă… te înţeleg foarte bine: înţeleg că ţi-ai îmbibat creierul cu ideile acestea noi, care te vor duce cu siguranţă la pieire! Dar atunci va fi prea târziu.

— Poate, dar crede-mă: chiar dacă vom pieri, noi nu vom întinde spre dumneavoastră niciun deget ca să ne salvaţi!

Valentina Mihailovna îşi ridică mâinile.

— Iarăşi mândria, mândria asta îngrozitoare! Dar ascultă-mă, Mariana, ascultă-mă, adăugă ea, schimbând deodată tonul, şi voi să o atragă pe Mariana spre ea, dar fata se dădu înapoi. *Ecoutez-mois, je vous en conjure!*{89} Căci eu, la urma urmei, nu sunt chiar atât de bătrână! *Je ne suis pas une encroutée*{90}. În tinereţe mă socoteam chiar republicană… cam ca dumneata. Ascultă-mă: n-am să mă prefac; niciodată n-am simţit faţă de dumneata o duioşie de mamă, dar nu-i în firea dumitale să regreţi acest lucru… Am ştiut însă şi ştiu că am obligaţii faţă de dumneata şi întotdeauna m-am străduit să le îndeplinesc. Se prea poate ca partida pe care o visam pentru dumneata şi pentru care atât eu, cât şi Boris Andreici nu ne-am fi dat în lături de la nicio jertfă… să nu fi răspuns intru totul ideilor dumitale, dar în adâncul inimii mele…

Mariana se uită la Valentina Mihailovna, la ochii aceia minunaţi, la buzele acelea trandafirii, uşor fardate, la mâinile albe, la degetele uşor depărtate, împodobite de inele, şi pe care eleganta doamnă le apăsa atât de expresiv pe corsajul rochiei sale de mătase şi deodată o întrerupse:

— O partidă, spui dumneata, Valentina Mihailovna? partidă numeşti dumneata pe acel prieten al dumitale, omul acela fără inimă, „infectul” acela, domnul Kallomeiţev?

Valentina Mihailovna lăsă în jos mâna de pe corsaj.

— Da, Mariana Vikentievna! Vorbesc de domnul Kallomeiţev, acest tânăr desăvârşit şi foarte cult, care va face desigur fericirea soţiei lui, şi pe care numai o nebună poate să-l refuze! Da, numai o nebună!

— Ce-i de făcut, *ma tante*{91}! Se vede că sunt nebună!

— Dar la drept vorbind, ce cusur îi găseşti?

— O, niciunul! Îl dispreţuiesc… asta-i tot.

Valentina Mihailovna clătină din cap cu nerăbdare şi se lăsă din nou în fotoliu.

— Să nu mai vorbim de el. *Retournons a nos moutons*{92}. Aşadar, îl iubeşti pe domnul Nejdanov?

— Da.

— Şi ai de gând să continui… întâlnirile cu el?

— Da, aşa am de gând.

— Şi dacă îţi interzic?

— N-am s-ascult.

Valentina Mihailovna sări ca arsă.

— N-ai să asculţi! Aşa!… De la cine aud eu astfel de vorbe? De la fata căreia i-am făcut atâta bine, pe care am adăpostit-o în casa mea… de la ea? De la…

— De la fiica unui tată dezonorat, se grăbi să completeze Mariana cu glas înăbuşit; urmează, nu te sfii!

— *Ce n-est pas moi qui vous le jait dire, mademoiselle!*{93} Dar în orice caz, n-ai de ce să te mândreşti cu asta! Fata care mănâncă pâinea mea…

— Nu-mi scoate ochii cu pâinea dumitale, Valentina Mihailovna! Te-ar fi costat mai mult dacă ai fi luat pentru Kolea o franţuzoaică… Doar eu îi dau lecţii de limba franceză.

Valentina Mihailovna ridică puţin mina, în care ţinea o batistă de opal cu monogramă, foarte vizibilă în unul dintre colţuri şi parfumată cu ylang-ylang şi voi să spună ceva, dar Mariana urmă cu aprindere:

— Ai fi avut dreptate, de o mie de ori dreptate, dacă în loc de tot ce-ai înşirat, în loc de toate binefacerile şi jertfele imaginare, ai fi avut dreptul să spui: „fata aceasta pe care am iubit-o…” Dar mai ai atâta lealitate, ca să nu minţi în halul acesta! Mariana tremura ca prinsă de febra. Întotdeauna m-ai urât. Chiar şi acum, în adâncul inimii dumitale, de care ai pomenit mai înainte, te bucuri, da, te bucuri că eu justific veşnicele dumitale preziceri şi că mă acopăr de scandal şi de ruşine; eşti nemulţumită din pricină că o parte din ruşinea aceasta trebuie să cadă asupra cinstitei şi aristocraticei case a domniei voastre…

— Mă insulţi, şopti Valentina Mihailovna; te rog să ieşi afară!

Dar Mariana nu se mai putea stăpâni.

— Casa dumneavoastră ai spus, toată casa dumneavoastră… şi Anna Zaharovna, şi toţi ştiu despre purtarea mea! Şi toţi sunt cuprinşi de

groază şi revoltă… Dar vă cer eu ceva dumneavoastră, lor, tuturor acestor oameni? Pot eu oare să pun preţ pe părerea lor? Oare pâinea aceasta pe care o mănânc nu-i amară? Aş prefera cea mai amară sărăcie în locul acestei bogăţii. Între casa dumneavoastră şi mine nu este oare o prăpastie, pe care nimic, nimic n-o poate umple? Dar parcă dumneata, care eşti o femeie deşteaptă, nu-ţi dai seama de toate acestea? Şi dacă nutreşti faţă de mine un sentiment de ură, atunci e oare cu putinţă să nu înţelegi sentimentul pe care-l nutresc şi eu faţă de dumneata, şi căruia nu-i spun pe nume, numai fiindcă este prea evident?

— *Sortez, sortez, vous dis-je*{94}… repetă Valentina Mihailovna şi totodată bătu din picioruşul ei mic şi fin.

Mariana făcu un pas în direcţia uşii…

— Te scutesc numaidecât de prezenţa mea; dar ştii ceva, Valentina Mihailovna? Nici Rachellei în *Baiazid* al lui Racine, nu-i reuşea acest: *„sortez”!* D-apoi dumitale… Şi ascultă încă ceva: ai spus… *Je suis une honnete femme, je l’ai été et le serai toujours?* Închipuie-ţi: sunt încredinţată că eu sunt mult mai cinstită decât dumneata! Adio!

Mariana ieşi în grabă, iar Valentina Mihailovna sări din fotoliu: ar fi voit să strige, să plângă… Dar ce să strige – nu ştia; iar lacrimile nu o ascultară.

Se mulţumi să-şi facă vânt cu batista… însă parfumul pe oare-l răspândea îi irită şi mai mult nervii. Se simţea nefericită, jignită… îşi dădea seama că e şi o parte de adevăr în tot ce-i spusese mai adineauri Mariana… Dar cum se putea să fie ea judecată atât de aspru? „Oi fi eu chiar atât de rea?”, se întrebă, privindu-se în oglinda care se găsea între cele două ferestre, drept în faţa ei. Oglinda reflectă o faţă încântătoare, puţin tulburată, pe care se iviseră nişte pete roşii, dar totuşi fermecătoare, cu ochi blânzi, catifelaţi… „Eu? Eu rea? se întrebă ea încă o dată… Cu asemenea ochi?”

În clipa aceasta soţul ei intră în salon… Valentina Mihailovna îşi acoperi din nou faţa cu batista.

— Ce-i cu tine? o întrebă el îngrijorat. Ce-i cu tine, Valia? Născocise acest diminutiv pentru soţia lui, dar nu-şi îngăduia să-l întrebuinţeze decât într-un *tête-ă-tête* absolut, şi de preferinţă la ţară.

La început, Valentina Mihailovna îngăimă ceva, zicând că n-are nimic, dar până la urmă, răsucindu-se în fotoliu cu o mişcare graţioasă şi patetică, îşi aruncă braţele pe umerii soţului ei, care se afla în picioare, aplecat spre dânsa, îşi ascunse faţa în răscroiala vestei lui şi-i povesti tot fără şiretenie şi fără gând ascuns; îşi dădu silinţa dacă nu s-o scuze, dar cel puţin s-o justifice pe Mariana într-o oarecare măsură; dădu toată vina pe tinereţea ei, pe temperamentul ei pătimaş, pe defectele primei educaţii; apoi, iarăşi fără vreun gând ascuns, se dojeni întrucâtva pe ea însăşi. „Cu fata mea nu s-ar fi întâmplat aşa

ceva! Altă grijă aş fi avut de ea!” Sipiaghin o ascultă până la sfârşit, indulgent, compătimitor şi totodată sever; rămase cu grumazul îndoit, până ce ea îşi luă mâinile de pe umerii lui şi-şi retrase capul; o numi înger, o sărută pe frunte, declară că acum cunoaşte modul de acţiune pe care i-l dictează rolul lui de stăpân al casei şi plecă aşa cum pleacă un om plin de umanitate, dar energic, hotărât să îndeplinească o datorie neplăcută, însă necesară.

Pe la ceasurile opt după masă, Nejdanov, în camera lui, scria prietenului său Silin:

„Prietene Vladimir, îţi scriu în momentul unei schimbări hotărâtoare în existenţa mea. Am fost concediat, plec de aici… Dar asta n-ar fi încă nimic… Nu plec singur. Mă însoţeşte fata despre care ţi-am scris. Pe noi ne uneşte tot: asemănarea soartei noastre, identitatea convingerilor, a năzuinţelor, în sfârşit reciprocitatea sentimentului. Ne iubim; cel puţin am convingerea că nu sunt în stare să încerc sentimentul iubirii sub altă formă decât aceea sub care mi se prezintă acum. Dar te-aş minţi dacă aş spune că nu simt o tainică teamă, şi chiar un fel de ciudată strângere de inimă… înaintea noastră e numai beznă şi noi ne avântăm împreună în această beznă. Nu trebuie să-ţi explic spre ce mergem şi ce activitate ne-am ales. Eu şi Mariana nu căutăm fericirea; nu voim să ne desfătăm, ci să luptăm amândoi alături, sprijinindu-ne unul pe altul… Ţelul nostru e limpede; dar ce căi duc spre el, nu ştim. Vom găsi oare, dacă nu înţelegere şi ajutor, măcar posibilitatea de a acţiona? Mariana e o fată minunată, cinstită; dacă ne este scris să pierim, n-am să-mi imput faptul că am atras-o, deoarece pentru ea nu mai era posibilă altă viaţă. Dar, Vladimir, Vladimir! Sufletul mi-e greu… îndoiala mă chinuieşte, desigur nu pentru sentimentul meu faţă de ea, dar… dar nu ştiu! Numai că acum e prea târziu să mai dau îndărăt. Întinde-ne mâinile de departe la amândoi şi doreşte-ne răbdare, putere de a ne jertfi şi dragoste… cât mai multă dragoste. Iar tu, popor rus, necunoscut nouă, dar iubit de noi cu toată făptura noastră, cu tot sângele inimii noastre, primeşte-ne – nu prea indiferent – şi învaţă-ne ce trebuie s-aşteptăm de la tine.

Adio, Vladimir, adio!”

După ce scrise aceste rânduri, Nejdanov porni în sat.

În noaptea următoare, când zorile de-abia mijeau, el se şi afla la marginea crângului de mesteceni, nu departe de grădina lui Sipiaghin. Puţin mai în urma lui, de după frunzişul încâlcit al unui tufăriş de aluni, abia se zărea o căruţă mică, ţărănească, la care erau înhămaţi doi căluţi zglobii; în căruţă, sub coviltirul de sfoară împletită, pe un

braţ de fân, dormea un ţăran bătrâior şi cărunt, acoperit peste cap cu o haină de postav peticită.

Nejdanov privea întruna spre drum şi spre pilcurile de răchite, ce se întindeau de-a lungul grădinii; noaptea cenuşie şi liniştită domnea încă în jur, stelele licăreau slab rând pe rând, pierdute în adâncul pustiu al cerului. Pe marginile rotunjite ale nouraşilor împrăştiaţi pe cer, se răsfrângea dinspre răsărit o roşeaţă palidă şi tot de acolo adia cea dintâi răcoare a zorilor.

Deodată Nejdanov tresări şi ascultă atent: undeva aproape o portiţă scârţii, apoi se izbi şi o siluetă micuţă de femeie îmbrobodită cu o basma mare. cu o legătură atârnând de braţul gol, apăru fără grabă din umbra nemişcată a răchitelor în praful moale al drumului pe care-l trecu de-a curmezişul, mergând în vârful picioarelor şi îndreptându-se spre crâng, Nejdanov se repezi înaintea ei.

— Mariana? şopti el.

— Da, eu sunt! răspunse în şoaptă o voce de sub broboada care acoperea faţa.

— Vino pe aici, după mine, spuse Nejdanov, apucând-o cu stângăcie de mâna în care ţinea legăturica.

Ea tremura ca prinsă de friguri. El o duse la căruţă şi trezi pe ţăran. Omul sări iute de la locul lui, se urcă pe capră, îşi îmbrăcă haina pe mâneci şi apucă hăţurile de frânghie. Caii se mişcară; el îi ţinu în frâu, strigând la ei cu o voce răguşită din pricina somnului. Nejdanov o aşeză pe Mariana sub coviltir, după ce mai întâi aşternu mantaua lui; îi înfăşură picioarele cu pătura, fiindcă finul era umed la fund, se aşeză lângă ea şi, aplecându-se spre ţăran, îi spuse încet: „Mână acolo unde ştii”. Ţăranul trase de hăţuri, caii, sforăind şi scuturându-se, ieşiră din marginea pădurii. Sărind şi huruind pe roţile ei mici şi vechi, căruţa porni la drum… Cu o mână Nejdanov o cuprinse de mijloc pe Mariana, sprijinind-o; cu degetele ei reci Mariana ridică puţin broboada şi, întorcându-se cu faţa spre el, zise surâzând:

— Ce răcoare plăcută, Alioşa!

— Da, se amestecă şi ţăranul în vorbă. O să fie multă rouă!

Şi era chiar atât de multă rouă, încât butucul roţilor, atingând vârfurile subţiri ale ierburilor, împrăştia de pe ele smocuri întregi de picături fine, iar verdele ierbii părea albastru-cenuşiu.

Mariana se zgribuli iarăşi de frig.

— E răcoare, răcoare, repetă ea cu veselie. Şi libertate, Alioşa, libertate!

XXVII

Solomin veni într-o fugă spre poarta fabricii, îndată ce i se spuse că un domn şi o doamnă au sosit cu căruţa şi întreabă de el. Fără să strângă mâna oaspeţilor, ci dând numai de câteva ori din cap, porunci ţăranului vizitiu să intre cu căruţa în curte şu, după ce îl îndreptă spre locuinţa lui, ajută Marianei să coboare. După ea coborî şi Nejdanov. Solomin îi conduse mai întâi printr-un coridor lung şi întunecos, apoi pe o scăriţă îngustă şi întortocheată într-o parte mai dosnică a locuinţei, la etaj. Acolo deschise o uşă joasă şi toţi trei intrară într-o odaie nu prea mare, destul de curată, cu două ferestre.

— Bine aţi venit! le ură Solomin cu veşnicul lui surâs, care de data aceasta părea mai larg şi mai luminos decât de obicei. Iată locuinţa voastră. Odaia asta şi alături încă una. Nu sunt arătoase, dar de locuit se poate locui în ele. Şi aici n-o să aibă cine să se holbeze la voi. Sub ferestre, după cum ne încredinţează proprietarul, e o grădină de flori, iar după mine e o grădină de zarzavaturi; capătul ei dă într-un zid, iar la dreapta şi la stânga sunt garduri. Un locşor liniştit! Ei, bună ziua pentru a doua oară, scumpă domnişoară. Bună ziua, Nejdanov!

Le strânse la amândoi mâinile. Dânşii stăteau nemişcaţi, fără să-şi scoată de pe ei hainele de drum, şi cu o emoţie tăcută uimită şi bucuroasă priveau drept în faţa lor.

— Ei bine, ce-i cu voi? Dezbrăcaţi-vă! Ce lucruri v-aţi adus?

Mariana arătă legăturica pe care o ţinea încă în mână.

— Eu am numai asta.

— Iar valiza şi sacul meu au rămas în căruţă. Dar numaidecât mă duc…

— Stai, stai pe loc. Solomin deschise uşa. Pavel! strigă el spre întunecimea scăriţei. Aleargă, frate… Acolo în căruţă sunt nişte bagaje… adu-le încoace.

— Numaidecât, se auzi vocea celui „prezent în tot locul”.

Solomin se adresă Marianei, care-şi scosese broboada şi-şi descheia nasturii pelerinei.

— A mers bine tot? întrebă el.

— Tot… nu ne-a văzut nimeni. Am lăsat o scrisoare domnului Sipiaghin. Eu, Vasili Fedotîci, nu mi-am luat nici rochii, nici rufărie, fiindcă ştiu că o să ne trimiteţi… (Mariana parcă nu îndrăzni să adauge: în mijlocul poporului), căci lucrurile pe care le am tot n-ar fi fost potrivite. Dar am bani, ca să cumpăr ce-mi va trebui.

— Le vom aranja noi toate mai târziu, acum, rosti Solomin, arătând spre Pavel, care intra cu lucrurile lui Nejdanov, vă recomand pe prietenul meu cel mai bun pe care-l am aici. Puteţi să vă bizuiţi cu toată încrederea în el, ca în mine însumi. I-ai spus Tatianei de samovar? adăugă el cu jumătate de glas.

— Are să fie gata îndată, răspunse Pavel, şi frişca şi tot.

— Tatiana-i nevasta lui, lămuri Solomin. Tot atât de sigură ca şi el.

Până când o să vă obişnuiţi la noi, domnişoara mea, Tatiana are să vă servească.

Mariana îşi aruncă pelerina pe divanul mic de piele, care se găsea în colţ.

— Spuneţi-mi Mariana, Vasili Fedotîci, nu vreau să fiu domnişoară! Şi nici de slujnică n-am nevoie… N-am plecat de acolo ca să am slugi. Nu vă uitaţi la rochia mea; n-am avut alta mai potrivită. Va trebui să schimb toate acestea.

Rochia era foarte simplă, dintr-o stofă de lână cafenie, dar fiind lucrată de o croitoreasă din Petersburg scotea frumos în relief talia şi umerii Marianei, şi în totul era o rochie la modă.

— Dacă nu slujnică, atunci ajutoare, mai americăneşte. Iar ceaiul vă rog să-l beţi. E încă devreme şi afară de asta cred că sunteţi amândoi obosiţi. Eu mă duc acuma după treburile fabricii; mai târziu o să ne vedem din nou. Dacă aveţi nevoie de ceva, spuneţi-i lui Pavel sau Tatianei.

Mariana îi întinse cu vioiciune amândouă mâinile.

— Cum să vă mulţumesc, Vasili Fedotîci? i se adresă ea, privindu-l cu duioşie.

Solomin îi mângâie uşor mâna.

— V-aş spune: „n-aveţi de ce să-mi mulţumiţi…” şi ăsta n-ar fi adevărat. Aşa că mai bine vă spun că-mi face mare plăcere când îmi mulţumiţi şi cu asta suntem chit. La revedere! Pavel, hai să mergem.

Mariana şi Nejdanov rămaseră singuri.

Ea se avântă spre dânsul, uitându-se la el cu aceeaşi privire cu care-l privise şi pe Solomin, dar mai plină de bucurie, mai duioasă şi mai luminoasă.

— O, prietene, zise, începem o viaţă nouă!… În sfârşit, în sfârşit! Nici nu-ţi închipui ce primitoare şi ce drăguţă mi se pare, în comparaţie cu saloanele acelea nesuferite, locuinţa asta mică şi săracă, în care ne e dat să trăim numai câteva zile. Spune, tu nu te bucuri?

Nejdanov îi luă mâinile şi le strânse la pieptul lui.

— Sunt fericit, Mariana, pentru că această viaţă nouă o încep împreună cu tine! Tu vei fi steaua mea călăuzitoare, sprijinul meu, tăria mea…

— Dragă Alioşa! Dar stai: vreau să mă spăl puţin şi să-mi aranjez toaleta. Mă duc în camera mea… iar tu rămâi aici. Mă întorc numaidecât.

Mariana trecu în cealaltă odăiţă, se încuie, şi un minut după aceea deschise pe jumătate uşa, scoase capul şi zise:

— Ce simpatic e Solomin! închise apoi uşa din nou şi se auzi cum întoarce cheia în broască.

Nejdanov se apropie de fereastră şi privi în grădiniţă… Fără să-şi dea seama de ce, un măr bătrân, foarte bătrân, îi atrase cu deosebire

atenţia. Se scutură, îşi destinse trupul, deschise valiza, dar nu scoase nimic din ea; căzu iar pe gânduri…

Peste un sfert de oră Mariana se întoarse în cameră cu faţa înviorată, proaspăt spălată, veselă şi vioaie; iar câteva clipe după aceea, apăru soţia lui Pavel, Tatiana, cu samovarul, serviciul de ceai, pâiniţele şi frişca.

În contrast cu soţul ei şi cu înfăţişarea lui ţigănoasă, era o adevărată rusoaică trupeşă, blondă, cu capul descoperit, cu părul împletit într-o coadă groasă, strânsă bine lângă pieptănuşul de corn – avea trăsături mari, însă plăcute, ochi cenuşii foarte blânzi. Purta o rochie de stambă decolorată, dar îngrijită; mâinile erau curate şi frumoase, deşi, cam mari. Salută liniştit şi rosti hotărât şi limpede, fără niciun fel de tărăgănare: „Bine-aţi venit sănătoşi” şi se apucă să aşeze samovarul, ceştile şi toate celelalte.

Mariana se apropie de ea.

— Dă-mi voie, Tatiana, să te ajut. Dă-mi măcar un şervet.

— Nu-i nevoie, domnişoară, sunt obişnuită cu treburile astea. Vasili Fedotîci mi-a vorbit de dumneavoastră. Dacă vă trebuie ceva, binevoiţi a porunci, noi vă servim cu toată plăcerea.

— Tatiana, te rog nu-mi spune domnişoară… Sunt îmbrăcată ca boierii, dar încolo… eu sunt cu totul..

Tatiana o privi ţintă cu ochii ei pătrunzători; Mariana se tulbură şi tăcu.

— Dar ce sunteţi? întrebă Tatiana cu vocea ei domoală.

— Dacă vrei… eu, da… sunt dintre nobili, dar vreau să părăsesc tot şi să fiu şi eu ca toate… ca toate femeile simple.

— A, asta e. Ei, acuma ştiu. Dumneavoastră, cum ar veni vorba, sunteţi dintre acei care voiesc să se simplifice. Sunt mulţi de-aceştia acuma.

— Cum ai spus, Tatiana? Să se simplifice?

— Da… a ieşit acuma aşa o vorbă. Vrea să spuie: să fii una cu poporul simplu, să te simplifici. Păi, asta-i o treabă bună… să înveţi poporul să capete minte. Numai că e o treabă grea. Vai, ce grea! Să fie într-un ceas bun!

— Să te simplifici! repetă Mariana. Auzi, Alioşa? Noi suntem acum nişte simplificaţi.

Nejdanov râse şi el şi repetă:

— Să te simplifici! Simplificaţi!

— Dar dumnealui ce vă vine: bărbăţel ori frate? întrebă Tatiana spălând cu grijă ceştile cu mâinile ei mari şi îndemânatice şi privind cu un zâmbet dulce când la Nejdanov, când la Mariana.

— Nu, răspunse Mariana. Nu mi-e bărbat şi nici frate.

Tatiana îşi înălţă capul.

— Aa, da, înseamnă că trăiţi după bunul plac al inimii. Se întâmplă

şi asta, destul de des acuma. Mai înainte vedeai aşa ceva mai mult la rascolnici, dar acum a început şi la ceilalţi oameni. Numai Dumnezeu să vă binecuvânteze şi să vă fie viaţa tihnită! Că de popă nici nu-i nevoie. Şi la noi la fabrică sunt de aceştia. Şi nu-s din cei mai răi.

— Ce cuvinte frumoase ai rostit, Tatiana!… „Bunul plac al inimii…” îmi place vorba asta. Dar vreau să te rog ceva, Tatiana: trebuie să-mi cos sau să-mi cumpăr o rochie ca a dumitale sau şi mai simplă. Şi apoi cizmuliţe, ciorapi şi basma, toate ca ale dumitale. Bani am.

— Păi, nici vorbă, domnişoară, că se pot face… Lăsaţi, nu vă supăraţi, n-am să vă mai spun domnişoară. Dar să vă zic atunci?

— Mariana.

— Dar după numele tatălui dumneavoastră cum vi se spune?

— Ce nevoie? Spune-mi simplu Mariana. Eu cum îţi spun Tatiana?

— Merge şi parcă nu merge. Mai bine spuneţi cum îl cheamă?

— Pe tatăl meu îl chema Vikenti. Dar pe al dumitale?

— Pe al meu Osip.

— Ei bine, atunci am să-ţi spun Tatiana Osipovna.

— Iar eu o să vă zic dumneavoastră Mariana Vikentievna. Ce bine o să fie aşa!

— Ce ar fi să bei ceaiul cu noi, Tatiana Osipovna?

— Ca pentru cea dintâi zi, se poate, Mariana Vikentievna. Am să-mi îngădui şi eu să beau cu dumneavoastră o ceşcuţă. Că altfel Egorici mă ceartă.

— Cine este Egorici?

— Păi Pavel, bărbatul meu.

— Atunci stai jos, Tatiana Osipovna.

— Uite stau, Mariana Vikentievna.

Tatiana se aşeză pe un scaun şi începu să bea ceaiul învârtind între degete o bucăţică de zahăr din care muşca închizând şi ochiul. Mariana începu să vorbească cu ea. Tatiana îi răspundea fără să se sfiască, îi punea la rândul ei întrebări şi-i povestea tot felul de lucruri. Pe Solomin aproape îl idolatriza, iar pe soţul ei îl punea îndată după Vasili Fedotîci. Viaţa de fabrică însă o apăsa.

— Aici nu-i nici oraş, nici sat… fără Vasili Fedotîci n-aş sta niciun ceas aici!

Mariana o asculta cu atenţie, Nejdanov care se aşezase mai la o parte îşi observa prietena şi nu se mira de această atenţie a ei; pentru Mariana, tot ce vedea aici era nou – lui i se părea că a văzut sute şi sute de oameni ca Tatiana şi că a vorbit de sute de ori cu dânşii.

— Iată ce-i, Tatiana Osipovna, spuse în cele din urmă Mariana; dumneata crezi că noi vrem să învăţăm poporul; nu, noi vrem să-l slujim.

— Cum aşa, să-l slujiţi? Învăţaţi-l, şi slujba-i gata. De pildă, chiar eu când l-am luat pe Egorîci nu ştiam nici să citesc, nici să scriu; iar acum

ştiu, mulţumită lui Vasili Fedotîci. Nu m-a învăţat chiar dânsul, dar a plătit pe un bătrânel şi acela m-a învăţat. Că sunt încă tânără, măcar că-s aşa de zdravănă.

Mariana tăcu un răstimp.

— Eu, Tatiana Osipovna, se porni ea din nou, aş dori să învăţ vreo meserie… Dar o să mai vorbim noi despre asta. Cos destul de prost; dacă aş învăţa să gătesc, aş putea să mă fac bucătăreasă.

Tatiana căzu pe gânduri.

— Cum aşa, bucătăreasă? Bucătărese au bogaţii şi negustorii; iar săracii îşi gătesc singuri. Iar ca să găteşti pentru artei, pentru muncitori… asta-i chiar cea mai păcătoasă treabă.

— La urma urmei, aş sta şi la un bogătaş, dar să am de-a face cu săracii. Că altfel cum să mă apropii de ei? N-o să mai am prilejul pe care-l am acuma, cu dumneata.

Tatiana răsturnă pe farfurioară ceaşca goală.

— Asta-i treabă grea, spuse ea în sfârşit, cu un oftat. Asta nu merge cu una cu două. Ce ştiu, am să v-arăt, dar nici eu nu ştiu prea multe. Trebuie să vorbim cu Egorîci, Căci cu el e altceva. Citeşte tot felul de cărţi! Şi poate să facă orişice, jucându-se.

În momentul acesta aruncă o privire Marianei, care-şi răsucea o ţigară…

— Şi iată ce mai este: iertaţi-mă; dar dacă vreţi să vă simplificaţi de-a binelea, atunci trebuie să vă dezbăraţi de asta… şi arătă spre ţigară. Pentru că în acel soi de meserii, cum ar fi şi cea de bucătăreasă, nu se obişnuieşte aşa ceva şi atunci oricine şi-ar da seama că sunteţi o domnişoară. Da.

Mariana aruncă ţigara pe fereastră.

— N-am să mai fumez… e uşor să te dezveţi. Dacă femeile simple nu fumează, înseamnă ca nici eu nu trebuie să fumez.

— Aţi spus o vorbă adevărată, Mariana Vikentievna. La noi partea bărbătească se desfată cu asta, dar cea femeiască nu. Aşa-i!… Ei! Dar iată, chiar Vasili Fedotîci pofteşte aici. Sunt paşii lui. Întrebaţi-l: o să vi le lămurească el îndată toate, cum e mai bine.

Şi de după uşă se auzi vocea lui Solomin.

— Pot să intru?

— Intraţi, intraţi! strigă Mariana.

— Asta-i un obicei englezesc pe care l-am luat şi eu, spuse Solomin intrând. Ei, cum vă simţiţi? Nu v-aţi plictisit încă? Văd că staţi aici la un ceai cu Tatiana. Ascultaţi-o ce vă spune: e o femeie înţeleaptă. Iar la mine soseşte astăzi stăpânul… În ce moment nepotrivit! Şi rămâne să prânzească. Ce să-i faci? E stăpân.

— Ce fel de om e? întrebă Nejdanov, ieşind din colţişorul lui.

— Nu-i om prost… E dintre cei noi. Foarte politicos, poartă mănuşi, iar nasul şi-l vâră în toate, la fel ca şi unul vechi. Ţi-ar lua şi pielea de

pe tine, dar tot el zice: „Ia întoarceţi-vă şi pe partea astălaltă, faceţi-mi plăcerea, că mai văd colo o bucăţică vie… trebuie să o curăţ!” Ei, dar cu mine-i tare blând: are nevoie de mine! Am venit numai să vă spun că nu cred să ne mai putem vedea astăzi. Prânzul o să vi-l aducă aici. Prin curte, măi bine să nu vă arătaţi. Ce crezi, Mariana, soţii Sipiaghin au să vă caute, au să alerge după dumneavoastră?

— Cred că nu, răspunse Mariana.

— Iar eu sunt încredinţat că da, zise Nejdanov.

— În sfârşit… n-are a face, continuă Solomin. Trebuie să fim prudenţi acum, la început. Pe urmă o să meargă mai uşor.

— Da, numai iată ce este, observă Nejdanov. Markelov trebuie să ştie locul unde mă aflu şi vreau să-i dau de veste.

— Pentru ce?

— Nu se poate altfel: pentru cauza noastră. Trebuie să ştie în orice moment unde mă aflu. Mi-am dat cuvântul. El n-o să ne trădeze!

— Ei bine, o să-l trimitem pe Pavel.

— Dar hainele mele au să fie gata curând? întrebă Nejdanov.

— Vrei să zici, costumul? Cum să nu… cum să nu, ca de mascaradă… Noroc că nu-i scump. Ei, rămâneţi cu bine şi odihniţi-vă. Tatiana, să mergem.

Mariana şi Nejdanov rămaseră din nou singuri.

XXVIII

Înainte de toate îşi mai strânseră odată mâinile cu putere, apoi Mariana exclamă: „Stai, am să-ţi ajut să-ţi orânduieşti camera” şi începu să-i scoată lucrurile din sac şi din valiză şi să le aşeze aşa cum se cuvine. Nejdanov voi s-o ajute, dar Mariana declară că vrea să facă totul singură. „Trebuie să mă deprind să slujesc”. Şi într-adevăr ea singură îi atârnă îmbrăcămintea în nişte cuie pe care le găsise în sertarul mesei şi pe care în lipsă de ciocan le bătu în perete slujindu-se de dosul periei; iar rufăria o aşeză într-un scrinişor vechi, aşezat între cele două ferestre.

— Ce-i asta? întrebă ea deodată. Un revolver? E încărcat? La ce-ţi trebuie?

— Nu-i încărcat… dar oricum, dă-l mai bine încoace. Mă întrebi: la ce? Dar cum să umbli fără revolver în meseria noastră!

Ea începu să râdă şi îşi continuă treaba, scuturând fiecare lucru în parte şi bătându-l cu palma; puse chiar şi două perechi de cizme sub divan, iar câteva cărţi, o mapă cu hârtii şi micul caiet de poezii le aşeză solemn pe un colţar cu trei picioare, botezându-l masă de lucru şi de scris, spre deosebire de masa rotundă, căreia îi zise masă de

prânz şi de ceai. Apoi, luând caietul de poezii cu amândouă mâinile, îl ridică până în dreptul feţei şi, privind peste marginea lui la Nejdanov, spuse surâzând:

— O să recitim toate acestea împreună, în timpul cât nu vom fi încă ocupaţi! Nu-i aşa?

— Dă-mi caietul. Am să-l ard! exclamă Nejdanov. Altceva nu merită!

— Dacă-i aşa, de ce l-ai luat cu tine? Nu, n-am să ţi-l dau să-l arzi. De altfel am auzit că poeţii ameninţă numai, dar nu-şi ard niciodată lucrările lor. Totuşi mai bine îl iau la mine..

Nejdanov voi să protesteze, dar Mariana fugi cu caietul în odaia de alături şi se întoarse fără el.

Se aşeză lângă Nejdanov, dar se ridică numaidecât.

— N-ai fost încă în odaia mea! Vrei s-o vezi? Nu-i mai rea ca a ta. Hai, să ţi-o arăt.

Nejdanov se ridică atunci şi o urmă pe Mariana. Odăiţa ei, cum îi zicea dânsa, era puţin mai mică decât odaia lui; mobila părea însă mai curată şi mai nouă; pe fereastră era un vas de cristal cu flori, iar în colţ un pătuţ de fier.

— Vezi, ce drăguţ e Solomin, exclamă Mariana, numai că nu trebuie să ne răsfăţăm prea mult: nu de multe ori o să nimerim într-o locuinţă ca asta. Dar iată ce cred eu că ar fi bine: să potrivim aşa fel lucrurile ca să nu trebuiască să ne despărţim, să ne căutăm un post în acelaşi loc! Are să fie cam greu, adăugă ea, după un răstimp, dar o să ne mai gândim. Fiindcă de întors la Petersburg nu te mai întorci în niciun caz, nu-i aşa?

— Ce să fac la Petersburg? Să urmez la facultate şi să dau lecţii? Nu, nu mai merge.

— Să vedem ce o să zică şi Solomin, spuse Mariana. El va hotărî mai bine, ce şi cum.

Se întoarseră în prima odaie şi se aşezară iarăşi unul lângă altul. Lăudară pe Solomin, pe Tatiana, pe Pavel, pomeniră de Sipiaghin, şi despre modul cum viaţa lor de mai înainte pierise deodată în depărtare, ca într-o ceaţă; îşi strânseră iarăşi mâinile, îşi aruncară unul altuia priviri fericite, apoi aduseră iarăşi vorba despre lumea în care trebuie să-şi dea silinţa să pătrundă şi despre felul în care vor trebui să se poarte, ca să nu dea de bănuit.

Nejdanov o asigură că va fi cu atât mai bine, cu cât se vor gândi mai puţin la asta şi cu cât se vor purta mai simplu.

— Desigur! exclamă Mariana. Noi nici nu dorim altceva, decât să ne simplificăm, cum spune Tatiana.

— Nu asta am vrut să spun, zise Nejdanov. Am vrut să spun că nu trebuie să forţăm nota…

Mariana începu deodată să râdă.

— Mi-am adus aminte, Alioşa, de ce-am spus mai înainte: că noi amândoi suntem nişte simplificaţi.

Nejdanov râse şi el şi repetă: „simplificaţi”… apoi rămase pe gânduri.

Mariana căzu şi ea pe gânduri.

— Alioşa! rosti ea.

— Ce-i?

— Mi se pare că amândoi ne simţim puţin stânjeniţi. Tinerii, *des nouveaux mariés,* lămuri ea, în prima zi a călătoriei de nuntă trebuie să simtă ceva asemănător. Sunt fericiţi… se simt foarte bine, dar puţin cam stânjeniţi.

Nejdanov surâse forţat.

— Ştii foarte bine, Mariana, că noi nu suntem asemenea acelor tineri, în înţelesul pe care-l dai tu acestui cuvânt.

Mariana se sculă de la locul ei şi veni în faţa lui Nejdanov.

— Asta depinde de noi.

— Cum?

— Alioşa… ascultă: atunci când – ca un om cinstit – şi eu am încredere în tine, pentru că în adevăr eşti un om cinstit – îmi vei spune că mă iubeşti cu acea dragoste care îţi dă drept asupra vieţii altuia, când îmi vei spune aceste vorbe, atunci voi fi a ta.

Nejdanov se roşi şi întoarse puţin capul.

— Când îţi voi spune aceste vorbe…

— Da, când mi le vei spune! Dar vezi tu singur că aceste vorbe nu mi le spui acum… Da, Alioşa, eşti în adevăr un om cinstit. Dar hai să vorbim despre lucruri mai serioase.

— Dar eu te iubesc, Mariana!

— Nu mă îndoiesc… şi voi aştepta. Stai, că n-am isprăvit cu ordinea pe masa ta de scris. Ia uite, aici e înfăşurat ceva tare..

Nejdanov se repezi de pe scaun.

— Lasă asta, Mariana… Asta, te rog, să laşi…

Mariana întoarse capul spre el, peste umăr, şi ridică puţin sprâncenele cu nedumerire.

— E un secret? Ai un secret?

— Da… da, rosti Nejdanov şi, tulburat, adăugă drept lămurire: E un portret.

Cuvântul acesta îi scăpă fără voie. În hârtia pe care Mariana o ţinea în mâini era într-adevăr înfăşurat portretul ei, pe care Markelov îl dăduse lui Nejdanov.

— Un portret de femeie? întrebă ea tărăgănat.

Ea îi dădu pacheţelul, iar el îl luă aşa de stângaci că aproape îi alunecă din mâini, şi atunci se desfăcu.

— Dar… ăsta-i portretul meu! exclamă Mariana cu vioiciune… Şi dacă-i portretul meu, apoi am dreptul să-l iau. Şi îl smulse din mâna

lui Nejdanov.

— Tu l-ai desenat?

— Nu… nu l-am desenat eu.

— Atunci cine? Markelov?

— Ai ghicit… Markelov.

— Şi cum a ajuns la tine?

— Mi l-a dăruit.

— Când?

Nejdanov povesti când şi cum în acest timp Mariana se uita cu băgare de seamă când la Nejdanov, când la portret… şi acelaşi gând le fulgeră amândurora prin cap: „Dacă el ar fi fost aici în cameră, ar fi putut pretinde…” Dar nici Mariana, nici Nejdanov nu-şi spuseră cu voce taie gândul… poate pentru că fiecare îl simţea în mintea celuilalt.

Mariana înfăşură încetinel portretul în hârtie şi-l puse pe masă.

— Ce om cumsecade! şopti ea. Unde o fi acum?

— Unde să fie?… La dânsul acasă. Mâine sau poimâine o să mă duc le el după cărţi şi broşuri. A vrut să-mi dea atunci, dar se vede că la plecare a uitat.

— Alioşa, tu crezi că dându-ţi acest portret, el a renunţat… absolut la tot?

— Aşa mi s-a părut.

— Şi nădăjduieşti să-l găseşti acasă?

— Desigur.

— A! Mariana plecă ochii şi îşi lăsă braţele în jos. Uite, Tatiana ne aduce prânzul, strigă ea deodată, ce femeie de treabă!

Tatiana veni cu tacâmuri, şerveţele, farfurii. În timp ce punea masa, le povesti ce se petrece la fabrică.

— Stăpânul a venit de la Moscova cu trenul şi a început să alerge pe la toate etajele ca un zănatic, că de priceput, nu pricepe nimic; numai aşa, să se afle în treabă, chipurile vrea să dea pildă celorlalţi. Iar Vasili Fedotîci se poartă cu el cum s-ar purta cu un copil. Stăpânul a vrut să facă o ticăloşie, dar cât ai clipi Vasili Fedotîci l-a pus la locul lui: las totul baltă – a zis; atunci celălalt şi-a lăsat numaidecât coada în jos. Acuma prânzesc amândoi; iar stăpânul a adus cu dânsul şi pe asudatul lui… Apăi acela chiar că se miră de toate. De bună seamă trebuie să fie un om cu bani asuciatul ăsta, pentru că mai mult tace şi tot scutură din cap. Şi e gras, vai ce gras! Un grangur de la Moscova! Nu degeaba zice un proverb că Moscova se află la poalele Rusiei: toate într-acolo curg.

— Ce bine le observi tu toate! exclamă Mariana.

— Păi, aşa sunt eu: observăreaţă, răspunse Tatiana. Iată, prânzul e gata. Poftiţi, mâncaţi. Iar eu am să şed puţin aici şi am să mă uit la voi.

Începură să mănânce; Tatiana se aşeză pe marginea ferestrei şi îşi sprijini obrazul în palmă.

— Să mă uit la voi, repetă ea, ce tinerei şi ce frumuşei sunteţi… Mi-e aşa drag să vă privesc, că aproape mă năpădeşte tristeţea! Eh, porumbeii mei! Vă înhămaţi la o povară peste puterile voastre! Din ăştia, de-alde voi, copoii ţarului îi vâră cu plăcere la închisoare.

— Nu-i nimic, mătuşico, nu ne temem, făcu Nejdanov. Ştii proverbul: „Cine zice că-i ciupercă, musai să se bage-n sac”.

— Îl ştiu… îl ştiu, numai că acum sacii sunt cam strâmţi la gură şi nu mai poţi ieşi din ei.

— Ai copii? întrebă Mariana, ca să schimbe vorba.

— Am un fecior. A început să meargă la şcoală. Am avut şi o fată, dar mi s-a prăpădit, sărăcuţa! S-a întâmplat o nenorocire, a căzut sub o roată. Şi măcar de-ar fi omorât-o pe loc! Dar cât s-a chinuit, mititica! De atunci m-am schimbat, m-am făcut miloasă, că înainte vreme eram ca de lemn!

— Ei bine, dar pe Pavel Egorîci nu l-ai iubit?

— E! Asta-i altă poveste; poveste de fată mare. Şi dumneavoastră îl iubiţi pe al dumneavoastră, nu?

— Îl iubesc.

— Îl iubiţi mult?

— Da, mult.

— Cam… Tatiana se uită la Nejdanov, apoi la Mariana şi nu mai zise nimic.

Mariana schimbă iarăşi vorba. Îi spuse Tatianei că s-a lăsat de fumat; Tatiana o lăudă. Apoi Mariana o rugă din nou pentru rochie şi îi mai aminti că i-a făgăduit s-o înveţe să gătească.

— Şi mai vreau încă ceva: n-aş putea să capăt nişte aţă groasă, cenuşie? Vreau să-mi împletesc nişte ciorapi… de cei simpli.

Tatiana răspunse că s-or face toate aşa cum trebuie, şi după ce strânse masa ieşi din cameră cu pasul ei apăsat şi liniştit.

— Ei, dar noi ce facem? îl întrebă Mariana pe Nejdanov şi, fără să-l lase să răspundă, zise: Deoarece munca noastră adevărată începe abia mâine, n-ai vrea să închinăm seara asta literaturii? Să citim poeziile tale! Voi fi un aspru judecător.

Mult timp Nejdanov se împotrivi. Până la urmă totuşi primi şi începu să citească din caietul lui. Mariana se aşeză lângă el, privindu-l cu atenţie cât ţinu lectura şi – după cum declarase de la început – se arătă un judecător sever. Îi plăcură câteva din poeziile lui; le prefera pe cele lirice, scurte şi fără morală la sfârşit. Lectura lui Nejdanov nu fu prea reuşită: nu-i venea nici să declame cu adevărat, nici să ia un ton prea rece, aşa că ieşi ceva searbăd: nici rău, dar nici bine.

La un moment dat, Mariana îl întrerupse, întrebându-l dacă a citit extraordinara poezie a lui Dobroliubov, care începe aşa: *„Chiar dacă*

mor, cui o să-i pese?”{95} şi i-o recită toată, de asemenea nu prea bine, pe un ton cam copilăresc.

Nejdanov găsi poezia peste măsură de amară şi de tristă; adăugă apoi că el n-ar fi putut să scrie aceste versuri, fiindcă nu poate să se teamă de lacrimile ce s-ar vărsa pe mormântul lui, întrucât nu vor fi lacrimi…

— Vor fi dacă-ţi voi supravieţui, rosti Mariana, iar după ce ridică ochii spre tavan, şi tăcu un răstimp, întrebă ca şi cum ar fi vorbit singură: Cum o fi făcut el portretul meu? Din memorie?

Nejdanov se întoarse repede spre ea…

— Da, din memorie.

Fu surprinsă că aude un răspuns. I se păruse că întrebarea fusese numai în gândul ei.

— Uimitor… continuă ea în acelaşi chip, căci n-are nici urmă de talent pentru pictură. Dar ce voiam să spun, adăugă ea mai tare, ah da! În legătură cu versurile lui Dobroliubov. Ar trebui să scrii versuri ca Puşkin sau ca Dobroliubov – nu e propriu-zis, poezie, dar e ceva tot aşa de preţios ca şi o poezie.

— Dar poezii ca ale mele, întrebă Nejdanov, nu trebuie să mai scriu deloc? Nu-i aşa?

— Poezii ca ale tale? Acelea plac prietenilor tăi, nu pentru că ar fi foarte bune, dar pentru că tu eşti un om bun şi ele îţi seamănă.

Nejdanov zâmbi ironic.

— Ai pus cruce şi poeziilor mele şi mie!

Mariana îl lovi peste mână, spunându-i că e un răutăcios… Peste câteva clipe spuse că e obosită şi se duce să se culce.

XXIX

— Apropo, ştii ceva? adăugă ea, scuturându-şi buclele scurte şi dese. Eu am o sută treizeci şi şapte de ruble, dar tu?

— Nouăzeci şi opt.

— O! asta-i o avere… pentru nişte simplificaţi ca noi. Ei bine, pe mâine!

Plecă; dar puţin după aceea uşa ei se întredeschise încetişor şi prin deschizătura îngustă se auzi mai întâi: „Adio!” apoi încă odată mai slab: „Adio!” Şi întoarse cheia.

Nejdanov se lăsă pe divan şi îşi acoperi ochii cu mâna… Dar se sculă repede, se apropie de uşă şi bătu.

— Ce este? se auzi vocea Marianei.

— Nu pe mâine, Mariana… ci mâine!

— Mâine, răspunse o voce abia auzită.

A doua zi dis-de-dimineaţă, Nejdanov bătu iarăşi la uşa Marianei.

La întrebarea: „Cine-i acolo”? răspunse: „Eu sunt. Poţi să vii puţin?”

— Aşteaptă… viu îndată.

Când ieşi din cameră, Mariana rămase încremenită. În prima clipă nici nu-l recunoscu. Era îmbrăcat cu un caftan vechi de nanchin, gălbui, cu năsturaşi şi cu talia sus; părul îl pieptănase ruseşte, cu cărare la mijloc, la gât îşi legase o batistă albastră, în mână ţinea o şapcă cu cozorocul rupt, iar în picioare avea cizme murdare, din piele de viţel.

— Dumnezeule! exclamă Mariana. Ce… urât eşti! Apoi îl îmbrăţişă repede şi îl sărută şi mai repede. Dar de ce te-ai îmbrăcat aşa? Parcă ai fi un târgoveţ sărac… ori… ştiu eu… un negustor de mărunţişuri, sau un argat concediat. Şi ce-i cu caftanul acesta? De ce nu te îmbraci cu o podiovka sau şi mai bine cu un suman?

— Păi, să vezi, începu Nejdanov, care îmbrăcat astfel avea în adevăr înfăţişarea unui mic negustor. Îşi dădea şi el seama de asta şi în sufletul lui simţea şi ciudă, şi un fel de sfială. Tot de sfială, pesemne, îşi pipăia mereu cu ambele mâini pieptul, ţinând degetele răşchirate, ca şi cum ar fi voit să se cureţe de ceva. Pavel mi-a spus că îmbrăcat cu podiovka sau cu suman oricine m-ar recunoaşte numaidecât, pe când în aceste haine arăt ca şi cum n-aş fi purtat altele, de când sunt! Ceea ce nu-i prea măgulitor pentru amorul meu propriu, aş observa eu în paranteză.

— Vrei să pleci chiar acum… Vrei să începi? întrebă cu vioiciune Mariana.

— Da, am să încerc, deşi… socotind mai bine…

— Fericitule! îl întrerupse Mariana.

— Pavel acesta îmi pare un om uimitor, urmă Nejdanov, toate le ştie şi are nişte ochi care te străpung, apoi, deodată, face o mutră, de parcă nimic nu l-ar interesa şi n-ar băga nimic de seamă; gata să-şi facă orice serviciu, şi în acelaşi timp parcă… îşi cam bate joc. Mi-a adus cărţi de la Markelov; îl cunoaşte şi-i spune Serghei Mihailovici. Iar pentru Solomin ar fi gata să treacă prin foc şi prin apă.

— Tot aşa şi Tatiana… rosti Mariana. De ce îi sunt oare toţi atât de devotaţi?

Nejdanov nu răspunse.

— Ce cărţi ţi-a adus Pavel? întrebă Mariana.

— Din cele obişnuite. *Povestea despre cei patru fraţi*… Şi altele cunoscute. De altfel acestea sunt şi cele mai bune.

Mariana privi în jur mâhnită.

— Dar ce o fi cu Tatiana? Mi-a spus că vine devreme.

— Iată-mă, zise Tatiana, intrând în odaie cu o legăturică în mână. Era lângă uşă şi auzise exclamaţia Marianei. Aveţi vreme… ce atâta grabă?

Mariana îi sări înainte.

— Ai adus?

Tatiana lovi cu mâna peste legăturică.

— Toate-s aici… nu lipseşte nimic… Trebuie numai să le încerci… şi-apoi, poftim să te călătoreşti, poporul cu ele să-l uimeşti!

— Ah, să mergem, să mergem, Tatiana Osipovna dragă…

Mariana o luă în odaia ei.

Rămas singur, Nejdanov se plimbă de câteva ori încoace şi încolo cu un mers ciudat, săltăreţ… (Îşi închipuia că aşa trebuie să umble târgoveţii.) Îşi mirosi cu prudenţă mâneca, apoi şapca pe dinăuntru, se strâmbă, se privi în mica oglindă, fixată în perete lângă fereastră, şi scutură din cap: prea era slut! („Cu atât mai bine”, îşi zise el.) Apoi îşi scoase câteva broşuri, le băgă în buzunarul de la spate şi pronunţă cu jumătate de glas: „Aiasta-i… flăcăiandrii… nu-i nica… fiindcă iaste…” „Cam aşa mi se pare, îşi zise el iarăşi, dar ce să mai fac pe comediantul! Costumul meu vorbeşte pentru mine.” Nejdanov îşi aduse aminte de un neamţ deportat, care a trebuit să umble fugar prin toată Rusia, şi care vorbea foarte rău ruseşte; însă datorită şepcii de negustor cu vipuşca din blană de pisică, pe care şi-o cumpărase într-un oraş mai mare, era luat peste tot drept negustor, şi astfel ajunse cu bine la graniţă.

În clipa aceasta intră şi Solomin.

— Aha! exclamă el. Te-ai şi echipat, băiete! Scuză-mă, frate, dar în costumul acesta nu mai e chip să-ţi spun decât tu.

— Dar vă… te rog… chiar voiam să te rog să mă tutuieşti.

— Numai că-i cam devreme, dar poate vrei să te mai obişnuieşti cu costumul… Atunci e foarte bine. Totuşi trebuie să mai aşteptaţi, stăpânul n-a plecat încă. Doarme.

— Am să ies mai târziu, răspunse Nejdanov, şi până ce voi primi vreo dispoziţie, am să mai colind împrejurimile.

— Adevărat! Numai uite ce este, frate Alexei, îţi spun numai Alexei, vrei?

— Alexei, şi dacă vrei Lixei, adăugă râzând Nejdanov.

— Nu, de ce să exagerăm? Ascultă, buna înţelegere e mai preţioasă decât banii. Văd că ai cărţi, împarte-le cui vrei numai în fabrica noastră, nu!

— De ce?

— Mai întâi pentru că ar putea fi periculos chiar pentru tine, al doilea, am garantat stăpânului că aşa ceva nu se va întâmpla aici, căci oricum, fabrica e a lui. Şi în sfârşit, la noi a început câte ceva – şcoli şi altele… Ei bine, tu ai putea să strici. Lucrează pe răspunderea ta, cum ştii, nu te împiedic, dar de lucrătorii mei de la fabrică să nu te atingi.

— Prudenţa nu strică niciodată… nu-i aşa? observă Nejdanov cu un zâmbet jumătate ironic, jumătate răutăcios.

Solomin surâse larg, cum îi era obiceiul.

— Tocmai, frate Alexei, nu strică niciodată. Dar pe cine văd? Unde ne găsim oare?

Aceste din urmă vorbe erau pentru Mariana, care apăruse în pragul odăii, într-o rochiţă de stambă, pestriţă, spălată şi răspălată, cu o băsmăluţă galbenă pe umeri, cu una roşie în cap. În spatele ei, Tatiana o admira cu blândeţe. Mariana părea şi mai proaspătă şi mai tânără în costumul ei simplu, care îi venea mult mai bine, decât lui Nejdanov caftanul cel lung.

— Vasili Fedotîci, vă rog să nu râdeţi, se rugă Mariana, şi se înroşi ca o floare de mac.

— Ce mai pereche! exclamă Tatiana şi pocni din palme. Numai că tu, drăguţul meu, să nu te mânii, eşti bine, n-am ce zice, dar pe lângă tinerica asta, nu eşti grozav.

„Într-adevăr, e fermecătoare, gândi Nejdanov. Ah! cât o iubesc!”

— Şi uitaţi-vă, urmă Tatiana, a schimbat inelul cu mine. Mi l-a dat pe cel de aur al ei, şi l-a luat pe al meu, de argint.

— Fetele simple nu poartă inele de aur, rosti Mariana. Tatiana oftă.

— Dar eu o să ţi-l păstrez, drăguţo, nu avea nicio grijă.

— Ei, dar ia staţi, staţi jos, începu Solomin, care cu capul puţin plecat o privise tot timpul pe Mariana. Pe vremuri, oamenii stăteau puţin jos, înainte de a porni la drum. Iar voi aveţi în faţă un drum lung şi greu.

Mariana, tot îmbujorată, luă loc pe scaun, de asemenea Nejdanov, apoi şi Solomin; în sfârşit se aşeză şi Tatiana pe „căpăţână” – adică pe o buturugă groasă ce stătea poponeţ. Solomin se uită pe rând la toţi.

> *— Haideţi să ne îndepărtăm.*
> *Să vedem ce bine stăm…*

spuse el, închizând uşor din ochi, şi deodată începu să râdă cu hohote, dar cu atâta voie bună, încât nu numai că nu se supără nimeni, dar dimpotrivă se simţiră cu toţii foarte bine.

Nejdanov se ridică deodată.

— Plec, zise el, plec chiar acum… Toate acestea sunt foarte plăcute, aduc însă puţin a vodevil, cu schimbare de costume. N-avea grijă, se adresă el apoi lui Solomin, n-am să mă ating de lucrătorii tăi de la fabrică. Mă duo acum să hoinăresc prin împrejurimi, mă întorc, şi îţi voi povesti atunci, Marian o, păţaniile mele, numai să am ce povesti. Dă-mi mâna, ca să-mi meargă bine!

— Luaţi mai întâi un ceişor, zise Tatiana.

— Nu, n-am timp de ceai! Dacă voi avea nevoie de aşa ceva, am să intru într-un birt, sau chiar într-o cârciumă.

Tatiana dădu din cap.

— Acuma pe aici, pe la noi, pe şoselele cele mari s-au înmulţit birturile, ca puricii în sarica de oaie. Sunt tot sate mari, iacă, de pildă, Balmasovo…

— Adio, la revedere… rămâneţi sănătoşi! se corectă Nejdanov, luându-şi în serios rolul lui de târgoveţ. Dar nu apucă să se apropie bine de uşă, că din coridor îi ieşi drept în faţă Pavel şi, dându-i un toiag subţire, cu scoarţa tăiată şerpuit în tot lungul, îi spuse:

— Binevoiţi a-l primi, Alexei Dmitrici, să vă sprijiniţi pe el la drum şi cu cât îl veţi pune mai departe de dumneavoastră în pământ, cu atât va fi mai plăcut.

Nejdanov luă băţul, fără să spună o vorbă, şi ieşi. În urma lui ieşi şi Pavel. Voi să plece şi Tatiana, dar Mariana se ridică puţin de pe scaun şi o opri.

— Mai aşteaptă te rog, Tatiana Osipovna, am puţină treabă cu dumneata.

— Dar mă întorc îndată, cu samovarul. Tovarăşul dumneavoastră a plecat fără ceai, prea mare grabă avea să plece… Dar dumneavoastră de ce să vă pedepsiţi? Om trăi şi om vedea.

Tatiana ieşi; Solomin se ridică de pe scaun, iar Mariana, care stătea cu spatele, se întoarse în cele din urmă spre dânsul, cam nedumerită că multă vreme nu mai scosese nicio vorbă şi văzu pe faţa lui, precum şi în ochii fixaţi asupra ei, o expresie pe care nu i-o mai văzuse până atunci – o expresie întrebătoare, neliniştită, parcă plină de curiozitate. Ea se intimidă şi se înroşi din nou. Iar Solomin, ruşinat parcă de ceea ce lăsase să se observe pe faţa lui, începu să vorbească mai tare ca de obicei.

— Aşa, aşa, Mariana… Iată, aţi început!

— Cum am început, Vasili Fedotîci! Ce început? Că mi-e şi ruşine. Bine a spus Alexei, parcă am juca nu ştiu ce comedie.

Solomin se aşeză iarăşi pe scaun.

— Dar, ia stai, Mariana… Cum ţi-ai închipuit dumneata că *va fi începutul?* Doar n-o să construiţi baricade cu un drapel în vârf, nici n-o să strigaţi: ura! pentru republică! Nici n-ar fi asta o treabă pentru o femeie. Uite, de pildă, astăzi ai putea să înveţi ceva de folos pe o Lukeria oarecare, care-i cam grea de cap, care se simte străină faţă de dumneata şi, pe lângă asta, îşi închipuie că n-are nicio nevoie de ceea ce vrei s-o înveţi. Peste două-trei săptămâni o să te chinuieşti cu altă Lukerie. iar până atunci poate speli vreun copilaş, sau îl înveţi alfabetul, sau dai o doctorie unui bolnav… iată care trebuie să fie începutul.

— Asta fac surorile de caritate, Vasili Fedotîci! Atunci ce-mi trebuie mie… toate acestea? Mariana arătă spre îmbrăcămintea ei şi în jurul ei cu o mişcare nehotărâtă a mâinii. Am visat altceva!

— Ai voit să te jertfeşti?

Ochii Marianei străluciră.

— O, da… da!

— Dar Nejdanov?

Mariana ridică din umeri.

— Nejdanov! Ori mergem împreună… ori mă duc şi singură.

Solomin se uită fix la Mariana.

— Ştii ce, Mariana… Scuză-mi felul îndrăzneţ de a vorbi… dar după mine ca să piepteni un băiat râios este o jertfă, şi încă o jertfă mare, de care nu sunt mulţi capabili.

— Dar eu, Vasili Fedotîci, nu mă dau îndărăt nici de la o treabă ca asta!

— Ştiu că nu te dai îndărăt! Ştiu că eşti în stare să faci asemenea lucruri. Şi deocamdată asta o să şi faci, iar mai târziu cred că şi altceva.

— Pentru asta ar trebui să învăţ câte ceva de la Tatiana!

— Foarte bine… învaţă. Spală vasele, jumuleşte găinile… Şi apoi, cine ştie, poate vei salva patria!

— Râzi de mine, Vasili Fedotîci.

Solomin clătină din cap încetişor.

— O, dragă Mariana, crede-mă, nu rid de dumneata, cuvintele mele nu spun decât adevărul adevărat. În clipa de faţă, voi, femeile ruse, sunteţi mai de ispravă şi mai presus decât noi, bărbaţii.

Mariana, care-şi lăsase ochii în jos, îi ridică acum spre Solomin.

— Aş vrea să răspund aşteptărilor dumitale, Solomin… pe urmă pot să şi mor!

Solomin se ridică.

— Nu, trebuie să trăieşti… să trăieşti! Asta-i lucrul de căpetenie. Voiam să te întreb ceva: nu ţii oare să afli ce se petrece în casa dumitale, de când ai fugit? Dacă nu s-au luat anumite măsuri? E destul să şopteşti numai un cuvânt lui Pavel, şi într-o clipă află tot.

Mariana se minună.

— Ce om uimitor!

— Da… în adevăr e uimitor. De pildă, când va trebui să vă căsătoriţi, dumneata şi Alexei, tot el se va înţelege cu Zosima… Ţi-aduci aminte că-ţi spuneam de un popă Zosima… Dar deocamdată nu e nevoie? Nu-i aşa?

— Nu.

— Dacă nu, atunci nu! Solomin se apropie de uşa care despărţea camera lui Nejdanov de a Marianei şi se plecă să se uite la broască.

— Ce te uiţi? întrebă Mariana.

— Se poate încuia cu cheia?

— Se încuie, şopti Mariana.

Solomin se întoarse spre ea. Mariana mi-şi ridică ochii.

— Atunci nu-i nevoie să aflăm nici care sunt intenţiile soţilor

Sipiaghin? întrebă el vesel. Nu-i nevoie?

Solomin voi să plece.

— Vasili Fedotîci…

— Ce porunceşti?

— Spune-mi, te rog, de ce dumneata, atât de tăcut de obicei, eşti aşa de vorbăreţ cu mine? Nici nu-ţi închipui ce mult mă bucură acest lucru.

— De ce? Solomin luă mâinile ei mici şi moi în mâinile lui mari şi aspre. De ce? Ei, probabil pentru că te iubesc foarte mult. Rămâi cu bine.

Plecă… Mariana îl urmă cu privirea; stătu puţin pe gânduri, apoi se duse la Tatiana, care n-adusese încă samovarul; acolo bău o ceaşcă de ceai, dar spălă şi vasele, jumuli nişte găini şi mai pieptănă şi chica încâlcită a unui băieţel.

Către vremea prânzului se întoarse în mica ei locuinţă… Nu-l aşteptă mult pe Nejdanov, căci el veni în curând obosit şi prăfuit, şi cum intră se trânti pe divan. Ea se aşeză îndată lângă dânsul.

— Ei, hai! Spune!

— Îţi aduci aminte de aceste două versuri, răspunse el cu voce stinsă: *„Toate acestea ar fi comice /* dacă *n-ar fi atât de triste…”* Îţi aduci aminte?

— De bună seamă, îmi aduc aminte.

— Ei bine, aceste versuri se potrivesc de minune cu această primă încercare a mea. E adevărat însă că a fost mai mult comic. Mai întâi m-am încredinţat că nu-i nimic mai uşor decât să joci un rol; nimănui nu i-a trecut prin cap să mă bănuiască. Numai nu mi-am dat seama că trebuie să ticluieşti de mai înainte o poveste oarecare… căci imediat te întreabă oamenii: de unde? de ce? şi tu nu ai pregătit niciun răspuns. De altfel nici de asta aproape că nu-i nevoie. E destul să faci cinste la cârciumă cu un pahar de votcă şi apoi poţi să înşiri verzi şi uscate, după pofta inimii.

— Şi tu… ai spus verzi şi uscate? întrebă Mariana.

— Am spus… cum m-am priceput. În al doilea rând: toţi, dar absolut toţi cei cu care am stat de vorbă sunt nemulţumiţi; dar niciunul nu vrea măcar să ştie cum s-ar putea remedia această nemulţumire! Iar în ceea ce priveşte propaganda, am văzut că nu fac nici doi bani; două broşurele le-am lăsat pe furiş în două case, iar una am vârât-o într-o căruţă… Ce-o să se întâmple cu ele, Dumnezeu ştie! Am încercat să dau broşuri la vreo patru oameni. Unul a întrebat-o dacă-i o carte religioasă, şi n-a luat-o; altul mi-a spus că nu ştie carte, dar o ia pentru copii, fiindcă pe copertă este o poză; al treilea mă tot aproba – „aşa-a, aşa-a…” apoi deodată m-a înjurat în chipul cel mai neaşteptat şi bineînţeles n-a luat broşura; al patrulea, în sfârşit, a luat-o şi mi-a mulţumit foarte mult, dar mi se pare că n-a înţeles o iotă din

tot ce i-am spus. Afară de asta, un câine m-a muşcat de picior; o babă m-a ameninţat din pragul izbei cu vătraiul, strigând: „O, neruşinatule! Zăpăciţi de pe la Moscova! Găsi-v-ar moartea!” Apoi şi un soldat fără termen mi-a strigat din urmă: „Aşteaptă, aşteaptă, frate, o să-ţi arătăm noi!” Şi doar pe banii mei se îmbătase!

— Şi mai ce?

— Mai ce? Mi-am făcut şi o bătătură: o cizmă mi-e grozav de mare. Iar acum sunt flămând şi-mi plesneşte capul din pricina votcăi.

— Ai băut mult?

— Nu, numai aşa, ca să îndemn pe ceilalţi, dar am fost în cinci cârciumi. Numai că eu unul nu mă împac deloc cu această porcărie, votca. Cum de-o beau oamenii noştri, nu pot să înţeleg! Dacă pentru a deveni „simplificat” trebuie să bei votcă, atunci mă las păgubaş!

— Şi nu te-a bănuit chiar nimeni?

— Nimeni. Un perceptor, unul gras şi palid, cu nişte ochi spălăciţi, a fost singurul care s-a uitat bănuitor la mine. Am auzit cum spunea soţiei lui: „Tu să iei aminte la roşcovanul acesta… şpanchiu (Până atunci nici nu bănuiam că sunt şpanchiu.) Asta-i un pungaş. Văzuşi „cum bea de «delicat».” Ce-o fi însemnând cuvântul acesta când e vorba de băut n-am înţeles; dar tare mă tem că nu-i ceva de lauda. În genul „*mauvais-ton”*{96}-ului lui Gogol, îţi aminteşti, în *Revizorul. P*oate pentru că am încercat pe furiş să vărs votca sub masă. O! e greu, e *f*oarte greu pentru un estet să vină în contact cu viaţa cea adevărată!

— Altă dată o să-ţi meargă mai bine, îl mângâie Mariana, dar mă bucur că ai privit prima ta încercare prin latura ei hazlie… Căci, la urma urmei, nu te-ai plictisit?

— Nu, nu m-am plictisit, chiar m-am distrat. Dar sunt sigur că am să mă gândesc mereu la cele întâmplate şi am să fiu trist şi dezgustat.

— Nu, nu! N-am să te las să te gândeşti, am să-ţi povestesc ce am făcut eu. Acum ne va aduce prânzul; de altfel, să ştii că eu… am spălat minunat de bine oala în care Tatiana ne-a făcut ciorba. Şi am să-ţi povestesc… tot timpul, la fiecare înghiţitură.

Aşa şi făcu. Nejdanov asculta ce-i povesteşte şi se uita, şi iar se uita la ea… în aşa fel, încât dânsa se opri de câteva ori, ca să-i lase răgaz să-i spună de ce o priveşte aşa…

Dar el tăcea…

După masă, Mariana propuse să-i citească cu voce tare din Spielhagen. Dar n-avu timp să sfârşească nici prima pagină, că el se ridică năvalnic şi, apropiindu-se de ea, îi căzu la picioare. Ea se ridică puţin, el îi cuprinse genunchii cu amândouă mâinile şi începu să rostească vorbe pătimaşe, fără legătură, disperate! Vrea să moară, ştie că va muri curând… Ea nu se mişcă, nu se împotrivi; se supuse calm îmbrăţişării lui pline de avânt, iar privirile ei se plecau chiar mângâietoare asupra lui. Puse amândouă mâinile pe capul lui, oare se

zbătea înfrigurat în cutele rochiei ei. Dar tocmai calmul acela avu o înrâurire mai puternică asupra lui, decât dacă l-ar fi respins. Se ridică şi spuse: „Iartă-mă, Mariana, pentru cele de astăzi şi pentru cele de ieri, repetă-mi că eşti gata să aştepţi, până ce voi deveni demn de dragostea ta, şi iartă-mă”.

— Ţi-am dat cuvântul… şi eu nu ştiu să mi-l calc.

— Atunci îţi mulţumesc; rămâi cu bine.

Nejdanov ieşi; Mariana se încuie în camera ei.

XXX

Iată ce scria Nejdanov prietenului său Silin, două săptămâni mai târziu, tot din camera lui de la fabrică, aplecat deasupra măsuţei cu trei picioare, pe care ardea cu o lumină slabă, zgârcită, o lumânare de seu. (Trecuse mult de miezul nopţii; pe divan, pe duşumea, zăcea aruncate în grabă hainele murdărite; o ploaie măruntă lovea neîntrerupt în geamuri şi, ca nişte suspine adânci, răbufnirile vântului nestăvilit şi cald alergau de-a lungul acoperişului.)

„Dragă Vladimir, îţi scriu fără să-ţi dau adresa; această scrisoare va fi trimisă cu un curier până la o îndepărtată staţiune de poşta şi expediată de acolo; căci şederea mea aici este o taină şi dac-o divulg înseamnă să primejduiesc şi pe alţii, nu numai pe mine. Va fi de ajuns să ştii că de două săptămâni locuiesc la o fabrică mare, împreună cu Mariana. Am fugit de la Sipiaghin chiar în ziua în care ţi-am scris. Ne-a adăpostit aici un prieten, pe care îl voi numi Vasili. Este persoana cea mai de seamă de aici şi un om foarte bun. Şederea noastră la această fabrică este vremelnică. Vom sta până ce va sosi timpul să pornim la acţiune, deşi, dacă ar fi să judec după cele ce s-au petrecut până acum, este puţin probabil ca acest timp să sosească vreodată! Vladimir, mi-e sufletul greu, foarte greu. Mai întâi şi întâi trebuie să-ţi spun că, deşi am fugit cu Mariana, până acum suntem ca frate şi soră Mă iubeşte… şi mi-a spus că va fi a mea, dacă mă voi simţi în drept să-i cer acest lucru.

Dar eu nu simt că aş avea acest drept! Ea se încrede în mine, în cinstea mea, şi n-am de gând s-o înşel. Ştiu că n-am iubit şi nu voi iubi pe nimeni (asta-i sigur!) mai mult decât o iubesc pe dânsa… dar cum să unesc pentru totdeauna soarta ei cu a mea? O fiinţă vie cu un cadavru? Ei, nu chiar un cadavru, dar o fiinţă pe jumătate moartă? Ce-ar zice conştiinţa mea? Ai să spui: dacă pasiunea ar fi puternică, atunci conştiinţa ar tăcea. Dar tocmai

asta e, că sunt un cadavru, un cadavru cinstit, dacă vrei, şi corect. Te rog nu ţipa că exagerezi şi acum, ca întotdeauna… Tot ce-ţi spun este adevărat! Adevărat! Mariana e o fire foarte stăpână pe sine şi acum e absorbită în întregime de activitatea ei, în care crede… Iar eu!

Ei, să lăsăm dragostea şi fericirea personală şi toate acestea. Sunt două săptămâni de când umblu prin «mijlocul poporului» şi vai-vai, nici nu se poate închipui ceva mai stupid. Desigur, vina e a mea, nu a faptului în sine. Să zicem că nu sunt slavofil, că nu sunt dintre aceia care se lecuiesc prin popor, prin contactul cu el, că nu mi-l pun la măruntaiele mele bolnave, cum ai pune o compresă… totuşi aş vrea ca eu însumi să am o influenţă asupra lui; dar cum, cum să fac? Când sunt în mijlocul poporului, nu fac decât să tot iau aminte, să ascult, iar dacă trebuie să spun şi eu ceva, nu iese nimic ca lumea! Simt eu singur că nu sunt bun pentru treaba asta. Parc-aş fi un actor prost într-un rol care nu i se potriveşte. Aici n-are ce căuta nici conştiinciozitatea, nici scepticismul, nici chiar acel nenorocit humor, îndreptat asupra ta însuţi… Toate acestea nu fac nicio para chioară! Ba mi-e şi scârbă să-mi aduc aminte. Mi-e scârbă să mă uit la zdrenţele pe care le port – un adevărat costum de mascaradă, cam spune Vasili! Spun unii că mai întâi trebuie să înveţi limba poporului, să-i cunoşti obiceiurile şi moravurile… Prostii! Prostii! Prostii! Trebuie să crezi în ceea ce vorbeşti, iar de vorbit, poţi să vorbeşti cum vrei! Am ascultat odată un fel de predică a unui proroc rascolnic. Dracu ştie ce a îndrugat, în ce amestecătură de limbă bisericească, populară, cărturărească, şi care nu era nici rusească, ci un fel de limbă bielorusă… «ţi» în loc de «ţie»», – «iaşte» în loc de «este», «î» în loc de «i». Şi acelaşi lucru îl repeta întruna, ca strigătul unui cocoş de munte: «M-a cuprins duhul!… m-a cuprins duhul»… În schimb ochii lui ard, vocea îi e surdă şi hotărâtă, pumnii strânşi, iar întreaga lui făptură parcă-i de fier! Cei care ascultă nu înţeleg nimic, dar îl venerează! Şi îl urmează. Iar eu când m-apuc să vorbesc, parc-aş fi vinovat şi parcă aş tot cere iertare. Să mă fac rascolnic, de ce nu! că doar nu-i mare lucru… dar de unde să iau credinţa, credinţa!! Iată, Mariana crede. Dis-de-dimineaţă lucrează, trebăluieşte cu Tatiana – o femeie bună şi deşteaptă care se află aici; între altele, ea spune de noi că dorim să ne simplificăm felul de viaţă şi ne numeşte simplificaţi; ei bine, cu femeia aceasta trebăluieşte Mariana, fără să stea locului niciun minut – o adevărată furnică! Să bucură că mâinile i s-au roşit şi i s-au asprit; şi aşteaptă, din clipă în clipă, de va fi nevoie, să urce pe eşafod! Şi asta încă nu-i nimic! A încercat să umble fără cizmuliţe, s-a dus nu ştiu până unde desculţă şi tot aşa s-a întors.

Mai târziu, o aud cum îşi toarnă apă pe picioare; când mă uit la ea, văd că abia calcă pentru că, nefiind obişnuită să umble desculţă, o dor tălpile; dar pe faţă are o bucurie şi o lumină, de parcă ar fi găsit o comoară, de parc-ar lumina-o soarele. Da, Mariana e straşnică! Iar eu, cum deschid gura să-i împărtăşesc sentimentele mele, mă prinde mai întâi un fel de ruşine, de parcă aş întinde mâna la un lucru al altuia; şi pe urmă privirea ei… oh, privirea aceea teribilă, devotată, fără de împotrivire… Ia-mă dacă vrei… dar adu-ţi aminte!… Şi la ce bun toate acestea? Oare nu există ceva mai frumos, mai înalt pe lume?» Cu alte cuvinte: «Pune-ţi caftanul cel puturos, du-te în mijlocul poporului»… Şi eu mă duc, mă duc în mijlocul acestui popor…

O, cum îmi blestem în acele clipe firea mea nervoasă, sensibilitatea, impresionabilitatea, dezgustul nemotivat, toată această moştenire a unui tată aristocrat! Ce drept a avut să mă arunce fără voia mea în viaţă, înzestrându-mă cu un organism nepotrivit pentru mediul în care trebuie sa trăiesc! A adus pe lume o pasăre şi a azvârlit-o apoi în apă! Un estet aruncat în noroi! A creat un democrat, un prieten al poporului, căruia până şi mirosul scârbos de votcă, acea „băutură tămăduitoare”, îi produce o greaţă aşa de mare, că aproape îi vine să verse…

Vezi la ce am ajuns: am început să-mi învinuiesc părintele. Dar democrat m-am făcut eu singur; el n-are niciun amestec.

Da, Vladimir, merge prost. Mă bat de la o vreme gânduri negre, gânduri rele! Şi poate ai să mă întrebi: «Oare nici în aceste două săptămâni n-ai dat peste vreun fapt îmbucurător, peste un om de treabă, viu, deşi ignorant?» Cum să-ţi spun? Am întâlnit aşa ceva… Am dat chiar peste un băiat foarte de treabă, simpatic, vioi. Dar orice aş face, el n-are nicio nevoie de mine, cu broşurile mele cu tot! Un muncitor de la fabrica de-aici, Pavel (mâna dreaptă a lui Vasili, un tânăr foarte deştept, foarte isteţ, care desigur va ajunge odată să conducă pe alţii… mi se pare că ţi-am mai scris despre el) are un prieten ţăran, îl cheamă Elizar… o minte luminată, un suflet deschis, fără niciun fel de ascunzişuri; dar îndată ce stă de vorbă cu mine, parcă se ridică între noi un zid! Cu câtă hotărâre ia pe «nu» în braţe! Şi am mai dat peste unul, să vezi numai… e adevărat că era din cei supărăcioşi. «Păi tu, boierule, zice el, n-o mai scălda, ci spune curat: ai de gând să ne dai tot pământul pe care-l stăpâneşti, sau ba?» «Ce tot vorbeşti, îi răspund, ce boier sunt eu?» (Şi-mi aduc aminte că am adăugat: Iisus Christoase!) «Apăi dacă eşti dintre cei de rând, zice el, la ce ne poţi folosi? Fă bunătatea şi lasă-mă în pace!»

Şi mai e ceva. Am observat că dacă vreunul te ascultă cu prea mare plăcere şi îţi ia numaidecât broşurile, apoi atunci să ştii că-i

dintre cei fluşturatici, fluieră vânt cum se zice. Sau dai peste vreunul bun de gură, dintre acei care se cred instruiţi şi care nu face altceva decât repetă întruna vreun cuvânt pentru care are el slăbiciune. Unul, de pildă, nici mai mult, nici mai puţin, m-a înnebunit: totul la el era «producsiune»! Orice-i spuneai, el îţi răspundea: «aşa, carevasăzică, o producsiune! «Ah! lua-l-ar dracu! Şi încă o observaţie… Ţii minte că se vorbea cândva, demult, despre oameni «de prisos», despre Hamleţi? Ei bine, asemenea oameni se întâlnesc astăzi şi printre ţărani! Desigur, cu un colorit special… dar cei mai mulţi din ei au o constituţie de ofticoşi. Interesanţi indivizi, care ne urmează cu plăcere; socotind bine, pentru cauza noastră nu sunt de nicio ispravă, întocmai ca Hamleţii de care am pomenit. Ei, şi ce-i de făcut? Să înfiinţăm o tipografie clandestină? Cărţi avem destule şi fără asta – şi de acelea care-ţi spun: «fă-ţi cruce şi pune mâna pe topor» şi de celelalte, care spun numai «pune mâna pe topor». Să scrii nuvele cu «miez» din viaţa poporului?… S-ar putea să n-aibă cine să le tipărească. Sau, într-adevăr, să pui mâna pe topor? Dar împotriva cui să mergi, cu cine şi pentru ce? Doar pentru ca un soldat al statului să-ţi trimită un glonte dintr-o puşcă a statului? Asta-i un fel de sinucidere, numai ceva mai complicată! Mai bine îmi fac singur seama. Cel puţin am să ştiu când şi cum – şi am să-mi aleg locul unde să-mi înfig glontele.

Uite, cred că dacă ar fi acum undeva un război al poporului m-aş duce acolo nu pentru a libera Dumnezeu ştie pe cine (să eliberezi pe alţii, când ai tăi nu sunt liberi!), ci pentru a sfârşi odată cu viaţa asta…

Prietenul nostru Vasili, acela care ne-a dat un adăpost, e un om fericit: e dintre ai noştri, e însă de un calm surprinzător! Nu se pripeşte niciodată. Pe altul l-aş înjura… pe el, nu pot.

Îmi dau seama că totul nu constă în convingerile omului, ci în caracterul lui. Vasili are un astfel de caracter, că nu poţi să-l scoţi din sărite cu nimic. Şi are dreptate, îşi petrece mult timp cu noi, cu Mariana şi cu mine. Dar să vezi ce lucru de mirare. Eu o iubesc pe Mariana şi ea mă iubeşte (parcă te văd cum surâzi, citind aceste vorbe, dar aşa este!), când vreau însă să vorbesc şi eu cu ea, aproape că nu găsesc ce să-i spun. Iar cu Solomin stă de vorbă, discută în contradictoriu, îl ascultă. Nu sunt gelos; tot el e acela care se îngrijeşte să-i găsească Marianei, o ocupaţie, cel puţin e îi cere mereu acest lucru! Numai că, vezi, uitându-mă la ei, simt un fel de amărăciune. Totuşi de-aş pomeni numai o vorbă despre căsătorie, ea ar primi numaidecât şi popa Zosima ar intra imediat în scenă! «Isaia dănţuieşte» şi toate celelalte, aşa cum se cuvine. Dar cugetul meu nu s-ar uşura în acest chip şi nimic nu s-ar

schimba… Cum o întorci, tot rău e!

M-a ciuntit viaţa, cum spunea cunoştinţa aceea a noastră – îţi aduci aminte? – croitorul cel beţiv, plângându-se de soţia lui.

De altfel simt că toate acestea nu vor mai dura mult, simt că se pregăteşte ceva…

Oare nu eu ceream şi demonstram că trebuie «să începem»? Ei bine, o să începem.

Nu-mi amintesc dacă ţi-am scris despre alt cunoscut al meu, unul oacheş, o rudă a lui Sipiaghin? Acela cred că e în stare să facă o boroboaţă, să nu mai ştii cum să ieşi din ea.

Am vrut să termin această scrisoare, dar ce-i de făcut? Uite că nu se poate şi trebuie să scriu nişte versuri. Marianei nu i le citesc – nu-i prea plac – pe când tu… le lauzi uneori: dar mai cu seamă nu vorbeşti cu nimeni despre ele. Am fost impresionat de un fenomen pe care îl întâlnim peste tot în Rusia… Dar, ce să-ţi mai spun, iată versurile:

SOMN…

Mult de când n-am fost pe-al meu meleag iubit…
Dar toate au rămas la fel de neschimbate.
Ca fi atunci şi-acum e totu-ncremenit…
Aceleaşi ziduri vechi, clădiri dărăpănate,
Noroaie, lacrimi, griji, necazuri şi tristeţi!
Aceiaşi robi: când dârji, când plini de-o grea mâhnire…
Poporu-acum e liber, dar ca şi-n alte daţi
Sloboda nană-a lui atârnă-n amorţire…
E totul, totul mort… şi e adevărat
Că nu-i tărâm pe glob cu-atâta nemişcare…
Pe-al meu popor iubit nu-l ştiu c-a fost vreodat'
Mai copleşit de somn şi sete de uitare!
În orice sat, oraş, pe unde-i adăpost, –
În sanie ori car, de-i ziuă ori de-i seară,
Slujbaş sau negustor, chiar paznicul în post,
Toţi dorm – pe ger cumplit şi-n arşiţa de vară!
Ici doarme-un condamnat – şi judele la fel.
Mujicul, în timp ce pe ogor munceşte,
Doarme adânc; *copiii, bunicii, dorm cu el…*
Toţi dorm! Vătaful crud şi cel ce pătimeşte!
Ţarista crâşmă doar veghează ceas de ceas…
Strângând în mâini, cu votcă plină, cana largă
Cu fruntea rezemată-n Pol, călcâiele-n Caucaz, –
E într-un somn adânc a mea Rusie dragă!

Te rog iartă-mă; n-am vrut să-ţi trimit o scrisoare atât de tristă ca asta, fără să te fac să râzi măcar la sfârşit (poate ai să observi câteva rime forţate: «adevărat – vreodat'…»), dar nu face nimic. Mă întreb când am să-ţi mai scriu şi dacă am să-ţi mai scriu? Orice s-ar întâmpla cu mine, sunt sigur că n-ai să-l uiţi pe

Prietenul tău credincios
A. N.”

„P.S. Da, poporul nostru doarme… dar am impresia că dacă îl va trezi totuşi ceva, nu va fi ceea ce credem noi…”

După ce scrisese ultimul rând, Nejdanov aruncă condeiul: „Ei acum, versificatorule, încearcă să dormi şi să uiţi toată aiureala asta!” Se culcă… dar multă vreme somnul nu izbuti să-i închidă pleoapele.

A doua zi dimineaţă, Mariana îl trezi, trecând prin camera lui ca să se ducă la Tatiana, Nejdanov abia avu timp să se îmbrace, şi ea se şi întoarse. I se citeau pe faţă şi bucurie şi nelinişte: părea emoţionată.

— Ştii ce, Alioşa, se spune că în judeţul T… aproape de aici, a şi început!

— Cum? Ce-a început? Cine ţi-a spus?

— Pavel. Se spune că ţăranii se răscoală, nu vor să plătească birurile, se adună în pâlcuri.

— Ai auzit chiar tu, cu urechile tale?

— Mi-a spus Tatiana. Dar uite-l şi pe Pavel. Întreabă-l.

Pavel intră şi întări spusele Marianei.

— Adevărat că în judeţul T… e zarvă! rosti el, scuturându-şi barba şi închizând puţin ochii lui negri şi strălucitori. Pesemne că aici e mâna lui Serghei Mihailovici. Iată, i-a cincea zi de când lipseşte de acasă.

Nejdanov îşi luă şapca.

— Încotro? întrebă Mariana.

— Într-acolo, răspunse el, fără să ridice ochii şi încruntându-şi sprâncenele, în judeţul T…

— Păi, merg şi eu cu tine. Doar mă iei şi pe mine, nu? Aşteaptă-mă numai, să-mi iau o basma mare.

— Asta nu-i treabă pentru o femeie, rosti întunecat Nejdanov, privind ca şi mai înainte în jos, mâniat parcă.

— Da… da! Bine faci că te duci; altfel Markelov te-ar fi ţinut drept laş… Dar merg şi eu cu tine.

— Nu sunt laş, rosti Nejdanov, tot întunecat.

— Am vrut să spun că ne-ar fi luat pe amândoi drept nişte Iaşi. Merg cu tine.

Mariana se duse să-şi ia basmaua din camera ei, iar Pavel exclamă

cu oarecare fereală, de parcă-ar fi respirat mai adânc: „E-he-he!” şi dispăru numaidecât. Alerga să-i dea de veste lui Solomin.

Mariana nici n-apucase să se întoarcă, şi Solomin se şi înfiinţă în odaia lui Nejdanov. Acesta stătea cu faţa spre fereastră, cu fruntea sprijinită în palmă, cu braţul rezemat de geam. Solomin îi atinse umărul şi el se întoarse repede. Zburlit, nespălat, Nejdanov avea o înfăţişare sălbatică şi ciudată. De altfel şi Solomin se schimbase în ultimul timp. Era mai palid, faţa i se lungise, buza de sus, puţin ridicată, lăsa să i se vadă dinţii – Părea şi el tulburat, atât cât putea să se tulbure sufletul lui „echilibrat”.

— Markelov n-a mai putut să se stăpânească, începu el. Ar putea să se sfârşească prost; mai întâi pentru el… apoi şi pentru alţii…

— Vreau să mă duc să văd ce-i acolo… rosti Nejdanov.

— Şi eu, adăugă Mariana, ivindu-se în pragul uşii.

— Nu te-aş sfătui, Mariana, zise Solomin cu glas domol. Ai putea să te trădezi pe dumneata, să ne trădezi şi pe noi, fără voie, şi fără niciun folos. Să se ducă Nejdanov şi să adulmece puţin dacă vrea… dar nu prea de aproape! Iar dumneata de ce să te duci?

— Nu vreau să-l las singur.

— Ai să-l încurci.

Mariana aruncă o privire asupra lui Nejdanov. El stătea nemişcat, cu faţa încremenită şi posomorâtă.

— Dar dacă-i primejdios? întrebă ea.

Solomin surâse.

— Nu te teme… când are să fie vreo primejdie am să te las să pleci.

Mariana îşi scoase în tăcere basmaua din cap şi se aşeză.

Atunci Solomin se adresă lui Nejdanov:

— Iară tu, frate, vezi, cercetează. Poate că toate astea sunt exagerări. Numai te rog, să fii prudent. De altfel până acolo te va duce cu căruţa cineva de aici. Şi întoarce-te cât mai curând. Făgăduieşti, Nejdanov?

— Da.

— Sigur?

— Văd că aici ţi se supun toţi, începând cu Mariana!

Nejdanov ieşi în coridor, fără să-şi ia rămas bun.

Pavel se ivi din întunericul sălii şi o luă înainte pe scări, bocănind cu potcoavele ţintuite de la cizme. El avea să-l ducă pe Nejdanov cu căruţa.

Solomin se aşeză lângă Mariana.

— Ai auzit ultimele cuvinte ale lui Nejdanov?

— Da; îi e necaz că ascult mai mult de dumneata, decât de dânsul. Şi într-adevăr aşa şi este. Pe el îl iubesc, dar de ascultat, te ascult pe dumneata. El îmi este mai scump… iar dumneata mai apropiat…

Solomin mângâie încet mâna Marianei.

— Povestea asta… este foarte neplăcută, rosti el în cele din urmă. Dacă Markelov e amestecat, e pierdut.

Mariana tresări.

— Pierdut?

— Da. Fiindcă el nu face nimic pe jumătate şi nici nu se ascunde după alţii.

— Pierdut! şopti iarăşi Mariana şi lacrimile începură să-i curgă pe faţă. Ah, Vasili Fedotîci, ce milă mi-e de el! Dar de ce să nu reuşească? De ce trebuie neapărat să piară?

— Pentru că, în asemenea încercări, cei dintâi pier întotdeauna, chiar dacă încercarea reuşeşte… Dar într-o treabă ca aceasta pe care a început-o el nu vor pieri numai cei din primul şi din al doilea rând, dar şi din al zecelea… şi al douăzecelea…

— Aşadar, noi nu vom apuca să vedem…?

— Să vedem ceea ce dorim? Niciodată. Ochii noştri nu vor putea vedea; vreau să spun ochii aceştia ai trupului nostru. Dar cu ceilalţi, ai spiritului, e altceva, Mariana! Cu aceia putem vedea şi acum, chiar din momentul acesta, dacă vrem. Aici nu mai e nicio oprelişte.

— Atunci pentru ce dumneata, Solomin?…

— Ce?

— Pentru ce mergi pe drumul acesta?

— Pentru că altul nu există. Adică, de fapt, am acelaşi ţel ca şi Markelov; numai drumul e altul.

— Sărmanul Serghei Mihailovici! rosti Mariana abătută. Solomin o mângâie iarăşi cu blândeţe.

— Ei, lasă, nu-i încă nimic sigur. Să vedem ce ştiri o să ne aducă Pavel. În… situaţia noastră trebuie să fim tari. Englezii spun: *„Never say die”*{97}. O zicală bună. Mai bună ca cea rusească: „A sosit nenorocirea, deschide porţile!” Nu trebuie să te amărăşti înainte de vreme.

Solomin se ridică de pe scaun.

— Dar postul acela de care spuneai că o să-mi faci rost? întrebă deodată Mariana. Lacrimile îi străluceau încă pe obraji, dar în ochii ei nu mai era tristeţe.

Solomin se aşeză din nou.

— Ţii mult să pleci cât mai repede de aici?

— O, nu! Dar aş vrea să fiu de folos.

— Mariana, eşti de mare folos şi aici. Nu ne părăsi, mai aşteaptă. Dumneata eşti, Tatiana? Ce doreşti? întrebă Solomin pe Tatiana care intrase în odaie. (Numai lui Pavel îi spunea Solomin „tu” şi numai pentru că Pavel s-ar fi simţit prea nenorocit dacă lui Solomin i-ar fi trecut prin cap să-i spună „dumneata”).

— Păi, nu ştiu ce soi de femeie întreabă de Alexei Dmitrici, răspunse Tatiana, râzând şi dând din mâini. Era să-i spun că nu-i la noi, că n-a

fost niciodată aici. Noi, cum s-ar spune, nici nu ştim cine-i acesta. Dar el…

— Care el?

— Păi, soiul ăsta de femeie. A luat şi şi-a scris numele pe hârtia asta şi spune să o arăt, că îndată îi vor da drumul înăuntru; iar dacă Alexei Dmitrici nu e acasă, atunci poate să aştepte.

Pe hârtie era scris cu litere mari: Maşurina.

— Las-o să intre, spuse Solomin. Mariana, nu te supăra dacă vine aici! Este şi ea dintre ai noştri.

— Nu mă supăr deloc, cum s-ar putea?

Peste câteva clipe Maşurina se arătă în prag, în aceeaşi rochie în care am văzut-o la începutul primului capitol.

XXXI

— Nejdanov nu-i acasă? întrebă ea; apoi, văzându-l pe Solomin, se apropie de el şi-i dădu mâna. Bună ziua, Solomin! Marianei îi aruncă numai o privire piezişă.

— Se va întoarce curând, răspunse Solomin. Dar dă-mi voie să te întreb de la cine ai aflat…

— De la Markelov. De altfel şi în oraş mai sunt vreo doi-trei oameni care ştiu.

— Adevărat?

— Da, o fi vorbit careva. Şi-apoi se spune că l-au recunoscut pe Nejdanov.

— Ei, poftim, ce mai travestire! murmură supărat Solomin. Daţi-mi voie să vă prezint, adăugă el tare. Domnişoara Sineţkaia, domnişoara Maşurina! Luaţi loc.

Maşurina abia dădu din cap şi se aşeză.

— Am o scrisoare pentru Nejdanov, iar pentru dumneata o întrebare verbală.

— Ce fel? Şi de la cine?

— De la persoana pe care o ştii… La dumneata… e gata tot?

— La mine nu-i gata nimic.

Maşurina deschise cât putu ochişorii ei mici.

— Nimic?

— Nimic.

— Chiar absolut nimic?

— Absolut nimic.

— Aşa să şi spun?

— Aşa să şi spui.

Maşurina se gândi şi scoase o ţigară din buzunar.

— Un foc, se poate?
— Poftim un chibrit.
Maşurina îşi aprinse ţigara.
— „Ei” s-au aşteptat la altceva, începu ea. În alte locuri nu-i ca la dumneata. Dar asta te priveşte. Eu nu o să întârzii mult aici. Numai să-l văd pe Nejdanov şi să-i dau scrisoarea.
— Unde pleci?
— Departe. (Pleca la Geneva, dar nu voi să-i spună lui Solomin. Nu-l socotea prea sigur şi apoi se mai afla acolo şi o „străină”. Pe Maşurina, care abia ştia nemţeşte, o trimiteau la Geneva, ca să înmâneze acolo unei persoane necunoscute de ea o jumătate dintr-o bucată de carton, pe care era desenat o coardă de viţă, şi odată cu aceasta şi 279 ruble de argint.)
— Dar Ostrodumov unde se află? E cu dumneata?
— Nu, e pe aici, pe aproape… s-a împotmolit. Dar o să scape el. Pimen se descurcă. Nu ne facem noi grijă pentru el.
— Cum ai venit aici?
— Cu căruţa… Altfel cum? Mai dă-mi un chibrit.
Solomin îi dădu un chibrit aprins.
— Vasili Fedotîci! şopti o voce de după uşă. Poftiţi încoace!
— Cine-i acolo? Ce este?
— Poftiţi încoace, repetă vocea convingător şi insistent. Au venit nişte lucrători străini, care vor să vă spună ceva, iar Pavel Egorici nu-i aici.
Solomin se scuză, se ridică şi ieşi.
Maşurina începu s-o privească pe Mariana şi o privi aşa de mult, că Mariana se simţi stânjenită.
— Iertaţi-mă, rosti în sfârşit Maşurina cu vocea ei aspră şi sacadată. Eu sunt o femeie simplă, nu ştiu… cum să mă port. Nu te supăra, şi dacă vrei nu-mi răspunde. Dumneata eşti fata care a plecat de la Sipiaghin?
Mariana, puţin mirată, răspunse totuşi:
— Eu sunt.
— Cu Nejdanov?
— Da.
— Te rog… dă-mi mâna… Şi iartă-mă… înseamnă că eşti cumsecade, dacă te-a îndrăgit el.
Mariana strânse mâna Maşurinei.
— Dumneata îl cunoşti bine pe Nejdanov?
— Îl cunosc. De la Petersburg. De aceea şi vorbesc de dânsul. Serghei Mihailîci mi-a spus şi el…
— Ah, Markelov! L-ai văzut de curând?
— De curând. Acum a plecat.
— Unde?

— Unde i s-a poruncit.

Mariana oftă.

— Ah, domnişoară Maşurina, mă tem pentru el.

— Mai întâi ce fel de domnişoară sunt eu? Trebuie să ne dezbărăm de aceste maniere. Apoi spui: „mă tem”. Nici asta nu merge. Dacă n-ai să te temi pentru tine, atunci n-ai să te temi nici pentru alţii. Nu trebuie nici să te gândeşti la tine, nici să-ţi fie frică pentru tine. Dar cine ştie… uite ce-mi vine în minte: mie, Fiokla Maşurina, îmi vine uşor să vorbesc astfel. Sunt urâtă. Însă dumneata… dumneata eşti frumoasă. Asta înseamnă că îţi vine mai greu. (Mariana îşi lăsă capul în piept şi îşi întoarse privirile.) Serghei Mihailîci mi-a spus… Ştia că am o scrisoare pentru Nejdanov… „Să nu te duci la fabrică, nu duce scrisoarea. O să tulbure acolo tot. Lasă-i! Ei sunt fericiţi… Aşa că lasă-i! Nu-i tulbura!” Aş fi bucuroasă să nu tulbur nimic… dar cum să fac cu scrisoarea?

— Trebuie dată neapărat, se grăbi să spună Mariana. Ce bun e Serghei Mihailovici! E cu putinţă oare să piară, sau să se ducă în Siberia!

— Şi ce? Din Siberia nu te poţi întoarce? Şi dacă şi-ar pierde viaţa? Eh… pentru unii e dulce, pentru alţii amară. Şi viaţa lui nu-i prea de zahăr.

Maşurina o privi din nou pe Mariana, ţintă, cercetător.

— Adevărat că eşti frumoasă, exclamă ea în cele din urmă, o adevărată păsărică! Dar văd că Alexei nu vine… Poate să-ţi las dumitale scrisoarea? De ce să mai aştept?

— Am să i-o dau, fii sigură.

Maşurina îşi sprijini obrazul în mână şi tăcu multă, foarte multă vreme.

— Spune-mi, începu ea… iartă-mă… îl iubeşti mult?

— Da.

Maşurina îşi scutură capul ei mare.

— Nu mai e nevoie să întreb dacă şi el te iubeşte! Totuşi am să plec, altfel întârzii. Spune-i că am fost aici… şi că-l salut. Să-i spui: a fost Maşurina. Nu-mi vei uita numele? Nu? Maşurina! Iar scrisoarea… Stai, unde oi fi pus-o?…

Maşurina se ridică de pe scaun, se întoarse cu spatele şi începu să caute chipurile ceva prin buzunare… în vremea asta duse la gură o hârtie mică, răsucită, şi o înghiţi.

— Vai, măiculiţă! Ce prostie! Nu cumva am pierdut-o? Am pierdut-o, sigur. Vai, ce nenorocire! Nu care cumva s-o găsească cineva… Nu-i, nu-i nicăieri. Uite c-a ieşit aşa cum dorea Serghei Mihailovici!

— Mai caută, şopti Mariana.

Maşurina făcu un gest cu mâna.

— Nu! Ce să mai caut! Am pierdut-o!

Mariana se apropie de ea.

— Ei, atunci sărută-mă!

Maşurina o îmbrăţişa pe Mariana şi o strânse la pieptul ei cu o putere neobişnuită pentru o femeie.

— N-aş fi făcut-o pentru mine, spuse ea cu glas stins, împotriva conştiinţei mele… e pentru prima oară! Spune-i să fie mai prudent… Şi dumneata la fel. Vedeţi! Aici o să fie curând rău, foarte rău pentru toţi. Plecaţi amândoi din vreme… Rămâi cu bine! adăugă ea tare şi sec. A, da, uite ce… spune-i… Nu, nu, nu-i mai spune nimic. Nimic.

Maşurina plecă trântind uşa, iar Mariana rămase îngândurată în mijlocul odăii.

— Ce să fie asta? gândi în cele din urmă. Femeia aceasta îl iubeşte mai mult decât îl iubesc eu! Ce-or fi însemnând aluziile ei!… Şi de ce a plecat Solomin şi nu se mai întoarce?

Începu să umble încoace şi încolo. Un sentiment ciudat – un amestec de spaimă, de ciudă şi de uimire – pusese stăpânire pe ea. De ce n-a plecat cu Nejdanov? Solomin a convins-o… dar unde o fi acum? Şi ce se petrece în jurul ei? Desigur că Maşurina, din simpatie pentru Nejdanov, n-a lăsat scrisoarea periculoasă… Dar cum a putut să se hotărască la o asemenea neascultare? A vrut să-şi arate mărinimia? Cu ce drept? Şi de ce ea, Mariana, a fost atât de mişcată de fapta Maşurinei? Dar a fost oare cu adevărat mişcată? O femeie urâtă se interesează de un tânăr… E ceva aşa de neobişnuit? Şi de ce presupune Maşurina că ataşamentul Marianei faţă de Nejdanov este mai puternic decât sentimentul datoriei? Poate că Mariana nici nu dorea o asemenea jertfă? Şi ce putea să cuprindă scrisoarea aceea? O chemare neîntârziată la acţiune? Şi dacă ar fi aşa?

Dar Markelov? E în pericol… Iar noi ce facem? Markelov ne cruţă pe amândoi, ne dă posibilitatea să fim fericiţi, nu ne desparte… Ce-i asta? Mărinimie?… Dispreţ?

Şi care numai pentru atâta am fugit din casa aceea oribilă, ca să rămânem împreună şi să gungurim ca porumbeii?

Astfel cugeta Mariana… Mai puternic şi tot mai puternic se dezlănţuia într-însa acea ciudă plină de nelinişte. Şi în afară de aceasta îi era atins amorul propriu. De ce au părăsit-o toţi? Femeia aceea voluminoasă i-a spus păsărică frumoasă… de ce nu direct… păpuşică? Iar Nejdanov de ce n-a plecat singur, ci cu Pavel? Parcă ar avea nevoie de un tutore? Şi care sunt, la urma urmei, convingerile lui Solomin? Nu-i revoluţionar? Ar putea să creadă cineva că ea n-are o atitudine serioasă faţă de toate acestea? Că toate acestea nu-s pentru dânsa decât un joc?

Iată ce gânduri se învârteau amestecându-se şi îmbulzindu-se în capul înfierbântat al Marianei. Strângându-şi buzele şi încrucişându-şi braţele ca un bărbat, se aşeză în cele din urmă lângă "fereastră şi

rămase nemişcată, fără să se sprijine de speteaza scaunului, atentă, încordată, gata să sară în orice clipă. Nu voia să se ducă la Tatiana şi să se apuce de treabă; voia un singur lucru: să aştepte! Şi aştepta dârză, aproape mânioasă. Din când în când propria ei stare de spirit i se părea ciudată şi de neînţeles… Dar ce importanţă are asta! La un moment dat îi trecu prin minte că se frământă pentru că e geloasă! Dar, amintindu-şi de înfăţişarea sărmanei Maşurina, ridică din umeri şi făcu un gest, de parcă ar fi înlăturat ceva… De fapt nu făcu acest gest, ci doar o mişcare lăuntrică corespunzătoare acestui gest.

Mariana fu nevoită să aştepte multă vreme; în sfârşit, auzi zgomotul de paşi pe care-l făceau doi oameni urcând scara. Îşi aţinti privirea asupra uşii – paşii se apropiau. Uşa se deschise şi Nejdanov, sprijinit de Pavel, se arătă în prag. Era palid ca un mort, fără şapcă; părul răvăşit îi cădea în şuviţe ude pe frunte; ochii priveau drept înainte, fără să vadă nimic. Pavel îl ajută să străbată camera (Nejdanov de-abia putea să-şi târască picioarele nesigure şi fără vlagă) şi îl aşeză pe divan. Mariana sări de pe scaun.

— Ce înseamnă asta? Ce-i cu el? E bolnav?

Pavel, aşezându-l pe Nejdanov pe divan, îi răspunse surâzând, cu capul întors pe jumătate peste umăr:

— Nu vă speriaţi: o să treacă… Asta-i numai din pricina neobişnuinţei.

— Dar ce este? întrebă stăruitor Mariana.

— S-a îmbătat puţintel. A băut pe stomacul gol; asta-i!

Mariana se aplecă spre Nejdanov. Era pe jumătate culcat de-a curmezişul divanului, bărbia i se proptise în piept, ochii i se împăienjeniseră. Duhnea a votcă, era beat.

— Alexei! strigă ea fără voie.

Nejdanov de-abia izbuti să-şi ridice pleoapele îngreuiate şi se sili să zâmbească.

— Oh! Mariana! bâlbâi el. Tu spuneai mereu: sim… simpli… simplificaţi; iată, acum sunt un adevărat simplificat. Fiindcă toţi oamenii noştri sunt totdeauna beţi… înţelegi?…

Tăcu, bolborosi apoi ceva nedesluşit, închise ochii şi adormi. Pavel îl culcă cu grijă pe divan.

— Nu vă neliniştiţi, Mariana Vikentievna, repetă el. Va dormi vreo două ceasuri şi se va trezi, ca şi cum n-ar fi avut nimic.

Marianei îi trecu prin gând să întrebe cum s-au petrecut lucrurile, dar întrebările ei l-ar fi făcut pe Pavel să mai stea, iar ea dorea să rămână singură… adică, nu voia ca Pavel să-l mai vadă pe Nejdanov în halul acesta şi încă în faţa ei. Se depărtă, ducându-se spre fereastră, iar Pavel, care înţelese numaidecât situaţia, acoperi binişor picioarele lui Nejdanov cu poalele caftanului, îi puse sub cap o perniţă, mai spuse o dată: eh, nu-i nimic! şi ieşi în vârful picioarelor.

Mariana aruncă o privire îndărăt: Nejdanov îşi înfundase capul în pernă; pe faţa lui palidă se observa o încordare încremenită, ca la un om greu bolnav.

„Cum s-o fi întâmplat?” se gândi ea.

XXXII

Lucrurile se întâmplaseră astfel:

Suindu-se în căruţa lui Pavel, Nejdanov fu cuprins deodată de un fel de aţâţare; cum ieşiră din curtea fabricii la drum şi o porniră în direcţia localităţii T… Nejdanov începu să strige, să oprească pe mujicii pe care îi întâlnea în cale şi să le ţină discursuri scurte, dar absurde… „Ce-i cu voi, dormiţi? Ridicaţi-vă! E timpul! Jos cu proprietarii pământurilor!” Unii îl priveau cu nedumerire; alţii treceau pe lângă el şi se duceau mai departe, fără să bage în seamă strigătele lui, îl luau drept un beţiv; unul dintre ei, ajungând acasă, povesti că întâlnise un franţuz, care striga „ceva neînţeles şi stâlcit”. Nejdanov avea destulă minte ca să-şi dea seama cât de stupid şi chiar absurd era ceea ce făcea; totuşi treptat-treptat ajunse în aşa hal de aţâţare, că nu mai putea alege ce este inteligent şi ce absurd. Pavel căuta să-l liniştească, spunându-i: aşa, rogu-vă, în chipul acesta nu merge; sau: iată, ajungem acum într-un sat mare, cel dintâi după ce trecem de hotarul judeţului T… Babi Kliuci; acolo vom putea afla câte ceva, dar Nejdanov nu se lăsa… şi toată vremea asta faţa lui era tristă, aproape disperată. Aveau un căluţ foarte ager, rotunjor, cu coama tunsă scurt pe gâtul lui arcuit; depăna de zor din picioruşele lui vânjoase şi trăgea amarnic de hăţuri, parcă s-ar fi grăbit la o treabă şi parcă ştia că duce nişte oameni de care era undeva mare nevoie… Înainte de a ajunge la Babi Kliuci, Nejdanov observă, nu departe de drum, vreo opt mujici adunaţi în faţa unui hambar cu uşile larg deschise; sări numaidecât din căruţă, se apropie în fugă de ei şi vreo cinci minute vorbi repezit, cu strigăte neaşteptate, dând din mâinile pe care le ţinea cu palmele în sus. Cuvintele: „Pentru libertate! Înainte! Pieptul înainte!” izbucneau răguşit şi sonor dintr-o învălmăşeală de alte cuvinte, care se înţelegeau mai puţin. Mujicii, care se adunaseră în faţa hambarului, ca să ţie sfat cum să-l umple cu puţin grâu, măcar aşa de formă (era un hambar al obştei, deci gol), începură să privească ţintă pe vorbitor şi se părea că-i ascultă discursul cu multă atenţie, dar nu prea era de crezut să fi înţeles ceva, căci în momentul când în sfârşit Nejdanov fugi, strigând pentru ultima oară: „Libertate!”, unul dintre ei, cel mai ager, clătină cu tâlc din cap zicând: „Ce aprig e!”, iar altul observă: „Să ştii c-o fi vreun şef!” La care cel ager răspunse: „Ştiut lucru, doar

n-o să-şi spargă pieptul pe degeaba. Au să se scurgă acuşilea bănişorii noştri!” Iar Nejdanov, urcându-se în căruţă şi aşezându-se lângă Pavel, îşi zise în sine: „Doamne! Ce aiureală! Dar de bună seamă nimeni dintre noi nu ştie cum anume trebuie răsculat poporul; poate chiar în acest chip? N-avem timp să cugetăm! Haide! Dă-i înainte! Te râcâie la inimă? Lasă! Nu-i nimic!”

Intrară pe uliţă. Chiar în mijlocul ei, în faţa unei cârciumi, se îngrămădise o mulţime de lume. Pavel voi să-l reţină pe Nejdanov, dar el se şi rostogolise de-a dura din căruţă şi, strigând „fraţilor”, se năpusti drept în mulţime… Îi făcură puţin loc şi Nejdanov începu din nou să propovăduiască, fără să se uite la nimeni, parcă furios şi pungăreţ în acelaşi timp. Dar aici rezultatul fu cu totul altul decât cel din faţa hambarului. Un flăcău uriaş, cu e faţă spânatică, dar fioroasă, îmbrăcat cu o scurtei că îmblănită, unsuroasă, cu cizme înalte şi căciulă de oaie, se apropie de Nejdanov şi, lovindu-l din plin peste umăr, urlă cu voce ascuţită: „Bine! Flăcăule”. Dar ia stai puţin. Nu ştii că lingura uscată zgârie gâtul? Ia vino încoace! Să stăm noi de vorbă pe-ndelete.” Şi-l târî în cârciumă: toată mulţimea năvăli puhoi după ei. „Miheici! strigă flăcăul. Ia adu una de zece copeici! Măsura de-mi place mie cel mai mult! Cinstesc un prieten! Cine o fi, din ce neam şi seminţie, naiba îl ştie, da pe boieri îi înjură de mama focului. Bea! se adresă el lui Nejdanov, dându-i un pahar greu, plin, umed pe dinafară, parc-ar fi fost asudat: Bea, dacă-i adevărat că te doare inima pentru fratele tău!” „Bea”, strigă şi mulţimea. Nejdanov apucă paharul (era ca ameţit) şi strigă: „În sănătatea voastră, fraţilor!” şi-l bău dintr-odată. Uf! îl bău cu aceeaşi bravură cu care s-ar fi aruncat la asaltul unei baterii sau asupra unei păduri de baionete… Dar ce se întâmplă pe urmă cu el, vai, parcă l-ar fi lovit cu ceva de-a lungul spinării şi picioarelor, parcă i-ar fi ars gâtlejul, pieptul, stomacul!… Iar din ochi îi stoarse lacrimi. Prin tot trupul îl trecu un tremur de dezgust, pe care abia îl putu stăpâni. Prinse a răcni, cât îl ţinea gura, încercând astfel să se domolească puţin. În încăperea întunecoasă a cârciumii aerul se făcu deodată cald, lipicios şi înăbuşitor. Ce de lume era acolo! Nejdanov începu să vorbească pe nerăsuflate, să strige cu înverşunare şi cu furie, să pocnească cu palma lui peste nişte; palme late şi tari ca lemnul, să sărute bărbi cleioase… Flăcăul cel uriaş cu scurteică îl îmbrăţişă şi el, şi era cât pe ce să-i frângă coastele. Era însă un fel de bestie, „Îi rup beregata, mugi el, îi rup beregata oricui ar face vreun rău fraţilor noştri! Sau îi dau una la cap… Ce o să mai scheaune! Căci mie nu mi-e greu, am fost măcelar, şi mă pricep la astfel de treburi!” Spunând acestea îşi flutură pumnul uriaş, acoperit de pistrui… Dar deodată Doamne, Dumnezeule! unul urlă din nou: „Bea!” şi Nejdanov bău iarăşi otrava îngrozitoare. De această dată fu ceva înspăimântător! Parcă nişte cârlige tocite i-ar fi scormonit măruntaiele, în cap începu

să i se clatine ceva, înaintea ochilor i se roteau cercuri verzi… Se porni o hărmălaie, un ţiuit… O, ce grozăvie!… Al treilea pahar… Oare l-a înghiţit şi pe acesta? Năvăliră asupra lui nasuri înroşite, plete pline de praf, gâturi arse de soare, cefe brăzdate de zbârcituri fără număr. Mâini aspre îl înşfăcară: „Hai, nu te lăsa, zbierau glasuri furioase, vorbeşte, că şi alaltăieri a mai urlat tot un venetic ca tine, dându-şi nişte aere grozave. Zi-i, fire-ai să fii!…”

Pământul începu să se clatine sub picioarele lui Nejdanov şi însuşi glasul lui i se părea străin, parcă ar fi venit de undeva, dinafară… Asta să fie oare moartea?

Şi deodată… o undă de aer proaspăt îi răcoreşte faţa, iar înghesuiala, mutrele congestionate, mirosul greu de vin, de blană de oaie, de catran, de pielărie… toate, toate au pierit, iar el e din nou în căruţa lui Pavel. Întâi se zbate şi strigă: „Hei, încotro? Stai! Nici n-am apucat să le spun nimic… trebuie să le explic. Şi tu, afurisitule şi vicleanule, care sunt părerile tale?” Iar Pavel îi răspunde: „Bine ar fi să nu mai fie boieri şi toate pământurile să fie ale noastre; ce alta ar putea fi mai bine? Dar m-a ieşit o asemenea poruncă.” Întoarce apoi încetişor calul, îl loveşte cu hăţurile pe spinare şi o pornesc în trap grăbit spre fabrică, lăsând în urmă toată larma şi tot vuietul acela…

Nejdanov moţăie, legănat, iar vântul îi suflă în faţă, îi face bine, împrăştie gândurile rele…

Îi e ciudă numai că nu l-au lăsat să vorbească… Dar vântul îi mângâie iar faţa înfierbântată.

Apoi apariţia de o clipă a Marianei, un sentiment usturător de ruşine, şi în sfârşit somnul, un somn adânc, de moarte…

Toate acestea le povesti mai târziu Pavel lui Solomin. Nu s-a ferit de a mărturisi că nici el n-a încercat să-l împiedice pe Nejdanov de la băutură… căci astfel n-ar fi izbutit să-l scoată din cârciumă. Nu i-ar mai fi dat drumul ceilalţi.

— Ei, dar când s-a muiat de tot, atunci am început să mă rog cu plecăciune: „Oameni buni, daţi-i drumul flăcăului ăstuia, vedeţi, e prea tânăr…” Ei, şi i-au dat drumul, numai cât au zis: dă-ne o jumătate de rublă bacşiş! Şi le-am dat.

— Bine ai făcut, încuviinţă Solomin.

Nejdanov dormea, iar Mariana stătea lângă fereastră şi privea în grădină. Ciudat lucru! Sentimentele şi gândurile rele şi pline de mânie, care o nelinişteau înainte de sosirea lui Nejdanov cu Pavel, o părăsiră dintr-odată, iar Nejdanov nu-i mai pricinuia nici scârbă, nici supărare: îl compătimea. Ştia foarte bine că nu-i nici desfrânat, nici beţiv, şi se gândea să-i spună, când se va trezi, un cuvânt prietenos, ca să nu se ruşineze prea mult şi să se mâhnească. „Trebuie să fac aşa fel, ca el singur să povestească cum i s-a întâmplat această nenorocire.”

Nu era tulburată, ci tristă… nespus de tristă. Ajunsese parcă până la

ea o răbufnire adevărată din lumea aceea spre care năzuia… brutalitatea şi întunecimea acelei lumi o înfioră. Cărui Moloh voia să se jertfească?

Totuşi, nu! Nu se poate! E ceva întâmplător, ceva care va trece. O impresie de o clipă, care a zguduit-o aşa de tare, numai fiindcă a fost prea neaşteptată. Se ridică de pe scaun, se apropie de divanul pe care era culcat Nejdanov, îi şterse cu batista fruntea palidă, încreţită chinuitor chiar în somn, îi dădu părul spre ceafă…

Şi din nou o cuprinse mila, ca pe o mamă pentru copilul ei bolnav. Simţea însă un fel de stânjeneală privindu-l, de aceea trecu în odaia el, lăsând uşa neîncuiată.

Nu se apucă de vreo treabă, ci se aşeză pe un scaun şi din nou o năpădiră gândurile… Timpul parcă se topea clipă cu clipă; simţea un fel de plăcere în această stare, inima îi bătea, ca şi cum iarăşi ar fi aşteptat ceva.

Unde o fi dispărut Solomin?

Uşa scârţâi încet, şi Tatiana intră în odaie.

— Ce doreşti? o întrebă Mariana, aproape cu ciudă.

— Mariana Vikentievna, începu Tatiana cu glas scăzut. Ce voiam să-ţi spun: nu trebuie să te necăjeşti, fiindcă asta-i ceva obişnuit în viaţă şi încă, slavă Domnului…

— Nu mă necăjesc deloc, Tatiana Osipovna, o întrerupse Mariana. Alexei Dmitrici e puţin bolnav. Nu-i cine ştie ce!

— Ei, atuncea-i minunat! Că eu mă tot gândeam: iată, nu mai vine Mariana Vikentievna a mea. Mă gândeam, ce o fi cu ea? Şi tot n-aş fi venit, căci în împrejurări de acestea cea dintâi regulă este: nu te băga, nu te amesteca! Dar a venit la fabrică unul – cine ştie cine o fi? Unul mic şi şchiop: scoate-i de unde ştii şi dă-i-l pe Alexei Dmitrici! Ce să fie asta: azi-dimineaţă a întrebat de el femeia aceea… iar acum, şchiopul. Iar dacă Alexei Dmitrici nu-i aici, zice, adu-mi-l pe Vasile Fedotîci! N-am să plec, zice, fără asta, pentru că este la mijloc ceva foarte important. Noi am vrut să-l gonim, ca pe femeia aceea. Vasili Fedotîci nici nu-i aici… a plecat, dar şchiopul zice: eu nu plec, chiar de-ar fi să aştept până la moarte… Acum umblă prin curte. Veniţi aici în coridor, puteţi să-l vedeţi pe fereastră… nu ştiţi cine o fi cavalerul ăsta?

Mariana o urmă pe Tatiana; trecând pe lângă Nejdanov, observă iarăşi fruntea lui încreţită ca de-o durere şi l-o şterse din nou cu batista. Prin geamul prăfuit al ferestrei văzu pe vizitatorul despre care vorbise Tatiana. Nu-l cunoştea. Dar în acelaşi moment, de după colţul casei se arătă Solomin.

Omuleţul cel mic şi şchiop se apropie repede de el şi îi întinse mâna. Solomin îi strânse mâna. Se vedea că-l cunoaşte. Şi amândoi se făcură nevăzuţi.

Dar iată, se aud paşi pe scară… Vin încoace.

Mariana trecu repede în odaia ei, acolo se opri şi rămase în picioare, respirând greu. Îi era frică. De ce îi era frică? Nici ea singură nu ştia.

În uşă se ivi capul lui Solomin.

— Mariana Vikentievna, dă-ne voie să intrăm la dumneata. Aduc pe cineva, pe care trebuie să-l vedeţi neapărat.

Drept răspuns, Mariana înclină capul şi în urma lui Solomin apăru Paklin.

XXXIII

— Sunt prietenul soţului dumneavoastră, grăi el şi se înclină adânc înaintea Marianei, căutând parcă să-i ascundă faţa lui alarmată şi speriată; şi cu Vasili Fedotîci sunt prieten. Alexei Dmitrici doarme, aud că-i bolnav; eu, din păcate, aduc veşti rele – o parte din ele le-am şi comunicat lui Vasili Fedotîci… urmează să luaţi unele măsuri hotărâtoare.

Vocea lui Paklin se frângea întruna, ca a unui om pe care-l arde şi-l chinuieşte setea. Veştile pe care le aducea erau într-adevăr foarte proaste! Pe Markelov îl prinseseră ţăranii şi-l duseseră în oraş. Administratorul cel prostănac îl trădase pe Goluşkin, care fu arestat. La rândul lui, Goluşkin trădează acum tot şi pe toţi, doreşte să treacă la ortodoxism, donează gimnaziului portretul mitropolitului Filaret; în afară de asta a şi trimis cinci mii de ruble pentru a se împărţi „luptătorilor mutilaţi”, Nu rămâne nicio îndoială că l-a trădat şi pe Nejdanov, iar poliţia poate să apară din clipă în clipă la fabrică. Şi pe Vasili Fedotîci îl ameninţă pericolul.

— Cât mă priveşte pe mine, adăugă Paklin, mă mir cum de mai sunt încă în libertate, deşi, la drept vorbind, eu nu m-am ocupat niciodată de politică şi n-am luat parte la niciun fel de planuri! M-am folosit de uitarea sau de neglijenţa poliţiei, ca să vă previn şi să cumpănim asupra măsurilor pe care le-am putea lua… pentru a îndepărta orice neplăceri.

Mariana ascultă pe Paklin până la sfârşit. Nu se înspăimântă, ci, dimpotrivă, rămase foarte liniştită… Fără îndoială însă că anumite măsuri trebuiau luate. Cea dintâi mişcare a ei fu să-şi îndrepte ochii spre Solomin.

Şi el părea tot aşa de liniştit, numai în jurul buzelor în locul obişnuitului lui surâs se observa o uşoară contracţie a muşchilor.

Solomin înţelese din privirea Marianei că ea aştepta părerea lui, ca apoi să se conformeze întocmai.

— Da, afacerea e destul de delicată, începu el. Socot că n-ar fi rău

ca Nejdanov să se ascundă pentru câtăva vreme. Spune-mi însă, domnule Paklin, cum ai aflat că Nejdanov e aici?

Paklin făcu un gest cu mâna.

— Mi-a spus cineva care l-a văzut umblând prin împrejurimi şi propovăduind, şi l-a urmărit fără gând rău. E unul dintre acei care ne împărtăşesc ideile. Iertaţi-mă, adăugă el adresându-se Marianei, însă fără îndoială prietenul nostru Nejdanov a fost foarte… foarte imprudent.

— Acum n-are rost să-i mai facem reproşuri, replică Solomin. Îmi pare rău că nu putem să ne sfătuim cu el, dar până mâine boala o să-i treacă, iar poliţia nu-i chiar atât de rapidă, cum vă închipuiţi dumneavoastră. Căci dumneata, Mariana Vikentievna, va trebui să pleci cu el.

— Neapărat, răspunse cu voce surdă, dar hotărâtă. Mariana.

— Da! zise Solomin. Trebuie să ne gândim; trebuie să căutăm, unde şi cum?

— Daţi-mi voie să vă împărtăşesc ideea mea, începu Paklin. Mi-a venit când mă îndreptam încoace. Mă grăbesc să vă mai spun că, la o verstă de aici, am dat drumul birjarului.

— Ei, care-i ideea dumitale? întrebă Solomin.

— Iată care. Daţi-mi cât mai degrabă cai să plec îndată la Sipiaghin.

— La Sipiaghin?! repetă Mariana. De ce?

— O să vedeţi.

— Îl cunoaşteţi?

— De fel! Dar ascultaţi. Cântăriţi bine ideea mea. Mie, nici mai mult, nici mai puţin, îmi pare genială. Markelov este cumnatul lui Sipiaghin, fratele soţiei lui. Nu-i aşa? E cu putinţă ca boierul acesta să nu facă nimic pentru a-l salva? Şi apoi chiar Nejdanov… să zicem că domnul Sipiaghin e supărat pe el… Totuşi Nejdanov i-a devenit rudă, însurându-se cu dumneavoastră.

Şi pericolul care-l ameninţă pe prietenul nostru…

— Nu sunt măritată, îl întrerupse Mariana.

Paklin tresări.

— Cum? În tot acest răstimp n-aţi făcut-o? Ei, nu-i nimic, adăugă el, la nevoie poţi să spui şi o minciună. Tot o să vă căsătoriţi. Serios, altceva nu putem născoci! Gândiţi-vă că până în prezent Sipiaghin nu s-a hotărât să vă urmărească. Deci există în el o oarecare… mărinimie. Văd că acest cuvânt nu vă prea place, să zicem atunci un oarecare orgoliu. De ce să nu ne folosim de el în cazul de faţă? Gândiţi-vă!

Mariana îşi înălţă capul şi-şi trecu mâna prin păr.

— Puteţi să vă folosiţi de orice vreţi pentru Markelov, domnule Paklin… Sau poate dumneavoastră înşivă; dar eu şi Alexei nu dorim nici apărarea, nici protecţia domnului Sipiaghin. N-am părăsit casa lui, pentru ca acum să-i batem la uşă pentru ajutor. Nu ne interesează nici

mărinimia, nici orgoliul domnului Sipiaghin sau al soţiei lui!

— Foarte lăudabile sentimente! răspunse Paklin (iar în gând îşi zise: „Văzuşi cum mi-a răsturnat căldarea cu apă în cap!”). Pe de altă parte însă, dacă ar fi să ne gândim… De altfel sunt gata să mă supun! Mă voi ocupa numai de Markelov, de bunul nostru Markelov! Vă atrag însă atenţia că el nu-i este rudă de sânge, ci numai după soţie, în timp ce dumneavoastră…

— Domnule Paklin, vă rog!

— Bine… bine! Numai că nu pot să nu-mi exprim părerea mea de rău, fiindcă Sipiaghin este un om cu foarte multă trecere.

— Dar pentru dumneavoastră nu vă temeţi? întrebă Solomin.

Paklin îşi scoase pieptul în afară.

— În asemenea momente nu trebuie să te gândeşti la tine! rosti el mândru, dar în adâncul cugetului lui tocmai la el însuşi se gândea mai cu osebire. Biet om bicisnic… ar fi vrut şi el să se strecoare ca iepurele, cum se zice. În schimbul serviciului făcut, Sipiaghin ar fi putut, la nevoie, să pună o vorbă pentru el. Căci şi el, oricum ai întoarce-o, tot fusese amestecat, şi auzise câte ceva… şi chiar trăncănise!

— Găsesc că ideea dumitale nu e rea, rosti în cele din urmă Solomin; măcar că, drept să spun, nu prea cred să izbuteşti. În orice caz, poţi să încerci. De stricat n-are ce să strice.

— Sigur că nu. Ei, să presupunem cel mai rău lucru: o să mă dea afară… Nu-i cine ştie ce nenorocire!

— Adevărat, n-ar fi nicio nenorocire… („Merçi”, se gândi Paklin, pe când Solomin continuă.) Cât e ceasul? Aproape cinci… Nu trebuie să pierdem vremea. Veţi avea îndată caii. Pavel!

Dar în pragul uşii în locul lui Pavel se arătă Nejdanov. Se clătină pe picioare, sprijinindu-se cu o mână de tocul de sus al uşii; avea buzele întredeschise şi privirea tulbure. Nu înţelegea nimic.

Paklin, cel dintâi, se apropie de el.

— Alioşa! exclamă el. Nu mă recunoşti?

Nejdanov îl privi, clipind încet.

— Paklin? rosti el în cele din urmă.

— Da, da, eu sunt. Eşti bolnav?

— Da… sunt bolnav. Dar… ce cauţi aici?

— Ce caut… În clipa aceasta Mariana atinse uşor cotul lui Paklin. Dânsul se întoarse şi observă că-i face semne… Ah, da! bolborosi el. Da… exact! Uite, vezi, Alioşa, adăugă el tare, am venit într-o chestiune importantă şi acum pornesc mai departe… Solomin o să-ţi spună tot, de asemenea şi Mariana… Mariana Vikentievna. Amândoi aprobă pe de-a-ntregul intenţia mea. E vorba de noi toţi; adică nu, nu, adăugă el repede, observând o privire şi o mişcare a Marianei… E vorba de Markelov; de prietenul nostru comun. Markelov: numai de

el. Dar acum, rămâi cu bine! Fiecare minut e preţios, rămâi cu bine, prietene… O să ne mai vedem noi, Alexei. Vasili Fedotîci, vreţi să veniţi cu mine, să daţi dispoziţii în privinţa cailor?

— Desigur, vin. Mariana, voiam să-ţi spun: fii tare! Dar văd că nu-i nevoie. Eşti cum trebuie să fii!

— O, da! O, da! aprobă Paklin. Sunteţi o romană de pe vremea lui Caton. A lui Caton de la Utica! Totuşi, să mergem, Vasili Fedotîci, să mergem!

Zâmbind liniştit, Solomin îi răspunse:

— Aveţi tot timpul.

Nejdanov le făcu puţin loc, ca să poată trece amândoi… Dar în ochii lui stăruia aceeaşi nedumerire. Mai făcu câţiva paşi, apoi se aşeză încetişor pe un scaun, cu faţa spre Mariana.

— Alexei, îi spuse ea, s-a descoperit tot. Pe Markelov l-au prins nişte ţărani, pe care încercase el să-i răscoale; se află arestat în oraş, ca şi negustorul acela cu care ai prânzit; probabil că în curând va veni poliţia şi după noi. Iar Paklin s-a dus la Sipiaghin.

— De ce? şopti abia auzit Nejdanov. Ochii i se limpeziseră, şi faţa căpătă expresia obişnuită. Orice urmă de beţie se risipi într-o clipă.

— Pentru ca să încerce dacă n-ar vrea să ia el apărarea…

Nejdanov îşi îndreptă ţinuta.

— A noastră?

— Nu, a lui Markelov. Voia să-l roage şi pentru noi… Dar eu n-am îngăduit aşa ceva. Am făcut bine, Alexei?

— Dacă ai făcut bine? rosti Nejdanov şi, fără să se ridice de pe scaun, întinse mâinile spre ea. Dacă ai făcut bine? repetă el, apropiind-o de dânsul. Şi lipindu-şi faţa de mijlocul ei, îl podidiră lacrimile.

— Ce-i cu tine? Ce-i cu tine? exclamă Mariana. Ca şi atunci când căzuse în genunchi în faţa ei, pierdut, cu respiraţia tăiată de pasiunea care-l cotropise, ea îşi puse şi acum amândouă mâinile pe capul lui înfrigurat. Dar ce simţea ea acum nu semăna de fel cu ceea ce simţise atunci. Atunci i se dăruia, i se supunea şi aştepta numai hotărârea lui. Acum îl compătimea şi căuta doar să-l liniştească.

— Ce-i cu tine? repetă ea. De ce plângi? Nu cumva fiindcă te-ai întors acasă într-o stare… puţin cam ciudată? Nu, nu cred să fie asta! Sau îţi pare rău de Markelov, sau ţi-e frică pentru mine şi pentru tine? Sau îţi pare rău de speranţele noastre pierdute? Doar nu te-ai aşteptat să meargă toate ca pe roate!

Nejdanov îşi ridică puţin capul.

— Nu. Mariana, spuse el, ca şi cum şi-ar fi înăbuşit hohotele de plâns, nu mi-e frică pentru tine, nici pentru mine… Ci tocmai… îmi pare rău…

— De cine?

— De tine, Mariană! Îmi pare rău că ţi-ai unit soarta cu un om nevrednic.

— De ce vorbeşti aşa?

— Măcar şi pentru aceea că acest om poate să plângă într-un asemenea moment!

— Nu plângi tu: nervii tăi sunt de vină.

— Nervii mei şi cu mine suntem acelaşi lucru! Ascultă, Mariana, uită-te în ochii mei: poţi să-mi spui acum că nu-ţi pare rău…

— Pentru ce?

— Că ai plecat cu mine?

— Nu! Nu-mi pare rău.

— Şi vei merge cu mine şi mai departe? Oriunde?

— Da!

— Da? Mariana… da?

— Da. Ţi-am dat mâna, şi atâta timp cât vei rămâne acela pe care l-am iubit, n-o voi lua îndărăt.

Nejdanov rămase pe scaun; Mariana – în picioare în faţa lui. El îi cuprinsese mijlocul, iar ea îşi sprijinea mâinile pe umerii lui. „Nu… gândi Nejdanov, şi totuşi înainte, când o ţineam îmbrăţişată ca acum, trupul ei rămânea cel puţin nemişcat, iar acum, simt cum, încet şi poate fără voia ei, fuge de mine!”

Îşi desfăcu mâinile… Şi în adevăr, aproape pe nesimţite, Mariana se trase îndărăt.

— Ascultă, Mariana! rosti el tare. Dacă trebuie să fugim… înainte ca poliţia să ne fi descoperit… cred că n-ar fi rău mai întâi să ne cununăm. Nu vom mai găsi aiurea un popă Zosima, atât de îngăduitor!

— Sunt gata, rosti Mariana.

Nejdanov se uită la ea cu încordare.

— Romano! exclamă el cu un surâs amar. Sentimentul datoriei!

Mariana dădu din umeri.

— Trebuie să-i spunem lui Solomin.

— Da… lui Solomin… repetă Nejdanov apăsat. Însă şi pe el probabil că-l ameninţă pericolul. Poliţia o să-l ia şi pe dânsul. Mi se pare că a luat parte la mişcare şi ştia chiar mai mult decât mine.

— Nu ştiu, răspunse Mariana. Nu vorbeşte niciodată despre dânsul.

„Nu ca mine! Asta a vrut să spună”, gândi Nejdanov.

— Solomin… Solomin! adăugă el după o tăcere mai lungă. Ascultă, Mariana, nu te-aş plânge, dacă omul cu care ţi-ai legat pentru totdeauna viaţa ar semăna cu Solomin… sau ar fi chiar Solomin.

La rândul ei, Mariana îl privi stăruitor.

— N-ai dreptul să vorbeşti astfel, spuse ea în cele din urmă.

— N-am dreptul! Cum să înţeleg vorbele tale? Că mă iubeşti, sau că nu trebuie să ating această chestiune?

— N-ai dreptul, repetă Mariana.

Nejdanov îşi lăsă capul în jos.

— Mariana! zise el cu glasul puţin schimbat.

— Ce-i?

— Dacă acum… ţi-aş cere acel lucru, ştii tu!… Nu, n-am să-ţi cer nimic, rămâi cu bine.

Se ridică şi ieşi; Mariana nu-l reţinu. În camera lui, Nejdanov se aşeză pe divan şi îşi acoperi faţa cu mâinile. Propriile lui gânduri îl înspăimântau şi de aceea încercă să nu se mai gândească. Simţea numai că o mână întunecată, ieşită din adâncuri, s-a încleştat aşa de tare de însăşi rădăcinile vieţii lui, încât niciodată nu se va mai putea elibera. Ştia că fiinţa aceea dragă şi bună, care se află în odaia de-alături, nu va veni la el; iar ca să se ducă el la dânsa, nu mai îndrăzneşte. Şi apoi la ce bun? Ce-ar putea să-i spună?

Paşi repezi şi apăsaţi îl făcură să deschidă ochii. Solomin trecea prin camera lui; bătu la uşa Marianei şi intră.

— Pentru el toată cinstea şi onoarea! şopti cu voce amară Nejdanov.

XXXIV

Era ora zece seara şi în salonul din Arjanîi, Sipiaghin, soţia lai şi Kallomeiţev jucau cărţi, când intră lacheul să dea de veste că a sosit un necunoscut, domnul Paklin, care doreşte să-l vadă pe Boris Andreici, într-o chestiune grabnică şi foarte importantă.

— Aşa de târziu! exclamă cu mirare Valentina Mihailovna.

— Cum? întrebă Boris Andreici, încreţind din nasul lui frumos. Cum ai spus că se numeşte acest domn?

— Paklin, mi-a spus el.

— Paklin! exclamă Kallomeiţev. Un nume curat ţărănesc. Paklin… Solomin… *De vrais noms ruraux, hein?*{98}

— Şi zici, continuă Boris Andreici, încreţindu-şi iarăşi nasul şi adresându-se lacheului, zici că acea chestiune pentru care vine este importantă şi grabnică?

— Dumnealui aşa spune.

— Hm… vreun cerşetor sau vreun intrigant. („Sau şi una şi alta”, strecură Kallomeiţev.) Se prea poate. Pofteşte-l în cabinetul meu.

Boris Andreici se ridică de pe scaun.

— *Pardon, ma bonne.*{99} Jucaţi deocamdată „ecarte”. Sau, aşteptaţi-mă… mă întorc repede.

— *Nous causerons… allez!*{100} rosti Kallomeiţev.

Când Sipiaghin intră în cabinetul lui şi dădu cu ochii de silueta mică şi firavă a lui Paklin, care se lipise smerit de peretele dintre cămin şi uşă, îl cuprinse acel sentiment cu adevărat ministerial, de milă

orgolioasă, indulgentă şi puţin dezgustată care este atât de caracteristică demnitarilor din Petersburg. „Doamne, ce creatură nenorocită, gândi el, şi mi se pare că şi şchioapătă!”

— Luaţi loc, rosti el cu cele mai agreabile note de bariton în voce, clătinând binevoitor din capul puţin dat pe spate şi aşezându-se pe scaun mai înainte ca oaspetele lui să se fi aşezat. Presupun că sunteţi obosit de drum; luaţi loc şi explicaţi-vă: ce chestiune atât de importantă vă aduce la o oră atât de târzie, la mine?

— Excelenţă, începu Paklin, aşezându-se cu băgare de seamă în fotoliu, am îndrăznit să viu la dumneavoastră…

— Staţi, staţi, îl întrerupse Sipiaghin. Parcă nu vă văd pentru prima oară. Nu uit niciodată o figură pe care am avut prilejul s-o mai văd; nu uit nimic. A… a… dar… de fapt… unde v-am întâlnit?

— Nu vă înşelaţi, excelenţă. Am avut cinstea să mă întâlnesc cu dumneavoastră la Petersburg, la un om, care… care de atunci… din păcate… a trezit indignarea dumneavoastră.

Sipiaghin se ridică repede din fotoliu.

— La domnul Nejdanov! Mi-amintesc acum. Nu cumva aţi venit din partea lui?

— Nicidecum, Excelenţă: din contră… eu…

Sipiaghin se aşeză din nou.

— Bine aţi făcut. Pentru că, în cazul acesta, v-aş fi rugat să vă retrageţi numaidecât. Nu pot admite niciun mijlocitor între mine şi domnul Nejdanov. Domnul Nejdanov mi-a adus una dintre acele jigniri, care nu se uită… Dispreţuiesc răzbunarea, dar nu vreau să ştiu nimic, nici despre el, nici despre fata aceea, mai depravată cu mintea, decât cu inima (această frază Sipiaghin o repeta cam a treizecea oară, de când fugise Mariana), şi care s-a decis să părăsească acoperământul casei în care a fost adăpostită, pentru a deveni amanta unui netrebnic, a unui bastard! Să fie mulţumiţi dacă-i dau uitării!

La acest din urmă cuvânt, Sipiaghin mişcă mâna de jos în sus, parc-ar fi dat ceva la o parte.

— Îi dau uitării, stimate domn! repetă el.

— Excelenţă, v-am adus la cunoştinţă că n-am venit în numele lor; deşi pot să comunic excelenţei voastre că ei s-au şi unit pentru legătura căsătoriei legale… („A! de acum mi-e totuna, gândi Paklin, am spus că voi minţi… şi iată că am minţit. Ce importă!”

Ceafa lui Sipiaghin lunecă uşor încoace şi încolo pe speteaza fotoliului.

— Nu mă interesează deloc, stimate domn. Încă o căsătorie stupidă pe lume, şi atâta tot. Dar care este chestiunea aceea foarte urgentă, căreia îi datorez plăcerea vizitei dumneavoastră?

„Ah, blestemat director de departament, gândi iarăşi Paklin. Ajunge cât te-ai schimonosit, bot englezesc ce eşti!”

— Fratele soţiei dumneavoastră, rosti el tare, domnul Markelov, a fost prins de ţăranii pe care încerca să-i răzvrătească şi stă închis în casa guvernatorului.

Sipiaghin sări pentru a doua oară din fotoliu.

— Ce… ce aţi spus? îngână el, nu cu vocea de bariton ministerial, ci cu un glas piţigăiat, lipsit de orice distincţie.

— Am. spus că domnul Markelov, cumnatul dumneavoastră, a fost prins şi pus în lanţuri. Cum am aflat, am închiriat cai şi am venit să vă previn. Am presupus că pot să vă fac astfel un oarecare serviciu atât dumneavoastră cât şi acelui nenorocit, pe care-l puteţi salva!

— Vă foarte mulţumesc, spuse cu aceeaşi voce slabă Sipiaghin şi, lovind din plin cu palma într-un clopoţel în formă de ciupercă, umplu întreaga casă cu sunetul lui metalic. Vă foarte mulţumesc, repetă el, de data aceasta mult mai dur. Dar să ştiţi: omul care a cutezat să dispreţuiască toate legile dumnezeieşti şi omeneşti poate să-mi fie de o sută de ori rudă, în ochii mei nu-i un nenorocit, ci un criminal!

Lacheul intră în fugă în cabinet.

— Binevoiţi a porunci?

— Cupeul! Imediat cupeul cu patru cai! Plec la oraş. Filip şi Stepan vor veni cu mine! Tot în fugă lacheul ieşi din cabinet. Da, domnule, cumnatul meu este un criminal; şi mă duc la oraş nu pentru ca să-l scap! O, nu!

— Dar, Excelenţă…

— Acestea sunt principiile mele, stimate domn, şi vă rog să nu mă mai obosiţi cu replicile dumneavoastră!

Sipiaghin începu să umble încoace şi încolo prin cabinet, iar Paklin holbă ochii. „Ei, drăcie, gândi el, se spunea despre tine că eşti liberal?! Iar tu eşti un leu care muşcă.”

Uşa se deschise larg, şi Valentina Mihailovna intră cu paşi repezi, iar în urma ei, Kallomeiţev.

— Ce înseamnă aceasta, Boris? Ai poruncit să pună caii la cupeu? Pleci la oraş? Ce s-a întâmplat?

Sipiaghin se apropie de soţia lui şi o prinse de braţ mai jos de cot.

— *Il faut vous armer de courage, ma chère*,{101} l-au arestat pe fratele tău.

— Pe fratele meu? Pe Serioja? Pentru ce?

— A propovăduit mujicilor teorii socialiste! (Kallomeiţev scoase un ţipăt uşor.) Da! I-a îndemnat la revoluţie, a făcut propagandă! Ei l-au prins şi l-au predat. Acuma se află… în oraş.

— Nebunul! Dar cine ţi-a spus?

— Iată domnul… domnul… cum îi zice? Domnul Konopatin{102} a adus vestea aceasta.

Valentina Mihailovna aruncă o privire spre Paklin. Acesta se înclină cu un aer abătut. („A, ce femeie!” gândi el. Chiar în asemenea

momente grele, Paklin era nespus de sensibil la farmecul frumuseţii femeieşti!)

— Şi vrei să pleci la oraş, acum, aşa târziu?

— Îl mai prind pe guvernator înainte de a se culca.

— Eu am spus întotdeauna că aşa se vor sfârşi toate acestea, se amestecă în vorbă Kallomeiţev. Nici nu se putea altfel! Dar ce cumsecade sunt mujicii noştri ruşi! Ţi-e mai mare dragul! *Pardon, madame, c'est votre frère! Mais la verite avant tout!"*{103}

— Şi chiar vrei să pleci, Boris? întrebă Valentina Mihailovna.

— *Aş* putea să jur, continuă Kallomeiţev, că aici e amestecat şi profesorul acela, domnul Nejdanov. *J'en mettrais ma main au feu*{104}. E una şi aceeaşi bandă! Pe el nu l-au prins? Nu ştiţi?

Sipiaghin dădu iarăşi din mână cu un gest de respingere.

— Nu ştiu, şi nu doresc să ştiu! De altfel, adăugă el adresându-se soţiei sale, *il parait qu'ils sont maries*.{105}

— Cine ţi-a spus? Tot Domnia Sa? Valentina Mihailovna se uită iarăşi la Paklin, de data aceasta clipind uşor din ochi.

— Da, tot el.

— În cazul acesta, se grăbi să spună Kallomeiţev, dumnealui trebuie să ştie cu siguranţă unde sunt ei. Ştiţi unde sunt? Ştiţi, nu-i aşa? Ei! Ei? Ştiţi? Kallomeiţev se agita încolo şi încoace prin faţa lui Paklin, ca şi cum ar fi dorit să-i închidă drumul, deşi el nu arăta nicio intenţie de fugă. Dar vorbiţi odată! Răspundeţi! Ei? Ei? Ştiţi? Ştiţi?

Până la urmă în sufletul lui Paklin începu să fiarbă mânia şi ochii lui mici scânteiară.

— Chiar de-aş şti, rosti el cu ciudă, dumneavoastră tot nu v-aş spune.

— O… o… o… bolborosi Kallomeiţev. Auziţi… Auziţi! Şi ăsta, şi ăsta trebuie să fie din bandă!

— Cupeul e gata! răcni lacheul, intrând în cabinet.

Sipiaghin apucă pălăria cu un gest frumos şi îndrăzneţ; însă Valentina Mihailovna începu să-l roage atât de insistent să rămână până a doua zi dimineaţa şi să-i aducă argumente atât de convingătoare: că e noapte, că în oraş dorm cu siguranţă toţi, că o să-şi zdruncine numai nervii, că ar putea să răcească, încât Sipiaghin fu în cele din urmă de aceeaşi părere şi exclamă:

— Mă supun! Şi cu acelaşi gest frumos, dar care nu mai era şi îndrăzneţ, puse pălăria pe masă.

— Să deshame caii! porunci el lacheului. Dar mâine dimineaţă să fie gata fix la ora şase! Auzi? Pleacă! Stai! Daţi drumul trăsurii domnului… domnului oaspe! Şi plătiţi birjarului! Aţi spus ceva, domnule Konopatin? Vă iau mâine cu mine, domnule Konopatin! Ce spuneţi? N-aud… Doriţi puţină votcă? Serveşte votcă domnului Konopatin! Nu? Nu beţi? În cazul acesta… Fiodor! Condu-l pe

dumnealui în camera verde! Noapte bună, domnule Kono…

— Paklin! urlă acesta, pierzându-şi până la urmă răbdarea. Numele meu de familie este Paklin!

— Da… da, ei, n-are nicio importanţă. Seamănă, ştiţi. Dar ce voce sonoră aveţi, cu toată înfăţişarea dumneavoastră firavă! Pe mâine, domnule… Paklin… Am spus bine acuma *Simeon, vous viendrez avec nous*?{106}

— *Je crois bien!*{107}

Îl conduseră pe Paklin în camera verde şi chiar îl încuiară. Pe când se culca, auzi întorcându-se cheia în sonora broască englezească. Se înjură singur, cu glas tare, pentru „geniala” lui idee şi petrecu o noapte proastă.

A doua zi dimineaţă, foarte devreme, pe la cinci şi jumătate veniră să-l trezească. I se servi cafeaua; în timp ce o bea, lacheul cu eghileţi pestriţi pe umăr aştepta, ţinând tava în mâini, cumpănindu-se când pe un picior, când pe celălalt, parcă ar fi voit să-i spună: „Grăbeşte-te, boierii aşteaptă”. Apoi îl conduseră jos. Cupeul era tras în faţa casei. Tot aici era şi trăsura lui Kallomeiţev. Sipiaghin apăru pe scară într-o manta de camelot, cu guler rotund. De multă vreme nu mai purta nimeni asemenea mantale, în afară de un personaj foarte important, pe care Sipiaghin căuta să-l servească şi să-l imite. Pentru acest motiv în ocazii oficiale, mai de seamă, punea acea manta.

Sipiaghin îl salută destul de prietenos pe Paklin şi arătându-i cupeul cu un gest energic, îl rugă să se suie.

— Domnule Paklin, dumneavoastră veţi merge cu mine! Puneţi pe capră geamantanaşul domnului Paklin! Domnul Paklin merge cu mine, spuse el, accentuând asupra cuvântului „Paklin” şi asupra literei „a”… adică: „Tu, după ce ai asemenea nume, te mai şi superi când ţi-l schimbă cineva? Păi, na atunci, înghite, îneacă-te, domnule Paklin! Paklin!” Numele acela nenorocit răsuna fără încetare în aerul proaspăt al dimineţii. Şi atât de proaspăt era aerul încât Kallomeiţev, care ieşise în urma lui Sipiaghin, se simţi obligat să pronunţe de câteva ori în franţuzeşte: Brrr! brrr! brrr! şi să se înfăşoare mai bine în manta, aşezându-se în trăsura lui elegantă, cu poclitul dat pe spate. (Sărmanul lui prieten, cneazul sârb Mihail Obrerovici, după ce o văzuse, îşi cumpărase şi el una la fel de la Binder… *„Vous savez, Binder, le grand carrossier des Champs Elysees?*{108}) Valentina Mihailovna, „cu bonetă şi basma de noapte”, privea de după obloanele pe jumătate deschise ale ferestrelor dormitorului.

Sipiaghin se aşeză în trăsură şi-i făcu semn de adio cu mâna.

— Staţi bine, domnule Paklin? Mână!

— *Je vous recommande mon frère! Epargnez-le*{109}, se auzi vocea Valentinei Mihailovna.

— *Soyez tranquille!*{110} exclamă Kallomeiţev, privind-o pe sub

cozorocul unei şepci de călătorie, cu cocardă, inventată de el… *Cest surtout l'autre, qu'il faut pincer!* {111}

— Mână! repetă Sipiaghin. Domnule Paklin, nu vi-i frig? Mână!

Trăsurile porniră.

În primele zece minute atât Sipiaghin cât şi Paklin tăcură. Nefericitul Siluşka, în hăinuţa lui ponosită şi cu şapca mototolită arăta şi mai jalnic la înfăţişare pe albastrul închis al mătăsii scumpe cu care era capitonat interiorul cupeului. Examina în tăcere delicatele storuri albastre, care se ridicau repede la cea dintâi atingere a degetului pe arc, blăniţa de oaie albă şi creaţă de sub picioare, şi dulăpiorul de lemn roşu, fixat în faţă, din care se putea trage o tăblie pentru scris, precum şi un raft pentru cărţi.

Toate acestea nu pentru că lui Boris Andreici i-ar fi plăcut să lucreze în cupeu, ci pentru că dorea ca ceilalţi să creadă că, asemenea domnului Thiers, îi place s-o facă în timpul călătoriei. Paklin se simţi stingherit. Sipiaghin se uită de vreo două ori la el cu coada ochiului peste umărul obrazului său bărbierit ca-n palmă, şi cu o calmă importanţă scoase din buzunar o tabacheră de argint pentru ţigări de foi, cu monogramă întortocheată de litere slavone, şi îi oferi… Într-adevăr îi oferi lui Paklin o ţigară, ţinând-o uşurel între al doilea şi al treilea deget al mâinii în mănuşă galbenă englezească, din piele de câine.

— Nu fumez, bolborosi Paklin.

— A! făcu Sipiaghin, aprinzându-şi ţigara de foi, o „regalie" de cea mai bună calitate.

— Trebuie să vă spun… stimate domnule Paklin, începu el, pufăind politicos, scoţând şuviţe subţiri şi rotogoale de fum parfumat, că eu… de fapt… vă sunt… foarte recunoscător. Poate… că… v-am părut ieri… întrucâtva brutal… ceea ce nu este… în caracterul meu (Sipiaghin intenţionat îşi întretăia în mod neregulat vorbele.) Îndrăznesc să vă asigur. Dar, domnule Paklin, puneţi-vă puţin în… situaţia mea. (Sipiaghin îşi mută ţigara de foi dintr-un colţ al gurii în celălalt.) Locul pe care-l ocup mă pune… ca să spun aşa… într-o situaţie onorabilă; şi deodată.. fratele soţiei mele… se compromite şi pe el… mă compromite şi pe mine, într-un chip nemaipomenit! A, domnule Paklin! Poate credeţi că asta nu-i nimic?

— Nu, Excelenţă, nu cred aşa ceva!

— Nu ştiţi de fapt pentru ce… şi unde l-au arestat?

— Am auzit că în judeţul T.

— De la cine aţi auzit?

— De la… de la un domn.

— Desigur, că nu de la o pasăre. Dar de la ce fel de domn?

— De la… ajutorul şefului de cabinet al guvernatorului…

— Cum îl cheamă?

— Pe şeful de cabinet?

— Nu, pe ajutor!

— II… îl cheamă Uliaşevici. Un funcţionar foarte bun, Excelenţă. Aflând de întâmplarea aceasta, m-am grăbit numaidecât să viu la dumneavoastră…

— Ei da; ei, da! Şi vă repet că sunt foarte recunoscător. Dar ce nebunie! Căci este o adevărată nebunie! Nu-i aşa, domnule Paklin? Hai?

— Curat nebunie! exclamă Paklin şi simţi cum sudoarea îi porneşte pe spate în şuviţe şerpuitoare. Înseamnă, continuă el, că nu-l înţelege deloc pe mujicul rus. Domnul Markelov, după câte ştiu, are o inimă foarte bună şi nobilă; dar pe mujicul rus nu l-a înţeles niciodată. (Paklin aruncă o privire asupra lui Sipiaghin, care, întors puţin spre el, îl învăluia într-o privire rece, însă nu duşmănoasă) Chiar şi într-o răscoală, mujicul rus nu poate fi atras altfel decât folosindu-te de fidelitatea lui faţă de puterea supremă de stat, faţă de familia ţarului. Trebuie să născoceşti vreo legendă, aduceţi-vă aminte de Dmitri Uzurpatorul; să arăţi că ai pe piept nişte semne imperiale, făcute cu monezi de o copeică, înroşite în foc.

— Da, da, ca Pugaciov, întrerupse Sipiaghin, pe un ton, de parcă ar fi vrut să spună: „N-am uitat nici noi istoria… nu te mai lăuda!” Şi după ce adăugă: Asta-i o nebunie, asta-i o nebunie! se cufundă în contemplarea şuviţei de fum, care se înălţa cu repeziciune din capătul ţigării.

— Excelenţă! observă Paklin, care prinsese curaj. V-am spus adineauri că nu fumez… dar nu-i adevărat. Fumez şi eu, iar ţigara dumneavoastră miroase atât de minunat!

— Cum? Ce? întrebă Sipiaghin, trezindu-se parcă din somn. Şi nelăsându-i vreme lui Paklin să mai repete încă o dată cele spuse (dovadă că auzise foarte bine cuvintele lui şi că pusese aceste scurte întrebări numai pentru a-şi da importanţă), îi oferi tabachera deschisă.

Paklin, plin de recunoştinţă, aprinse discret ţigara, „Îmi pare rău că acuma-i momentul potrivit”, gândi el: însă Sipiaghin i-o luă înainte:

— După cât îmi amintesc, dumneavoastră, rosti dânsul cu nepăsare, examinându-şi ţigara şi împingându-şi pălăria spre frunte, dumneavoastră… mi-aţi vorbit… nu? Mi-aţi vorbit şi despre prietenul acela al dumneavoastră, care s-a căsătorit cu… ruda mea. I-aţi văzut? îmi pare că nu se află prea departe de aici?…

(„Ehe! se gândi Paklin, Sila, păzeşte-te!”)

— I-am văzut numai odată, Excelenţă! Într-adevăr, locuiesc… nu prea departe de aici.

— Dumneavoastră, desigur, înţelegeţi, continuă în acelaşi timp Sipiaghin, că nu pot să mă interesez în chip serios, după cum v-am mai explicat, nici de fata aceea uşuratică, nici de prietenul

dumneavoastră. Doamne, Dumnezeule! N-am prejudecăţi, dar trebuie să fiţi de acord că asta-i prea din cale afară. E stupid, nu? De altfel, socot că i-a unit mai mult politica decât vreun alt sentiment… politica!! repetă el, ridicând din umeri.

— Şi eu tot aşa socot, Excelenţă!

— Da, domnul Nejdanov era, fără îndoială, dintre roşii. Şi adevărat că nu-şi ascundea părerile.

— Nejdanov, riscă Paklin, a mers poate prea departe; dar inima lui…

— Este bună, completă Sipiaghin, desigur… desigur… ca şi a lui Markelov. Toţi au inimă bună. Probabil a luat parte şi el, şi va fi implicat şi el… Te pomeneşti că va trebui să-i iau şi lui apărarea!

Paklin îşi împreună mâinile şi le apăsă pe piept.

— Ah, da, da, Excelenţă! Acordaţi-i protecţia dumneavoastră! Vă încredinţez… merită simpatia dumneavoastră… o merită.

Sipiaghin mormăi:

— Dumneavoastră sunteţi încredinţat de asta?

— În sfârşit, dacă nu pentru el… atunci pentru nepoata dumneavoastră, pentru soţia lui! („Dumnezeule, Dumnezeule, îşi zise Paklin, ce minciuni!”)

Sipiaghin închise puţin ochii.

— Văd că sunteţi un prieten foarte devotat… e foarte bine, foarte lăudabil, tinere. Vasăzică, spuneţi că locuiesc foarte aproape?

— Da, Excelenţă; într-o întreprindere mare…

Paklin îşi muşcă limba.

— Te, te, te… la Solomin! Aha. De altfel ştiam, mi s-a spus; mi s-a vorbit… Da (Domnul Sipiaghin nu ştia nimic, nici nu-i vorbise nimeni, dar, amintindu-şi de vizita lui Solomin şi de întâlnirile lui nocturne cu Nejdanov, aruncă această nadă… şi Paklin se prinse numaidecât.)

— Dacă ştiţi… începu el, şi pentru a doua oară îşi muşcă limba, însă prea târziu… Numai din privirea pe care i-o aruncă Sipiaghin îşi dădu seama că se jucase tot timpul cu dânsul, ca mâţa cu şoarecele.

— De altfel, Excelenţă, se bâlbâi bietul Paklin, trebuie să spun că de fapt nu ştiu nimic…

— Dar nici nu vă întreb nimic, ce vorbă! Ce vreţi să spuneţi? Drept cine mă luaţi? rosti Sipiaghin cu demnitate şi se închise pe loc în trufia lui ministerială.

Iar Paklin se simţi din nou nenorocit, mic şi slab, prins în cursă… Până în clipa aceasta, ţinuse ţigara în aşa fel ca să nu fie spre Sipiaghin, ci în colţul opus al gurii, şi fumul îl scotea încetişor, numai pe o parte; acum însă scoase ţigara din gură şi nu mai fumă deloc.

„Dumnezeule! oftă el înfundat, şi o sudoare fierbinte începu să-i curgă şi mai tare pe mâini şi de-a lungul picioarelor. Ce-am făcut! Am trădat tot, pe toţi… M-am prostit, m-am lăsat mituit cu o ţigare bună!

Sunt un denunţător… şi cum să-i ajut acum, cum să-i scot din această nenorocire! O, Doamne!”

Să-i scoată din nenorocire nu mai era cu putinţă. Sipiaghin începu să pirotească demn şi cu importanţă, tot ca un ministru, înfăşurându-se în mantaua lui „gravă”… De altfel nu trecu niciun sfert de oră şi amândouă trăsurile se opriră în faţa casei guvernatorului.

XXXV

Guvernatorul oraşului S… era dintre generalii aceia liniştiţi, nepăsători şi moderni, înzestraţi cu un trup bine îngrijit şi foarte curat, cu un suflet aproape tot atât de curat – generali de rasă, bine crescuţi, aleşi, ca să spunem aşa, bob cu bob şi care, fără să se fi gândit vreodată să devină „păstori ai poporului”, dau totuşi dovadă de talente administrative foarte convenabile, şi lucrând puţin, of tind mereu după Petersburg şi ţinându-se după doamnele provinciale drăguţe, aduc un folos incontestabil guberniei şi lasă o amintire bună despre ei.

Guvernatorul de-abia coborâse din pat şi, stând în faţa oglinzii în halat de mătase şi cămaşă de noapte descheiată, îşi ştergea cu colonie amestecată cu apă faţa şi gâtul, de pe care scosese mai întâi o întreagă colecţie de amulete şi de iconiţe – când i se raportă sosirea lui Sipiaghin şi a lui Kallomeiţev, pentru o chestiune foarte importantă şi urgentă. Cu Sipiaghin era în cele mai intime relaţii, „per tu”, îl cunoştea din tinereţe, se întâlneau mereu în saloanele din Petersburg şi în ultimul timp, de câte ori îşi aducea aminte de numele lui, adăuga în gând un „A!” respectuos, ca pentru numele unui viitor demnitar. Pe Kallomeiţev îl cunoştea ceva mai puţin, şi-l stima şi mai puţin, deoarece, de la un timp încoace, soseau împotriva lui nişte plângeri „urâte”; cu toate acestea, îl socotea drept un om *qui fera son chemin*{112} într-un fel sau altul.

Porunci ca vizitatorii să fie rugaţi să poftească în cabinetul lui, unde veni şi el îndată, tot în halatul acela de mătase şi, fără ca măcar să se scuze că-i primeşte într-un costum atât de neoficial, le scutură prieteneşte mâinile. De altfel numai Sipiaghin şi Kallomeiţev intrară în cabinet, Paklin rămase în salon. Coborând din cupeu, el încercase s-o şteargă, bolborosind că are ceva treburi acasă; însă Sipiaghin, politicos dar hotărât, îl reţinu (Kallomeiţev se repezise şi-i şoptise la ureche: *Ne le lâchez pas! Tonnerre de tonnerre!*{113}) şi-l luă cu el. Nu-l introduse totuşi în cabinet, ci mereu politicos şi hotărât îl rugă să aştepte în salon, până ce va fi chemat. Paklin spera că va putea s-o şteargă măcar de acolo… dar în uşă se arătă un jandarm voinic, prevenit de Kallomeiţev… şi Paklin rămase pe loc.

— Bănuieşti probabil ce m-a adus la tine, Voldemar? începu Sipiaghin.

— Nu, dragul meu, nu bănuiesc, răspunse simpaticul epicurian, în timp ce un surâs prietenos îi rotunjea obrajii şi-i descoperea dinţii strălucitori, pe jumătate acoperiţi de mustăţile mătăsoase.

— Cum?… Dar Markelov?

— Care Markelov? repetă după el guvernatorul, păstrând aceeaşi expresie prietenoasă. Mai întâi el nu-şi prea aducea aminte că pe arestatul de ieri îl cheamă Markelov; apoi uitase cu desăvârşire că soţia lui Sipiaghin avea un frate cu acest nume. Dar de ce stai în picioare, Boris? Ia loc, te rog, vrei un ceai?

Lui Sipiaghin însă nu-i ardea de ceai.

Când explică, în sfârşit, despre ce e vorba şi din ce pricină veniseră el şi Kallomeiţev, guvernatorul scoase o exclamaţie de părere de rău, se lovi peste frunte şi faţa lui căpătă o expresie tristă.

— Da… da… da! repetă el. Ce nenorocire! Astăzi e încă aici; ştii că pe aceştia nu-i ţinem niciodată mai mult de o noapte la noi, dar şeful jandarmilor nu-i în oraş, şi cumnatul tău a trebuit să rămâie aici… Mâine însă o să-l mute. Dumnezeule, ce întâmplare neplăcută! Ce supărată trebuie să fie soţia ta!! Şi ce anume vrei?

— Aş vrea, dacă nu-i ceva împotriva legii, să am o întrevedere cu el, aici la tine.

— Mă rog, dragul meu! Legea nu-i scrisă pentru oameni ca tine. Te compătimesc din toată inima… *C'est affreux, tu sais!*{114}

Sună într-un anumit fel. Se înfăţişă aghiotantul.

— Stimate baron, vă rog, daţi dispoziţie… (îi spuse cum şi ce să facă. Baronul dispăru). Închipuieşte-ţi, *mon cher ami*{115}, aproape că erau să-l omoare mujicii. Mâinile la spate, aruncat în căruţă şi hai! Iar el, închipuieşte-ţi, nu-i supărat defel pe ei, nici nu se revoltă! De altfel e atât de liniştit… E chiar de mirare! Dar ai să vezi tu singur. *C'est un fanatique tranquille*{116}.

— *Ce sont les pires*{117}, spuse sentenţios Kallomeiţev.

Guvernatorul îl privi pe sub sprâncene.

— Cu dumneavoastră am ceva de vorbit, Semion Petrovici.

— Despre ce?

— Hm, lucruri nu prea plăcute.

— Ce anume?

— Ştiţi, datornicul dumneavoastră, mujicul acela care a venit la mine să se plângă…

— Ei?

— S-a spânzurat.

— Când?

— N-are importanţă „cind"; vorba e că nu-i o afacere plăcută.

Kallomeiţev ridică din umeri şi, legănându-se cu eleganţă, se îndreptă spre fereastră. În aceeaşi clipă aghiotantul introduse pe Markelov.

Guvernatorul avusese dreptate; arestatul era uimitor de calm. Dispăruse chiar şi mohorârea aceea care îi întuneca de obicei obrazul; o oboseală plină de nepăsare îi luase locul. Şi tot aşa rămase când îl

zări pe cumnatul său; doar în privirea pe care o aruncă aghiotantului neamţ, care-l adusese, licări o clipă ceva din vechea lui ură pentru acest soi de oameni. Haina de pe el era ruptă în două locuri şi cusută ca vai de lume cu aţă groasă, iar pe frunte, deasupra sprâncenelor, şi pe nas, între sprâncene, se vedeau nişte zgârieturi mici şi sânge închegat. Nu se spălase; însă părul şi-l pieptănase. Cu mâinile băgate adânc în mâneci, se opri nu departe de uşă. Respira liniştit.

— Serghei Mihailovici; începu Sipiaghin cu o voce adâncă, apropiindu-se de Markelov cu vreo doi paşi şi întinzând mâna dreaptă, atâta cât să-l poată atinge sau, dacă ar vrea să înainteze, să-l poată opri: Serghei Mihailovici! N-am venit aici ca să-ţi exprim nedumerirea noastră şi adânca noastră mâhnire – de aceste sentimente ale noastre poţi fi sigur. Tu însuţi ai vrut să te nenoroceşti! Şi te-ai nenorocit! Dar am vrut să te văd, ca să-ţi spun… hm… ca să-ţi dau… ca să te pun în situaţia de a auzi glasul înţelepciunii, al cinstei şi al prieteniei! Mai poţi încă să-ţi uşurezi soarta; şi crede-mă că, din partea mea, voi face tot ce va depinde de mine! Iată, şi multstimatul şef al guberniei îţi va confirma acelaşi lucru. Ajuns la acest punct, Sipiaghin ridică vocea. Căinţa sinceră pentru rătăcirile tale, mărturisirea completă, fără să ascunzi nimic, raportată acolo unde trebuie..

— Excelenţă, zise brusc Markelov, adresându-se guvernatorului (vocea lui era liniştită, deşi puţin cam răguşită). Credeam că dumneavoastră aţi vrut să mă vedeţi şi să mă interogaţi iarăşi… Dar dacă m-aţi chemat numai ca să împliniţi dorinţa domnului Sipiaghin, atunci porunciţi, vă rog, să fiu dus de aici; noi doi nu ne putem înţelege. Pentru mine, când vorbeşte el, e ca şi cum ar vorbi latineşte.

— Mă rog, mă rog… Latineşte! se amestecă Kallomeiţev, trufaş şi piţigăiat. Dar să răzvrăteşti ţăranii tot latineşte e? Asta-i latină? Latină e asta, hai?

— Ce-i cu domnul acesta, Excelenţă? Face parte cumva din poliţia secretă? Straşnic de zelos! exclamă Markelov, şi un uşor surâs de satisfacţie se ivi pe buzele lui palide.

Kallomeiţev scrâşni, bătu din picior… Însă guvernatorul îl opri.

— E vina dumneavoastră, Semion Petrovici. De ce vă amestecaţi într-o chestiune care nu vă priveşte?

— O chestiune care nu mă priveşte… nu mă priveşte… Mi se pare că această chestiune ne priveşte pe noi toţi… pe toţi nobilii.

Markelov îl învălui pe Kallomeiţev într-o privire rece, domoală, o ultimă şi dispreţuitoare privire, apoi se întoarse puţin spre Sipiaghin:

— Iar dacă dumneata, dragul meu cumnat, vrei să-ţi explic ideile mele, poftim: recunosc că ţăranii au avut dreptul să pună mâna pe mine şi să mă denunţe, dacă nu le-a plăcut cum am vorbit. Asta a fost voinţa lor. Eu am venit la ei, nu ei la mine. Şi guvernul, dacă o să mă deporteze în Siberia… n-am să mă vaiet, deşi nici vinovat n-am să mă

socotesc. Guvernul îşi face meseria lui, se apără. Ţi-ajunge atât?

Sipiaghin înălţă braţele.

— Mi-ajunge! Ce expresie! Dar nu despre asta e vorba, nu noi trebuie să judecăm cum va proceda guvernul, eu doresc să ştiu dacă dumneata simţi, dacă tu, Serghei (Sipiaghin se hotărî să atingă o coardă sensibilă), simţi nechibzuinţa şi nebunia actelor pe care le-ai întreprins, dacă eşti gata să dai o dovadă de căinţă, şi dacă eu pot să garantez într-o oarecare măsură pentru tine, Serghei…

Markelov îşi încruntă sprâncenele Iul stufoase.

— Am spus ce am avut de spus… şi nu vreau să mai repet.

— Dar căinţa? Unde e căinţa?

Markelov izbucni deodată:

— Ah, lasă-mă cu „căinţa” dumitale! Vrei să te vârî în sufletul meu? Lasă-mi măcar sufletul pe seama mea.

Sipiaghin ridică din umeri.

— Uite, aşa ai fost întotdeauna; nu vrei să asculţi glasul raţiunii. Ai posibilitatea să te descurci într-un mod liniştit şi nobil…

— Liniştit şi nobil… repetă întunecat Markelov. Cunoaştem noi vorbele acestea! Le întrebuinţaţi totdeauna când propuneţi cuiva să facă o ticăloşie. Iată ce înseamnă aceste vorbe!

— Noi te compătimim, continuă Sipiaghin în încercarea lui de a convinge pe Markelov, iar dumneata ne răspunzi cu ură.

— Frumoasă compătimire! Ne trimiteţi în Siberia, la ocnă, iată cum ne compătimiţi! Ah, isprăveşte… isprăveşte, pentru Dumnezeu!

Şi Markelov îşi lăsă capul în jos.

Sufletul lui era tot atât de neliniştit pe cât de liniştită era înfăţişarea lui. Mai mult decât orice îl rodea şi-l chinuia faptul că-l denunţase, cine? Eremei din Goloplek! Acel Eremei în care crezuse ca un orb! Că Mendelei Dutik nu-l urmase, nu-l mira prea mult… Mendelei era beat şi din această pricină îl apucase frica. Dar Eremei! Pentru Markelov, Eremei era însăşi întruparea poporului rus… Şi tocmai el îl trădase! Aşadar, tot ce făcuse Markelov n-a fost nici ce trebuie şi nici cum trebuie? Şi Kisliakov a minţit, şi ceea ce a poruncit Vasili Nikolaevici erau prostii, şi toate acele articole, acele cărţi, opere ale socialiştilor, ale marilor gânditori, din care fiecare cuvânt, fiecare literă erau pentru el un adevăr incontestabil şi de neînvins, toate acestea nu erau decât vorbe goale? E oare cu putinţă? Şi comparaţia aceea minunată cu buboiul copt, care aşteaptă lovitura bisturiului, nu-i decât o frază deşartă? Nu, nu! îşi şoptea el în sine; şi obrajii lui bronzaţi se acopereau de o uşoară roşeaţă. Nu, toate sunt adevărate; toate… iar vinovat sunt numai eu, eu n-am avut destulă pricepere; n-am spus ce trebuia, n-am luat lucrurile aşa cum ar fi trebuit! Trebuia pur şi simplu să dau comanda, iar celui care ar fi încercat să pună piedici sau să se împotrivească – un glonte în cap! Aici nu-i timp să stai la tocmeală.

Cine nu-i cu noi, n-are dreptul să trăiască… spionii, trebuie omorâţi ca nişte câini, ba mai rău!

Markelov îşi aminti amănunţit cum a fost prins… Tăcerea aceea de la început, apoi semne din ochi, strigăte în ultimele rânduri… Iată, unul se apropie pieziş, parcă ar vrea să salute… Apoi învălmăşeala aceea neaşteptată! Şi cum l-au doborât la pământ!… Băieţi… băieţi… ce faceţi? Iar ei: „Dă cureaua! Leagă-l”… Oasele care pârâie… Euria lui neputincioasă… praful acela rău mirositor în gură, în nas… „Răstoarnă-l, răstoarnă-l în căruţă.” Un hohot de râs izbucneşte, vai!

„N-am procedat cum trebuie… nu…”

Asta mai ales îl rodea şi-l chinuia! Că el nimerise sub roată, era o nenorocire a lui personală: nu atingea cauza comună şi ar fi putut s-o suporte… Dar Eremei, Eremei!

În timp ce Markelov stătea aşa, cu capul în piept, Sipiaghin îl luă pe guvernator deoparte şi începu să-i vorbească aproape în şoaptă, gesticulând şi lovindu-i uşor fruntea cu două: degete, vrând parcă să arate că acolo, la cap, e ceva care nu-i tocmai în regulă la acest nenorocit din faţa lor – căutând astfel să trezească dacă nu simpatie, măcar indulgenţă pentru un nebun. Guvernatorul înălţa din umeri, ridicând ori închizând ochii, regretând neputinţa lui în această chestiune… Totuşi până la urmă promise ceva… *„Tous les egards… certainement, tous les egards”*{118}… se auzeau cuvinte răzleţe pronunţate cu un graseiat plăcut şi care ieşeau catifelat prin mustăţile parfumate… „Însă ştii tu: legea!”

— Fireşte, legea! întări grabnic Sipiaghin, cu un fel de supunere severă..

Pe când ei vorbeau astfel într-un colţ, Kallomeiţev nu-şi mai afla locul: umbla încoace şi încolo, plescăia din limbă, îşi dregea glasul, în sfârşit dădea semne de nerăbdare. În cele din urmă se apropie de Sipiaghin şi-i şopti repede:

— *Vous oubliez l’autre!*{119}

— A… da! rosti cu vocea tare Sipiaghin. *Merci de me l’avoir rappelé.*{120} Trebuie să aduc la cunoştinţă excelenţei voastre următorul fapt, se adresă el guvernatorului… (Intenţionat i se adresă în acest chip prietenului său Voldemar, pentru a nu compromite prestigiul puterii de stat în faţa răzvrătitului.) Am motive întemeiate să presupun că isprava nebunească a *beau-frère*-ului meu are unele ramificaţii; şi că una dintre ramuri, adică una dintre persoanele bănuite de mine, se află nu departe de oraşul acesta. Porunceşte să fie introdus… adăugă el cu jumătate de glas: în salonul tău se află un individ… l-am adus cu mine.

Guvernatorul îl privi pe Sipiaghin şi îşi zise cu respect: „Ce om!” şi dădu un ordin. Un minut mai târziu, robul lui Dumnezeu Sila Paklin se înfăţişă înaintea ochilor lui.

Sila Paklin începu prin a face o plecăciune adâncă guvernatorului, dar zărindu-l pe Markelov nu-şi termină mişcarea şi rămase aşa, pe jumătate îndoit, învârtind şapca în mâini. Markelov îi aruncă, o privire distrată, dar probabil că nu-l recunoscu şi se adânci din nou în gândurile lui.

— Asta este… ramura? întrebă guvernatorul, arătând spre Paklin cu degetul lui mare şi alb, împodobit cu o peruzea.

— O, nu! zise pe jumătate râzând Sipiaghin. Dar mai ştii! adăugă el, după ce rămase puţin pe gânduri. Spuse apoi cu voce tare: Iată, Excelenţă, în faţa dumneavoastră se află domnul Paklin, care, după câte ştiu, locuieşte la Petersburg şi este prieten intim cu o oarecare persoană, care a fost la mine în calitate de profesor, a părăsit apoi casa mea şi, uite, roşesc să v-o spun, a ademenit şi pe o tânără fată, rudă cu mine.

— *Ah, oui, oui!*{121} îngână guvernatorul, dând din cap. Am auzit de aşa ceva… Spunea contesa.

— Această persoană este un oarecare domn Nejdanov, despre care am grave bănuieli că ar avea concepţii şi teorii sediţioase… urmă Sipiaghin ridicând vocea.

— *Un rouge a tous crins*{122}, se amestecă în vorbă Kallomeiţev…

— …Concepţii şi teorii sediţioase, repetă şi mai răspicat Sipiaghin; şi mai mult ca sigur că nu este străin de toată propaganda aceasta; el se găseşte… se ascunde, cum mi-a spus domnul Paklin, la fabrica negustorului Faleev…

La cuvintele „mi-a spus domnul Paklin”, Markelov aruncă pentru a doua oară o privire spre Paklin şi zâmbi ironic, calm şi indiferent.

— Daţi-mi voie, daţi-mi voie, Excelenţă, strigă Paklin, daţi-mi voie şi dumneavoastră, domnule Sipiaghin; eu niciodată… niciodată… n-am…

— Fabrica negustorului Faleev, ai zis? se adresă guvernatorul către Sipiaghin, dând în acelaşi timp uşor din mână în direcţia lui Paklin, adică „mai încet frate, mai încet”. Ce i-a apucat oare pe respectabilii noştri negustori, pe bărboşii ăştia? Ieri am mai pus mâna pe unul amestecat în aceeaşi chestiune. Poate ai auzit numele lui: Goluşkin, un bogătaş. Dar unul ca ăsta nu-ţi face revoluţie. De ieri se târăște numai în genunchi.

— Negustorul Faleev n-are niciun amestec aici, rosti apăsat Sipiaghin, nu-i cunosc părerile, vorbesc numai de fabrica lui, unde, după spusele lui Paklin, se găseşte în acest moment domnul Nejdanov!

— N-am spus eu aşa ceva! se vaită iarăşi Paklin. Dumneavoastră aţi spus!

— Daţi-mi voie, domnule Paklin, zise Sipiaghin, tot atât de apăsat. Stimez sentimentul acesta de prietenie care inspiră „negarea” dumneavoastră („Uite ce… Guizot!” îşi zise în sine guvernatorul.) Dar

voi îndrăzni să mă dau pe mine drept exemplu. Credeţi că sentimentul de rudenie nu este tot atât de puternic în sufletul meu cum în al dumneavoastră este acela de prietenie? Dar mai este şi alt sentiment, stimate domn, care-i şi mai puternic, şi care trebuie să conducă toate acţiunile noastre: sentimentul datoriei!

— *Le sentiment du devoir!*{123} lămuri Kallomeiţev.

Markelov învălui cu privirea pe amândoi vorbitorii.

— Domnule guvernator, rosti el, repet rugămintea mea: porunciţi, vă rog, să fiu scos de aici, de lângă aceşti flecari.

Guvernatorul îşi pierdu puţin răbdarea…

— Domnule Markelov! exclamă el. V-aş sfătui ca, în situaţia în care vă aflaţi, să vă ţineţi gura şi să arătaţi mai mult respect faţă de superiori… mai ales când aceştia exprimă sentimente patriotice, ca acele pe care le-aţi auzit din gura *beau-frère*-ului dumneavoastră! Mă voi socoti fericit, iubite Boris, adăugă guvernatorul adresându-se lui Sipiaghin, să aduc la cunoştinţa ministrului conduita ta nobilă. Dar acolo, la fabrică, la cine stă acest domn Nejdanov?

Sipiaghin se încruntă.

— La un oarecare domn Solomin, mecanicul-şef de acolo, după cum mi-a spus tot domnul Paklin.

Se pare că lui Sipiaghin îi făcea o deosebită plăcere să-l chinuiască pe bietul Siluşka, să se răzbune astfel şi pentru ţigara de foi pe care i-o dăduse în cupeu şi pentru purtarea lui de o familiară politeţe, şi pentru acea cochetărie chiar pe care i-o arătase.

— Şi acest Solomin, se grăbi să adauge Kallomeiţev, este un incontestabil radical şi republican, şi n-ar fi rău ca excelenţa voastră să-şi îndrepte atenţia şi asupra lui.

— Îi cunoaşteţi pe aceşti… domni… pe Solomin… şi pe celălalt… cum îi zice?… Nejdanov? întrebă guvernatorul pe Markelov, vorbind pe nas, cu un aer aproape oficial.

Markelov îşi umflă nările cu un fel de plăcere răutăcioasă!.

— Dar Excelenţa Voastră cunoaşte pe Confucius şi pe Tit-Liviu?

Guvernatorul întoarse capul.

— *Il n'y a pas moyen de causer avec cet homme!*{124} zise el ridicând din umeri. Domnule baron, apropiaţi-vă, vă rog!

Aghiotantul se repezi numaidecât, iar Paklin, profitând de acel moment favorabil, se apropie de Sipiaghin, şchiopătând şi împiedicându-se.

— Ce faceţi, şopti el, de ce nenorociţi pe nepoata dumneavoastră? Doar şi dânsa e acolo, împreună cu el, cu Nejdanov!…

— Nu nenorocesc pe nimeni, stimate domn, răspunse Sipiaghin cu voce tare, fac ceea ce îmi porunceşte conştiinţa şi…

— Şi soţia dumitale, sora mea, care te ţine sub papuc, adăugă tot aşa de tare Markelov.

Sipiaghin nici nu clipi… Asemenea vorbe nu puteau să-l atingă! Se afla cu mult deasupra lor!

— Ascultaţi, continuă să şoptească Paklin; corpul îi tremura de emoţie şi poate de sfială, ochii lui fulgerau cu răutate şi în glas îi clocoteau lacrimi, lacrimi de compătimire pentru prietenii lui şi de necaz contra lui însuşi. Ascultaţi: v-am spus că e măritată – nu-i adevărat, v-am minţit! Însă căsătoria aceasta trebuie să se facă în curând, şi dacă dumneavoastră veţi împiedica-o, dacă poliţia se va duce acolo, pe conştiinţa dumneavoastră va rămâne o pată pe care n-o veţi putea spăla cu nimic, iar dumneavoastră…

— Ştirea comunicată de dumneavoastră, îl întrerupse Sipiaghin, vorbind şi mai tare, numai dacă este justă – lucru de la care am dreptul să mă îndoiesc – ştirea aceasta nu poate decât să grăbească acele măsuri pe care aş socoti că trebuie să le luăm; cât despre puritatea conştiinţei mele, am să vă rog, stimate domn, să nu vă îngrijiţi!

— E lăcuită, frate, se amestecă din nou Markelov. E dată cu lac de Petersburg, nimic n-o poate ataca! Iar tu, domnule Paklin, şuşoteşte, şuşoteşte cât vrei; n-ai să izbuteşti nimic, lasă-te păgubaş!

Guvernatorul găsi de cuviinţă să curme toate acele discuţii.

— Socot, domnilor, începu el, că aţi vorbit destul şi de aceea, stimate baron, duceţi-l de aici pe domnul Markelov. *N'est-ce pas, Boris*{125}, nu mai ai nevoie…

Sipiaghin făcu un gest cu mâinile.

— Am spus tot ce puteam să spun!

— Foarte bine!… Stimate baron!…

Aghiotantul se apropie de Markelov, bătu din pinteni, descrise cu mâna o linie orizontală… adică „Poftiţi, vă rog!" Markelov se întoarse şi plecă. Iar Paklin, cu un sentiment de amărăciune şi de milă, îi strânse mâna – bineînţeles numai în gând.

— Iar la fabrică vom trimite pe băieţii noştri, continuă guvernatorul. Numai, iată ce este, Boris; mi se pare că domnul acesta (arătă cu bărbia spre Paklin) ţi-a comunicat ceva, în privinţa rudei tale… zice că ar fi şi ea acolo, la fabrica aceea. Atunci cum…

— În orice caz, nu trebuie să fie arestată, observă cu adâncă înţelepciune Sipiaghin, poate că îi vor veni minţile la cap şi o să se întoarcă acasă. Dacă îmi dai voie, am să-i scriu un bileţel.

— Te rog. Şi în general, poţi să fii convins… *Nous coffrerons le quidam… mais nous sommes galants avec les dames… et avec celle-là donc!*{126}

— Dar împotriva lui Solomin nu luaţi niciun fel de măsuri? exclamă cu disperare Kallomeiţev, care tot timpul trăgea cu urechea şi căuta să audă micul „*aparte*"{127} al guvernatorului cu Sipiaghin. Vă asigur că el este principalul instigator! Pentru aşa ceva am un nas… şi încă ce nas!

— *Pas trop de zèle*{128}, scumpe Semion Petrovici, observă guvernatorul zâmbind. Aduceţi-vă aminte de Talleyland! Dacă o fi ceva, nici Solomin n-o să ne scape. Mai bine gândiţi-vă la… chhh… chh… Şi guvernatorul îşi duse mâna la gât, ca unul care s-ar sugruma. Dar să nu-mi uit vorba, se adresă el iarăşi lui Sipiaghin, *et ce gaillard-là* (arătă din nou cu bărbia spre Paklin) qu'en *ferons nous?*{129} După înfăţişare nu-i fioros.

— Dă-i drumul! spuse încet Sipiaghin şi adăugă în nemţeşte: *Lass'den Lumpen laufen!*{130}, închipuindu-şi nu se ştie de ce că ar fi un citat din *Gotz von Berlichingen* al lui Goethe.

— Puteţi pleca, stimate domn! rosti tare guvernatorul. Nu mai avem nevoie de dumneavoastră. La revedere!

Paklin făcu o plecăciune şi prăpădit, distrus, ieşi în stradă. Dumnezeule, Dumnezeule! Dispreţul acesta le puse vârf la toate!

„Ce-i asta? se gândi el cu nespusă deznădejde. Vasăzică, şi laş şi denunţător? Dar nu… nu-i adevărat… Sunt un om cinstit, domnilor, şi nu chiar lipsit de orice curaj!"

Dar a cui e oare silueta aceea cunoscută care stă la intrarea casei guvernatorului şi se uită la el cu o privire tristă şi plină de dojană? A, da, e bătrânul servitor al lui Markelov. Se vede că a venit în oraş după stăpânul lui şi nu se dezlipeşte de locul unde-l ştie închis… Dar de ce s-o fi uitând astfel la Paklin? Doar nu l-a denunţat el pe Markelov!

„Şi de ce m-am băgat unde nu-mi fierbe oala? se întoarse el iarăşi la gândul lui chinuitor… Nu puteam să stau liniştit pe laviţa mea? Iar acum ei spun şi probabil că vor şi scrie: un oarecare domn Paklin a povestit tot, a denunţat… da, şi-a dat prietenii pe mâna duşmanilor!" Îşi aduse aminte de privirea pe care i-a aruncat-o Markelov, îşi aduse aminte de aceste ultime cuvinte: „n-ai să izbuteşti nimic, lasă-te păgubaş!" şi apoi de ochii aceia, ochii trişti şi posomorâţi ai bătrânului servitor! Şi – cum scrie în scriptură – „el plânse amar şi aproape târându-se porni spre oază, la Fomuşka şi Fimuşka, la Snandulia…

XXXVI

În aceeaşi dimineaţă, Mariana, ieşind din odaia ei, îl găsi pe Nejdanov îmbrăcat, şezând pe divan. Cu o mâna îşi sprijinea capul, cealaltă, nemişcată şi fără vlagă, îi căzuse pe genunchi. Mariana se apropie de dânsul:

— Bună ziua, Alexei… Nu te-ai dezbrăcat? N-ai dormit? Ce palid eşti!

Pleoapele lui grele se ridicară puţin.

— Nu m-am dezbrăcat, n-am dormit.

— Eşti bolnav? Sau te resimţi după întâmplările de ieri?

Nejdanov clătină din cap.

— N-am mai putut dormi, de când a intrat Solomin la tine în odaie.

— Când?

— Aseară.

— Alexei, eşti gelos? Asta-i ceva nou! Ţi-ai şi găsit vreme potrivită! N-a stat la mine decât un sfert de ceas. Am vorbit despre vărul lui, preotul, şi cum să aranjăm cu căsătoria noastră.

— Ştiu că n-a stat decât un sfert de ceas. L-am văzut când a ieşit. Şi nu sunt gelos, o nu! Totuşi după aceea n-am mai putut să adorm.

— De ce?

Nejdanov tăcu.

— M-am tot gândit… m-am gândit…

— La ce?

— La tine… la el… la mine.

— Şi la ce concluzie ai ajuns?

— Vrei să-ţi spun, Mariana?

— Spune.

— M-am gândit că-ţi fac rău ţie… şi lui… şi mie însumi.

— Mie, lui! îmi închipui ce vrei să spui cu aceste cuvinte, deşi mă asiguri că nu eşti gelos. Dar ţie însuţi?

— Mariana, în mine sunt doi oameni, şi unul nu-l lasă pe celalalt să trăiască. Aşa că eu socot c-ar fi mai bine să nu mai trăiască niciunul.

— Ei, ajunge, Alexei, te rog. Ce plăcere simţi să te chinuieşti singur şi să mă chinuieşti şi pe mine totodată? Acum trebuie să ne gândim ce avem de făcut… Căci n-au să ne lase în pace.

Nejdanov îi prinse cu duioşie mina.

— Stai lângă mine, Mariana, şi să vorbim puţin prieteneşte. Cât mai avem vreme. Dă-mi mina. Mi se pare că n-ar fi rău să ne explicăm, deşi se spune că toate explicaţiile duc, de obicei, la o încurcătură şi mai mare. Dar tu eşti deşteaptă şi bună; ai să înţelegi tot, iar ceea ce nu-ţi voi spune ai să ghiceşti. Stai lângă mine.

Vocea lui Nejdanov era foarte slabă, şi ochii lui, aţintiţi asupra Marianei, exprimau o afecţiune prietenească şi o rugă.

Ea veni îndată, se aşeză lângă el cu bucurie şi îi luă mâna.

— Îţi mulţumesc, draga mea, şi te rog să mă asculţi. N-am să te reţin mult. Încă de astă-noapte mi-am pregătit în minte tot ce trebuie să-ţi spun. Ascultă. Să nu crezi că întâmplarea de ieri m-a tulburat prea mult; am fost probabil foarte caraghios şi chiar puţin dezgustător; dar fără îndoială că tu nai gândit despre mine nimic rău sau josnic, căci… mă cunoşti îndeajuns. Am spus că întâmplarea aceasta nu m-a tulburat; nu-i adevărat, ar fi absurd… m-a tulburat, dar nu pentru că ra-au adus beat acasă, ci pentru că mi-a dovedit definitiv falimentul meu! Şi nu numai pentru că nu pot să beau, cum beau ruşii, ci în tot,

în absolut toate! Mariana, sunt dator să-ţi spun că nu mai cred în cauza care ne-a unit, pentru care am plecat cu tine din casa aceea; de fapt, ca să fiu sincer, entuziasmul meu începuse să slăbească când flacăra ce ardea în tine m-a încălzit şi m-a aprins din nou. Nu mai cred! Nu mai cred!

Îşi puse pe ochi cealaltă mână şi tăcu o clipă… Mariana tăcea şi ea şi îşi plecă încet capul… Simţea că prietenul ei nu-i spusese nimic nou.

Luându-şi mâna de la ochi, dar fără s-o mai privească pe Mariana, Nejdanov continuă:

— Mai demult mi se părea că eu cred totuşi în cauză şi că mă îndoiesc numai de mine, de puterea şi de priceperea mea; posibilităţile mele nu corespund, mă gândeam eu, convingerilor mele… Se vede însă că aceste două lucruri nu se pot despărţi şi atunci… la ce să ne înşelăm? Nu, eu chiar în cauză nu cred. Dar tu crezi, Mariana?

Mariana se îndreptă şi înălţa capul.

— Da, Alexei, eu cred. Cred cu toată puterea sufletului meu, şi voi închina acestei cauze întreaga mea viaţă! Până la ultima suflare!

Nejdanov se întoarse spre ea şi o învălui într-o privire care arăta înduioşare şi totodată oarecare invidie.

— Da, da. M-am aşteptat la asemenea răspuns. Iată, vezi, că n-avem ce face împreună: chiar tu, dintr-o singură lovitură, ai tăiat legătura noastră.

Mariana tăcu.

— Apoi Solomin, începu din nou Nejdanov. Deşi nici el nu crede…

— Cum?

— Nu, nici el nu crede… dar nici n-are nevoie; el merge liniştit înainte. Omul care merge pe un drum, ca s3 ajungă la oraş, nu se întreabă: există oare cu adevărat acel oraş? El merge şi merge. Aşa e şi cu Solomin. Şi altceva nici nu-i trebuie. Iar eu… să merg înainte – nu pot; înapoi nu vreau; iar să rămân pe loc, mi-e greu. Cui aş putea îndrăzni să-i propun să-mi fie tovarăş? Ştii că este o vorbă: unul apucă de un capăt, celălalt de altul, şi treaba merge. Iar dacă unul nu va putea duce povara, ce-o să se facă celălalt?

— Alexei, spuse Mariana cu glas nehotărât, mi se pare că exagerezi. Noi ne iubim, nu?

Nejdanov oftă adânc.

— Mariana… în faţa ta eu mă plec… tu mă compătimeşti şi fiecare e convins de cinstea celuilalt: iată adevărul adevărat! Dar dragoste nu este între noi.

— Stai, Alexei, ce vorbeşti? Chiar astăzi, chiar acum or să vină după noi, să ne prindă… trebuie să fugim împreună, nu să ne despărţim.

— Da, şi, cum propune Solomin, să ne ducem la popa Zosima să ne cunune. Ştiu bine că în ochii tăi căsătoria aceasta nu-i altceva decât un paşaport, un mijloc de a evita greutăţile pe care ni le-ar provoca

poliţia… totuşi, într-un chip oarecare ea te obligă… la o viaţă împreună, alături… sau dacă nu obligă, atunci cel puţin presupune dorinţa de a trăi împreună.

— Ce vrei să spui, Alexei? Vrei să rămâi aici?

Lui Nejdanov aproape era să-i scape de pe buze: da! dar îşi veni în fire şi rosti:

— N… n… nu!

— Vrei poate să spui că ai să pleci de aici, dar nu acolo unde voi pleca eu?

Nejdanov îi strânse cu putere mâna, care rămăsese într-a lui.

— Să te las fără un protector, fără un apărător, ar fi o crimă, şi oricât de răii aş fi, nu pot să fac aşa ceva. Vei avea un apărător… Să nu ai nicio îndoială!

Mariana se aplecă spre el şi, apropiindu-şi neliniştită faţa de a lui, încercă să i se uite în ochi, să-i citească în suflet, până în fundul sufletului.

— Ce-i cu tine, Alexei? Ce ai pe inimă? Spune!… Mă îngrijorezi. Cuvintele tale sunt atât de enigmatice, atât de stranii… Şi faţa ta? Nu te-am văzut niciodată aşa!

Nejdanov o împinse cu blândeţe şi-i sărută uşurel mâna. Ea nu se mai împotrivi, nici nu râse, ci continuă să-l privească cu grijă şi nelinişte.

— Nu te speria, te rog! Nu-i nimic straniu. Iată în ce constă toată nenorocirea mea. Am auzit că pe Markelov l-au bătut ţăranii; el le-a simţit pumnii, i-au strivit oasele… Pe mine nu m-au bătut, dimpotrivă au băut cu mine, au băut în sănătatea mea… dar sufletul mi l-au strivit mai rău decât coastele lui Markelov. Eu m-am născut infirm sufleteşte, şi am vrut să mă vindec… dar am ajuns şi mai infirm. Iată ce citeşti tu acum pe faţa mea.

— Alexei, rosti rar Mariana, faci un păcat dacă nu eşti sincer cu mine.

El îşi frământă nervos mâinile.

— Mariana, fiinţa mea întreagă se află în faţa ta, neascunsă, ca în palmă; şi orice aş face, îţi spun dinainte: de fapt, tu n-ai să te miri de nimic, de nimic!

Mariana ar fi vrut să-l roage să-i explice aceste cuvinte, totuşi nu-l rugă… şi apoi, chiar în aceeaşi clipă, Solomin intră în odaie.

Mişcările lui erau mai repezi şi mai bruşte ca de obicei. Ţinea ochii aproape închişi, buzele lui mari erau strânse, toată faţa parcă se ascuţise şi luase o expresie rece, hotărâtă, şi întrucâtva aspră.

— Prietenii mei, începu el, am venit să vă spun că nu mai putem pregeta. Pregătiţi-vă… e timpul să plecaţi. Fiţi gata într-un ceas. Trebuie să mergeţi să vă cununaţi. De la Paklin n-am nicio ştire; caii cu care a plecat au fost mai întâi opriţi la Arjanîi, pe urmă trimişi

înapoi… El a rămas acolo. Probabil, l-au dus în oraş. Desigur el n-o să denunţe, dar Dumnezeu ştie, poate să spună mai multe decât trebuie. Şi apoi caii mei se prea poate să fi fost recunoscuţi. Vărul meu este prevenit. Pavel merge cu voi şi are să vă fie şi martor.

— Dar dumneata… dar tu? întrebă Nejdanov. Nu vii şi tu? Văd că eşti îmbrăcat de drum, adăugă el, arătând cu ochii spre cizmele înalte cu care era încălţat Solomin.

— Astea le-am pus… aşa… pentru că e noroi în curte.

— Dar n-au să te tragă oare la răspundere pentru noi?

— Nu cred… Şi apoi, asta-i treaba mea. Aşadar, peste o oră. Mariana, Tatiana doreşte să te vadă. A pregătit ceva, acolo.

— Ah, da! Chiar voiam să mă duc la ea…

Mariana se îndreptă spre uşă.

Pe faţa lui Nejdanov apăru o expresie stranie, de spaimă şi de tristeţe…

— Mariana, pleci? rosti el deodată cu voce stinsă.

Ea se opri.

— Mă întorc peste o jumătate de oră. Nu-mi trebuie mai mult ca să-mi strâng lucrurile.

— Bine; dar vino puţin încoace…

— Viu, Alexei, dar pentru ce?

— Vreau să te mai privesc o dată. Se uită lung la ea. Adio, adio, Mariana! Ea păru uimită. Te întrebi… ce-i cu mine? Uite mi-a venit să-ţi spun aşa. Te întorci peste jumătate de ceas, nu?

— Desigur.

— Ei, da… da. Iartă-mă. E zăpăceală mare în capul meu din pricina nesomnului. Mă pregătesc şi eu numaidecât.

Mariana ieşi din odaie. Solomin voi să o urmeze. Nejdanov îl opri.

— Solomin!

— Ce-i?

— Dă-mi mâna. Trebuie să-ţi mulţumesc pentru ospitalitate, nu?

Solomin zâmbi.

— Ia te uită ce-i trece prin cap! Totuşi îi dădu mâna.

— Apoi aş vrea să-ţi mai spun, continuă Nejdanov, dacă se întâmplă ceva cu mine, pot să mă bizui pe tine că n-ai s-o laşi pe Mariana?

— Pe viitoarea ta soţie?

— Da, pe Mariana.

— Mai întâi sunt încredinţat că n-o să ţi se întâmple nimic, apoi poţi fi liniştit; Mariana îmi este tot atât de dragă, ca şi ţie.

— O! Asta o ştiu… o ştiu… Atunci e foarte bine! Şi-ţi mulţumesc. Deci peste o oră?

— Peste o oră.

— Am să fiu gata. Cu bine!

Solomin ieşi şi o ajunse pe Mariana pe scară. Avusese de gând să-i

spună ceva în privinţa lui Nejdanov, dar tăcu. Mariana simţi că Solomin dorea să-i spună ceva, şi anume ceva în legătură cu Nejdanov, dar că renunţase. Nici ea nu spuse nicio vorbă.

XXXVII

Îndată ce plecă Solomin, Nejdanov sări de pe divan, străbătu de vreo două ori odaia de la un colţ la altul, rămase ca un minut în mijlocul camerei, într-un fel de cugetare împietrită, apoi tresări, îşi smulse în grabă de pe el costumul „de mascaradă” şi îl împinse cu piciorul într-un ungher; îşi căută şi îşi puse apoi hainele de mai înainte. Se apropie de măsuţa cu trei picioare, scoase din sertar două plicuri sigilate şi un obiect mic, pe care îl vârî în buzunar, iar hârtiile le lăsă pe masă. Se cinchi în faţa sobei, deschise uşiţa… În sobă era o grămăjoară de scrum. Atât mai rămăsese din hârtiile lui Nejdanov, din caietul lui intim… Le arsese pe toate în timpul nopţii. Tot în sobă, mai la o parte lipit de unul dintre pereţi, se găsea şi portretul Marianei pe care i-l dăruise Markelov. Se vede că n-avusese curajul să-l ardă! Nejdanov îl scoase cu grijă şi-l puse pe masă lângă plicurile sigilate.

În cele din urmă îşi luă şapca cu un gest hotărât şi se îndreptă spre uşă… dar se opri, se întoarse înapoi şi intră în odaia Marianei. Stătu un minut, privi în jur, se apropie de patul ei îngust, se aplecă şi, cu un hohot de plâns sugrumat, îşi lipi buzele nu de căpătâiul, ci de piciorul patului… Apoi se îndreptă brusc şi, după ce-şi trase şapca pe frunte, se năpusti afară.

Fără să întâlnească pe nimeni în coridor ori pe scară, Nejdanov se furişă în grădiniţă. Ziua era cenuşie, cerul se lăsa parcă tot mai jos. Un vânt umed unduia vârfurile ierburilor şi legăna frunzele copacilor; de la fabrică se auzea mai puţin zgomot decât în alte zile, la acea vreme; din curte venea miros de cărbune, de catran şi seu. Nejdanov aruncă în jur o privire ageră şi bănuitoare, şi se duse drept spre mărul cel bătrân, care îi atrăsese luarea aminte chiar din ziua sosirii, când pentru întâia oară privise în grădină prin fereastra camerei lui. Trunchiul acestui măr era acoperit de muşchi uscat; crengile aspre, despuiate, cu câteva frunze ruginite – care spânzurau ici-colo – se ridicau strâmbe în sus, imploratoare, îndoite din cot, ca braţele unor bătrâni. Nejdanov puse cu hotărâre piciorul pe pământul negru de la rădăcina mărului şi scoase din buzunar obiectul acela mic, pe care-l luase din sertarul mesei. Apoi cătă cu băgare de seamă spre ferestrele locuinţei… „Dacă mă vede cineva în clipa aceasta, se gândi el, atunci poate am să amân…” Dar niciun chip omenesc nu se ivi de nicăieri. Părea că tot ce-l înconjura murise; părea că toate îşi întorc faţa de la el

şi se îndepărtează pentru totdeauna, lăsându-l singur în voia soartei. Doar fabrica huruia surd şi fumul împrăştiat mirosea greu; de sus începu să cadă o ploaie rece, cu picături mărunte şi tăioase.

Atunci Nejdanov se uită printre crengile strâmbe ale pomului sub care se afla la cerul jos, cenuşiu, liniştit, umed şi orb, căscă, se zgribuli şi se gândi: „Nu mi-a mai rămas nimic altceva, doar n-o să mă-ntorc la Petersburg, la închisoare”, aruncă şapca jos şi, simţind dinainte în tot corpul un fel de sfârşeală dulceagă şi chinuitoare, apăsă revolverul în piept şi trase…

Simţi o izbitură… nu prea puternică… şi iată-l jos întins pe spate, căznindu-se să priceapă ce se petrece cu el şi cum se face că a zărit-o pe Tatiana… A vrut chiar s-o cheme, să-i spună: „Ah, nu e nevoie!”, dar în aceeaşi clipă îşi simţi trupul vlăguit. Peste faţă, în ochi, pe frunte, în creier i se roteşte un vârtej verde şi tulbure, şi ceva plat şi îngrozitor de greu îl ţintuieşte pentru totdeauna de pământ.

Nu fără temei crezuse Nejdanov c-o vede pe Tatiana; chiar în clipa în care slobozise trăgaciul revolverului, ea se apropiase de fereastră şi-l văzu sub măr. N-avu timp să se gândească „de ce o fi stând pe aşa vreme sub măr, cu capul descoperit?” că el şi căzu pe spate ţeapăn şi greu, ca un snop. N-auzi împuşcătura, căci sunetul fusese prea slab, dar simţi fulgerător că se întâmplase ceva rău şi fugi cât o ţineau picioarele jos în grădiniţă… Tot într-o fugă ajunse până la Nejdanov… „Alexei Dmitrici, ce-i cu dumneavoastră?” Dar întunericul pusese stăpânire pe dânsul. Tatiana se plecă, văzu sânge…

— Pavel! strigă ea disperată. Pavel!

Câteva clipe mai târziu, Mariana, Solomin, Pavel şi doi lucrători din fabrică erau în grădiniţă. Îl ridicară numaidecât pe Nejdanov, îl duseră în casă şi-l aşezară-pe divanul, pe care-şi petrecuse cea din urmă noapte.

Era culcat pe spate, cu ochii pe jumătate închişi, nemişcaţi, cu faţa învineţită; respira lung şi greu, scoţând din când în când un scâncet, înecându-se parcă. Viaţa nu-l părăsise încă. Mariana şi Solomin stăteau de o parte-şi de alta a divanului, amândoi aproape tot aşa de palizi ca şi dânsul. Amândoi – şi mai ales Mariana – erau zguduiţi, impresionaţi, nimiciţi, dar nu surprinşi. „Cum de n-am prevăzut?” se gândeau ei; şi în acelaşi timp li se păţea… li se părea totuşi că prevăzuseră când dânsul îi spusese Marianei: „orice aş face, îţi spun dinainte: de fapt, tu n-ai să te miri de nimic”, apoi când vorbise de acei doi oameni ce se luptă în sufletul lui, oare nu tresări se în ea o presimţire nelămurită? De ce nu se oprise asupra acelei presimţiri şi nu se gândise la acele cuvinte şi la presimţirea ei? Şi de ce acum nu îndrăzneşte să-l privească pe Solomin, de parcă i-ar fi complice…? De parcă şi el ar simţi că-l mustră conştiinţa? De ce nu numai că-i pare nespus de rău, până la disperare, de Nejdanov, dar parcă simte frică,

groază… şi ruşine? A fost poate în puterea ei să-l salveze? De ce niciunul nu îndrăzneşte să rostească măcar un cuvânt? Aproape nu îndrăznesc nici să răsufle şi aşteaptă… ce? Dumnezeule!

Solomin trimise după doctor, deşi ştia bine că nu mai *e* nicio speranţă. Pe mica rană fără sânge, care se şi înnegrise, Tatiana pusese un burete mare cu apă rece, şi îi udase părul cu apă! rece» şi oţet. Deodată Nejdanov încetă să mai horcăie şi se mişcă.

— Îşi vine în simţiri, şopti Solomin.

Mariana se lăsă în genunchi, lângă divan… Nejdanov îi aruncă o privire… până atunci ochii lui rămăseseră nemişcaţi, ca la toţi muribunzii.

— Mai… trăiesc, şopti el cu o voce abia auzită. Nici de data asta n-am ştiut să mă descurc ca lumea… vă fac să zăboviţi…

— Alioşa, gemu Mariana.

— Dar iată… acum… Ţii minte, Mariana, în… poezia ftiea… *„Înconjoată-mă cu flori”*… Dar unde sunt florile?… În schimb… eşti tu aici… Acolo, în scrisoarea mea…

Deodată începu să tremure.

— Ah, iat-o… Daţi-vă mâinile unul altuia mai repede, cât mai sunt aici… daţi… daţi-vă mâinile…

Solomin apuca mâna Marianei. Capul ei era culcat pe divan cu faţa în jos, chiar lângă rană.

Solomin stătea drept şi sever, întunecat ca noaptea.

— Aşa… e bine… aşa…

Nejdanov începu iar să scâncească, dar într-un chip cu totul neobişnuit. Pieptul i se ridică, coastele se supseră.

Se vedea că încearcă să-şi pună mâna pe mâinile lor unite, dar mâinile *lui* nu mai aveau viaţă.

— Îşi dă sufletul, şopti Tatiana, care stătea lângă uşă şi începu să-şi facă cruce.

Scâncetele deveniră mai rare, mai scurte… Privirea lui o căuta încă pe Mariana… dar un fel de văl alb, ameninţător îi înceţoşa ochii…

„Ei bine”… fu ultimul lui cuvânt.

Îşi dădu sfârşitul… iar mâinile lui Solomin şi a Marianei rămaseră împreunate pe pieptul lui.

Iată ce scrisese el în cele două bileţele scurte pe carele lăsase. Unul era adresat lui Silin şi conţinea numai câteva rânduri:

> „Adio, frate, prietene, adio! Când vei primi aceste cuvinte scrise pe un petic de hârtie, eu nu voi mai fi. Nu întreba cum şi de ce şi nu regreta; să ştii că acum mi-e mai bine. Ia-l pe nemuritorul nostru Puşkin şi citeşte în *Evgheni Oneghin* descrierea morţii lui Lenski. Îţi aminteşti: «Stă oblonită, întunecoasă. Stăpâna nu-i»… Asta-i tot. N-am ce-ţi spune, fiindcă ar trebui să-ţi spun prea:

multe, dar nu mai am timp. N-am vrut însă să plec fără să-ţi dau de ştire; tu te-ai gândi încă la mine ca la o fiinţă vie şi asta ar fi un păcat faţă de prietenia noastră.. Adio, caută să trăieşti!

Prietenul tău A.N.

Cealaltă scrisoare era puţin mai lungă. Era adresată lui Solomin şi Marianei. Iată ce cuprindea:

„Copiii mei!

(După aceste cuvinte era o întrerupere; ceva fusese şters, sau mai curând pătat, ca şi cum ar fi căzut acolo nişte lacrimi.)

Poate vi se pare ciudat că vă spun astfel; şi eu sunt aproape un copil, iar tu, Solomin, eşti desigur mai în vârsta decât mine. Dar eu mor şi, stând la marginea vieţii, mă uit la mine ca la un moşneag. Sunt foarte vinovat faţă de voi amândoi – mai ales faţă de tine, Mariana – că vă pricinuiesc o astfel de durere (ştiu, Mariana, că ai să fii îndurerată) şi v-am adus atâta nemulţumire. Dar ce era să fac? Altă ieşire n-am găsit. N-am ştiut să mă – «simplific»; nu-mi rămâne decât să dispar definitiv din viaţă. Mariana, aş fi fost o povară şi pentru mine însumi şi pentru tine. Tu eşti mărinimoasă, te-ai fi bucurat de povara aceasta, ca de o nouă jertfă… dar eu n-aveam dreptul să ţi-o impun; ai de îndeplinit o misiune mai mare şi mai bună. Copiii mei, daţi-mi voie să vă unesc cu o mână de dincolo de mormânt. Vă veţi simţi bine împreună. Mariana, mai târziu ai să-l iubeşti cu adevărat pe Solomin, iar el… el te-a iubit, de cum te-a văzut în casă la Sipiaghin. Lucrul acesta n-a fost niciodată un secret pentru mine, deşi câteva zile mai târziu am fugit cu tine. Ah, dimineaţa aceea! Ce plăcută, ce proaspătă, ce plină de tinereţe era! Ea îmi apare acum ca un semn, ca un simbol al dublei voastre vieţi – a ta şi a lui; iar eu mă găseam atunci întâmplător în locul lui. Dar acum trebuie să închei; nu vreau să te înduioşez… doresc numai să mă dezvinovăţesc. Veţi trece mâine prin clipe foarte grele dar… ce pot să fac? Nu mai era altă ieşire! Adio Mariana, copila mea buna şi cinstită! Adio, Solomin! Ţi-o încredinţez. Trăiţi în fericire, trăiţi aşa fel ca să fiţi de folos celorlalţi; iar tu, Mariana, să-ţi aminteşti de mine numai când vei fi fericită. Aminteşte-ţi de mine ca de un om cinstit şi bun, dar pentru care era mai potrivit să moară, decât să trăiască. Nu ştiu, dragă prietenă, dacă am simţit pentru tine iubirea cea adevărată, dar ştiu că niciodată n-am încercat un sentiment mai puternic, şi că moartea mi-ar fi părut şi mai îngrozitoare, dacă n-aş fi dus cu mine în mormânt acest sentiment.

Mariana! Dacă întâlneşti vreodată o fată, pe care o cheamă Maşurina – Solomin o cunoaşte, de altfel mi se pare că şi tu ai văzut-o – spune-i că înainte de moarte mi-am amintit de ea cu recunoştinţă… Are să înţeleagă ce am vrut să spun…

Trebuie totuşi să închei. Mi-am aruncat ochii pe fereastră: între norii care alergau cu repeziciune, strălucea o stea minunată. Dar oricât de repede alergau, n-au putut, să o acopere. Steaua aceasta mi-a amintit de tine, Mariana! În clipa de faţă tu dormi în odaia de alături şi nu bănuieşti nimic… M-am apropiat de uşa ta, mi-am lipit urechea şi mi s-a părut că desluşesc răsuflarea ta curată şi liniştită… Adio! Adio! Adio, copiii mei, prietenii mei!

Al vostru *A*.

Vai, vai! Cum de n-am pomenit nimic despre marea noastră cauză în această scrisoare scrisă pe pragul morţii? Poate pentru că înaintea morţii nu mai simţi nevoia să minţi… Mariana, iartă-mi adaosul acesta… Minciuna a fost în mine, nu în ceea ce crezi tu!

Şi iată ce mai este, Mariana, poate c-ai să zici: s-a speriat de închisoarea în care l-ar fi băgat negreşit şi a găsit acest mijloc de scăpare. Nu, închisoarea nu-i mare lucru, dar să stai la închisoare pentru un ţel în care nu crezi nu are nicio noimă. Şi dacă îmi iau singur zilele, n-o fac de groaza închisorii.

Adio! Adio, Mariana mea curată şi neprihănită!”

Mariana şi Solomin citiră pe rând scrisoarea. Apoi ea puse portretul şi amândouă hârtiile în buzunar şi rămase nemişcată.

Atunci Solomin zise:

— E gata totul, Mariana; să plecăm. Trebuie să-i îndeplinim voinţa.

Mariana se apropie de Nejdanov, atinse cu buzele fruntea lui, care se răcise şi, întorcându-se spre Solomin, zise:

— Să mergem.

Solomin o luă de mână, şi ieşiră amândoi din odaie.

Când, peste câteva ceasuri, poliţia năvăli pe neaşteptate la fabrică, îl găsi în adevăr pe Nejdanov, însă mort. Tatiana îl gătise cum se cuvine, îi aşezase sub cap o pernă albă, îi încrucişase mâinile, pusese şi un buchet de flori lângă el, pe măsuţă. Pavel, care primise toate instrucţiunile necesare, întâmpină pe funcţionarii poliţiei cu cel mai mare servilism şi cu tot atâta bătaie de joc, încât aceştia nu mai ştiau ce să facă: să-i mulţumească, sau să-l aresteze? Le povesti amănunţit cum se petrecuse sinuciderea, le dădu să mănânce şvaiţer şi să bea madera, însă în privinţa locului unde s-ar găsi Vasili Fedotîci şi domnişoara care sosise la ei arătă o neştiinţă totală şi se mărgini să-i asigure că Vasili Fedotîci nu lipseşte niciodată multă vreme de la

fabrică, deoarece are multe treburi! Că azi-mâine se va întoarce, şi atunci, numaidecât, fără să piardă niciun minut, le va da de ştire în oraş. În privinţa asta, este un om foarte corect!

Astfel că domnii funcţionari, după ce puseră paznici lângă mort, plecară fără niciun rezultat, făgăduind că vor trimite pe judecătorul de instrucţie.

XXXVIII

Două zile după aceste întâmplări, în curtea popii Zosima „cel înţelegător” intră o telegă, în care se aflau un bărbat şi o femeie, cunoscuţi nouă şi care nu mai târziu decât a doua zi se cununară. Curând după aceea dispărură, iar bunul Zosima nu simţi nicio părere de rău pentru ceea ce făcuse. Solomin, părăsind fabrica, lăsase lui Pavel o scrisoare pentru patron; în acea scrisoare el dădea o situaţie completă şi precisă asupra mersului afacerilor (ele erau strălucite) şi cerea un concediu de trei luni. Scrisoarea fusese scrisă cu două zile înaintea morţii lui Nejdanov, de unde se putea deduce că Solomin găsise încă de atunci că ar fi necesar să plece şi el cu dânşii, şi să se ascundă pentru un timp. Ancheta făcută în legătură cu sinuciderea nu descoperi nimic. Cadavrul fu înmormântat, Sipiaghin nu mai încercă s-o găsească pe nepoata sa.

Iar nouă luni mai târziu fu judecat Markelov. El se purtă şi la proces tot aşa, ca şi în faţa guvernatorului: liniştit, cu demnitate şi puţin cam trist. Obişnuita lui brutalitate se îndulcise, dar nu din lipsă de curaj, ci dintr-o altă pornire mai nobilă. Nu se dezvinovăţi de nimic, nu se căi, nu acuză pe nimeni şi nu numi pe nimeni; faţa lui slăbită, cu ochii stinşi, păstra o singură expresie: de supunere în faţa soartei şi de tărie; iar răspunsurile lui scurte, însă limpezi şi adevărate, treziră chiar în judecătorii lui un sentiment ce semăna cu compătimirea.

Până şi ţăranii care-l prinseseră şi depuneau mărturii împotriva lui împărtăşeau acest sentiment şi vorbeau despre el ca despre un boier „simplu” şi bun. Însă vina lui era prea evidentă; nu putea să scape de pedeapsă şi se părea că el singur primise această pedeapsă ca meritată. Din ceilalţi tovarăşi ai lui, de altfel puţin numeroşi, Maşurina se făcuse nevăzută; Ostrodumov fusese omorât de un târgoveţ, pe care încercase să-l atragă la răscoală şi care îi dăduse „din greşeală” o lovitură mortală; Goluşkin care era aproape să înnebunească de groază şi de nelinişte se alese pentru „căinţa lui sinceră” cu o pedeapsă uşoară; pe Kisliakov îl ţinură arestat o lună, apoi îi dădură drumul şi nici nu-l împiedicară să „galopeze” iarăşi prin diferitele gubernii; pe Nejdanov îl scăpase moartea; pe Solomin, din lipsă de probe, îl lăsară în pace,

deşi asupra lui plutea oarecare bănuială (de altfel el nu fugise de judecată şi se prezentase la termen). De Mariana nici nu fu vorba… Paklin ieşi basma curată; nici nu-şi prea bătură capul cu el.

Trecu aproape un an şi jumătate. Era în iarna anului 1870. La Petersburg, în acelaşi Petersburg unde Sipiaghin, consilier intim şi şambelan, se pregătea să joace un rol însemnat, unde soţia lui patrona toate artele, dădea serate muzicale şi organiza ospătarii ieftine, iar domnul Kallomeiţev se socotea unul dintre cei mai de nădejde funcţionari din ministerul său – pe una dintre străzile de pe Vasilievski Ostrov mergea şchiopătând şi legănându-se, când pe un picior, când pe altul, un bărbat mic de stat, îmbrăcat cu un palton modest, cu guler de pisică. Era Paklin. Se schimbase mult în timpul din urmă: pe la tâmple se vedeau câteva fire argintii ieşind de sub căciula de blană. O doamnă destul de plină, înaltă, înfăşurată într-un mantou de postav de culoare închisă, venea spre dânsul, pe trotuar. Paklin îi aruncă o privire distrată şi trecu mai departe – deodată însă se opri, stătu puţin pe gânduri, întinse braţele şi, întorcându-se grăbit, o ajunse din urmă şi-i cercetă faţa pe sub pălărioară.

— Maşurina? rosti el cu jumătate de glas.

Doamna îi aruncă o privire de sus şi, fără să spună niciun cuvânt, îşi urmă drumul.

— Dragă Maşurina, te-am recunoscut, continuă Paklin, şchiopătând alături de ea, numai te rog, nu te teme… doar n-am să te denunţ, sunt prea bucuros că te-am întâlnit. Eu sunt Paklin, Sila Paklin, ştii, prietenul lui Nejdanov… treci puţin pe la mine; locuiesc la doi paşi de aici… Te rog.

— *Io sono contessa Rocco di Santo-Fiume!* răspunse doamna cu voce joasă, dar cu un uimitor accent curat rusesc.

— Ei, ce contesă… ce fel de contesă… Treci pe la mine, să mai vorbim…

— Dar unde locuieşti? întrebă deodată pe ruseşte contesa italiană. Sunt grăbită.

— Locuiesc aici… pe strada asta chiar… iată casa mea, aceea cenuşie de colo, cu două etaje. Ce drăguţă eşti că nu te mai ascunzi de mine! Dă-mi braţul şi să mergem. Eşti demult aici? Şi de ce contesă? Te-ai măritat cu vreun conte italian?

Maşurina nu se măritase cu niciun fel de conte, dar o înzestraseră cu un paşaport, eliberat pe numele contesei Rocco di Santo-Fiume, moartă nu cu mult înainte, şi ea venise foarte liniştită cu acest paşaport în Rusia, deşi nu ştia boabă italieneşte şi avea cea mai rusească înfăţişare.

Paklin o conduse în locuinţa lui modestă. De după paravanul care despărţea bucătărioara de un vestibul tot aşa de mic, ieşi în întâmpinarea vizitatoarei sora lui cocoşată, cu care locuia împreună.

— Iată, Snapocika, rosti el, îţi recomand pe o bună prietenă a mea; adu-ne repede ceaiul.

Maşurina, care n-ar fi venit la Paklin dacă el n-ar fi pomenit numele lui Nejdanov, îşi scoase pălăria şi, îndreptându-şi cu mâna ei bărbătească părul tuns scurt, ca şi odinioară, salută şi fără o vorbă se aşeză pe un scaun.

Nu se schimbase deloc: până şi rochia pe care o purta, era tot aceea de acum doi ani, dar în ochi i se statornicise o tristeţe neclintită, care aşternea o umbră de duioşie peste obişnuita asprime a chipului său.

Snandulia fugi să aducă samovarul, iar Paklin se instală în faţa Maşurinei – o bătu uşor pe genunchi şi lăsă capul în jos, iar când voi să vorbească, fu nevoit să-şi dreagă glasul, tuşind; vocea i se frânse şi lacrimi îi licăriră în ochi. Maşurina şedea nemişcată şi dreaptă, fără să se rezeme de speteaza scaunului, şi se uita într-o parte, cu o căutătură mohorâtă.

— Da, da, începu Paklin, câte s-au întâmplat! Mă uit la dumneata şi mi-aduc aminte… de multe şi de mulţi. Şi de cei morţi şi de cei vii. Au murit şi inseparabilii mei… dar mi se pare că dumneata nu i-ai cunoscut; şi amândoi, în aceeaşi zi, după cum am prevăzut. Nejdanov… Sărmanul Nejdanov!… Probabil, ştii…

— Da, ştiu… rosti Maşurina, ferindu-şi privirile într-o parte.

— Ştii şi despre Ostrodumov?

Maşurina dădu iarăşi din cap. Ar fi dorit ca Paklin să mai vorbească despre Nejdanov, dar nu îndrăznea să-i ceară acest lucru. El însă o înţelese.

— Am auzit că, în scrisoarea pe care a scris-o înainte de a muri, a pomenit de dumneata. E adevărat?

Maşurina nu răspunse numaidecât.

— Adevărat, zise în cele din urmă.

— Minunat om a fost! Dar nu şi-a ales drumul potrivit! Era tot atât de revoluţionar, ca şi mine! Ştii ce a fost el de fapt? Un romantic al realismului! Mă înţelegi, nu?

Maşurina aruncă o privire rapidă spre Paklin. Nu-l înţelegea şi nici nu-şi dădea osteneală să-l înţeleagă. Găsi nepotrivit şi ciudat că el cutează să se compare cu Nejdanov, dar îşi zise: „N-are decât să se laude”. (Măcar că, după părerea lui, nu se lăuda deloc, ci mai curând se înjosea.)

— M-a căutat aici un oarecare Silin, continuă Paklin. Nejdanov i-a scris şi lui înainte de moarte. Şi acest Silin m-a întrebat dacă nu s-ar putea găsi ceva din hârtiile defunctului. Dar hainele lui Alioşa au fost sechestrate… În ele nu s-au găsit niciun fel de hârtii. A ars tot, chiar şi poeziile. Dumneavoastră poate nu ştiaţi că scria versuri? îmi pare rău de ele; sunt convins că unele trebuie să fi fost destul de bune. Toate acestea au dispărut împreună cu el, toate au căzut în vârtejul cel mare

şi au amuţit pe veci! Amintirea lor a rămas numai în sufletul prietenilor, până ce la rândul lor vor dispărea şi ei!

Paklin tăcu.

— În schimb, soţii Sipiaghin, începu el din nou, îţi aminteşti de acei aşi ai societăţii, condescendenţi, plini de importanţă şi respingători, sunt acum în culmea puterii şi gloriei! Maşurina nu-şi „amintea” deloc de ei; însă Paklin îi ura aşa de tare pe amândoi – şi mai cu seamă pe Sipiaghin – că nu-l răbdă inima să nu-i bârfească.

— Se spune că la ei în casă este o atmosferă atât de înălţătoare! Vorbesc numai despre virtute! Dar eu am observat un lucru: casele în care se discută prea mult despre virtute sunt ca nişte camere de bolnavi, unde se ard prea multe mirodenii, îţi vine să bănuieşti că puţin mai înainte s-a întâmplat acolo ceva nu tocmai curat! E ceva suspect! Pe sărmanul Alexei ei l-au distrus, soţii Sipiaghin!

— Ce-i cu Solomin? întrebă Maşurina. Simţi dintr-odată că nu e în stare să-l mai asculte pe *acesta* vorbind de *el!*

— Solomin! exclamă Paklin. Bravo lui! A ştiut să se descurce. A părăsit fabrica pe care o conducea şi a luat cu el cei mai buni oameni. Era acolo unul… se spune, un om foarte dezgheţat, îl chema Pavel… l-a luat şi pe el. Acum, se pare că are fabrica lui – nu prea mare – undeva acolo, în Permi, organizată, chipurile, pe principii de artel. Asta n-o să lase treaba din mână! O să răzbată! Are ciocul subţire, dar tare! Bravo lui! Şi mai cu seamă nu-i un tămăduitor subit al rănilor sociale. Pentru că noi, ruşii, ce fel de oameni suntem? Aşteptăm mereu să vină, de pildă, careva sau ceva să ne vindece dintr-odată, să lecuiască toate rănile, să smulgă toate relele, cum smulgi o măsea bolnavă. Cine va fi acest făcător de minuni? Darvinismul? Satul? Arhip Perepentiev? Un război în străinătate? Fie ce-o fi! Numai, tătucule, scoate-mi măseaua!! La noi asta este lene, moliciune, nesocotinţă! Solomin nu-i din ăştia; el nu scoate măsele, bravo lui!

Maşurina făcu un semn cu mâna, ca şi cum ar fi voit să spună: „vasăzică, îi putem pune cruce.”

— Dar fata aceea, întrebă ea, i-am uitat numele, care a plecat atunci cu el, cu Nejdanov?

— Mariana? Acum e soţia lui Solomin. Mai bine de un an de când e măritată cu el. La început numai de formă, acum, se spune că a devenit soţie cu adevărat. Da-a.

Maşurina făcu acelaşi semn cu mâna.

Pe vremuri fusese geloasă pe Mariana din pricina lui Nejdanov; acum era revoltată împotriva ei, că fusese în stare să-i trădeze astfel memoria!…

— Te pomeneşti că au şi un copil, adăugă ea cu dispreţ.

— Poate, nu ştiu. Dar încotro? Încotro? adăugă Paklin, văzând-o că-şi ia pălăria. Aşteaptă puţin; Snapocika ne serveşte îndată ceaiul. Nu-i

păsa atâta de Maşurina, cât dorea să-i spună tot ce se adunase şi clocotea în sufletul lui. De când se întorsese la Petersburg, văzuse foarte puţină lume, mai ales dintre tineri. Întâmplarea cu Nejdanov îl speriase, devenise foarte prudent şi se ferea de societate; tinerii, la rândul lor, se uitau la el bănuitor. Unul îi aruncase chiar în faţă acuzaţia de denunţător. Iar cu bătrânii nu ţinea el să se împrietenească, aşa că era silit uneori să tacă cu săptămânile. Surorii sale nu-i spunea tot ce avea pe suflet; nu pentru că n-ar fi crezut-o în stare să-l înţeleagă, o nu! Paklin punea mare preţ pe inteligenţa Snanduliei… Însă cu ea trebuia să vorbească serios şi să spună numai adevărul, fiindcă îndată ce începea să facă pe grozavul sau „să caute nod în papură”, ea se uita numaidecât la el cu o privire neobişnuită, atentă şi compătimitoare, care îl ruşina. Dar spuneţi, e oare cu putinţă să nu te grozăveşti niciodată, măcar cât de puţin?! Măcar aşa, ca să fie! De aceea lui Paklin începuse să i se facă lehamite de viaţa din Petersburg şi chiar se gândea cum să se mute în altă parte… poate la Moscova. Diferitele consideraţii, cugetări, născociri, vorbe înţepătoare sau de spirit se îmbulzeau în el, ca în apa zăgăzuită a unei mori… Dar zăgazul nu se putea ridica, şi apa dospea pe loc şi se prefăcea în mocirlă. Maşurina căzuse la ţanc… Paklin ridică zăgazul, şi vorbele lui începură să curgă, să curgă…

Îşi primi şi Petersburgul porţia, de asemenea şi viaţa din Petersburg şi întreaga Rusie! Nimeni şi nimic nu fu cruţat; dar pe Maşurina n-o prea interesau toate acestea, totuşi nu-l contrazise şi nu-l întrerupse… iar Paklin nici nu cerea altceva.

— Da-a, zise el, vesele zilişoare am mai apucat, ce să mai spun! În societate, amorţire completă – toţi se plictisesc de moarte! în literatură e o pustietate, de poţi să dai cu tunul. Iar critica… un recenzent tânăr îţi serveşte douăzeci de pagini, pentru a proclama că găina are însuşirea de a face ouă şi încă nu e sigur că în acele pagini a izbutit să limpezească acest mare adevăr. Pot să spun că domnii aceştia se umflă ca nişte baloane, se întind ca o peltea şi rostesc, făcând spume la gură, cele mai mari banalităţi! În ştiinţă… ha-ha-ha! avem şi noi un *Kant,* dar numai la gulerul inginerilor{131}. În artă acelaşi lucru! Nu doriţi să mergeţi astăzi la concert? Veţi auzi pe cântăreţul popular Agremantski… Se bucură de mare succes… Dar vă spun eu că, dacă o plătică umplută ar fi înzestrată cu voce, ar cânta întocmai ca acest domn! Chiar şi Skoropihin, ştiţi, Aristarh al nostru, îl laudă! Este cu totul altceva, zice el, decât arta apuseană! Tot el îi laudă şi pe pictorii noştri bicisnici! Chiar eu, declară el, mă entuziasmam înainte vreme de Europa şi de italieni; l-am auzit pe Rossini şi mi-am zis: „E-e!” L-am văzut pe Rafael… E-e! Acest e, e! le e prea de ajuns tinerilor noştri; repetă şi ei după Skoropihin: E-e! şi, închipuiţi-vă, se simt foarte satisfăcuţi! Iar în vremea asta poporul suferă îngrozitor, birurile l-au

sleit; şi reforma constă doar în aceea că toţi ţăranii şi-au pus şapcă în cap, iar babele şi-au schimbat pieptănătura. Dar foamea! Dar beţia! Dar pumnii!

Maşurina căscă, iar Paklin înţelese că trebuie să schimbe discuţia.

— Nu mi-ai spus încă, i se adresă el, unde ai fost în aceşti doi ani, dacă te-ai întors demult, ce ai făcut şi în ce chip te-ai transformat într-o contesă italiană şi pentru ce…

— Nu e cazul să ştii toate astea, i-o tăie Maşurina. La ce bun? Pe dumneata nu te mai privesc acum asemenea lucruri.

Pe Paklin parcă l-ar fi înţepat ceva şi, ca să-şi ascundă tulburarea, râse scurt şi forţat.

— Ei, cum doreşti, grăi el. Ştiu că în ochii generaţiei de acum sunt un om rămas în urmă; şi drept este că nu pot să mă socotesc a fi… în rândurile celor… nu-şi termină fraza. Iată, Snapocika, aduce ceaiul, bea o ceşcuţă şi ascultă-mă… Poate că în cuvintele mele vei găsi ceva care să te intereseze.

Maşurina luă ceaşca şi o bucăţică de zahăr, şi începu să bea ceaiul muşcând din zahăr.

Paklin râse din toată inima.

— Bine că nu-i aici poliţia; că altfel contesa italiană… cum îi zice?

— Rocco di Santo-Fiume, răspunse Maşurina cu imperturbabilă importanţă, sorbind o înghiţitură fierbinte.

— Rocco di Santo-Fiume, repetă Paklin. Îşi bea ceaiul muşcând din bucăţica de zahăr! E prea de tot. Poliţia ar fi căzut numaidecât la bănuială.

— Chiar aşa s-a şi întâmplat la graniţă, observă Maşurina. S-a agăţat de mine unul în uniformă; îmi tot punea întrebări; de la o vreme n-am mai putut răbda şi i-am spus: „Lasă-mă în pace, pentru Dumnezeu!”

— Pe italieneşte?

— Nu, pe ruseşte.

— Şi ce-a făcut atunci?

— Ce să facă? A plecat!

— Bravo! exclamă Paklin. Ce contesă! Încă o ceşcuţă! Iată ce am vrut să-ţi spun. Te-ai exprimat cu răceală despre Solomin. Dar ştii ce cred eu? Oamenii ca el sunt adevăraţii oameni. Nu poţi să-i cunoşti dintr-odată, dar crede-mă, ei sunt cei adevăraţi, şi viitorul le aparţine. Nu sunt eroi; nu sunt nici acei „eroi ai muncii”, despre care un original – un american sau un englez – a scris o carte pentru noi, sărmanii, pentru edificarea noastră; aceştia sunt oameni tari, cenuşii, de o singură culoare, din popor. De asemenea oameni avem acum nevoie! Uitaţi-vă la Solomin: deştept ca ziua, voinic ca un brad… Cum să nu fie minunat?! Până acum la noi, în Rusia, iacă erai un om cu energie, cu simţire, cu conştiinţă, trebuia neapărat să fii bolnav! Iar inima lui Solomin cred că suferă din aceleaşi pricini ca şi a noastră, el

urăşte aceleaşi lucruri ca şi noi, nervii lui însă nu-l tulbură, iar corpul se supune voinţei lui… aşadar… bravo lui! Păi. rogu-vă: un om care are un ideal şi care nu se risipeşte în fraze goale, cult, şi în acelaşi timp din popor; un om simplu şi care ştie ce vrea… Ce vreţi mai mult?

— Şi nu vă uitaţi, continuă Paklin, înflăcărându-se tot mai tare şi neobservând că Maşurina nu-l mai ascultă de mult şi priveşte undeva, aiurea, nu vă uitaţi că la noi. În Rusia, sunt acum fel de fel de oameni: şi slavofili, şi funcţionari, generali şi de cei simpli şi de cei „faimoşi”, epicurieni, imitatori, ţicniţi! Am cunoscut chiar eu o doamnă – o chema Havronia Prîşciova – care a devenit tam-nisam legitimistă şi îi asigura pe toţi cei din jurul ei că, atunci când va muri, va fi destul să i se disece corpul şi în inima ei vor găsi scris numele lui Henric al V-lea… În inima Havroniei Prîşciova, auziţi? Nu vă uitaţi la toate acestea, stimată doamnă, ci să ştiţi că drumul nostru adevărat, cel de totdeauna, este acela pe care merg Solominii cenuşii, simpli şi isteţi! Aduceţi-vă aminte când vă spun eu toate acestea – în iarna anului 1870, când Germania intenţionează să distrugă Franţa… când…

— Siluşka, se auzi în spatele lui Paklin glăsciorul liniştit al Snanduliei, mi se pare că în reflecţiunile tale despre viitor uiţi de religia noastră şi de influenţa ei… Şi afară de aceasta, adăugă ea repede, domnişoara Maşurina nu te ascultă… Mai bine i-ai mai oferi o ceaşcă de ceai.

Paklin tresări.

— Ah, da, stimată prietenă, nu mai doriţi?

Maşurina îşi mută încet asupra lui privirea ochilor ei întunecaţi şi rosti îngândurată:

— Am vrut să te întreb, Paklin, nu cumva ai ceva scris de mâna lui Nejdanov, sau vreo fotografie de-a lui?

— Am o fotografie… am; şi chiar una destul de bună. E în sertarul mesei. O caut chiar acum.

Începu să caute de zor în sertar. Snandulia se apropie de Maşurina, o privi multă vreme cu simpatie, apoi îi strânse mâna, ca unei tovarăşe de suferinţă.

— Iat-o! Am găsit-o! exclamă Paklin şi-i dădu fotografia. Maşurina aproape fără s-o privească şi fără să spună „mulţumesc”, dar aprinzându-se la faţă, o băgă repede în buzunar, îşi puse pălăria şi se îndreptă spre uşă.

— Pleci? rosti Paklin. Spune-mi cel puţin unde locuieşti.

— Unde se nimereşte.

— Înţeleg: nu vrei să ştiu şi eu. Dar spune-mi, te rog, măcar atât: tot după directivele lui Vasili Nikolaevici lucrezi?

— La ce bun s-o ştii?

— Sau, poate, primeşte directive de la altcineva. Sidor Sidorîci?

Maşurina nu răspunse.

— Sau poate de la vreun necunoscut oarecare?
Maşurina trecu pragul.
— Poate un necunoscut! zise ea şi închise uşa.
Paklin rămase multă vreme nemişcat, în faţa uşii închise.
Apoi rosti, pe gânduri.
— O! tu, „necunoscută Rusie!”

Sfârșit

{1} Forţă (rusă).
{2} *Buletinul Moscovei* (rusă).
{3} De la *nejdanîi*, care înseamnă neaşteptatul, nedoritul.
{4} Este un tip imposibil (franc.).
{5} *Buletinul poliţiei* (rusă).
{6} Cine vrea să-l înţeleagă pe poet
Trebuie să se ducă în ţara poetului (germ.) *(Divanul occidental şi oriental)*.
{7} Cine vrea să-i înţeleagă pe duşmani,
Trebuie să se ducă în ţara duşmanului (germ.).
{8} Poreclă dată nobililor care-şi maltratau supuşii.
{9} Persoană importantă (franc.).
{10} Funcţie onorifică la curte, care se acorda fiilor de nobili.
{11} Dar să părăsesc Rusia? – niciodată (franc.).
{12} Puţin prea... feudal în părerile sale (franc.).
{13} Dar de unde (franc.).
{14} Dar ştiu să vorbesc sincer (franc.).
{15} Ah ! dar iată o *vorbă* de duh (franc.).
{16} Ştiţi (franc.).
{17} Vom avea în sfârşit înalta societate rusă, zugrăvită de ea însăşi (franc.).
{18} Dar este o revistă care se respectă franc.).
{19} Pe cuvânt de onoare (franc.).
{20} O să aibă haz (franc.).
{21} Care este foarte corect (franc.).
{22} Ah! să aruncăm vălul peste greşelile tinereţii lui (franc.).
{23} De adineauri: „Iată o vorbă de duh!” franc.).
{24} Pentru că este orator (franc.).
{25} Se îmbată de propriile lui cuvinte (franc.).
{26} E îmbufnat, nu? (franc.).
{27} Strângere de mână (engl.).
{28} Domn şi stăpân (franc.).
{29} Marcă de şampanie.
{30} De foarte prost gust (franc.).
{31} Fermecător, fermecător! ce tuşeu (franc.).
{32} Moşier (engl.).
{33} *Mirovoi posrednic* – mijlocitor de pace. Împuternicit din rândul nobililor localnici pentru rezolvarea neînţelegerilor referitoare la pământ, care se iveau între ţărani şi moşieri după desfiinţarea iobăgiei.
{34} Să lucrăm (lat.).
{35} Cumnat (franc.).
{36} Dragă Serghei (franc.).
{37} Că este un reacţionar îngrozitor (franc.).
{38} Da! da! simplii mujici (franc.).
{39} Poporul acesta rus… este delicios (frac.).
{40} *Hemniţer I. I.* (1745–1785) – fabulist rus.
{41} Ca un salariat (franc.).
{42} Trăsură uşoară cu coviltir.
{43} Ciorbă de carne sau peşte, tăiate mărunt, amestecate cu cvas şi verdeţuri.
{44} Ladislau, bunul şi scumpul nostru Ladislau (franc.).
{45} Ar trebui să vă (lat.).
{46} Am zis (lat.).
{47} Nemişcata (rusă).
{48} Musca (franc.).
{49} Boston fără levate (franc.).
{50} *Lavater Johan Kaspar* (1741—1801) – scriitor elveţian, întemeietorul fiziognomiei.
{51} Nogent-Saint-Laurent.
{52} Qu-est que c’est que cela?
{53} Qu’est que cela?
{54} Qu’est cela ?

{55} Să mergem înainte (franc.).
{56} *Pătès-chauds şi fricassée* – pateuri calde şi tocană de pasăre (franc.).
{57} N-am avut noroc de data aceasta… dar puteam să nimeresc şi mai rău (franc.).
{58} Ce vreţi să spuneţi (franc.).
{59} Deschideţi ochii – şi veţi vedea (franc.).
{60} Ştiu eu ceva în această privinţă, doamnă (franc.).
{61} El este foarte tăios (franc.).
{62} Iată unde şi-a arătat ursul ghearele (franc.).
{63} Acesta este individul în chestiune? (franc.).
{64} Slobozie preoţească (rusă).
{65} Aceasta este o demonstraţie, dragul meu (franc).
{66} Da, dragul meu, o demonstraţie necesară în timpurile noastre (franc.).
{67} Kallomeiţev, vă rog să vă linişteţi (franc.).
{68} Prevenitor (franc.).
{69} De rând (franc.).
{70} Între patru ochi (franc.).
{71} Nobilime de mijloc (engl.).
{72} Te rog, Simion (franc.).
{73} Denumirea literei „s”, care se adăuga la sfârșitul fiecărui cuvânt în semn de respect faţă de cel cu care vorbeai.
{74} Proverbul zice: *„Cunoaşte-ţi greiere, vatra ta”.*
{75} Proverbul zice: *„Nu e mândră casa prin colţurile ei, ci prin plăcintele ei”.*
{76} Greşeală care constă în a confunda două litere oarecare (franc.).
{77} Cu o voce rustică (franc.).
{78} Ce bine cunoaşte el moravurile poporului nostru (franc.).
{79} Moravurile şi nevoile (franc.).
{80} Dumnezeule, ce obosită mă simt (franc.).
{81} *Tu ai voit-o, George Dandin!* (franc.) – Molière, „George Dandin”, act. I, scena 7. Cuvinte de reproş pe care şi le adresează eroul ori de câte ori se vede înşelat de soţia sa de neam mare. În sens general, reproş ironic: ţi-ai făcut-o cu mâna ta. (n.k.)
{82} În pădure (polonă).
{83} În fond (franc.).
{84} În devenire (franc.).
{85} Draga mea, nu mai eşti copil (franc.).
{86} Obraznica (franc.).
{87} Da, domnişoară, am fost, sunt şi voi fi totdeauna (franc.).
{88} Mai puţine spirite, te rog (franc.).
{89} Ascultă-mă, te implor (franc.).
{90} Nu sunt ruginită (franc.).
{91} Mătuşă (franc.).
{92} Să ne întoarcem la oile noastre (franc.).
{93} Nu eu v-am ob1igat să spuneţi aceasta, domnişoară (franc.).
{94} Ieşi, ieşi afară, îţi spun (franc.).

{95} *Chiar dacă mor, cui o să-i pese?*
Mă tem de-un lucru-n sinea mea:
Asupri-mi moartea nu reverse
Amara ironie-a sa.

Mă tem, căci n-aş vrea plâns şi jale
Pe lingă trupu-mi îngheţat,
Sau vreunu-n tâmpă disperare
Cu flori să vie-ndurerat.

N-aş vrea ca-n urma-i să păşească
Amicii-n grup neprihănit,
Nu vreau cu dor să-şi amintească
De mine-n groapă, putrezit.

Nu vreau ca ce-am dorit alt’dată

Cu-atâta râvnă, însă-n van,
Să îmi surâdă dintr-odată
Lângă mormântul meu sărman.

{96} De prost gust. (franc.).

{97} Să nu spui niciodată: mori (engl.).

{98} Adevărate nume ţărăneşti, nu (franc.).

{99} Iartă-mă, draga mea (franc.).

{100} O să discutăm… duceţi-vă (franc.).

{101} Trebuie să te înarmezi cu curaj, draga mea (franc.).

{102} Konopatin vine de la verbul *konopatit* – a călăfătui; Paklin vine de la substantivul *paklea* – câlţi. De aici confuzia de nume pe care o face Sipiaghin.

{103} Iertaţi-mă, doamnă, este fratele dumneavoastră! Dar adevărul înainte de toate (franc.).

{104} Aş pune mâna în foc (franc.).

{105} Se pare că sunt căsătoriţi (franc).

{106} Simion, vii cu noi (franc.).

{107} Desigur (franc.).

{108} Ştiţi, Binder, cunoscutul caretaş de pe Champs Elysees (franc.).

{109} Vi-l încredinţez pe fratele meu. Cruţaţi-l (franc.).

{110} Fiţi liniştită (franc.).

{111} Mai ales celălalt trebuie prins (franc.).

{112} Care îşi va face o situaţie (franc.).

{113} Nu-l lăsaţi! Drăcia dracului (franc.).

{114} Ştii, e îngrozitor (franc.).

{115} Dragul meu prieten (franc.).

{116} E un fanatic liniştit (franc.).

{117} Aceştia sunt cei mai răi (franc.).

{118} Toate menajamentele… desigur, toate menajamentele (franc.).

{119} Uitaţi pe celălalt (franc.).

{120} Mulţumesc că mi-aţi amintit (franc.).

{121} Ah, da, da (franc.).

{122} Un roşu până în măduva oaselor (franc.).

{123} Sentimentul datoriei (franc.).

{124} Nu e chip să discuţi cu omul acesta (franc.).

{125} Nu-i aşa, Boris (franc.).

{126} O să arestăm individul... dar cu doamnele suntem galanţi... şi mai ales cu aceasta (franc.).

{127} Discuţie aparte (franc.).

{128} Nu fiţi prea zelos (franc.).

{129} Dar cu şmecherul acesta… ce facem (franc.).

{130} Lăsaţi să fugă golanul (germ.).

{131} *Kant* – margine, bordură; inginerii, artileriştii purtau la gulerul uniformei lor o bordură specială.

CUPRINS

PARTEA ÎNTÂI
- I
- II
- III
- IV
- V
- VI
- VII
- VIII
- IX
- X
- XI
- XII
- XIII
- XIV
- XV
- XVI
- XVII
- XVIII
- XIX
- XX
- XXI
- XXII

PARTEA A DOUA
- XXIII
- XXIV
- XXV
- XXVI
- XXVII
- XXVIII
- XXIX
- XXX
- XXXI
- XXXII
- XXXIII
- XXXIV
- XXXV
- XXXVI
- XXXVII
- XXXVIII